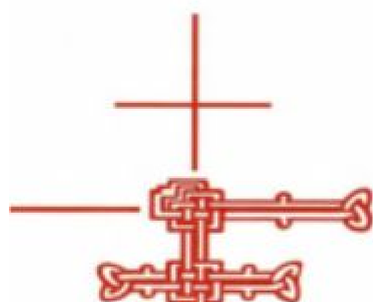
SCRIERI + Traduceri + 14
de Pr. Prof. DUMITRU STĂNILOAE

FILOCALIA

SFINTELOR NEVOINȚE ALE DESĂVÂRȘIRII

5

Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă

FILOCALIA
Volumul 5

FILOCALIA
sau culegere din scrierile Sfinţilor Părinţi
care arată cum se poate omul curăţi,
lumina şi desăvârşi

Volumul 5

Traducere din greceşte, introduceri şi note de
Preotul Profesor Dr. DUMITRU STĂNILOAE

TIPĂRIT CU BINECUVÂNTAREA
PREAFERICITULUI PĂRINTE
D A N I E L,
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BUCUREŞTI - 2011

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC
ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ
ISBN 978-973-616-179-7

CUVÂNT ÎNAINTE

Volumul al cincilea al *Filocaliei* româneşti cuprinde scrierile a doi Sfinţi Părinţi ai Bisericii din perioada bizantină a secolelor X şi XI, ale căror opere se înscriu în perspectiva specifică spiritualităţii filocalice în ceea ce priveşte parcursul vieţii duhovniceşti, care porneşte de la despătimire, trece prin nepătimire şi ajunge la desăvârşire, prin unirea cu Dumnezeu.

Primul autor prezent în acest volum al *Filocaliei* este Sfântul Petru Damaschin, despre care nu se ştie cu certitudine decât faptul ca a vieţuit ca monah isihast în secolul al XI-lea. De la el ni s-a păstrat o singură scriere, prezentă în colecţia filocalică sub titlul *Învăţături duhovniceşti,* compusă din două cărţi. Această lucrare reprezintă o sinteză valoroasă a scrierilor anterioare despre trezvie şi virtute. Ceea ce o deosebeşte, însă, de scrierile duhovniceşti anterioare este încercarea de a prezenta virtuţile şi experienţele descrise şi de Părinţii precedenţi, nu separate una de alta, ci inserate în parcursul viu al vieţii creştinului, care urcă treaptă cu treaptă spre desăvârşire. Perspectiva din care Sfântul Petru Damaschin priveşte desfăşurarea vieţii duhovniceşti este una a echilibrului, aşa cum, de pildă, o întâlnim şi la Sfântul Maxim Mărturisitorul. Mai exact, cele două mari etape pe care le are de străbătut creştinul pentru a ajunge la unirea cu Dumnezeu, făptuirea şi contemplaţia, nu se exclud, ci coexistă în mod firesc. Pentru a putea fi atinsă ţinta, cele două etape amintite trebuie să coexiste întotdeauna, întrucât doar astfel se poate realiza dinamismul necesar şi neînşelator, specific procesului de purificare a patimilor şi, ulterior, de dobândire a harului Sfântului Duh. Sfântul Petru Damaschin accentuează insistent că la baza vieţii duhovniceşti se află renunţarea la voia proprie *(nevoinţa),* pentru împlinirea întru toate a voii lui Dumnezeu. În acest fel omul poate dobândi mântuirea în orice loc, în orice timp şi în orice stare socială. „De *aceea* – spune autorul – *se găsesc mulţi drepţi şi înainte de Lege, şi în vremea Legii, şi în vremea harului, pentru că au iubit mai mult cunoştinţa lui Dumnezeu şi voia Lui, decât cugetările şi voile proprii. Şi iarăşi, în aceleaşi timpuri şi îndeletniciri găsim pe mulţi care s-au pierdut, care au iubit mai mult cugetările şi voile lor decât pe ale lui Dumnezeu".*

Al doilea autor prezent cu o scriere în volumul de faţă este Sfântul Simeon Metafrastul sau Logofătul, prolific scriitor bizantin din secolul al X-lea, vestit mai cu seamă pentru alcătuirea hagiografică intitulată *Vieţile Sfinţilor,* care cuprinde descrieri ale vieţilor sfinţilor prezentate într-o rânduială calendaristică, pentru fiecare zi a anului. Se cunoaşte despre el că a fost un înalt demnitar la curtea împărătească din Constantinopol, dar spre sfârşitul vieţii a renunţat la dregătoriile imperiale şi a îmbrăcat haina monahală.

Lucrarea sa din acest volum al *Filocaliei* se intitulează *Parafrază în 150 de capete la cele 50 de Cuvinte ale Sfântului Macarie Egipteanul.* Este o scriere de mai mică întindere, dar densă în conţinut, care oferă îndrumări cu privire la lupta monahului cu gândurile şi la înaintarea spre nepătimire. Sfântul Simeon

Metafrastul recomandă o cercetare mai adâncă a sufletului, insistând asupra necesităţii curăţirii acestuia de „patimile cele ascunse”, nu numai de cele exterioare şi vădite. Aceasta se poate realiza păzindu-ne inima prin rugăciune (cap. 3) şi prin atenţia necurmată asupra mişcărilor sufleteşti lăuntrice, îngrijindu-ne ca nu cumva, din neştiinţă, să cultivăm în acelaşi timp virtutea şi păcatul. De aceea, este firesc şi recomandat *„să lăsăm spre rodire numai seminţele virtuţii”* (cap. 4). În fine, nevoitorul trebuie să ştie că la starea nepătimirii se poate ajunge prin efortul personal susţinut de harul divin, însă mântuirea este un dar, fiind primită prin *„harul şi darul dumnezeiesc al Duhului”* (cap. 1).

Scrierile conţinute în acest volum al *Filocaliei* au avut de-a lungul timpului un rol deosebit de însemnat în viaţa duhovnicească a monahilor din spaţiul ortodox în general. De asemenea, în spaţiul românesc ele s-au bucurat de o largă apreciere chiar şi în rândul credincioşilor mireni, datorită tălmăcirii şi tâlcuirilor acestora de către vrednicul de pomenire Părintele Preot Profesor Dumitru Stăniloae.

Binecuvântăm cu bucurie publicarea acestui volum al *Filocaliei* într-o nouă ediţie, găzduită de colecţia „Scrieri – Traduceri de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae” şi publicată de *Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă,* oferindu-l spre lectură folositoare de suflet credincioşilor iubitori de adevăr mântuitor şi de viaţă duhovnicească.

† DANIEL,
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

SFÂNTUL PETRU DAMASCHIN

Introducere

1. Scrierea Cuviosului Petru Damaschin, în general.

Între scrierile publicate în *Filocalia greacă* se află şi cea care urmează[1], ce are ca autor pe Petru Damaschin şi constă din două cărţi.

În *Dobrotoliubie slavonă* a lui Paisie Velicicovschi, tipărită la Sankt Petersburg în 1795, nu sunt cuprinse decât unele fragmente din ea, iar în *Dobrotoliubie rusă* a lui Teofan Zăvorâtul, episcop de Tambov şi Vladimir, care s-a tipărit începând din 1877, lipseşte cu totul[2]. Ea nu a fost inserată nici în *ediţia engleză a Filocaliei,* care e tradusă după *Dobrotoliubia rusă* a lui Teofan Zăvorâtul[3], şi nici în *Mica Filocalie franceză*[4]*,* ambele apărute în anii din urmă.

Noi, urmând Filocaliei greceşti şi ţinând seamă de însemnatul rol al acestei scrieri în viaţa duhovnicească a trecutului, ne-am hotărât s-o tipărim în *Filocalia românească.*

Într-adevăr, cu toată lipsa ei din *Filocalia rusă,* ea s-a bucurat de multă preţuire în Rusia. Încă înainte de publicarea *Dobrotoliubiei* lui Teofan, ea a fost tipărită în ruseşte de Ieromonahul Juvenal (ulterior episcop de Litovsc şi Vilensc) la Moscova în 1894, fiind reimprimată în 1901 într-o a doua ediţie, iar la 1904 într-o a treia. Dar Petru Damaschin devenise în Rusia un nume familiar cu mult înaintea acestor ediţii, fragmente din scrierea lui fiind traduse încă din secolele al XV-lea şi al XVI-lea din greceşte în slavonă[5]. Iar Paisie Velicicovschi declară că a tradus şi el cartea lui Damaschin în slavonă[6]. Şi îl înşiră între Părinţii care învaţă despre rugăciunea minţii[7].

De o autoritate nu mai puţin mare s-a bucurat acest autor în trecutul românesc. Dintre vechile manuscrise româneşti existente în Biblioteca Academiei Române, cel puţin 18 cuprind opera lui în întregime sau în fragmente. Cele mai multe sunt de la Mănăstirea Cernica. Dar cum, pe lângă unele dintre ele datează din prima jumătate a secolului al XVII-lea, altele

---

[1] Φιλοκαλία των ιερών νηπτικών, Veneţia, 1782, p. 554-643, 644-695. În ed. a II-a, cu acelaşi titlu, apărută la Atena, în 1893, în două volume, se cuprinde la începutul volumului II, p. 2-70, 70-108. După aceasta s-a tradus în volumul de faţă.

[2] Vezi la Jean Gouillard, *Un auteur spirituel byzantin du XII-e siècle: Pierre Damascène,* în „Échos d'Orient", tom. XXXVIII, nr. 195-196, juillet-decémbre, 1939, p. 257.

[3] *Writers from The Filocalia on Prayer of the heart.* Translated from the Russian text by E. Kadlubovski and G. E. H. Palmer, with a new Foreword and the original Introduction an Biographical notes, ed. a II-a, London, Faber and Faber, 1954, 420 p.

[4] *Petite Filocalie de la Prière du coeur.* Traduite et prezentée par Jean Gouillard, Paris, Cahiers du Sud, Neuchatel, La Baconnière, 1953.

[5] Jean Gouillard, *op. cit.,* p. 258.

[6] S. Cetferikos, *Paisie,* trad. de Patriarhul Nicodim, Bucureşti, 1940, p. 194.

[7] Idem, *op. cit.,* p. 182.

datează din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea[8], când la Cernica încă nu se putea desfăşura o muncă de traduceri şi de copieri de texte, se pare că manuscrisele mai vechi de la Cernica au fost aduse de la Neamţ sau din alte mănăstiri ale Moldovei, copiate direct sau indirect după traducerea sau traducerile unor colaboratori ai lui Paisie Velicicovschi[9]. Desigur, numai în urma unei comparaţii a tuturor manuscriselor existente între ele, s-ar putea spune cu siguranţă dacă toate manuscrisele se reduc la o singură traducere sau la mai multe[10]. Fapt e că aceste manuscrise se înmulţesc odată cu reînvierea vieţii monahale în secolul al XVIII-lea. Ca un traducător sigur al cărţii a doua a lui Petru Damaschin ne e indicat, de un manuscris de la Mănăstirea Neamţu, ieromonahul Macarie[11]. Acesta este probabil acelaşi ieromonah Macarie de la care avem o mulţime de traduceri din Sfinţii Părinţi şi de care sunt traduse şi *Omiliile duhovniceşti* ale lui Macarie Egipteanul, tipărite la 1775 la Bucureşti[12].

Traducând în vremea când vieţuia Paisie la Neamţu şi traducerea aflându-se, pe vremuri, în vechea bibliotecă de la Neamţu, sunt toate motivele să credem că el a fost acel ucenic al lui Paisie, de care spune Paisie însuşi că abia ajutat de traducerile româneşti ale lui şi cele ale dascălului Ilarion, din limba greacă, după manuscrise copiate şi aduse de el la Athos, a putut să traducă şi el în slavonă diferite texte ascetice[13]. De scrierea lui Petru

[8] Iată manuscrisele Academiei Române care cuprind opera lui Petru Damaschin: Nr. 486, 1083 (an. 1645?), 1495, din anul 1812, cumpărat de la un monah de la Neamţu, 1591, 1889 de la Cernica, 1922 de la Cernica, 1935 din anul 1795, de la Cernica, 1957 de la Cernica (de o parte din acestea se spune că s-au tălmăcit la anul 1800 din elineşte de Ilarion Dascălul), 1993 de la Cernica, 2014 de la Cernica, 2133 de la Cernica, sec. XVIII, 2141 de la Cernica, sec. XVIII, 2586 de la Horezu, 2635, din anul 1778 (cuprinde şi învăţături ale lui Paisie), 2713, copiat la anul 1836 la Horezu, 2800, din anul 1796, 3001, din anul 1800, de la Râşca, 3166, copiat la Neamţu în anul 1795, 3222 din Dălhăuţi.

[9] O origine în cercul lui Paisie indică sigur ms. Academiei Române 1889, care a fost proprietatea lui Pimen, duhovnicul Cernicăi, dar care cuprinde între scrierile sale şi o scriere a lui Nil Sorschi; la fel ms. 1922, care cuprinde, pe lângă Nil Sorschi, şi alte texte traduse din slavonă.

[10] Dacă ms. 1083 datează sigur din anul 1645, am avea şi nişte traduceri mai vechi de epoca lui Paisie. În acest caz ar trebui comparate traducerile din epoca lui Paisie cu acelea, pentru a se vedea dacă cele din urmă n-au folosit traducerile din epoci mai vechi.

[11] Pr. D. Fecioru, „Un catalog vechi de manuscrise şi cărţi al Bibliotecii Mănăstirii Neamţu”, în *Biserica Ortodoxă Română,* 1941, iulie-august, an. LIX, nr. 7-8, p. 419-432.

[12] Idem, *op. cit. Bibliografia traducerilor în româneşte din literatura patristică,* vol. I, Bucureşti, 1957, p. 14.

[13] Iată cuvintele lui Paisie: „Lucrarea mea (de traducător) am început-o în chipul următor: în vederea insuficienţei lexicoanelor, precum şi a neexperienţei mele, am luat ca fir conducător pentru mine traducerea cărţilor Sfinţilor Părinţi din limba greacă în cea moldovenească, făcută de iubiţii noştri fraţi, ieromonahul Macarie şi dascălul

Damaschin nu spune Paisie că s-a ajutat de vreo traducere în româneşte a lui Macarie sau a lui Ilarion, ci că a tradus-o direct din greceşte. Dar e semnificativ faptul că traduce şi el tocmai cartea a doua a lui Petru Damaschin[14], pe care ştim că a tradus-o şi Macarie în româneşte.

Deci sau a folosit şi la această traducere traducerea lui Macarie, uitând s-o mai spună, sau amândoi au tradus-o după acelaşi manuscris grec, copiat şi adus de ei de la Athos, unul în româneşte, celălalt în slavoneşte.

Manuscrisul cu această traducere al Ieromonahului Macarie nu se mai află azi la Mănăstirea Neamţu. Dar poate că acest prototip al traducerii lui Macarie a stat la baza manuscrisului nr. 3166, care de la f. 1 la f. 133 cuprinde cartea a doua a scrierii lui Petru Damaschin (24 de capete), iar la sfârşit, după unele miscelanee, are notiţa: „S-au prescris (s-a scris din nou) de părintele Daniil ieromonahul, când era vieţuitor în chinovia părintelui stareţ Paisie la Mănăstirea Neamţului în pământul Moldovei, 1795”.

Dar dacă nu se mai găseşte azi la Mănăstirea Neamţu manuscrisul cu traducerea cărţii a doua a lui Petru Damaschin de către ieromonahul Macarie, se găseşte în schimb un manuscris tot din secolul al XVIII-lea, care cuprinde cartea întâi, însă fără indicarea numelui traducătorului[15]. El poate să fie tot ieromonahul Macarie, sau dacă nu, ieromonahul Ilarion, care am văzut că îl ajuta pe Paisie împreună cu Macarie, prin traducerile sale în româneşte, la traducerile acestuia în slavoneşte. Aceasta ar părea să ne-o spună notiţa din manuscrisul Academiei Române nr. 1957. Deşi e pusă după Calist şi Ignatie, şi abia mai departe urmează Petru Damaschin şi deşi se dă anul 1800, poate să fie numai copia unei notiţe de pe manuscrisul după care s-a copiat manuscrisul nr. 1957 şi poate să se refere la întreg cuprinsul manuscrisului: „S-au tălmăcit de pre limba elinească de ieromonahul Ilarion dascălul... 1800 august”. E drept că în manuscrisul acesta nu sunt decât unele capitole din cartea întâi şi probabil numai acelea care au fost introduse de Paisie în *Dobrotoliubie slavonă,* dar aceasta nu exclude, dimpotrivă face probabil ca Ilarion (împreună poate cu Macarie) să fi tradus şi textul integral al cărţii întâi.

Indiferent cine ar fi traducătorul acestei prime cărţi a lui Petru Damaschin din manuscrisul de la Mănăstirea Neamţu, observăm că în acest

---

Ilarion, oameni învăţaţi şi experimentaţi în traducerea de cărţi. O parte a acestor traduceri era făcută de fratele Macarie, parte în Sfântul Munte, parte în Dragomirna; asemenea şi părintele Ilarion se ostenise cu traducerea lor în obştea noastră. Luând traducerea lor ca neîndoielnic bună, am început să îndrept cărţile slavone, călăuzindu-mă de traducerea lor şi urmărind textul grecesc” (Cetfericov, *op. cit.,* p. 193-194).

[14] „Corectând vechile cărţi slavone şi neavând la îndemână niciun lexicon, eu am tradus totuşi, tot din limba greacă veche, următoarele cărţi: a lui Antonie cel Mare, a pustnicului Isaia şi a lui Petru Damaschin, cartea a doua” (op. *cit.,* p. 194).

[15] Pr. D. Fecioru, „Manuscrisele de la Neamţu. Traduceri din Sfinţii Părinţi şi din Scriitorii Bisericeşti”, în *Studii Teologice,* seria II-a, an. IV (1952) sept., nr. 7-8, p. 470.

manuscris de la Neamţu (nr. 486), titlul textului nu corespunde cu titlul textului din *Filocalia greacă,* ci cu forma curioasă pe care o are în mulţi codici greci (Lavra 125 din sec. XV, 24, sec. XVI etc. Athon. 89, sec. XVII, 957, sec. XVII etc.)[16]. Iată acest titlu: *„Începătură cu Dumnezeu a pricinii cărţii aceştiia carea are aducere aminte adecă de sufletul său, însă dintru rugăciunile părinţilor împreună s-au scris, dintru ale lui Pavel şi ale lui Marco, împreună cu Iacob şi cu Luca şi cu Macarie, către carele s-au trimis aceasta de la monahul Petru Damaschin însă împreună cu ajutorinţa celor trei arhierei ale căror rugăciuni au lucrat împreună cu cuvântul, iară cu sfătuirea au folosit mult”*[17]*.* Mai e de remarcat că toate manuscrisele româneşti existente în Biblioteca Academiei Române care reproduc cartea întâi a lui Petru Damaschin dau acelaşi titlu. Pe lângă aceasta, toate au aceeaşi împărţire în capitole, deosebită de cea a textului din *Filocalia greacă*[18]*.* Ba, după cât am putut constata, la o fugară cercetare, au aceeaşi limbă. Aceasta ne face să deducem că toate reproduc aceeaşi traducere. N-am făcut această cercetare şi pentru cartea a doua, ca să vedem dacă şi manuscrisele care o cuprind pe aceasta se reduc la o unică traducere. Se pare că acest lucru se poate spune în general despre manuscrisele care redau numai unele fragmente din cartea întâi a lui Petru Damaschin. Ele cuprind în general aceleaşi capitole şi aceleaşi fragmente din ele[19]. E foarte probabil că acestea au fost traduse de Ilarion Dascălul după vreun manuscris grec, şi dacă *Filocalia slavonă* le cuprinde numai pe acestea (ceea ce n-am putut cerceta), traducerea lor de către Ilarion ieromonahul a putut fi cauza determinantă pentru ca Paisie să le introducă în *Filocalia slavonă* numai pe ele.

E greu de spus dacă numele din titlul mai lung al cărţii întâi sunt ale unor prieteni ai lui Petru Damaschin sau sunt fictive. De aceea nu se poate spune nici dacă acest titlu provine chiar de la autor sau e alcătuit ulterior. El poate să fie o dezvoltare a titlului scurt pe care îl au alte manuscrise şi care e dat în *Filocalia greacă: „Începutul cu Dumnezeu al pricinii cărţii”* (’Αρχή συν θεώ της υποθέσεώς του Βιβλίου), combinat cu titlul din alte manuscrise: *„Aducere aminte a sufletului său”* (αναμνησις της ιδίας ψυχής)[20]

Altă grupă de manuscrise are ca titlu: *„Spre aducere aminte către sufletul său”* (υπόμνησις προς την ιδίαν ψυχήν)[21], luat din primele rânduri ale textului[22].

---

[16] Vezi la J. Gouillard, *art. cit.,* p. 270, unde dă şi echivalentul grecesc al acestui titlu.

[17] Pr. D. Fecioru, *Manuscrisele de la Neamţu, rev. cit.,* p. 470.

[18] Indicăm aceste manuscrise din Biblioteca Academiei Române cu textul integral al cărţii întâi, pe care le-am cercetat şi am constatat că au acelaşi titlu şi aceeaşi împărţire în capitole: 1935, 1889, 2800, 3222.

[19] Iată unele dintre aceste manuscrise din Biblioteca Academiei Române: 1993, 486, 1083, 1957.

[20] Titlul din urmă îl are Cod. Athon. 2765, sec. XVIII. La J. Gouillard, *art. cit.,* p. 259.

[21] Cod. Vatic. Pal. gr. 210, sec. XIII, Cod. Paris, gr. 1134, Barocc. gr. 133, Athon. 4820, toate din sec. XV, Moscz. syn. gr. 420, 421 (sec. XV) etc., la J. Gouillard, *art. cit.,* p. 259.

Cât despre cartea a doua, ea e numită când *Alfabet ascetic* (Berol. Philipp. gr. 1495, sec. XIII; Paris, gr. Bibl. nat. 1935, sec. XV), când *„Douăzeci și patru de cuvântări scurte”* (λόγοι συνοπτικοί κδ) (Hieros. Sabb. 378, 966, XVII, Filocalia greacă), când *„Cuvântări după alfabet”* (Athon. 4613, sec. XVIII), când *„Literele”* (τα στοιχεία) (Athon. 5457, sec. XVI) etc.[23].

Alte opere de la Petru Damaschin nu se pare să avem[24].

Dar multe manuscrise grecești (și am văzut că și românești) nu dau toată scrierea de față a lui Petru Damaschin, ci sau numai o carte din cele două, sau numai diferite extrase, de cele mai multe ori din cartea întâi și mai rar din a doua. Unele dintre manuscrisele grecești care cuprind asemenea extrase împreună cu identificarea acestor extrase în textul primei ediții a *Filocaliei grecești* sunt indicate de J. Gouillard[25]. Identificarea fragmentelor cuprinse în unele manuscrise românești, cu părțile corespunzătoare ale textului complet, cuprins în volumul de față, am făcut-o în parte și noi și ea va fi indicată sub paginile textului, la locurile respective[26]. După cum am putut constata la o cercetare nu prea stăruitoare, aceste fragmente date uniform de aproape toate manuscrisele românești, care nu cuprind toată cartea întâi, dar cuprind și texte din alți autori, au luat forma unui întreg. În general, această formă redusă sau fragmentară din cartea întâi cuprinde următoarele titluri (o dăm după manuscrisul nr. 1993):

F. 220 r: *Pentru că cu cuviință iaste și a mâlcomi împreună cu unul sau cu doi* (rare pasaje din cap. 1-23).

Începe (corespunde în Filocalia greacă cu cap. 1, înainte cu o pagină de sfârșit din trad. rom.): „de vreme de acum nu voim nici întru supunere...”, și încheie așa: „nici de cum gândindu-se că s-au făcut ispitiți călugării. Că zice Sfântul Efrem: Până ce ați întâmpinat pe Hristos, întru cea viitoare, să nu se înșele cevași de sine a gândi ceale înalte” (f. 231 r., corespunde cu cap. 22, înainte cu o pagină de sfârșit din textul Filocaliei grecești). Se vor indica locurile corespunzătoare sub text[27].

F. 231 r: *Pentru socoteală.*

Început: „Socoteala lumină este” (corespunde cu cap. 24, din trad.).

Fine: „De cea deasă și curvească vedere să silește a nu băga de seamă. Într-acest chip și spre toate patimile” (f. 232 v; corespunde cu cap. 24, trad.

---

[22] *Filocalia greacă,* ed. II, vol. II, p. 2, col. 1.

[23] La J. Gouillard, *art. cit.,* p. 260.

[24] *Ibidem,* p. 264.

[25] *Ibidem,* p. 261.

[26] Vom da indicații numai pentru ms. 1993, dar acest ms. e reprezentativ și pentru 486, 1083, 1957.

[27] La fel ms. 1083, f. 35 r – f. 40 r; ms. 1957, f. 386 r – 400 v. La fel 486.

rom.)[28].

F. 232 v: *Pentru a nu se deznădăjdui neştine, deşi mult păcătuieşte* (corespunde cu cap. 27, trad. rom.).

Început. Ca începutul acestui capitol în traducerea românească. Continuă până la ceea ce corespunde în traducere cu cuvintele „să deznădăjduiască", din cap. 27 şi sfârşeşte cu primele rânduri din cap. 31: „Dacă ai căzut (zice) ridică-te... orice s-ar întâmpla ţie" (f. 263 v)[29].

F. 233 v: *Scurtă cuvântare despre câştigarea bunătăţilor* (corespunde cu cap. 28).

Începe unde începe acest capitol în *Filocalia gr.* şi termină la fel cu ceea ce corespunde cuvintelor „scurtă vreme" ale cap. 28. Dar dă numele fiecărui Părinte pentru fiecare sentinţă[30].

F. 234 v: *Pentru cum câştigă neştine credinţa adevărată.* (corespunde cu începutul cap. 29). Continuă vreo 16 rânduri până la „cu grijă poruncile", şi apoi încheie cu un citat din Sfântul Maxim[31].

F. 235 v: *Pentru că mult foloseşte pătimaşilor mâlcomirea* (corespunde cu cap. 30).

Începe cum începe capitolul 30 la şapte rânduri de la începutul capitolului (până la „cei nepătimitori"), apoi continuă de la capitolul 39, după vreo 4 pagini de la început („pentru aceasta"), până la cuvintele „fără păcat", adăugându-se câteva pasaje pe care nu le-am putut identifica (f. 239 v)[32].

Faptul că s-au putut scoate anumite capitole din cartea întâi nu înseamnă că textul cărţii întâi nu are continuitate. Ba putem spune mai mult: autorul prezintă într-o legătură nu numai capitolele fiecăreia dintre cele două cărţi, ci şi cele două cărţi ale acestei scrieri. Aceasta arată, pe lângă faptul că amândouă cărţile se prezintă ca ale lui Petru Damaschin, originea lor comună. Cele două cărţi şi capitolele fiecăreia dintre ele se dovedesc ca fiind într-o legătură nu numai prin identitatea de stil, prin revenirea aceloraşi citate, prin unitatea doctrinei pe care o cuprind, ci şi prin referinţele care se fac la pasajele anterioare sau posterioare din cartea întâi sau prin aluzii făcute în cartea a doua la cartea întâi, presupusă anterioară. Aşa, în cap. 1 (*Filocalia greacă* ed. II, p. 4, col. 1) se trimite la cap. 41 (text grec, p. 68, col. 2); în cap. 15 (text grec, p. 33, col. 1) se trimite la cap. 4 (text grec, p. 15, col. 2) etc.

Dovada că a doua carte o presupune pe prima o avem, de pildă, în faptul că în cartea a doua se spune la un moment dat de cunoştinţa făpturilor după fire, că este cunoştinţa a cincea, fără să spună care sunt primele patru

---

[28] La fel ms. 1083, f. 40 r – f. 40 v; ms. 1957, f. 400 v – 402 v.

[29] La fel în ms. 1083, f. 40 v – 41 r; ms. 1957, f. 402 r – 403 v.

[30] La fel în manuscrisele înrudite.

[31] La fel în manuscrisele înrudite.

[32] La fel în manuscrisele înrudite.

cunoştinţe (cap. 11). Ea presupune teoria celor opt cunoştinţe expuse în cartea întâi (cap. 10). Mai bine-zis afirmă şi partea a doua, în cap. 9, că precum sunt şapte lucrări trupeşti, aşa sunt opt vederi ale minţii sau cunoştinţei, iar în cap. 6 cere simplu să se împlinească cele şapte fapte trupeşti, dar nu înşiră sistematic nici pe unele, nici pe altele, arătând că e în legătură cu cartea întâi, dar aceea e anterioară[33].

Din dovezile despre simpla legătură între Cartea întâi şi Cartea a doua amintim: considerarea virtuţilor ca deprinderi ce stau la mijloc între şase extreme sau patimi: dreapta, stânga, sus, jos, înăuntru, în afară (cartea întâi, cap. 5, cartea a doua, cap. 8); considerarea înţelepciunii, în amândouă cărţile, ca semn între nebunie şi semeţie (υπερθρονειν), (cartea a doua, cap. 17; cartea întâi, cap. 5); definirea neprihănirii, în amândouă cărţile, ca: minte întreagă (σώον φρόνημα) (Cartea întâi, cap. 17; Cartea a doua, cap. 18).

2. Autorul scrierii. Ceea ce ştim sigur despre autorul acestei scrieri, din mărturia scrierii însăşi, e că se numea Petru Damaschin şi că era monah, foarte probabil isihast, ce vieţuia retras împreună cu un soţ sau doi, dat fiind faptul că recomandă liniştea cu unul sau doi ca pe cea mai bună cale de mântuire pentru monah (cartea întâi, cap. 1). Nicodim Aghioritul, în notiţa bibliografică cu care precede scrierea lui Petru Damaschin din *Filocalia greacă,* orientându-se după apelativul „Damaschin”, îl identifică cu Petru, episcop din Damasc pe la 775, care, după *Cronograful* lui Teofan *(Chronographia,* ed. de Boor, Leipzig, 1883, I, p. 416), în urma polemicilor sale cu arabii şi maniheii, a fost exilat de Al Valid, fiul califului Isim, în Arabia Felix, unde a şi murit de moarte mucenicească[34]. Acest mucenic e pomenit în Sinaxar la 9 februarie, ca decapitat de sabie, deşi Teofan nu spune de el aceasta, ci de Petru de Maiuma, căruia i s-a tăiat capul cam în acelaşi timp[35].

Gouillard, luând de bază indicaţiile Cod. Paris, gr. nr. 1134 (sec. al XV-lea) şi Vatic. Pal. 210 (sec. al XIII-lea) consideră că scrierea de faţă nu aparţine episcopului amintit, ci unui autor din secolul al XII-lea sau, în cel mai bun caz, al XI-lea. Numele de Damaschin nu înseamnă numaidecât că a fost din Damasc, căci după Sfântul Ioan Damaschin acest nume a început să fie purtat şi de unii care nu erau din Damasc. Cod. Paris, gr. 1134 dă ca dată a alcătuirii scrierii de faţă, de către Monahul Petru Damaschin, anul 6665, indict. 5, de la facerea lumii, adică 1156-1157, după Hristos (συνέγραψαν εν τω πρώτω βιβλίω υπό του συγγράψαντος αυτό Πέτρου απεινου μοναχού του δαμασκινού κατ αυτό ςχξέ έτος ινδ. έ). Cod. Vatic. Pal. 210 dă în litere anul 6605, indict. 5 (*testatur Petrus se id scripsisse*) ινδικτιώνος πέμπτης έτους εξακισχιλιοστού

---

[33] Aşa, în ms. 2635 se cuprinde cap. *Pentru a nu deznădăjdui,* f. 54-55. Dar în ms. 1922 sunt mai multe capitole.

[34] *Filocalia greacă,* ed. II, vol. II, p. 1.

[35] J. Gouillard, *art. cit,* p. 265.

εξακοσιοστού έ, deci cu şaizeci de ani mai înainte, 1096-1097. Lui Gouillard îi pare mai probabilă data din Cod. Paris, gr. 1134. El explică omisiunea lui *şasezeci*, scris cu litere (εξήκοντα), în Cod. Vatic. Pal. din asemănarea lui 6000 cu 600, scrise cu litere, asemănare care nu mai există când se scrie acest număr în greceşte cu cifre: ξ, care se deosebeşte de χ. Gouillard mai aduce în sprijin pentru data de 1156-1157 precizarea unei reviste ruseşti, făcută pe baza a trei codici greci, că Petru a trăit în secolul al XII-lea[36]. Revista însăşi nu i-a fost accesibilă lui Gouillard, dar ştie de ea din prefaţa lui Juvenalie la traducerea rusă a scrierii lui Petru Damaschin, unde Juvenalie îşi însuşeşte această precizare[37].

Până la elucidarea problemei pe baza unui material mai bogat, înclinăm să acordăm mai multă încredere Cod. Vatic. Pal., fiind mai vechi cu două secole decât Cod. Paris, gr. 1134. Dacă autorul ar fi trăit numai cu un secol mai înainte, ar fi fost încă destul de vie amintirea lui, ca să nu-i deplaseze copistul acestui manuscris vieţuirea aproape cu un secol mai în urmă. Greşeala a putut-o săvârşi şi copistul Cod. Paris, gr. 1134, înmulţind în minte sunetul celor două cuvinte cu rădăcina 6 la trei cuvinte. Faptul că autorul a compus scrierea la 1096-1097 n-a exclus putinţa ca să treacă cu viaţa şi în secolul al XII-lea, şi deci să fie adevărată indicaţia dată de Juvenalie în amintita revistă rusă.

Pentru o dată mai veche decât secolul al XII-lea socotim că pledează conţinutul scrierii, care nu se resimte de însemnata înviorare şi îmbogăţire a experienţei duhovniceşti adusă de scrisul Sfântului Simion Noul Teolog. Dacă timp de trei sferturi de veac au putut să rămână unele cercuri monahale necucerite de duhul nou adus de Sfântul Simion Noul Teolog, privit la început cu suspiciune, e greu de admis că s-au putut găsi asemenea cercuri şi după un veac şi jumătate. În mod sigur nu poate fi coborât timpul vieţuirii cuviosului Petru Damaschin înainte de secolul al XI-lea. Căci în a doua jumătate a secolului al X-lea a trăit şi a scris încă Simion Metafrastul, pe care Petru Damaschin îl citează. *(Filocalia greacă,* vol. II, p. 17, col. 2, trad. rom., cap. VI). Anul 1096, când Petru Damaschin şi-a terminat scrierea lui, a trebuit să fie pentru el o vârstă înaintată. Căci scrierea a răsărit dintr-o îndelungată experienţă duhovnicească, pe care o preţuieşte el atât de mult, şi după o elaborare treptată, în cursul a mai multor ani. Deci chiar dacă va fi auzit de la o vreme de înflăcăratele simţiri duhovniceşti ale Sfântului Simion Noul Teolog, era prea în vârstă ca să se mai lase influenţat şi să-şi mai restructureze sinteza lui duhovnicească, crescută întru totul din scrisul tradiţiei mai vechi, ca să facă

---

36. *„Bratskos Slovo”,* 1876, fasc. 3, p. 196.

37 *Tvorenije prepodognago i bogonoscago otţa naşego sv. mucenica Petru Damaschina v russkom perevoda s ellino-grecescago v dvuch Knigach, i dabie tretie,* Kiev, 1905, pref. I-IV. Juvenalie spune că a folosit pentru traducere un manuscris grec şi o traducere slavonă.

loc în ea conştiinţei atât de accentuate a prezenţei harului, proclamată de Sfântul Simion Noul Teolog.

Aceasta ne îndeamnă să păstrăm Cuviosului Petru Damaschin în *Filocalia românească* un loc anterior Sfântului Simion Noul Teolog, ca şi în *Filocalia greacă.*

3. Cuprinsul scrierii. Nicodim Aghioritul numeşte scrierea lui Petru Damaschin o „recapitulare a sfintei trezvii”, adică a învăţăturii despre trezvie, sau un cerc mic al cercului mare, sau o Filocalie mică a Filocaliei mari[38]. Gouillard, exprimându-se asemănător, o numeşte „un manual („precis”) practic de ascetică şi mistică pentru uzul monahilor”[39].

Într-adevăr, ceea ce distinge scrierea aceasta de toate scrierile duhovniceşti anterioare ei este încercarea de a înfăţişa diferitele virtuţi şi experienţe duhovniceşti, descrise de cei vechi, nu izolate una de alta, ci în curentul viu al vieţii omului, care urcă tot mai mult spre desăvârşire. Indicau şi cei vechi o ordine a virtuţilor, afirmau şi ei că viaţa activă trebuie să premeargă celei contemplative, dar nu le legau concret între ele, nu descriau cum arată în realitatea vieţii sufleteşti a omului creşterea aceasta de la o virtute la alta, modul cum răsare şi cum creşte cunoştinţa în om datorită practicării virtuţilor; sau o făceau aceasta în fugă şi parţial, nu stăruitor şi pe tot parcursul vieţii duhovniceşti.

Scrierea lui Petru Damaschin se şi dă, conform cu acest scop al ei, drept un *vade mecum,* o călăuză a vieţii spirituale (υπόμνησις προς έλεγχον της ψυχής).

Am putea socoti de aceea scrierea lui Petru Damaschin prima *metodă,* sau primul *itinerar* al vieţii duhovniceşti apărut în Răsărit, precedând astfel, desigur cu stângăciile începutului, un gen care a înflorit mai târziu deplin în Apus prin Bonaventura, Thomas a Kempis, Ignaţiu de Loyola, Ioan al Crucii etc.[40].

Petru Damaschin a alcătuit însă această *sinteză-itinerar* numai din elementele spiritualităţii precizate în secolele anterioare, nu şi din unele elemente proprii, sau şi din elementele mai conforme cu preocuparea de trăirea psihologică a omului puse în circulaţie în Răsărit de Sfântul Simion Noul Teolog şi prezente într-o măsură atât de mare în metodele occidentale de mai târziu. S-ar putea spune aşadar că scrierea Cuviosului Petru Damaschin

---

[38] Prefaţă la scrierile lui Petru Damaschin, *Filocalia greacă,* ed. II, vol. II, p. 1, col. 2.

[39] *Art. cit.,* p. 266.

[40] *Scara* Sf. Ioan Scărarul nu poate fi considerată în aceeaşi măsură o metodă, căci virtuţile nu sunt înşirate în ea totdeauna în ordine reală. Bardenhewer zice: „Ar fi foarte dezamăgit cineva dacă ar aştepta ca fiecare treaptă a scării să însemne un pas înainte” *(Geschichte der altkirchlichen Literatur,* V Band, Freiburg im Breisgau, 1932, p. 79).

reprezintă sinteza spiritualităţii secolelor anterioare în momentul în care o spiritualitate nouă ca „formă”, dar desigur crescută organic din cea veche şi una după conţinut cu aceea, îşi face apariţia prin Sfântul Simion Noul Teolog.

Fără îndoială, cuviosul Petru Damaschin nu e lipsit cu totul de originalitate, nici în privinţa fondului pe care se străduieşte să-l închege într-o sinteză. În virtuţile şi cunoştinţele duhovniceşti definite în secolele anterioare, el descoperă înţelesuri şi aspecte noi, uneori foarte interesante. El supune unei „subtile anatomii” nu numai patimile, cum zice Nicodim Aghioritul[41], ci şi virtuţile şi treptele de cunoaştere.

Continuitatea scrierii se arată şi în faptul că împărţirea în capitole a părţii întâi adeseori nu înseamnă decât introducerea din loc în loc a unor titluri într-o expunere care se vrea continuă. De aceea titlurile nu rezumă totdeauna exact cuprinsul capitolelor, ci exprimă o tranziţie la altă idee, detaşând un cuvânt sau două de la începutul capitolului care urmează. Astfel, capitolul 4, intitulat „Despre porunca a doua”, se ocupă cu toate poruncile ce urmează celei dintâi; capitolul 20 nu tratează „Despre rugăciunea care însoţeşte toate cunoştinţele”, ci despre trebuinţa de a ţine mintea fixată la înţelesurile meditate, legându-se organic de capitolul anterior (19), care tratează despre înţelesurile Scripturii, şi de capitolele dinainte de acela (10-18), după cele opt meditaţii; în capitolul 25 nu e vorba „Despre citirea cea despre Dumnezeu”, cum se intitulează, ci despre condiţiile care se cer pentru aceasta; despre citirea aceasta se tratează în partea finală a capitolului anterior, intitulat „Despre dreapta socoteală” (capitolul 24); capitolul 34: „Cuvântul Domnului nu este vorbă multă”, se ocupă cu iubirea aproapelui.

Caracterul în parte accidental al împărţirii în capitole îl arată şi faptul că împărţirea din categoria de manuscrise greceşti care au stat la baza manuscriselor româneşti diferă întrucâtva de a categoriei reprezentate prin textul din *Filocalie.* Diferenţa constă în următoarele: introducerea în manuscrisele româneşti e împărţită în cinci capitole:

1. Introducerea propriu-zisă[42].
2. Pentru patimi arătare prea bună[43].
3. Pentru meşteşugirea diavolului cea mai împletită[44].
4. Pentru cum că bine este a întreba şi cu socoteală a face toate[45].
5. Cum că cu cuviinţă este a fugi de oameni şi a mâlcomi cu unul sau cu doi[46].

---

[41] Prefaţa, *loc. cit.*
[42] Ms. 3222, f. 2 r – 10 r; 1889, f. 173 r - f. 177 v.
[43] Ms. 3222, f. 10 r - f. 12 v; 1889, f. 177 v – f. 178 r.
[44] Ms. 3222, f. 12 v - 15 v; 1889, f. 178 r - f. 179 r.
[45] Ms. 3222, f. 15 v – f. 22 v; 1889, f. 179 r – 182 v.
[46] Ms. 3222, f. 22 v – f. 25 r; sub text se va arăta unde începe fiecare capitol nou.

Urmează:

6. Arătare pentru cele şapte fapte trupeşti. Dar în acest capitol intră şi capitolele 2-8 din *Filocalie*[47].

Urmează apoi, cu titluri separate, capitolele ce corespund cu capitolele 9-10 din *Filocalie.* În capitolul 18 din manuscrisele româneşti se cuprinde şi capitolul 19 din *Filocalie.* Coincidenţa dintre capitole merge apoi mai departe, până la titlul care corespunde cu capitolul 34 din *Filocalie.* El cuprinde în manuscrisele româneşti şi capitolul 35. Celelalte capitole iar corespund[48].

Firul roşu care trece prin toată scrierea de faţă este curăţirea omului de patimile care au copleşit harul primit la Botez şi prin aceasta ridicarea lui la starea de nepătimire şi de contemplare. Ea vrea să prezinte într-o aplicare concretă schema clasică a asceticii răsăritene, căreia Sfântul Maxim Mărturisitorul i-a dat ultima fundamentare doctrinară, despre cele două etape de desăvârşire a omului: făptuirea şi contemplarea (πράξις και θεωρία)[49]. De aceea socotim justă în general observa fi a lui Gouillard: „Petru Damaschin se înscrie net în curentul evagrian, interpretat, corectat şi difuzat de Maxim Mărturisitorul"[50]. Dar vom vedea că în concret totuşi Damaschin corectează pe Evagrie, poate chiar mai mult decât Sfântul Maxim Mărturisitorul, prin preocuparea lui mai accentuată de viaţa duhovnicească propriu-zisă. În această privinţă ne deosebim de Gouillard.

Ca şi la Sfântul Maxim, şi la Damaschin cele două etape ale vieţii spirituale nu se exclud în timp, ci cel puţin de la un anumit nivel coexistă. „Şi la el, ca şi la Sfântul Maxim Mărturisitorul, πράξις nu e atât o etapă anterioară în raport cu θεωρία, cât o condiţie necontenită a corectitudinii ei. Pentru a atinge ţinta, cele două etape trebuie să meargă mereu împreună ca forţe motrice şi direcţie"[51].

Fără îndoială făptuirea este o pregătire indispensabilă. Dar pe măsură ce se înaintează în ea, se înaintează şi în contemplaţie. Creşterea simultană a celor două ordini, în funcţie una de alta, e pusă clar în relief în capitolul 4 al Cărţii întâi, unde se tratează despre Fericiri.

Făptuirea constă din două grupe de străduinţe: din cele şapte fapte trupeşti şi din cele opt fapte sufleteşti, care coincid cu Fericirile. Primele purifică trupul, cele de al doilea, sufletul. Propriu-zis, cele dintâi sunt numai unelte ale celor din urmă, căci prin ele însele nu folosesc (cap. 7). Cele din

---

[47] Ms. 3222, f. 25 r – f. 45.

[48] În general aşa e în ms. Academiei Române 3222 (f. 2 r – 150), 1935, 1889, 2800 (f. 1 r-f. 217 v).

[49] J. Hausherr, *Vie de Siméon le Nouveau Théologien,* introd., în „Orientalia Christiana", XII, 1928, p. XXIX, la J. Gouillard, *art. cit.,* p. 272.

[50] *Art. cit.,* p. 278.

[51] J. Hausherr, *loc. cit.*

urmă se mai numesc şi „făptuire morală”. Pe măsură ce omul le împlineşte, sporeşte în cele patru virtuţi cardinale, care nu sunt decât patru forme ale înţelepciunii, şi dobândeşte cele opt cunoştinţe sau contemplaţii. Ultima înseamnă, deci, vârful urcuşului duhovnicesc, care însă nu e posibil fără nepătimire şi iubire. Iată expus în rezumat de însuşi Petru Damaschin acest drum: „Lucrând bine şi cu răbdare cele şapte fapte, adică *faptele trupului,* suie ca pe o scară, ţinându-le toate neîncetat şi păşind spre *făptuirea morală,* prin care se dau de la Dumnezeu celui ce crede contemplaţiile duhovniceşti (Cartea I, cap. 1, text grec, p. 10, col. 2). Primele trei cunoştinţe duhovniceşti încep să apară însă deodată cu împlinirea faptelor trupeşti şi sufleteşti sau morale; ele aparţin făptuitorului. Cele cinci din urmă apar după ce omul, împlinind cu stăruinţă acele fapte, a ajuns la deprinderea lor. „Cele dintâi trei se cuvin încă făptuitorului... Iar celelalte cinci contemplativului sau cunoscătorului, pentru că păşeşte şi face pururea faptele trupeşti şi morale sau sufleteşti... Căci încă de la prima ia făptuitorul începutul cunoştinţei, şi cu cât cultivă lucrarea acesteia şi stăruie în înţelesurile date lui, înaintează în ele, până ce ajunge la deprinderea lor, şi aşa vine de la sine, în minte, cunoştinţa cealaltă; şi la fel celelalte” (Cartea întâi, cap. 10, text grec, p. 20, col. 2).

Toate faptele trupeşti şi sufleteşti la un loc alcătuiesc ceea ce se numeşte evlavia (ευσέβεια – buna-cinstire a lui Dumnezeu). Dar baza pentru aceasta sunt credinţa şi frica ce se nasc din ea. „Deci din credinţă e frica şi din ea evlavia ... Iar a vorbi despre evlavie sau despre fiecare faptă duhovnicească nu este timp” (Cartea a doua, cap. 4, text grec, p. 75, col. 1). Virtuţile acestea născute din frica ce răsare din credinţă se succed în ordinea dată de Evagrie şi Sfântul Maxim Mărturisitorul: înfrânarea, răbdarea, nădejdea, nepătimirea, iubirea, cunoaşterea[52]. Vârful la care se ajunge prin ele coincide cu credinţa a doua sau cea mare, sau a contemplării, şi cu frica cea curată, din iubire (Cartea a doua, cap. 4, *loc. cit.).* Înfrânarea cuprinde în sine pe de o parte cele şapte fapte trupeşti, pe de alta, o parte din faptele sufleteşti *(ibidem).*

Cele şapte virtuţi trupeşti sunt: liniştirea de griji (isihia), care e „începutul purificării” (Cartea întâi, cap. 1), postul cu măsură, privegherea cu măsură, psalmodierea, rugăciunea duhovnicească sau curată a făptuitorului, citirea cuvintelor şi vieţilor sfinţilor, întrebarea celor experimentaţi (Cartea întâi, cap. 2). Ele curăţă trupul de cele trei pofte.

Virtuţile sufleteşti constau în curăţirea sufletului de patimile mai subţiri ca ale trupului. Aceasta se face prin cele opt Fericiri. „Se poate cunoaşte o distincţie destul de precisă între primele cinci şi ultimele trei, care sunt solidare cu formele superioare ale vieţii contemplative. În primul stadiu se atinge neîmpătimirea, detaşarea (απροσπάθεια), sau neutralizarea poftelor, care face posibilă contemplarea lucrurilor după fire; în al doilea, se obţine

[52] *Capete despre dragoste,* I, 2, *Filocalia rom.,* vol. 2, ed. 2008, p. 65.

nepătimirea, uşa dragostei desăvârşite, a păcii gândurilor, bucuria duhovnicească, rugăciunea curată mai ridicată. În vreme ce la început, în primul stadiu, omul e unit cu Iisus Hristos cel pătimitor, în stadiul al doilea e unit cu Hristos cel slăvit"[53].

Aşa se ilustrează împletirea între purificarea sufletească şi viaţa contemplativă, care lucrează începând încă din faza curăţirii.

Dar iată cuvintele Cuviosului Petru Damaschin. Arătând că prin milostenii (fericirea a cincea) omul devine „neîmpătimit de lucrurile vieţii", continuă: „Iar prin neîmpătimire (detaşare), se învredniceşte de a şasea poruncă, cum zice Domnul: „Fericiţi cei curaţi cu inima", adică cei ce au dobândit toată virtutea prin gânduri sfinte şi au ajuns să vadă lucrurile după fire, căci aşa vine cineva la pacea gândurilor. „Fericiţi, zice, făcătorii de pace", adică cei ce şi-au împăcat sufletul cu trupul, prin supunerea trupului faţă de duh, ca să nu mai poftească trupul împotriva duhului, ci harul Sfântului Duh să domnească în suflet şi să-l conducă cum vrea, dăruindu-i cunoştinţă duhovnicească, prin care unul ca acesta poate răbda prigonirea, ocărârea şi chinuirea pentru dreptate, şi se bucură că „plata lui este multă în ceruri" (Cartea întâi, cap. 4, text grec, p. 14, col. 1).

Paralelismul sau împletirea faptelor trupeşti şi sufleteşti, sau a fericirilor şi contemplaţiilor, se vede şi din aceea că frica este punctul de plecare comun al tuturor. Frica ce se naşte din credinţă şi e una cu prima fericire îl îndeamnă pe om la înfrânările trupeşti. Ea produce plânsul, ca a doua fericire, şi tot ea naşte primele trei contemplaţii. De aceea se poate şi alterna ordinea lor şi în loc să se spună că fericirile nasc contemplaţiile, se spune că cele din urmă le produc pe primele. Petru Damaschin, cerând monahilor să se liniştească (prima faptă trupească), continuă: „Ca Dumnezeu să vadă hotărârea lor şi să le dăruiască lor odihnă prin cunoştinţa duhovnicească şi aşa să ajungă şi la meditarea primei contemplaţii (vederi sau intuiţii), spre a câştiga zdrobirea negrăită a sufletului şi a ajunge săraci cu duhul şi astfel, urcându-i treptat la celelalte contemplaţii, să-i învrednicească de păzirea fericirilor". Iar vârful acestui urcuş săvârşit pe trei planuri împletite coincide cu ajungerea la fericirea a şaptea, „la pacea gândurilor", care este locul lui Dumnezeu (Cartea întâi, cap. 9, text grec, p. 20).

Cele patru virtuţi generale indică însănătoşirea generală a puterilor sufletului şi unificarea lor sub jugul voinţei dumnezeieşti[54]. Ele reprezintă ţinta finală – deşi are şi ea un progres -, privită din punctul de vedere al stării omului, nu al bunurilor dumnezeieşti dobândite.

Ceea ce dă sintezei lui Petru Damaschin, cu deosebire, caracterul de metodă practică a vieţii duhovniceşti e ordinea în care aşază cele opt

---

[53] J. Gouillard, *art. cit.*, p. 275.
[54] J. Gouillard, *art. cit.*, p. 275.

contemplaţii, care sunt o adevărată călăuză pe treptele unei meditaţii vii, palpitante, am zice existenţiale, care însoţesc împlinirea poruncilor date de Domnul prin Fericiri, ca şi faptele trupeşti. Prin aceasta, Petru Damaschin se dovedeşte un premergător al acelor *considerationes* sau *meditationes* sistematizate şi încadrate într-o ordine psihologică, din itinerariile occidentale. Prima meditaţie trebuie să se refere la necazurile şi încercările cărora le este supusă viaţa omenească în general; a doua, la păcatele noastre personale şi la binefacerile lui Dumnezeu faţă de noi; a treia, la spaimele de dinainte şi de după moarte; a patra, la vieţuirea Domnului Hristos, a ucenicilor Lui şi a celorlalţi sfinţi în lume; a cincea, la nestatornicia lucrurilor pământeşti. Încă a patra e considerată de Petru Damaschin ca nemaifiind proprie făptuitorului, ci contemplativului (Cartea întâi, cap. 11, text grec, p. 20, col. 2). Dar în mod precis aparţin contemplativului de-abia contemplaţia a şasea şi cele următoare. Căci dacă meditaţia la vieţuirea Domnului şi a sfinţilor şi la nestatornicia lucrurilor pământeşti o mai poate practica şi cel încă nepurificat deplin, cugetarea fără patimă la lucruri, care constituie a şasea contemplaţie, nu o poate avea decât cel curăţit de patimi. Căci, după cum spune tot Petru Damaschin, de-abia la această treaptă, corespunzătoare cu fericirea a şasea, omul a dobândit toată virtutea prin cugetări sfinte şi poate contempla lucrurile după firea lor (Cartea întâi, cap. 4, text grec, p. 15, col. 1). Urmează apoi, ca a şaptea sau a opta, contemplaţia făpturilor inteligibile şi a lui Dumnezeu, sau teologia. Dacă contemplaţia a şasea corespunde cu nepătimirea, a şaptea şi a opta corespund cu iubirea desăvârşită, ţinta întregii lucrări duhovniceşti (Cartea a doua, cap. 15-16, text grec, p. 92, 93). Sufletul acesta gustă, după ce a devenit cu totul înţelept, neprihănit, bărbătesc şi drept, pacea desăvârşită, bucuria veacului viitor; el a dobândit o simţire a inimii (Cartea a doua, cap. 17-24).

Evagrie Ponticul nu recomandă decât cinci meditaţii: a treia, a cincea şi cele trei din urmă[55]. Calea lui spre desăvârşire are un pronunţat caracter intelectual, fiind lipsită de gândul la Hristos.

Dacă pentru contemplaţia a şasea, a lucrurilor după fire, a fost necesară o rugăciune curată, duhovnicească, lipsită de orice gând sau figură, sau culoare, sau lumină, sau foc (Cartea întâi, cap. 2, text grec, p. 11, col. 2), pentru contemplaţia a opta, a lui Dumnezeu, trebuie o a doua rugăciune curată, proprie contemplativului. Ea e o rugăciune în care mintea e răpită de dorul lui Dumnezeu, uitând de toate din lume şi de sine însuşi (Cartea întâi, cap. 18, text grec, p. 37, col. 1).

Distincţia aceasta între două rugăciuni curate e iarăşi un element original al lui Petru Damaschin, care completează fericit treptele urcuşului duhovnicesc. Din scrisul dinainte de el rămânea impresia că rugăciunea curată

---

[55] W. Bousset, *Apophtegmata Patrum,* Tübingen, 1923, p. 310-311.

e numai cea imediat dinaintea răpirii minţii în Dumnezeu.

Aceste eforturi necesare urcuşului duhovnicesc al omului le orânduieşte Petru Damaschin într-un întreg, în fiecare dintre cele două cărţi în alt mod. În Cartea întâi, după o introducere rezumativă, totul se grupează în jurul celor şapte fapte trupeşti, al celor opt fapte sufleteşti (Fericirile) şi al celor opt contemplaţii, la care se adaugă cele patru virtuţi cardinale (cap. 2-21). În ea se mai arată anumite condiţii pentru buna împlinire a faptelor amintite şi se mai revine asupra unora dintre ele, atrăgându-se atenţia şi asupra piedicilor şi pericolelor ce pândesc pe om în acest urcuş.

În Cartea a doua se descrie acest urcuş, prin virtuţile a căror succesiune e împrumutată de la Sfântul Maxim Mărturisitorul, prin nuanţarea altor câteva din acelea (cap. 1-16), cu adăugarea celor cardinale (cap. 17-20) şi a roadelor Duhului Sfânt ce apar pe culmile vieţii duhovniceşti (cap. 21-24).

Dacă în Cartea întâi schema aceasta a virtuţilor e copleşită de cele trei categorii de fapte amintite, în Cartea a doua, înfăţişarea acestor feluri de fapte e copleşită de schema virtuţilor. De aici se vede că cele două cărţi nu sunt numai „două maniere de a trata în mod diferit acelaşi subiect”[56], ci prima carte expune mai degrabă metoda prin care se poate realiza urcuşul arătat în virtuţile succesive din cartea a doua.

Rămâne să mai dăm, în afară de cele de până acum, câteva mostre din ceea ce, după cât ştim, constituie originalitatea de gândire a Cuviosului Petru Damaschin, şi anume analizarea virtuţilor şi a stărilor duhovniceşti. Remarcăm definiţia celui nepătimitor ca cel ce are „în loc de suflet pe Duhul Sfânt” (Cartea a doua, cap. 15, text grec, p. 92, col. 2). E o caracterizare lapidară a unei stări în care psihicul a fost zdrobit, transfigurat cu totul de Duhul. De remarcat este definiţia ce o dă adevăratei cunoştinţe, introducând şi în acest domeniu smerenia, ce trebuie să caracterizeze în învăţătura ortodoxă viaţa duhovnicească în ansamblul ei. Cunoştinţa nu e cea care e dobândită în lupta pentru cunoştinţă ca atare. Cunoştinţa aceasta e de la diavol, întrucât are ca premisă o încredere trufaşă a credinciosului în puterile lui. Cunoştinţa de la Dumnezeu, cunoştinţa adevărată, e cea care vine creştinului fără să o caute în calitate de cunoştinţă, ci prin străduinţa după smerenie. De aceea, cunoştinţa adevărată nu vine curând. Şi când vine, omul caută să o îndepărteze de la sine „prin mâna smereniei”, continuând să se socotească un neştiutor (Cartea a doua, cap. 24, text grec, p. 106).

În legătură cu aceasta stă şi observaţia că omul credincios nu trebuie să se grăbească în a decide singur ceea ce e bun şi ceea ce e rău, ci să întrebe un povăţuitor, iar când nu are, să aştepte cu răbdare până îi va şopti Dumnezeu ce e bine şi ce nu e bine, în forma unei experienţe tainice. Dar şi după aceea să continue a verifica prin răbdare răspunsul primit, căci binele e ceea ce se arată

[56] Aşa spune J. Gouillard, *art. cit.*, p. 266.

statornic ca bine, prin aceea că a devenit o calitate a celui ce s-a străduit timp îndelungat să devină bun. Avem aici o aplicare la viaţa personală a definiţiei binelui ca ceea ce se arată mereu ca bine, asupra căruia stăruie atât de mult Sfântul Grigorie de Nyssa.

Gouillard, declarând că Petru Damaschin nefăcând decât să rezume pe marii contemplativi ai Răsăritului, „nu inventează şi nu prepară nimic", şi de aceea nu produce o impresie prea vie, îi recunoaşte meritul echilibrului, al moderaţiei, al noţiunii măsurate de contemplaţie, al bunului simţ, al aversiunii pentru fenomenele extraordinare[57]. Prin această caracterizare, Gouillard ar vrea să-l opună Sfântului Simion Noul Teolog şi Sfântului Grigorie Palama. În acest sens ar vrea el să interpreteze şi preţuirea lui Petru Damaschin pentru „calea împărătească" sau „mijlocie" între extreme.

Dar definiţia dată de Petru Damaschin virtuţilor ca mijlocii între extreme nu înseamnă o mulţumire cu realizarea moderată a virtuţilor, ci, precum a remarcat H. Hartmann, necesitatea ca omul credincios să găsească just virtutea, între extremele ce par virtute, şi apoi pe calea aceasta să urce cât mai sus[58].

De fapt, Petru Damaschin se dovedeşte, prin analizele lui subtile, un om care a făcut experienţa celor mai ridicate trepte ale vieţii duhovniceşti, care sunt numai subţirime, fineţe, bucurie superioară şi lumină. Dacă bucuria aceasta nu e exprimată cu vocabularul entuziast al Sfântului Simion Noul Teolog, sau cu acela dominat de lumină al Sfântului Grigorie Palama, aceasta nu înseamnă că nu le-a trăit. Dar el vrea să fie în această carte în acelaşi timp un pedagog pentru cei ce n-au ajuns la aceste trepte culminante.

---

[57] *Alt. cit.*, p. 278.

[58] *Ethik,* Berlin, 1926, p. 401. Dar iată cum identifică Petru Damaschin însuşi calea împărătească sau cea de mijloc cu drumul cel mai scurt spre culmile vieţii duhovniceşti: „De aceea cel ce vrea să străbată un drum scurt spre Hristos, adică prin neprihănire şi prin cunoştinţă, şi să ajungă cu bucurie la desăvârşire, să nu se abată în alte părţi, adică la dreapta sau la stânga, ci în toată vieţuirea lui să păşească cu sârguinţă pe calea împărătească" *(Introducere,* text grec, p. 10, col. 1). Mai observăm că, deşi Petru Damaschin defineşte într-un loc calea împărătească cu cuvintele lui Ioan Scărarul, ca: „liniştirea cu unul sau doi", adică nici ca petrecere în mulţime, nici ca vieţuire în singurătate totală *(Introducere,* text grec, p. 9, col. 2, p. 10, col. 1; Ioan Scărarul, *Scara,* P.G. LXXXVIII, col. 641 D, cf. Scolia 29, col. 654), totuşi lărgeşte în mod original noţiunea acestei căi, opunând-o nu numai dreptei şi stângii, ci şi lui sus, jos, înăuntru, în afară. Un istoric interesant al noţiunii de „cale împărătească" a făcut Frédéric Tailliez S. J., βασιλική ὁδὸς ; *Les valeurs d'un terme mystique et le prix de son histoire littéraire,* în „Orientalia Christiana Periodica", Roma, 1947, vol. XIII, nr. 1-2, p. 293-554.

SFÂNTUL PETRU DAMASCHIN

DIN DUMNEZEIEŞTILE ÎNVĂŢĂTURI DUHOVNICEŞTI ALE CUVIOSULUI PĂRINTELUI NOSTRU PETRU DAMASCHIN

CARTEA ÎNTÂI

Început cu Dumnezeu despre tema cărţii Cuviosului şi de Dumnezeu purtătorului Părintelui nostru Petru Damaschin

Învrednicindu-mă eu, ticălosul, după har, de multe şi mari daruri de la Dumnezeu şi nefăcând niciodată vreun bine, m-am temut ca nu cumva din lene şi nepăsare să uit de aceste aşa de mari daruri şi binefaceri ale lui Dumnezeu şi de greşelile mele şi să nu-mi arăt recunoştinţa şi mulţumirea faţă de Binefăcătorul. De aceea, am scris această lucrare de aducere-aminte spre mustrarea ticălosului meu suflet. Şi toate scrierile, vieţile şi cuvintele Sfinţilor Părinţi pe care le-am întâlnit, le-am însemnat cu numele, ca să-mi fie spre amintirea cuvintelor lor, fie măcar în parte, dat fiind că nu am nicio carte a mea, nici n-am avut, ci le-am primit de la iubitorii de Hristos, ca şi toate cele de trebuinţă trupului, pentru dragostea lui Dumnezeu.

Deci, citindu-le pe acestea cu toată atenţia, le-am dat iarăşi celor ale căror sunt. E vorba de cărţile vechi şi noi, adică de istoria veche[59], de Psaltire, de cele patru ale Împăraţilor, de cele şase ale Înţelepciunii, de Proroci, de Paralipomene, de Faptele Apostolilor, de Sfintele Evanghelii şi de tâlcuirile tuturor celor spuse, de toate cele ale Părinţilor şi învăţătorilor celor mari: Dionisie, Atanasie, Vasilie, Teologul, Gură de Aur, Grigore al Nyssei, Antonie, Macarie, Nil, Efrem, Isaac, Marcu, Damaschin, Scărarul, Maxim, Dorotei, Filimon, şi de vieţile şi cuvintele tuturor sfinţilor.

Învrednicindu-mă eu, nevrednicul, de cercetarea tuturor, cu toată libertatea şi sârguinţa am căutat să aflu începutul mântuirii omului şi al pierzării lui; şi de mântuieşte orice îndeletnicire sau ocupaţie, ori nu; şi ce caută toţi; şi cum au bineplăcut lui Dumnezeu cei vechi şi cei noi, în bogăţie şi lipsă, în mijlocul multor păcătoşi şi în pustie, în căsătorie şi în feciorie. Căci simplu grăind, în tot locul şi în toată îndeletnicirea aflăm viaţa şi moartea şi pierzarea. Ba nu numai atât, ci şi între monahi aflăm stări deosebite, anume supunerea trupului şi sufletului părintelui (duhovnicesc), liniştea ce curăţă sufletul, sfătuirea duhovnicească în schimbul ascultării, egumenie şi arhierie. Şi în toate aflăm pe unii mântuindu-se, şi pe alţii pierzându-se.

Şi nu numai de aceasta m-am mirat, ci şi de îngerul de odinioară din cer, care, aflându-se în fire nematerială, întru înţelepciune şi întru toată virtutea, a

---

[59] Cărţile lui Moise.

devenit deodată diavol, întuneric şi neştiinţă, începutul şi sfârşitul a toată răutatea şi viclenia. Apoi de Adam, care fiind împodobit cu atâta cinste şi cu gustarea bunătăţilor, cu prietenia lui Dumnezeu, cu înţelepciune şi cu virtute, singur în Rai împreună cu Eva, a ajuns deodată exilat, pătimaş şi muritor, lucrând cu osteneală, întru sudoare şi necaz mult; de Cain şi Abel, fraţii cei din el, singuri în tot pământul, cum i-a biruit pizma, viclenia, care a născut uciderea, blestemul şi tremurarea. Pe urmă de cei din ei, pentru care, din pricina mulţimii greşelilor lor, a venit potopul. Şi de cei pe care Dumnezeu, din iubirea de oameni, i-a mântuit în corabie, dar dintre care unul a fost blestemat, anume Hanaan, fiul lui Ham, care a păcătuit; căci, ca să nu răstoarne binecuvântarea lui Dumnezeu, dreptul Noe a blestemat pe fiu, în locul tatălui. După aceştia, de cei de la turn, de sodomiţi, de israeliţi, de Solomon, de niniviteni, de Ghiezi, de Iuda şi de toţi cei aflaţi în cele bune, dar întorşi spre răutate.

Şi cum, bun fiind şi mult milostiv, Preabunul Dumnezeu a îngăduit să vină multele şi feluritele încercări şi necazuri peste lume. Pe unele dintre acestea le-a voit, din îngăduinţă, sau ca pe nişte osteneli ale pocăinţei, cum sunt foamea, setea, plânsul, lipsa celor de trebuinţă, înfrânarea de la cele dulci, veştejirile trupului întru nevoinţă, vegherile, ostenelile, durerile, lacrimile multe şi amare, suspinele, frica morţii, a cercetării, a dării socotelilor, a sălăşluirii în iad cu dracii, ziua înfricoșată a Judecăţii, rușinea viitoare în faţa întregii zidiri, tremurarea, mustrarea amară pentru fapte, cuvinte şi gânduri, ameninţarea, urgia, chinurile veşnice şi de multe feluri, plângerea fără folos, lacrimile neîncetate, întunericul neluminat, frica, durerea, căderea, întristarea, strâmtorarea şi sufocarea sufletului în veacul de acum şi în cel viitor, scufundările şi primejdiile din lume, bolile prea felurite, fulgerele, tunetele, grindina, cutremurele, înfometările, înecările, morţile fără de vreme şi, simplu vorbind, toate întâmplările dureroase ce ne vin fără de voie, din îngăduinţă. Pe altele nu le-a voit Dumnezeu, ci noi şi dracii, cum sunt luptele, patimile, păcatele de multe feluri, ale căror nume le trecem cu vederea, de la necuminţenie până la deznădejde şi până la desăvârșita pierzanie, asaltul dracilor, războaiele, tirania patimilor, părăsirile, tulburările, schimbările vieţii, mâniile, uneltirile, tot necazul pe care ni-l aducem cu voia nouă înșine şi unii altora, fără să vrea Dumnezeu.

Şi iarăşi, cum s-au mântuit mulţi în mijlocul atâtor rele, neputându-i împiedica nimic; şi cum s-au pierdut mulţi, fără să vrea Dumnezeu.

Toate acestea şi altele mai multe învăţându-le cu osteneală din dumnezeieştile Scripturi, m-am simţit zdrobit în suflet şi vărsându-mă ca o apă adeseori am ajuns să nu mai ştiu ce să fac; şi cu toate acestea nu am ţinut mult în simţire cele spuse. Căci dacă le-aş fi ţinut, nu aş fi putut să zăbovesc în viaţa aceasta plină de răutate şi de neascultare faţă de Dumnezeu, în care s-au născut toate necazurile din veacul de acum şi din cel viitor.

Dar, totuşi, dobândind prin har dorul după cele căutate, am aflat de la Sfinţii Părinţi deosebirile lor. Aşa că începutul a tot binele este cunoştinţa naturală dată de la Dumnezeu, fie din Scripturi, prin oameni, fie prin îngeri, fie prin ceea ce se dă în dumnezeiescul Botez spre păzirea a tot sufletul, care se numeşte conştiinţă şi amintire a dumnezeieştilor porunci ale lui Hristos, prin care se păstrează harul Sfântului Duh în cel botezat dacă va vrea să le păzească pe ele.

După cunoştinţă, e alegerea omului, iar aceasta este începutul mântuirii. Ea constă în aceea că omul părăseşte voile şi cugetările sale şi împlineşte cugetările şi voile lui Dumnezeu. Şi de va putea să le facă pe acestea, nu se va afla în toată zidirea lucru sau îndeletnicire sau loc să-l poată împiedica să se facă aşa cum a voit Dumnezeu la început să fie, după chipul şi asemănarea Lui, şi, prin străduinţă, dumnezeu după har, nepătimitor, drept, bun şi înţelept, fie în bogăţie, fie în sărăcie, fie în feciorie, fie în căsătorie, fie la conducere şi întru libertate, fie întru supunere şi robie şi, simplu vorbind, în orice vreme, loc şi lucru. De aceea se găsesc mulţi drepţi şi înainte de Lege, şi în vremea Legii, şi în vremea harului, pentru că au iubit mai mult cunoştinţa lui Dumnezeu şi voia Lui decât cugetările şi voile proprii. Şi iarăşi, în aceleaşi timpuri şi îndeletniciri, găsim pe mulţi care s-au pierdut, pentru că au iubit mai mult cugetările şi voile lor decât pe ale lui Dumnezeu. Dar despre acestea mai târziu.

Apoi locurile şi ocupaţiile se deosebesc între ele, şi omul trebuie să cunoască deosebirile lor, fie prin smerita cugetare dată de Dumnezeu, fie prin întrebarea celor ce au darurile deosebirii. Căci fără aceasta nu sunt bune cele ce se fac, chiar dacă, necunoscând aceasta, ni se pare că sunt bune[60]. Dar prin deosebire aflând despre puterea sa spre ce lucrare vrea să păşească, începe a bineplăcea lui Dumnezeu. Dar cum s-a spus, în toate trebuie să tăgăduiască voile sale, ca să ajungă la scopul lui Dumnezeu, sau să îmbrăţişeze îndeletnicirea pe care o vrea Dumnezeu. Iar de nu face aşa, nu poate să se mântuiască prin nimic. Pentru că din neascultarea lui Adam crescând toţi pătimaşi prin obişnuirea cu patimile, nu voim binele cu bucurie, nici nu îmbrăţişăm voia lui Dumnezeu, ci iubim mai vârtos patimile şi răutăţile, iar cele bune nu le voim deloc, decât siliţi de frica muncilor. Şi numai cei ce

[60] După Sf. Grigore de Nyssa şi Sf. Maxim Mărturisitorul, gustarea din pomul cunoştinţei binelui şi răului a adus omului o considerare a răului ca bine, o mascare a răului în bine. Fenomenul acesta se produce uneori cu voia omului, ispitită de plăcere. Dar el înseamnă adeseori şi o neputinţă a noastră de a deosebi între bine şi rău. Starea aceasta devenită permanentă şi extremă e proprie demonilor. Astfel, deosebirea între bine şi rău este semnul ieşirii din păcat şi e un dar al lui Dumnezeu. Dar ea e condiţionată de hotărârea noastră de a trăi după voia lui Dumnezeu. E condiţionată de un act de voinţă, de o orientare nouă, totală.

primesc cuvântul cu credinţă tare şi cu hotărâre. Iar ceilalţi nici aşa nu le voim; ci neluând în seamă necazurile vieţii şi muncile viitoare, slujim patimilor cu tot sufletul. Iar unii, nesimţind nici amărăciunea acestora, săvârşesc siliţi şi fără voie ostenelile virtuţilor.

Astfel ni s-au făcut din neştiinţă cele vrednice de ură vrednice de dorit. Căci precum cei bolnavi au nevoie de tăieri şi de arderi pentru sănătatea pe care au pierdut-o, aşa avem şi noi nevoie de încercări şi de ostenelile pocăinţei şi de frica morţii şi a muncilor, ca să ne redobândim vechea sănătate a sufletului şi să lepădăm boala pe care necuminţenia ne-a pricinuit-o. Ba pe cât de multă osteneală, de voie şi fără de voie, ne dăruieşte Doctorul sufletelor, pe atât de mult trebuie să-I mulţumim iubirii Lui de oameni şi să o primim pe aceasta cu bucurie. Căci a înmulţit cele dureroase, ca să ne facă bine, cu voia noastră, prin pocăinţă, şi fără voia noastră, prin încercări şi chinuri. Pentru ca aceia care voiesc să se ostenească de bunăvoie, să se izbăvească de muncile viitoare, dar poate că şi de cele de faţă. Iar cei ce se vor vindeca măcar prin chinuri şi prin felurite încercări, să se împărtăşească de harul doctorului. Iar cei cărora le place boala şi rămân în ea, îşi pricinuiesc după merit chinuri veşnice, asemănându-se dracilor, şi vor gusta cu dreptate împreună cu aceia chinurile veşnice gătite dracilor, întrucât au fost nerecunoscători împreună cu aceia faţă de Binefăcătorul.

Pentru că nu toţi primim binefacerile la fel. Ci unii primind focul Domnului sau cuvântul Lui, prin lucrare se fac la inimă mai moi ca ceara, iar alţii prin nelucrare ne arătăm mai întăriţi ca lutul şi cu totul împietriţi[61]. Şi dacă nu-l primim la fel, nu sileşte pe cineva dintre noi. Ci precum soarele trimite razele peste tot şi luminează toată lumea şi cel ce vrea să-l vadă e văzut de el, iar cel ce nu vrea să-l vadă nu e silit de el, şi nimeni nu e cauza lipsirii de lumină, dacă Dumnezeu Însuşi a făcut soarele şi ochiul, decât omul care are stăpânirea (peste ochi), aşa şi aici: Dumnezeu trimite tuturor razele cunoştinţei, iar după cunoştinţă a dat şi credinţa ca ochi. Iar cel ce vrea să primească prin credinţă cunoştinţa sigură păzeşte prin fapte amintirea ei[62]. Şi acestuia îi dă Dumnezeu mare râvnă, cunoştinţă şi putere. Căci prin cunoştinţa naturală se naşte râvna în cel ce o alege pe ea, şi din râvnă puterea de a lucra; şi prin lucrare se păstrează amintirea; şi din amintire se naşte o mai mare lucrare; şi din aceasta o mai mare cunoştinţă; şi din aceasta, numită cuminţenie, se

[61] Cunoştinţa primită numai teoretic şi nepusă în lucrare lasă sufletul învârtoşat. Numai cunoştinţa pusă în lucrare preschimbă sufletul întreg şi-l modelează după voile lui Dumnezeu.

[62] Amintirea poruncilor lui Dumnezeu se păstrează prin necontenita împlinire a lor. Petru Damaschin insistă asupra rolului faptelor, atât ca factor de modelare a omului, cât şi ca mijloc de amintire a îndatoririlor celor bune. Amintirea e reflexul în minte al urmei lăsate de activitate în fiinţa omului.

naşte înfrânarea patimilor şi răbdarea întâmplărilor dureroase; iar din acestea petrecerea cea după Dumnezeu şi cunoştinţa darurilor lui Dumnezeu şi a greşelilor proprii; şi din acestea recunoştinţa, prin care se naşte frica de Dumnezeu, din care vine păzirea poruncilor, adică plânsul, blândeţea, smerita cugetare; din acestea se naşte puterea de a deosebi; şi din aceasta străvederea sau puterea de a putea prevedea greşelile viitoare şi de a le înlătura din vreme, prin curăţia minţii, datorită experienţei şi amintirii celor de mai înainte, şi a celor prezente, şi a celor săvârşite din nebăgare de seamă; şi din acestea nădejdea; iar din acestea neîmpătimirea şi dragostea desăvârşită.

Atunci unul ca acesta nu mai vrea nicidecum ceva deosebit de voia lui Dumnezeu, ci părăseşte cu bucurie şi viaţa aceasta vremelnică pentru dragostea lui Dumnezeu şi a aproapelui, prin înţelepciune şi prin sălăşluirea Duhului Sfânt şi prin înfiere, pentru faptul că s-a răstignit şi s-a îngropat, şi a înviat şi s-a înălţat împreună cu Hristos în chip duhovnicesc prin imitarea Lui, sau prin purtarea în lume; şi, simplu vorbind, devine dumnezeu după har, luând arvuna fericirii de acolo, cum zice Teologul în Cuvântul despre cele opt gânduri, făcându-se nepătimitor, drept, bun şi înţelept, având pe Dumnezeu în sine, cum a zis Hristos, prin păzirea poruncilor Lui după rând, de la cea dintâi şi până la cea din urmă, despre ceea ce vom vorbi după acestea, arătând cum trebuie să se săvârşească lucrarea poruncilor.

Dar fiindcă s-a vorbit despre cunoştinţa virtuţilor, vom vorbi şi despre patimi[63]. Cunoştinţa vine ca soarele, şi nebunul îşi închide cu voia ochii sau libera alegere, prin puţină credinţă sau lene, şi îndată trimite cunoştinţa în cămara uitării, prin nelucrarea care vine din trândăvie. Căci din neînţelepciune vine trândăvia, din aceasta nelucrarea, şi prin aceasta uitarea. Iar din uitare vine iubirea de sine, sau iubirea voilor şi cugetărilor proprii, care se mai zice şi iubire de plăceri şi iubire de slavă. Din acestea se naşte iubirea de arginţi, rădăcina tuturor relelor, şi prin ea vine împrăştierea în cele ale vieţii, din care se naşte totala necunoştinţă a darurilor lui Dumnezeu şi a păcatelor proprii. Iar din aceasta sălăşluirea celorlalte patimi, adică ale celor opt căpetenii ale lor: a lăcomiei pântecelui, din care vine curvia; din acestea iubirea de arginţi, din care se naşte mânia, când cineva nu dobândeşte lucrul dorit sau nu-şi împlineşte voia sa; din ea vine întristarea, prin care se naşte nepăsarea; apoi slava deşartă din care vine mândria. Din acestea opt[64] vin toată răutatea, patima şi păcatul, prin care cel covârşit de ele ajunge la deznădejde, la pierzanie totală, la căderea de la Dumnezeu şi la asemănarea cu dracii, precum

---

[63] Aici începe în ms. 1935 un alt capitol, cu titlul: *Pentru patimi prea ales arătate* (f. 9 r). La fel în ms. 1922 (f. 269 r.), care începe scrierea lui Petru Damaschin la f. 265 r.

[64] Aceeaşi înlănţuire a gândurilor răutăţii ca la Sf. Ioan Casian *(Despre cele opt gânduri ale răutăţii)*, în *Filocalia rom.*, vol. 1, ed. 2008, p. 125-154. Petru Damaschin atribuie scrierea despre ele lui Grigorie de Nazianz.

s-a mai spus.

Fiecare stă la mijlocul acestor două căi, adică a dreptăţii şi a păcatului; şi-şi alege pe care-o vrea, şi pe aceasta înaintează. Şi primindu-l pe el această cale şi cei ce-l călăuzesc pe ea, fie îngeri, fie oameni ai lui Dumnezeu, fie draci şi oameni răi, îl duc până la capătul ei, chiar dacă nu vrea. Cei buni îl duc la Dumnezeu şi la Împărăţia cerurilor; iar cei păcătoşi, la diavolul şi la munca veşnică. Şi nimeni nu este pricinuitorul pierzaniei sale, decât voia sa. Iar al mântuirii este Dumnezeu, Care a dăruit după existenţă şi existenţa fericită, cunoştinţa şi puterea, pe care nu le poate avea omul în afară de harul lui Dumnezeu. Nici diavolul nu poate ceva spre pierzania omului, de pildă să-i sădească o hotărâre potrivnică, sau neputinţă, sau neştiinţă fără voie, sau altceva, ca să silească pe om, ci îi strecoară numai amintirea răului. Deci cel ce lucrează binele trebuie să-I mulţumească lui Dumnezeu, ca Celui ce ne-a dăruit toate după existenţă. Iar cel ce alege şi face cele potrivnice să se învinovăţească numai pe sine, pentru că nimeni nu-l poate trage cu sila, odată ce Dumnezeu l-a făcut liber, ca să se facă vrednic de laudă înaintea Lui văzându-l că alege binele de bunăvoie, şi nu din necesitatea firii, cum se împărtăşesc de bine cele necuvântătoare şi neînsufleţite, ci cum se cuvine unei fiinţe raţionale, cum l-a cinstit Dumnezeu să fie. Dar noi alegem de bunăvoie şi prin socotinţă proprie să facem răul, învăţând aceasta de la născocitorul păcatului. Nu ne sileşte Dumnezeu, Cel prisositor de bun, (la bine), ca nu cumva siliţi fiind şi neascultând, mai mare osândă să avem. Nici nu ia de la noi libertatea pe care ne-a dăruit-o cu bunătate.

Dar cel care vrea să facă binele să ceară prin rugăciune de la Dumnezeu, şi îndată i se dă lui cunoştinţă şi putere, ca să se arate că harul i se trimite cu dreptate de la Dumnezeu. Căci ni s-ar putea dărui şi fără rugăciune, ca şi după rugăciune. Dar precum nu are laudă cel ce primeşte aerul ca să trăiască, ştiind că fără el nu poate trăi, ci mai vârtos e dator să mulţumească Celui ce l-a făcut şi i-a dat nările prin care-l primeşte, şi sănătatea, ca să-l primească, aşa şi noi suntem datori mai vârtos să mulţumim lui Dumnezeu că a făcut şi rugăciunea, şi cunoştinţa, şi puterea, şi virtuţile, şi pe noi, şi toate cele din jurul nostru, după har. Ba nu numai atât, ci nu încetează să caute orice mijloc ca să biruiască răutatea noastră, a vrăjmaşilor şi a dracilor.

Căci[65] şi diavolul, pierzând cunoştinţa lui Dumnezeu prin nerecunoştinţă şi mândrie, a ajuns cu necesitate neştiutor. De aceea nu poate şti de la sine ce să facă, ci vede pe Dumnezeu ce face ca să ne mântuiască, şi din aceasta învaţă cu viclenie şi se sileşte să facă cele asemănătoare spre pierzania noastră[66].

---

[65] Ms. 1935 începe aici un alt capitol, cu titlul: *Pentru meşteşugirea diavolului cea mult împletită* (f. 11 v).

[66] De această imitare perversă a lui Dumnezeu de către Mefistofel vorbeşte şi Goethe în *Faust*.

Deoarece urăşte pe Dumnezeu şi nu poate să se războiască cu El, se războieşte cu noi, care suntem după chipul Lui, închipuindu-şi că prin aceasta înfrânge pe Dumnezeu. Iar pe noi ne află ascultători de voia lui, cum zice Gură de Aur: „Căci văzând că Dumnezeu a făcut pe Eva spre ajutorul lui Adam, a făcut-o diavolul ajutătoare în neascultare şi cădere. A dat Dumnezeu poruncă, ca, păzind-o Adam, să-şi păzească amintirea unor aşa de mari daruri şi să mulţumească pentru ele Binefăcătorului. Iar diavolul a făcut ca porunca însăşi să fie pricină de neascultare şi de moarte. Şi a ridicat împotriva Prorocilor, proroci mincinoşi; împotriva Apostolilor, apostoli mincinoşi; împotriva Legii, fărădelegea; împotriva virtuţii, păcatele; împotriva poruncilor, călcările; împotriva a toată dreptatea, ereziile urâciunii". Şi iarăşi, văzând pe Hristos că Se coboară pentru bunătatea cea mai deplină la sfinţii ucenici şi la cuvioşii Părinţi, arătându-Se fie prin Sine, fie prin îngeri, fie pe altă cale negrăită, precum a zis, a început şi diavolul să arate unora amăgiri multe spre pierzanie. De aceea au scris Părinţii înzestraţi cu darul deosebirii că nu trebuie primite unele ca acestea. Căci acela se sileşte să amăgească şi în privinţa aceasta, fie prin niscai chipuri, fie prin vreo lumină, fie prin foc, fie prin altă amăgire, în vremea somnului, sau în chip sensibil. Iar de primim acestea, facem mintea ca, din închipuirea proprie şi din neştiinţa cea mai de pe urmă, să-şi zugrăvească niscai figuri sau culori, ca să creadă că este vreo arătare a lui Dumnezeu sau vreun înger. Ba adeseori arată în vis, sau în chip sensibil, şi draci biruiţi, zice-se, şi încearcă, simplu grăind, orice meşteşugire pentru pierderea noastră, când ascultăm de el.

Dar diavolul făcând acestea îşi pierde nădejdea dacă, precum zic Sfinţii Părinţi, în vremea rugăciunii ne facem mintea fără formă, fără chip, fără culoare, neprimind nimic, fie că e lumină, fie foc, fie altceva, ci ne închidem cugetul cu toată puterea numai în cuvintele scrise. Căci cel ce se roagă numai cu gura, se roagă aerului, nu lui Dumnezeu, fiindcă Dumnezeu ia seama la minte, nu la gură. Deci oamenii „trebuie să se închine lui Dumnezeu în duh şi în adevăr" (Ioan 4, 24); sau cum s-a spus: „Vreau să vorbesc cinci cuvinte cu mintea mea, decât zeci de mii cu limba" (1 Cor. 14, 19). Deci, descurajându-se diavolul de toate acestea, ne aduce gând de deznădejde, şoptindu-ne că altele erau vremurile acelea şi alţii oamenii în care a arătat Dumnezeu acele lucruri minunate, ca să creadă; că acum nu e vremea în care să trebuiască să ne ostenim în felul acesta. Iată, creştini suntem cu toţii şi purtăm Botezul. Cel ce a crezut, zice, şi s-a botezat, mântui-se-va (cf. Marcu 16, 16). Deci ce ne mai trebuie?

Dar de vom crede acestora şi de vom rămâne aşa, vom fi cu totul pustii, având numai nume de creştini, neştiind că cel ce a crezut şi s-a botezat e dator să păzească toate poruncile lui Hristos, şi când le va împlini pe toate să zică: „Slugă nevrednică sunt". Căci a zis Domnul către Apostoli: „Învăţându-i pe ei să păzească toate câte v-am poruncit vouă" (Matei 28, 19). Pentru că tot cel ce

se botează, se leapădă zicând: „Mă lepăd de satana şi de toate lucrurile lui şi mă unesc cu Hristos şi cu toate lucrurile Lui”. Dar unde este lepădarea noastră dacă nu părăsim toată patima şi tot păcatul pe care-l vrea diavolul, mai bine-zis dacă nu le urâm din suflet şi dacă nu iubim pe Hristos prin păzirea poruncilor Lui? Şi cum vom păzi poruncile Lui dacă nu vom tăgădui toată voia şi toată cugetarea noastră? Iar voile şi cugetările de lepădat pot fi socotite acelea care se împotrivesc poruncii lui Dumnezeu[67]. Fiindcă adesea sunt unii care fie prin constituţie, fie din obişnuinţă iubesc binele în unele lucruri şi urăsc răul. De asemenea sunt unele cugetări bune, având mărturie şi de la dumnezeieştile Scripturi. Dar au lipsă şi ele de o dreaptă socoteală din partea celor încercaţi. Fiindcă fără această dreaptă socoteală nici cele socotite bune nu sunt bune, fie pentru că le împlinim când nu e vremea lor, sau fără trebuinţă, sau fără vrednicie, sau cugetând fără cunoştinţă cele spuse.

Căci nu numai în legătură cu Scriptura, ci şi cu oricare întrebare ce se nimereşte, dacă nu sunt cu luare-aminte amândoi, şi cel întrebat, şi cel ce întreabă, se îndepărtează de înţelesul adevărat şi se aleg cu o pagubă nu mică. De fapt şi eu am păţit adeseori că, întrebând sau fiind întrebat, când am înţeles cum trebuie un cuvânt, m-am mirat pe urmă cum cuvintele sunt la fel, dar înţelesurile sunt departe unul de altul. Aşa şi în toate celelalte, avem lipsă de discernământ, ca să aflăm cum trebuie să facem ca să împlinim voile lui Dumnezeu[68]. Fiindcă El cunoaşte firea noastră întocmai, ca Făcător al tuturor, şi a avut în vedere folosul nostru şi a rânduit nu lucruri străine de firea noastră, ci cele proprii ale ei. Afară de cazul când unii vor să ajungă de bunăvoie la desăvârşire urcând spre El mai presus de fire, fie prin feciorie, fie prin neavere, fie prin smerită cugetare.

Nu poate fi pusă însă în rând cu acestea şi recunoştinţa, căci aceasta e firească. Dar smerita cugetare e mai presus de fire, deoarece cel smerit se îndeletniceşte cu toată virtutea şi, nefiind dator cu nimic, se face pe sine îndatorat şi mai prejos de toţi. Dar cel recunoscător, fiind dator, îşi mărturiseşte datoria. La fel cel ce face milostenie, miluieşte din cele ce le are şi nu este mai presus de fire, ca acela ce s-a lepădat de avuţie. Nici cel ce petrece în căsnicie, ca cel ce petrece în feciorie. Căci acesta este un dar mai presus de fire. De aceea, unul se mântuieşte dacă, părăsind voile sale, împlineşte pe ale lui Dumnezeu. Iar celălalt va câştiga cununa răbdării şi slava de la Dumnezeu, ca unul ce nu a părăsit numai cele oprite de legi, ci împreună cu ele, cu ajutorul lui Dumnezeu, şi firea sa, iubind pe Dumnezeu din tot sufletul şi imitând după putere nepătimirea Lui.

Dar fiindcă suntem în neştiinţă nu numai de noi înşine şi de cele făcute

---

[67] Ms. 1935, titlu nou: *Pentru cum că bine este a întreba şi cu socoteala a face toate.*

[68] Cuvintele ascund în ele multe înţelesuri; depinde de situaţie care înţeles e indicat prin cuvânt şi deci care trebuie sesizat.

de noi, ci şi de scopul lor, şi de ceea ce se caută prin toate, de aceea ni se par dumnezeieştile Scripturi şi cuvintele sfinţilor, adică ale bărbaţilor vechi, ale prorocilor, ale drepţilor şi ale sfinţilor Părinţi celor noi, că nu conglăsuiesc. Ni se pare că vrând aceştia să se mântuiască, nu conglăsuiesc întreolaltă. Dar aceasta nu este adevărat. Să vedem de aceea prin puţine cuvinte, din firea lucrurilor, cum orice om, dacă vrea să se mântuiască, nimeni nu-l poate împiedica, nici vremea, nici locul, nici îndeletnicirea. Numai să nu se folosească de un lucru pe care vrea să-l facă, împotriva firii lui, şi să-şi îndrepte orice cugetare cu dreaptă socoteală, după scopul dumnezeiesc. Fiindcă nu cele ce se fac sunt de trebuinţă, ci gândul prin care se fac. Nici nu păcătuim fără de voie dacă nu consimţim mai înainte de bunăvoie cu gândul şi nu cădem în robie. Atunci acela duce pe cel luat în prinsoare, chiar fără voie, la păcat. La fel greşelile făcute întru neştiinţă vin din cele întru cunoştinţă. Căci dacă nu se îmbată cineva, fie de vin, fie de poftă, nu ajunge la neştiinţă. Iar de la îmbătare începe să se întunece mintea şi de aici vine căderea. Iar de la aceasta, moartea. Aşadar moartea nu a venit în chip neştiut, ci îmbătarea întru cunoştinţă a adus moartea întru neştiinţă[69]. Şi de multe ori poate afla cineva, mai ales în gânduri, că din cele de bunăvoie cădem în cele fără de voie şi de la cele întru cunoştinţă, la cele dintru neştiinţă. Iar fiindcă cele dintâi ne par uşoare şi dulci, de aceea venim la cele de al doilea, fără de voie şi în neştire. Căci dacă am fi voit să păzim poruncile de la început şi să rămânem cum am fost botezaţi, nu am fi venit la acestea şi n-am fi avut nevoie de ostenelile şi durerile pocăinţei.

Totuşi, dacă vrem, harul cel de al doilea al lui Dumnezeu, sau pocăinţa, poate să ne ridice iarăşi la frumuseţea străveche. Dar dacă nu avem grijă nici de aceasta, vom merge neapărat, ca şi dracii, care nu se pocăiesc, la muncile veşnice, împreună cu ei, mai mult vrând decât nevrând. Dumnezeu nu ne-a zidit spre mânie, ci spre fericire, ca să ne bucurăm de bunătăţile Lui şi să ne arătăm cu mulţumire şi cu recunoştinţă faţă de Binefăcător. Dar negrija noastră în a cunoaşte darurile Sale ne-a adus la trândăvie. Iar aceasta ne-a dat pe mâna uitării, de la care a împărăţit peste noi neştiinţa.

Iar când vrem să punem începutul, ca să ne întoarcem de unde am căzut, avem nevoie de multă osteneală, fiindcă nu vrem să părăsim voile noastre, ci socotim că împreună cu ale lui Dumnezeu le putem împlini şi pe ale noastre. Aceasta însă este cu neputinţă. Căci Însuşi Domnul a zis: „Nu fac voia Mea, ci a Tatălui care M-a trimis” (Ioan 6, 38), cu toate că una este voia Tatălui, a Fiului şi a Duhului, precum una le este fiinţa nedespărţită. Dar pentru noi a zis acestea, şi despre voia trupului. Căci dacă nu e copleşit trupul şi nu ajunge întreg omul purtat de Duhul lui Dumnezeu, nu face voia lui Dumnezeu decât cu sila. Dar când împărăţeşte harul Duhului în noi, atunci nu mai avem voia

[69] E vorba sau de o falsă ştiinţă, sau de orgoliu, care uită de marginea ştiinţei dobândite. Prin amândouă se pierde simţul realităţii, se ajunge la ştiinţa periculoasă.

noastră, ci tot ce se face e voia lui Dumnezeu. Atunci dobândim pacea. Iar unii ca aceştia fiii lui Dumnezeu se vor chema. Căci voiesc voia Tatălui, ca şi Fiul lui Dumnezeu şi Dumnezeu. Dar pe aceasta nu o poate afla cineva fără păzirea poruncilor, prin care vine tăierea oricărei plăceri sau voinţe proprii şi răbdarea oricărei dureri ce se iveşte din pricina aceasta. Căci din neînţelepciune se naşte plăcerea şi durerea, cum s-a zis, şi din acestea tot păcatul. Fiindcă cel fără de minte este iubitor de sine şi nu poate fi iubitor de fraţi, nici de Dumnezeu. De asemenea nu poate avea înfrânarea de la plăceri, sau de la voile care-i plac lui, nici răbdare în întâmplările dureroase. Că uneori împlinindu-şi voia sa, creşte în el plăcerea şi mândria, alteori, neputându-şi-o împlini şi fiind chinuit de durere din pricina aceasta, ajunge silit la înecarea şi la descurajarea sufletului, care este arma gheenei.

Iar din cunoştinţă sau cuminţenie se nasc înfrânarea şi răbdarea. Fiindcă cel înţelept îşi stăpâneşte voia sa şi rabdă durerea pentru aceasta, şi socotindu-se pe sine nevrednic de cele dulci, se arată mulţumitor şi recunoscător Binefăcătorului, temându-se ca nu cumva, prin multele bunătăţi pe care i le-a dăruit lui Dumnezeu în veacul acesta, să se păgubească în cel viitor. Astfel, prin înfrânare, lucrează şi celelalte virtuţi. Iar socotindu-se pe sine datornic pentru toate şi neavând ceva cât de mic să întoarcă Binefăcătorului, socoteşte şi virtuţile ca o şi mai mare datorie. Căci şi pe ele le primeşte, şi nu le dă. Ba chiar faptul că s-a învrednicit să mulţumească lui Dumnezeu şi că Dumnezeu primeşte mulţumirea lui, îl socoteşte o şi mai mare datorie. Şi pururea stăruie în mulţumire, făcând tot binele, şi pururea se socoteşte pe sine şi mai dator şi, cugetând cu smerenie, mai prejos de toţi.

Veselindu-se astfel în Dumnezeu, Binefăcătorul său, şi bucurându-se întru cutremur şi venind la dumnezeiasca dragoste ce nu cade, primeşte cu smerită cugetare întâmplările dureroase ca fiind vrednic de ele. Ba, mai bine-zis, se socoteşte pe sine vrednic de şi mai multe decât de cele câte-i vin şi se bucură că s-a învrednicit în veacul acesta să se necăjească puţin, ca să primească uşurare de la muncile multe pe care şi le-a pregătit sieşi în veacul viitor, şi că prin aceasta îşi recunoaşte neputinţa sa şi nu se mândreşte. Iar fiindcă s-a învrednicit să cunoască acestea şi să le rabde prin harul lui Dumnezeu, vine la dragostea dumnezeiască. Căci smerita cugetare este roada cunoştinţei, iar cunoştinţa roada încercărilor.

Celui ce se cunoaşte pe sine i se dă cunoştinţa tuturor. Şi cel ce se supune lui Dumnezeu, supune sieşi tot cugetul trupesc, iar după aceasta i se vor supune lui toate, când va împărăţi smerenia în mădularele sale[70]. Căci cel ce se cunoaşte pe sine, cum zic Sfinţii Vasile şi Grigorie, că este la mijloc între

[70] Cel smerit e liber de toate şi stăpâneşte peste toate. Dar stăpâneşte pentru că ele i se supun, întrucât nu sunt periclitate în libertatea lor, nu pentru că vrea el să le stăpânească.

măreţie şi smerenie, ca cel ce are suflet înţelegător şi trup muritor şi pământesc[71], niciodată nu se înalţă, nici nu deznădăjduieşte, ci ruşinându-se de partea mintală a sufletului[72], se întoarce de la toate cele de ruşine, iar cunoscându-şi neputinţa sa, fuge de toată îngâmfarea. Cel ce-şi cunoaşte, aşadar, neputinţa sa din multele ispite şi din patimile sufleteşti şi trupeşti, a văzut puterea nesfârşită a lui Dumnezeu, cum izbăveşte pe cei smeriţi, care strigă către El prin rugăciune stăruitoare din inimă.

Ca urmare, rugăciunea i se face lui o desfătare, ştiind că fără Dumnezeu nu poate să facă nimic. Şi de teama de a nu cădea, el se străduieşte să se lipească de Dumnezeu. Pe de altă parte, se minunează cugetând cum l-a izbăvit Dumnezeu pe el din atâtea ispite şi patimi şi mulţumeşte Celui ce poate să-l izbăvească. Iar deodată cu mulţumirea dobândeşte dragostea şi smerenia şi nu cutează peste tot să judece pe cineva, ştiind că precum l-a ajutat Dumnezeu pe el, aşa poate să ajute tuturor când vrea, cum zice Sfântul Maxim; sau socoteşte că acela e în stare să lupte cu patimi multe şi să biruiască, dar el este neputincios şi de aceea l-a ajutat Dumnezeu degrabă, ca să nu se piardă cu desăvârşire sufletul lui.

Şi altele multe cunoscând, cel ce-şi vede neputinţa sa rămâne nedoborât. Dar este cu neputinţă să ajungă cineva aici dacă nu suportă multe ispite sufleteşti şi trupeşti şi, susţinut de puterea lui Dumnezeu prin răbdare, nu dobândeşte experienţă. Iar unul ca acesta nu îndrăzneşte peste tot să facă voia sa, fără să întrebe pe cei iscusiţi, nici să se fixeze într-o cugetare. Fiindcă ce trebuinţă este să vrea să facă sau să cugete ceva dacă nu o face pentru a trăi trupeşte şi a se mântui sufleteşte?

Iar dacă nu cunoaşte cineva care voie şi care cugetare trebuie să o părăsească, să probeze tot lucrul şi toată cugetarea prin depărtarea şi înfrânarea de la ele, şi să vadă ce nemulţumire îi aduc; şi dacă, împlinindu-se, îi aduc plăcere, iar neîmplinindu-se, durere, să ştie că sunt rele şi că e dator să le dispreţuiască înainte de a zăbovi în jurul lor şi să se ostenească a le birui când simte asaltul lor. Aceasta o zic despre tot lucrul şi tot gândul fără de care putem trăi trupeşte şi bine plăcea lui Dumnezeu.

Fiindcă obişnuinţa învechindu-se capătă putere de fire. Căci fie că e obişnuinţă bună, fie că e rea, timpul o hrăneşte, cum materiile hrănesc focul[73].

---

[71] Sf. Grigorie de Nazianz consideră pe om „pământesc şi ceresc, vremelnic şi nemuritor, văzut şi de minte înţeles, între mărire şi smerenie, acelaşi, duh şi trup” *(Cuvânt la Naşterea Mântuitorului).*

[72] Filosoful Max Scheller a explicat şi el sentimentul de ruşine al omului din faptul că, fiind fiinţă înzestrată cu spirit, se coboară în pofte trupeşti.

[73] „Gândurile, de nu le vom face cu trupul, cu vremea se prăpădesc” *(Pateric,* Avva Pimen, 20). O analiză profundă face Avva Dorotei în Cuvântul XI: „Pentru ca să tăiem patimile degrabă, până nu ne obişnuim cu ele”.

De aceea datori suntem să cugetăm şi să facem cu toată puterea binele, ca să vină deprinderea şi obişnuinţa să lucreze de la sine, fără osteneală, cele de toate zilele, precum Părinţii au biruit prin cele mici în cele mari. Căci numai cel ce nu se lasă convins să aibă cele peste trebuinţă ale trupului, ci le leapădă pe acestea, ca să meargă pe calea cea strâmtă şi plină de necazuri, nu va ajunge la iubirea de avere. Căci nu numai avuţia multă arată iubirea de avuţie, ci tot ce ţine cineva cu împătimire sau fără trebuinţă, sau peste trebuinţă. Fiindcă mulţi dintre sfinţii mai vechi au avut multă avuţie, ca Avraam, Iov, David şi mulţi alţii, dar nu era în ei împătimire, ci aveau lucruri ca ale lui Dumnezeu[74] şi prin ele căutau să placă mai mult Lui. Iar Domnul, fiind supradesăvârşit (suprasuficient) şi însăşi înţelepciunea, a tăiat chiar rădăcina. Căci a sfătuit pe cei ce urmează Lui prin împlinirea celei mai înalte virtuţi, ca nu numai bani şi avuţii să nu aibă, dar nici suflet, adică voie sau cugetare proprie. Aceasta ştiind-o Părinţii, au fugit de lume, ca de o piedică spre desăvârşire. Dar nu numai de ea, ci şi de voile lor, căci nimeni dintre ei n-a făcut vreodată voia sa[75]. Ci unii au petrecut în ascultare, spre a avea ca pe Hristos pe părintele duhovnicesc, în loc de orice cugetare. Iar alţii în pustie, prin fugă desăvârşită de oameni, au avut pe Dumnezeu Însuşi dascăl, pentru care au primit să rabde şi moartea de bunăvoie[76].

Alţii, în sfârşit, au ţinut calea împărătească, adică s-au liniştit cu unul sau cu doi, avându-se unul pe altul ca sfătuitori buni, spre buna plăcere a lui Dumnezeu. Iar câţi după ascultare au fost rânduiţi de părinte să conducă pe alţi fraţi, au petrecut ca în ascultare, păzind predania aceloraşi Părinţi, şi toată lucrarea lor a fost bună. Acum[77] însă, fiindcă nu vrem nici cei din ascultare, nici cei de la conducere să părăsim voile noastre, niciunul nu mai sporeşte.

Rămâne aşadar să fugim de oameni şi de lucrurile vieţii şi să umblăm în calea împărătească şi să ne liniştim cu unul sau cu doi şi să cugetăm ziua şi noaptea la poruncile lui Hristos şi la toată Scriptura[78]. În felul acesta, mustrat

---

[74] A le avea ca ale lui Dumnezeu înseamnă a fi liber faţă de ele, a le avea ca şi cum nu le ai, a te împăca cu gândul că în orice clipă Dumnezeu poate să dispună altfel de ele, decât a ţi le lăsa fie. „A fi" nu trebuie să se lase strâmtorat şi împiedicat de „a avea".

[75] Omul se poate robi şi voii sale. Libertatea sau spiritualitatea şi-o menţine omul voind mereu chiar împotriva voii sale, adică nepredându-se o dată pentru totdeauna şi în mod automat „voii" sale. E o condiţie a libertăţii şi a creşterii spirituale să te conteşti mereu pe tine, în favoarea a ceea ce apare mereu mai înalt decât tine şi te cheamă mai sus decât unde eşti tu.

[76] Petrecerea în pustie nu e nici ea un semn de individualism, căci pustnicul nu face nici acolo voia sa, ci voia lui Dumnezeu, exprimată în Revelaţie şi în regulile Părinţilor.

[77] De aici începe ms. Acad. Rom. 1993. Tot de aici ms. 1935, f. 22 r, cap. nou: *Pentru cum că cu cuviinţă este a fugi de oameni şi a se linişti cu unul sau cu doi.*

[78] Petru Damaschin preferă comunitatea mică, intimă, vieţuirii în mulţime sau în singurătate. O socoteşte calea împărătească. Ea e cea mai favorabilă comuniunii, fiind

de toate, şi de conştiinţă, şi de luarea aminte a citirii, şi de rugăciune, poate să ajungă cineva la cea dintâi poruncă, adică la frica lui Dumnezeu, care se naşte din credinţă şi din meditarea Sfintelor Scripturi. Iar prin frică poate să ajungă la plâns, iar prin acesta la poruncile cărora le-a spus Apostolul credinţă, nădejde şi dragoste. Căci cel ce crede în Domnul se teme de munci; şi cel ce se teme de munci păzeşte poruncile; şi cel ce păzeşte poruncile rabdă necazurile; iar cel ce rabdă necazurile va avea nădejde în Dumnezeu; iar nădejdea desparte mintea de toată împătimirea; iar despărţită de aceasta, va avea dragostea de Dumnezeu. De va vrea cineva să facă acestea, se va mântui.

Iar liniştea (isihia) ca început al curăţiei sufletului va face pe cel ce o alege să împlinească fără osteneală toate poruncile. „Fugi, zice, taci, linişteşte-te, căci acestea sunt rădăcinile nepătimirii”[79]. Sau iarăşi: „Fugi de oameni şi te vei mântui”[80]. Pentru că întâlnirile nu lasă mintea să-şi vadă nici greşelile sale, nici uneltirile dracilor, ca să se păzească omul pe sine, nici binefacerile şi tot felul de griji ale lui Dumnezeu, ca să dobândească din acestea cunoştinţă de Dumnezeu şi smerenie. De aceea, cel ce vrea să meargă pe un drum scurt la Hristos, adică prin nepătimire şi cunoştinţă, şi să ajungă cu bucurie la desăvârşire să nu se abată în alte părţi, adică la dreapta şi la stânga, ci în toată vieţuirea lui să călătorească cu sârguinţă pe calea împărătească. Să se ferească cu putere de prisosiri şi lipsuri, amândouă pricinuind plăcerea, şi să nu-şi întunece mintea nici cu mulţimea mâncărurilor, nici cu întâlnirile, nici să şi-o facă oarbă prin împrăştieri. De asemenea să nu-şi tulbure cugetarea cu postul prelungit şi cu privegherea fără măsură. Ci lucrând bine şi cu răbdare cele şapte moduri, adică faptele trupeşti, să se urce ca pe o scară, ţinându-le fără încetare pe toate şapte deodată, înaintând spre făptuirea morală, prin care se dau celui credincios vederile duhovniceşti prin har, cum zice Domnul.

Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu (2 Tim. 3, 16) şi folositoare şi nimeni nu poate împiedica pe cel ce vrea să se mântuiască, nici nu are altceva stăpânire asupra noastră, afară numai de Dumnezeu, Cel ce ne-a făcut. El este gata spre ajutor şi ocrotire de orice ispită celor ce strigă către El şi vor să facă sfânta Lui voie. Iar fără de El nu poate să facă cineva vreun bine, nici să pătimească vreun rău fără voie, dacă nu îngăduie El, ca să mustre pe cel ce a greşit şi să mântuiască sufletul lui. Faptele rele sunt ale noastre, făcute din trândăvia noastră şi din împreuna-lucrare a dracilor. Iar toată cunoştinţa, virtutea şi puterea sunt har al lui Dumnezeu, ca şi toate celelalte. Dumnezeu le-a dat tuturor putere să se facă fii ai Lui, prin păzirea poruncilor dumnezeieşti. Mai bine-zis, aceste porunci şi harul dumnezeiesc ne păzesc pe noi. Fiindcă fără harul Lui nu putem să le împlinim nici pe ele. Şi nu avem ce

deosebită atât de modul individualist, cât şi de pericolul pierderii insului în mulţime.

[79] *Pateric,* Avva Arsenie, 2.

[80] *Ibidem,* 1.

să-I aducem Lui decât credința și alegerea liberă, ținând toate dogmele cele drepte, prin credință tare și auzire și urmărind lucrarea în chip neîmprăștiat, ca lecțiile de la școală, învățând astfel cu lucrul, cu toată grija, cele șapte fapte mai sus pomenite. Acestea sunt următoarele:

Arătare trebuincioasă și prea frumoasă despre cele șapte fapte trupești[81]

Cea dintâi este *liniștea* (isihia), sau petrecerea neîmprăștiată, ferită de orice grijă a vieții, ca astfel omul să poată, prin depărtarea de oameni și de împrăștieri, să fugă de zgomot și de cel ce umblă răcnind ca un leu căutând pe cine să înghită (1 Petru 5, 8) prin întâlnirile și grijile vieții; și ca să aibă o singură grijă: cum să placă lui Dumnezeu și să-și facă sufletul neosândit în ceasul morții; și ca să afle cu toată sârguința lucrările furișe ale dracilor și greșelile cele ce întrec nisipul mării și sunt neștiute de cei mulți, ca un praf subțire. Căci plângându-le pe acestea, se întristează de firea omenească, dar e mângâiat de Dumnezeu, ca unul ce a ajuns să-și dea seama de sine. E mângâiat că a ajuns să vadă cele pe care n-a nădăjduit să le vadă când petrecea afară de chilie. Și cunoscându-și neputința sa și puterea lui Dumnezeu, se teme și nădăjduiește. Se teme ca nu cumva, îndrăznind, din neștiință, să cadă, nădăjduiește ca unul ce, neuitând de iubirea de oameni a lui Dumnezeu, nu-și pierde nădejdea, orice i s-ar întâmpla[82].

A doua este *postul cu măsură,* sau a mânca o dată pe zi și a nu se sătura. Mâncarea să fie de un singur fel, din bucate modeste, care se găsesc fără bătaie de cap și pe care nu le poftește sufletul decât dacă nu este altceva. Aceasta, pentru ca omul să biruiască lăcomia pântecelui, nesăturarea și pofta și să rămână neîmprăștiat; totodată, ca să nu respingă vreun fel, lepădând în chip rău cele ce au fost făcute de Dumnezeu bune foarte, nici să înghită toate deodată, fără înfrânare și cu voluptate, ci mâncând în fiecare zi câte un singur fel de mâncare, să se folosească de toate spre slava lui Dumnezeu, neoprindu-se de la nimic, cum fac blestemații de eretici, ca de ceva rău. Iar vinul, după vreme, căci la bătrânețe, la neputință și la frig e foarte folositor. Dar și atunci puțin. Iar la tinerețe, la căldură și la vreme de sănătate, e mai bună apa, dar și aceasta cât se poate de puțină. Căci setea e mai bună decât toate faptele

---

[81] Ms. 1935 (f. 24 v) începe același capitol.

[82] Omul duhovnicesc trăiește continuu în această tensiune, ca pe un drum ce suie printre două prăpăstii: între apăsarea de conștiința păcatelor sale și între încrederea în mila lui Dumnezeu. Trebuie să le îmbine mereu pe amândouă, să nu se predea exclusiv niciuneia dintre ele; să îmbine mereu temerea cu nădejdea. Aceasta înseamnă a fi mereu viu, mereu palpitant, fără a dispera și fără a adormi.

trupeşti.

A treia este *privegherea cu măsură,* adică a avea jumătate noapte pentru somn, iar jumătate pentru psalmodie și rugăciune, pentru suspine și lacrimi. Aceasta pentru ca prin postul și privegherea cu măsură trupul să se facă supus sufletului, sănătos şi gata spre tot lucrul bun, iar sufletul să capete bărbăţie şi luminare, ca să vadă şi să facă cele cuvenite.

A patra este *psalmodia* sau *rugăciunea trupească,* prin psalmi şi îngenunchieri, ca să se ostenească trupul și să se smerească sufletul, ca să fugă vrăjmaşii noştri draci şi să se apropie prietenii noştri îngeri şi să cunoască omul de unde primeşte ajutor, ca nu cumva să se mândrească din neştiinţă, socotind că lucrările sunt ale sale, și să fie părăsit de Dumnezeu, ca să-și cunoască neputinţa sa.

A cincea este *rugăciunea duhovnicească* făcută cu mintea, care se fereşte de orice gând. Stând mintea în cele zise și căzând la Dumnezeu cu frângeri negrăite, cere să se facă numai voia dumnezeiască întru toate faptele şi cugetările sale, neprimind niciun gând sau figură, sau culoare, sau lumină, sau foc, sau peste tot nimic altceva. Și ca una ce priveşte numai la Dumnezeu şi vorbeşte numai cu El, a ajuns fără formă, fără culoare şi fără figură. Căci aceasta este rugăciunea curată, pe care se cade să o aibă cel lucrător. Iar celui contemplativ i se cuvin altele mai mari decât acestea.

A şasea este *citirea cuvintelor și vieţilor Părinţilor,* nedându-și auzul dogmelor străine sau altor învăţături, mai ales celor eretice. Aceasta pentru a învăţa din dumnezeieştile Scripturi și din dreapta socoteală a Părinţilor cum să biruiască patimile şi să dobândească virtuţile; şi ca să se umple mintea lui de cuvintele Duhului Sfânt și să uite cuvintele și gândurile necuviincioase de mai înainte, pe care le-a auzit fiind afară de chilie; și ca prin multa convorbire a rugăciunii și citirii, să ajungă să aibă cugetări bune. De fapt rugăciunea e ajutată de citirea în linişte, și citirea, de rugăciunea curată, când cineva ia aminte la cele spuse şi nu citeşte sau cântă în fugă. Altfel nu poate cuprinde cum trebuie înţelesul lor, din pricina întunericului patimilor. Pe lângă aceasta adeseori rătăcim prin închipuirea de sine. Mai ales păţesc aceasta cei ce-şi închipuie că au înţelepciunea lumii acesteia, neştiind că avem nevoie de cunoştinţa prin făptuire, ca să înţelegem acestea. Și cel ce vrea să înveţe cunoştinţa lui Dumnezeu nu trebuie să se folosească numai de auzire. Pentru că altceva este auzirea, și altceva fapta. Căci precum numai din auzire nu poate ajunge cineva meşteşugar, ci câștigă deprinderea meşteşugului lucrând şi văzând și multe greșind și îndreptându-se de cei iscusiţi, prin răbdare și prin tăierea voilor sale și după vreme îndelungată, aşa și cunoştinţa duhovnicească nu se naşte numai din cugetare, ci se dă de Dumnezeu după har celor smeriţi la cuget. Că acela care citeşte Scripturile pare să le cunoască în parte nu e de mirare, mai ales dacă e lucrător. Dar unul ca acesta nu are cunoștinţa lui Dumnezeu, ci trebuie să asculte cuvintele celor ce au cunoştinţă. Deci cei ce au

scris au avut adeseori cunoştinţă de Dumnezeu, ca şi prorocii, dar el încă nu. Drept aceea şi eu, culegând de asemenea din dumnezeieştile Scripturi şi neînvrednicindu-mă să aud de la Duhul, am auzit de la cei ce au auzit de la Acela, cum aud unii despre o cetate sau un om de la cei ce le-au văzut pe acestea[83].

A şaptea este *întrebarea celor experimentaţi* despre orice cuvânt sau faptă, ca nu cumva din necercare sau din plăcerea de sine înţelegând şi făcând cineva unele în locul altora, să rătăcească şi să cadă în părerea de sine, închipuindu-şi că ştie cum trebuie, neştiind încă nimic, cum zice Apostolul (1 Cor. 8, 2).

Pe urmă, după toate aceste fapte trupeşti, monahul trebuie să aibă răbdare în toate cele ce vin asupra lui, pe care vrea Dumnezeu să le îngăduie spre învăţarea, spre cercarea şi spre cunoaşterea slăbiciunii sale. Să nu se facă îndrăzneţ şi să nu-şi piardă nădejdea orice rău sau orice bine i s-ar întâmpla. E dator să se ferească de orice vis, de orice vorbă şi de orice lucru fără rost şi să cugete pururea la numele lui Dumnezeu, mai des decât răsuflă, în toată vremea şi locul şi lucrul, şi să cadă la El din suflet, adunându-şi mintea din toate gândurile lumii şi căutând să facă numai voia lui Dumnezeu. Atunci începe mintea să-şi vadă greşelile sale ca nisipul mării. Şi acesta este începutul luminării sufletului şi dovada sănătăţii lui. Atunci sufletul ajunge zdrobit şi inima umilită, încât se socoteşte pe sine mai prejos de toţi, cu adevărat. Atunci începe să înţeleagă binefacerile lui Dumnezeu, cele din parte şi cele de obşte, cele aflătoare în dumnezeieştile Scripturi, şi greşelile sale. De atunci păzeşte poruncile întru cunoştinţă, de la cea dintâi până la cea din urmă. Fiindcă Domnul le-a pus ca pe o scară, şi nu poate cineva să treacă peste una ca să ajungă la alta, ci trebuie să înainteze, ca pe nişte trepte, de la cea dintâi la cea de a doua, şi de la ea la cea de a treia[84], până ce-l vor face pe om dumnezeu, prin harul Celui ce le-a dăruit pe ele celor ce se hotărăsc să le împlinească.

Cel ce voieşte să păzească poruncile
trebuie să înceapă de la frica de Dumnezeu,
ca să nu se rostogolească în haos

Iar[85] de vrea cineva să o ia înainte, să-şi arate sârguinţa mai degrabă

[83] Cunoştinţa întreagă nu se primeşte numai din Scriptură, ci şi din predania vie. Cel ce a scris nu şi-a putut pune în scris niciodată tot ce a cunoscut practicând, tot ce era viu în duhul lui. Acest plus se predă de la el la ucenicul spiritual, ca un adaus la cuvântul scris, şi aşa mai departe. Tradiţia moştenită se alcătuieşte din Scriptură şi din Duhul predat prin transmitere, prin învăţătură vie, prin raport personal.

[84] De aici ms. 1993 sare, fără niciun titlu şi întrerupere, la ceea ce corespunde în textul de faţă cu cap. 23: „iară ceale şapte ale năravului trupeşti fapte de-a pururea a le păzi se cuvine şi nici a mai micşora cu lipsirea” etc.

[85] Ms. 1935 continuă fără titlu.

pornind de la ele, şi nu din altă parte, fiindcă altfel va cădea în prăpastie, mai bine-zis în haos. Căci precum, când e vorba de cele şapte daruri ale Duhului, dacă nu începe cineva de la frică, nu poate urma la celelalte, aşa şi în fericirile Domnului. Căci „începutul înţelepciunii este frica Domnului" (Ps. 110, 10; Pilde 1, 7), zice David; iar celălalt proroc, grăind de sus, a zis despre aceasta: „Duhul înţelepciunii, al înţelegerii, al credinţei, duhul temerii de Dumnezeu" (Is. 11, 2). Domnul de asemenea a început să înveţe de la frică, pentru că zice: „Fericiţi cei săraci cu duhul" (Matei 5, 3), adică fericit este cineva când e cuprins de frica lui Dumnezeu, având o zdrobire negrăită a sufletului. Domnul a pus această poruncă drept temelie, dându-ne să cunoaştem că fără ea, chiar de va petrece cineva în cer, nu va folosi nimic având mândria prin care diavolul şi Adam şi alţi mulţi au căzut.

De aceea, cel ce vrea să păzească prima poruncă, adică frica, e dator, cum s-ar zice, să cugete cu multă sârguinţă la întâmplările descrise mai înainte ale vieţii şi la binefacerile nemăsurate şi neînţelese ale lui Dumnezeu şi la toate câte le-a făcut şi le face cu noi prin porunci şi dogme, hrănind, purtând de grijă, dând viaţă, izbăvind de vrăjmaşii văzuţi şi nevăzuţi, tămăduind prin rugăciunile şi mijlocirile sfinţilor Săi bolile pe care le-a adus neorânduiala noastră, privind cu îndelungă-răbdare la păcatele şi fărădelegile noastre, câte le-am făcut şi le facem şi le vom face, din care ne-a izbăvit harul Său; şi la toate acelea prin care îl mâniem cu lucrul, cu cuvântul şi cu gândul. Căci El nu numai că ne rabdă pe noi, dar ne împărtăşeşte şi mai mari binefaceri prin Sine, prin îngeri, prin Scripturi, prin drepţi şi proroci, prin Apostoli şi mucenici, prin dascăli şi cuvioşi Părinţi. Deci cunoscând luptele şi nevoinţele acestora, pe urmă mirându-se de coborârea Domnului nostru Iisus Hristos, de petrecerea Lui în lume, de Patimile Lui neprihănite, de cruce, de moarte, de înviere, de înălţare, de venirea Duhului Sfânt, de minunile negrăite ce se fac necontenit în fiecare zi, de Rai, de cununi, de înfierea de care ne-a învrednicit şi de toate câte le cuprinde dumnezeiasca Scriptură, şi socotind alte multe, acela se uimeşte cunoscând iubirea de oameni a lui Dumnezeu, tremură şi se miră de îndelunga răbdare a Lui faţă de noi şi se întristează de paguba pe care a pătimit-o firea noastră pierzând neprihănirea îngerească, Raiul şi toate bunătăţile din care am căzut în robia dracilor, a patimilor şi a păcatelor, şi sufletul se frânge gândind la toate relele câte s-au făcut din păcătoşenia noastră şi din viclenia dracilor.

Despre porunca a doua
şi despre naşterea plânsului din temere

Şi aşa[86] îi dăruieşte Domnul Dumnezeu aceluia plânsul fericit sau porunca a doua. „Fericiţi, zice, cei ce plâng" (Matei 5, 4), adică bine este a se

[86] Ms. 1935 continuă fără titlu. În textul de faţă, sub acest titlu sunt date toate fericirile ce urmează.

plânge cineva pe sine însuși și pe aproapele, din dragoste și râvnă. E ca acela care plânge pentru un mort, sub puterea gândurilor înfricoșătoare dinainte de moarte, pentru cele ce vor fi după moarte. El suspină din adâncul inimii și în tânguire multă, negrăită. Și nu se îngrijește nici de cinste, nici de necinste, ci disprețuiește chiar viața însăși, ba uită adeseori și de mâncare, din durerea inimii și a tânguirii neîncetate. În felul acesta harul lui Dumnezeu și Maica de obște a tuturor îi vor dărui lui blândețea și începutul urmării lui Hristos, adică a treia poruncă, cum a zis Domnul: „Fericiți cei blânzi” (Matei 5, 5). Unul ca acela se face întărit ca o stâncă și nu mai e clintit de niciun vânt sau val al vieții, ci e pururea la fel, în prisosință și în lipsă, în bunăstare, în cinste și în ocară. Și simplu vorbind, în orice lucru el cunoaște cu bună pătrundere că toate trec, și cele dulci, și cele dureroase, și că viața aceasta este cale spre veacul viitor; și că chiar dacă nu vrem noi se fac cele ce se fac, și în zadar ne tulburăm și ne păgubim de cununa răbdării și ne arătăm potrivnici voii lui Dumnezeu, fiindcă toate câte le face Dumnezeu sunt bune foarte, și noi suntem neștiutori. „Căci va îndrepta, zice, pe cei blânzi întru judecată” (Ps. 24, 10), mai bine-zis întru pătrunderea lucrurilor.

Dar nici în vreme de mânie nu se tulbură unul ca acesta, ci mai degrabă se bucură că a aflat vreme de câștig și de înțelepțire, socotind că ispita n-a venit fără pricină, ci a supărat mai înainte, în cunoștință sau în necunoștință, fie pe Dumnezeu, fie pe fratele, fie pe altcineva. Se bucură mai degrabă că i s-a dat prilej să fie iertat, ca să primească măcar prin răbdare iertare de multele lui păcate. El poate cugeta acum că dacă nu va ierta greșelile celui ce i-a greșit lui, nici Tatăl nu-i va ierta greșelile sale. Își dă seama că nu este o poruncă sau o virtute care să-l ducă mai repede la iertarea păcatelor decât aceasta. „Iertați, zice, și se va ierta vouă” (Luca 6, 37). Se bucură că s-a învrednicit să cunoască acestea și să facă după pilda lui Hristos, ca unul ce a ajuns blând prin harul poruncii. Dar se întristează pentru fratele, că din pricina păcatelor sale a fost ispitit fratele de către vrăjmașul de obște, făcându-se leac spre tămăduirea slăbiciunii lui. Fiindcă toată ispita e îngăduită de Dumnezeu ca o doctorie spre tămăduirea sufletului celui bolnav. Prin ea dăruiește iertare de păcatele de mai înainte și de cele de față și o piedică pentru cele viitoare.

Dar pentru aceasta nu are laudă nici diavolul, nici cel ce ispitește, nici cel ispitit. Fiindcă diavolul este vrednic de ură ca răufăcător; căci nu face aceasta din purtarea de grijă. Iar cel ce ispitește e vrednic de mila celui ispitit, pentru că nu face din dragoste, ci fiindcă râde diavolul de el și-l muncește. Iar cel ispitit rabdă necazurile pentru greșelile sale, și nu pentru altcineva, ca să aibă laudă. Căci nu e fără păcat. Și chiar dacă ar fi, ceea ce e cu neputință, rabdă în nădejdea răsplătirii și de frica muncilor. Cu aceștia așa stă lucrul. Iar Dumnezeu, rânduind, ca Cel ce nu are lipsă de nimic, tuturor cele spre folosul lor, e vrednic de mulțumire, că suportă cu îndelungă răbdare și pe diavolul, și răutățile omenești, răsplătind tot binele și înainte de păcat și după păcat, celor

ce se pocăiesc.

Deci cel ce s-a învrednicit să păzească porunca a treia, deprinzându-se întru toată pătrunderea, nu va mai râde de nimeni, nici întru cunoştinţă, nici întru necunoştinţă. Ci, luând darul smereniei, se socoteşte pe sine ca nefiind nimic. Căci blândeţea e materia smereniei, iar aceasta este uşa nepătimirii. Şi prin aceasta, cel ce-şi cunoaşte firea sa intră la dragostea desăvârşită, care nu cade. Căci acela ştie ce a fost înainte de a se naşte şi ce va fi după moarte. El îşi dă seama că omul nu este nimic decât un scurt miros urât, pierdut într-o clipă, şi mai rău decât toată zidirea. Fiindcă nicio altă făptură, însufleţită sau neînsufleţită, n-a călcat voia lui Dumnezeu vreodată, ci numai firea omenească, care, bucurându-se de multe binefaceri, mânie pe Dumnezeu necontenit.

Şi aşa se învredniceşte de trăirea celei de a patra porunci, adică de dorul după dobândirea virtuţilor. „Fericiţi, zice, cei ce flămânzesc şi înseteaza de dreptate" (Matei 5, 6). Căci ajunge ca acela ce însetoşează şi flămânzeşte după toată dreptatea, adică după virtutea trupească şi morală, sau sufletească. Dacă cineva n-a gustat dintr-un lucru, nu ştie ce-i lipseşte, cum zice Vasile cel Mare; dar cel ce a gustat mult îl doreşte. Aşa şi cel ce a gustat din dulceaţa poruncilor ştie că poruncile îl duc treptat la urmarea lui Hristos. Acela doreşte mult dobândirea celorlalte, încât pentru ele dispreţuieşte adeseori şi moartea. Simţind puţin unele dintre tainele lui Dumnezeu, ascunse în dumnezeieştile Scripturi, înseteaza mult să le cuprindă. Şi cu cât capătă mai multă cunoştinţă, înseteaza şi arde şi mai mult, ca unul ce bea flacără. Iar fiindcă Dumnezeirea nu poate fi cuprinsă de nimeni, rămâne pururea însetat. Precum, aşadar, sunt sănătatea şi boala faţă de trup, aşa sunt virtutea şi păcatul faţă de suflet, şi ştiinţa şi necunoştinţa faţă de minte. Şi pe cât se îngrijeşte cineva mai mult de evlavie sau de făptuire, pe atât se luminează mintea mai mult întru cunoştinţă[87].

Şi aşa se învredniceşte de porunca a cincea, cum zice Domnul: „Fericiţi cei milostivi" (Matei 5, 7). Iar milostiv este cel ce miluieşte pe aproapele din cele ce le-a primit el de la Dumnezeu, fie bani, fie mâncăruri, fie tărie, fie cuvânt spre folos, fie rugăciune, fie putere de a mângâia pe cel ce are nevoie de ea. El se socoteşte datornic, fiindcă a primit mai mult decât se cere şi fiindcă s-a învrednicit să se numească milostiv, ca Dumnezeu; iar aceasta de către Hristos, în veacul de acum şi în cel viitor, faţă de întreaga zidire. De asemenea, el socoteşte că prin frate Dumnezeu Însuşi are trebuinţă de el şi se face îndatoratul Lui[88]; apoi că fără ceea ce se cere de la el, săracul poate trăi, dar că

[87] Făptuirea nu e lăsată în urmă de cel ce a ajuns la cunoştinţă, ci continuă să fie un mijloc de cunoaştere.

[88] Dumnezeu Îşi manifestă prin cei lipsiţi trebuinţa de noi, ca unul ce a luat asupra Sa îndatorirea de a ne duce la realizarea completă ca făpturi ale Sale. Şi cu cât devenim

fără să-l miluiască pe acela, după puterea sa, nu poate el să trăiască şi să se mântuiască. Căci dacă nu vrea să-şi miluiască el firea lui, cum va ruga pe Dumnezeu să-l miluiască pe el? Şi aşa socotind alte multe, cel ce s-a învrednicit de porunci îşi dă nu numai ale sale, ci şi sufletul pentru aproapele. Căci aceasta este milostenia desăvârşită, precum ne-a arătat Hristos, Care a răbdat moartea pentru noi, dându-Se tuturor o pildă şi un chip, ca şi noi să murim pentru alţii, nu numai pentru prieteni, ci şi pentru duşmani, când vremea o cere. Şi nu e de lipsă ca să aibă cineva un lucru, ca să facă milă. Aceasta e mai degrabă o mare neputinţă. Ci, neavând peste tot ceva cu ce să miluiască, să aibă înduioşare pentru toţi, ca să ajute pe cei ce au trebuinţă din cele ce poate, desfăcut de orice împătimire faţă de lucrurile vieţii, dar având împătimire faţă de oameni[89]. Ba nici nu trebuie să înveţe pentru slava deşartă cel ce nu şi-a arătat mai întâi mila cu lucrul, zicând că foloseşte sufletele celor mai slabi, în vreme ce e cu mult mai slab decât cei pe care crede să-i folosească. Fiindcă tot lucrul îşi cere vremea lui şi o dreaptă socoteală, ca să nu se facă ceva ne la vreme, sau fără trebuinţă. Căci celui slab îi este mai bună fuga de toate, şi neaverea e cu mult mai bună decât milostenia[90].

Iar prin nepătimire se învredniceşte de a şasea poruncă, cum zice Domnul: „Fericiţi cei curaţi cu inima” (Matei 5, 8). Aceştia sunt cei ce au dobândit toată virtutea, după sfintele cuvinte, şi au ajuns să vadă lucrurile după fire.

Aşa ajunge cineva la pacea gândurilor. „Fericiţi, zice, cei făcători de pace” (Matei 5, 9). Aceştia sunt cei ce au făcut pace în sufletul şi trupul lor, supunând trupul duhului, ca să nu mai poftească trupul împotriva duhului, ci să împărăţească harul Duhului Sfânt în suflet şi să-l călăuzească precum voieşte, dăruindu-i cunoştinţă dumnezeiască.

Prin aceasta, unul ca acela poate să rabde prigonirea, batjocorirea şi tot cuvântul rău, pentru dreptate, şi se bucură că „plata lui multă este în ceruri” (Matei 5, 10). Căci toate fericirile fac dumnezeu după har pe omul care a ajuns blând, doritor a toată dreptatea, milostiv, nepătimitor, făcător de pace, răbdând toată durerea cu bucurie, pentru dragostea lui Dumnezeu şi a

---

mai capabili de darurile lui Dumnezeu, prin milostivirea noastră, cu atât Dumnezeu Se simte mai îndatorat să ni le dea, să ne ducă spre realizare.

[89] Προσπαθεια. E vorba de râvna care arde pentru mântuirea oamenilor. Toate lucrurile trebuie socotite ca nimic, dar omul nu trebuie socotit ca nimic. Însă omul se salvează ca bunul cel nepreţuit numai în Dumnezeu. A te împătimi de om înseamnă deci a te împătimi pentru a-l face împătimit de Dumnezeu, pentru a-l face să se depăşească necontenit, atras de magnetul desăvârşirii absolute care e Dumnezeu.

[90] Arată ce împătimire de om trebuie evitată. Până cauţi prin binele ce-l faci aproapelui lauda proprie de la acela, vizezi în ultimă analiză interesul propriu, nu pe al aceluia. Binele făcut aceluia e aparent şi în fond nu-i foloseşte, ci-l sminteşte până la urmă.

aproapelui.

Acestea sunt, aşadar, daruri ale lui Dumnezeu şi suntem datori să-I mulţumim mult pentru ele şi pentru răsplăţile făgăduite, adică pentru Împărăţia cerurilor şi veacul viitor, pentru mângâierea de aici, pentru săturarea de tot binele şi de mila de la Dumnezeu, pentru arătarea lui Dumnezeu, prin vederea tainelor ascunse în dumnezeieştile Scripturi (contemplarea lor) şi în toate făpturile Lui şi pentru plata multă cea din ceruri. Căci în urmarea lui Hristos pe pământ stă fericirea tuturor poruncilor, adică cel mai înalt dintre bunuri sau ultimul lucru dintre cele dorite. Fiindcă după Apostol, singur Dumnezeu este fericit, Care locuieşte în lumina neapropiată (1 Tim. 6, 16). Cu toate că avem datoria să păzim poruncile, mai bine-zis, să fim păziţi de ele, iubitorul de oameni Dumnezeu va dărui, aici şi acolo, răsplată pentru ele celui ce crede Lui.

Iar când toate acestea se săvârşesc ca urmare a plânsului fericit, mintea primeşte uşurare de patimi, împăcându-se cu Dumnezeu prin multe şi amare lacrimi, pentru păcatele sale. Căci pe de o parte mintea se răstigneşte cu Hristos duhovniceşte, prin făptuirea morală, adică, precum s-a zis, prin împlinirea poruncilor şi prin păzirea celor cinci simţuri, ca să nu facă ceva împotriva trebuinţei. Iar pe de alta, stăpânind pornirile neraţionale, începe să înfrâneze patimile din jurul ei, adică iuţimea şi pofta. Şi acum potoleşte iuţimea sălbăticită cu moliciunea poftei, acum potoleşte pofta cu asprimea mâniei. Şi venind astfel mintea întru sine, îşi cunoaşte demnitatea sa, că este împărătească. Şi primeşte puterea să vadă lucrurile după fire. Căci i se deschide ochiul cel de-a stânga[91], pe care l-a orbit diavolul prin stăpânirea patimilor. Şi se învredniceşte să se înmormânteze împreună cu Hristos şi în chip duhovnicesc faţă de lucrurile lumii şi nu mai e furat de frumuseţea cea de afară, ci văzând aurul, argintul, pietrele preţioase, cunoaşte că sunt din pământ, ca şi toate celelalte lucruri neînsufleţite, ca lemnele şi pietrele. Iar pe om, de asemenea, ca fiind după moarte putreziciune şi o mână de pământ în mormânt. Deci socotind toate desfătările vieţii, priveşte schimbările lor totdeauna cu multa înţelegere ce vine din cunoştinţă, şi se face moartă lumii cu multă bucurie, şi lumea se face moartă pentru ea, şi nu mai are silă, ci mai degrabă odihnă şi neîmpătimire.

Astfel, prin curăţia sufletului, se învredniceşte să învie cu Hristos duhovniceşte şi capătă putere să vadă nepătimaş şi frumuseţile din afară ale lucrurilor. Iar prin ele slăveşte pe Cel ce a făcut toate, contemplând cele ce se străvăd prin făpturile sensibile: puterea, pronia lui Dumnezeu, bunătatea şi

[91] Ochiul prin care vede lumea, spre deosebire de ochiul cel de-a dreapta, prin care vede cele spirituale. Acum ochiul poate vedea curat şi lumea. Sau poate trebuie tradus: „ochiul cel cu bun nume”. Expresia greacă (ευώνυμος οφθαλμός) permite amândouă traducerile: „ochiul de-a stânga” sau „ochiul cel cu bun nume”.

înţelepciunea, cum zice Apostolul (Rom. 1, 20-21). Iar văzând tainele ascunse în dumnezeieştile Scripturi, mintea se învredniceşte de înălţarea cu Hristos prin contemplarea făpturilor inteligibile, adică prin cunoaşterea puterilor înţelegătoare. Înţelegând deci prin multele lacrimi ale înţelegerii şi ale bucuriei cele nevăzute din cele văzute şi cele veşnice din cele vremelnice, socoteşte că dacă lumea aceasta vremelnică, de care se spune că e exilul şi osânda celor ce au călcat porunca lui Dumnezeu, e aşa de frumoasă, cu cât mai vârtos nu vor fi bunătăţile veşnice şi necuprinse pe care le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El? Şi dacă acele bunătăţi sunt necuprinse în chip covârşitor, cu cât mai mult Dumnezeu, Cel ce a făcut toate din nimic?

Căci dacă se va opri cineva de la toate şi se va îngriji numai de faptele trupeşti şi sufleteşti, numite de Părinţi evlavie, iar pe de altă parte nu va crede în niciun vis şi în niciun gând propriu, care nu are mărturie din Scriptură, şi va fugi de toată întâlnirea deşartă, ca să nu audă şi să nu citească nimic fără rost şi mai ales ceva despre erezii, se vor înmulţi în el lacrimile înţelegerii şi ale bucuriei, încât să poată bea din mulţimea lor; şi va ajunge la cealaltă rugăciune, cea curată, care se cuvine văzătorului (contemplativului). Căci precum e dator atunci să aibă alte citiri, alte lacrimi şi altă rugăciune, aşa şi acum. Căci după ce mintea a venit la vederi duhovniceşti, e datoare să citească în toate dumnezeieştile Scripturi, ca una ce nu se teme de cuvintele greu de înţeles ale Scripturii, ca cei făptuitori încă şi ca cei slabi din pricina nepriceperii[92]. Căci fiindcă a stăruit mult în nevoinţe pentru faptele trupeşti şi morale, s-a răstignit împreună cu Hristos şi s-a îngropat împreună cu El prin cunoştinţa lucrurilor după fire şi schimbare, dar a şi înviat prin nepătimire şi cunoştinţa tainelor lui Dumnezeu, celor aflătoare în făpturile sensibile[93]. De la aceasta s-a înălţat apoi împreună cu El la cele mai presus de lume, prin cunoştinţa celor inteligibile şi a tainelor ascunse în dumnezeieştile Scripturi[94].

De la frică omul trece la evlavie, de la aceasta vine la cunoştinţă, prin care e sfatul şi dreapta socoteală. De la aceasta vine tăria, prin ea înţelegerea, şi de la aceasta vine omul la înţelepciune. Prin toate faptele şi vederile

---

[92] Contemplativul are mai multă înţelegere a Scripturilor decât cel de pe treapta simplă a făptuirii.

[93] Cunoştinţa lucrurilor după rostul lor firesc, şi nu din unghiul interesat şi strâmb al patimilor, înseamnă o renunţare, o jertfă, o moarte împreună cu Hristos. Efortul acesta e propriu fazei făptuitoare, ascetice, a vieţii, care trebuie să dureze mai multă vreme, pentru a se dezobişnui firea omului de privirea strâmbă, pătimaşă a lucrurilor. De-abia după aceasta vine învierea omului nou cu Hristos, ca un efect al efortului de despătimire şi al cunoştinţei unui nou adânc al lucrurilor, al tainelor lui Dumnezeu ascunse în ele.

[94] O nouă treaptă este apoi înălţarea cu Hristos, care înseamnă ridicarea de la contemplarea tainelor lui Dumnezeu în lucrurile sensibile, la contemplarea realităţilor inteligibile, la sesizarea prezenţei îngerilor şi a prezenţei nemijlocite a lui Dumnezeu.

(contemplaţiile) mai sus pomenite, se învredniceşte de rugăciunea curată şi desăvârşită, care se naşte din pace şi dragoste de Dumnezeu şi din sălăşluirea Duhului Sfânt. Aceasta este ceea ce se zice a dobândi pe Dumnezeu în sine şi arătarea şi sălăşluirea lui Dumnezeu, cum a zis Gură de Aur: a se face sufletul şi trupul, după putinţă, nepăcătoase, ca ale lui Hristos, şi a avea pentru Hristos o minte care să înţeleagă, prin înţelepciunea Duhului, care este cunoştinţa lucrurilor dumnezeieşti şi omeneşti.

Despre cele patru virtuţi ale sufletului

Iar felurile înţelepciunii[95] sunt patru: chibzuinţa, sau cunoştinţa lucrurilor ce trebuie sau nu trebuie făcute[96] şi privegherea minţii; neprihănirea, care stă în păstrarea sănătoasă a cugetului, ca să se poată înfrâna de la orice lucru, cuvânt şi gând ce nu place lui Dumnezeu; bărbăţia, sau tăria şi stăruinţa (rezistenţa) în ostenelile încercărilor celor după Dumnezeu; dreptatea, adică împărţirea care dă tuturor la fel. Aceste patru virtuţi generale se nasc din cele trei puteri ale sufletului, astfel: din cugetare sau minte, două: chibzuinţa şi dreptatea, sau dreapta socoteală; din partea poftitoare, neprihănirea; şi din iuţime, bărbăţia. Şi fiecare stă la mijloc între două patimi potrivnice firii. Chibzuinţa are deasupra prea multa socotire[97], iar dedesubt nechibzuinţa; neprihănirea are deasupra nesimţirea, iar jos, desfrânarea; bărbăţia, sus cutezanţa nesocotită, jos laşitatea; dreptatea, sus voinţa de a avea prea puţin, iar jos voinţa de a avea prea mult[98]. Cele patru sunt chipul omului ceresc, iar cele opt, ale celui pământesc.

Toate acestea le cunoaşte întocmai Dumnezeu, ca şi cele trecute, prezente şi viitoare. Dar numai în parte, cel ce a învăţat prin harul lui Dumnezeu lucrurile de la El şi s-a învrednicit să fie făcut după chipul şi asemănarea Lui. Căci cine zice că ştie cum trebuie numai din auz, minte. Fiindcă mintea omului nu poate să urce vreodată la cer fără vreun povăţuitor; iar neurcându-se şi nevăzând, nu poate spune ceea ce n-a văzut. Ci dacă aude ceva din Scriptură, numai aceea trebuie să grăiască din auz cu mulţumire şi să mărturisească pe Tatăl Cuvântului, cum a zis marele Vasile. Ca nu cumva, închipuindu-şi că are cunoştinţă, să rămână mai jos decât cel fără cunoştinţă. Căci a te închipui ceva nu te lasă să ajungi ceea ce te închipui, zice Sfântul Maxim[99]. Căci este o neştiinţă de laudă, cum zice Gură de Aur. De pildă, când

---

[95] Ms. 1935 continuă fără titlu.

[96] N. Hartmann observă că prudenţa nu e ştiinţă, pătrundere, circumspecţie care se mulţumeşte să se guste pe ea însăşi, într-o înstrăinare de lume. Sensul ei e redat mai bine de latinescul *sapientia,* care vine de la *sapere* – a gusta. „Sapientia este gustul etic, şi anume gustul fin, diferenţiat, cultivat moral, întrucât e îndreptat spre plenitudinea vieţii, înseamnă contact cu toate şi atitudine afirmativă, apreciatoare faţă de tot ce e valoros. Este *pătrunderea sentimentului de valoare în viaţă,* în orice contact cu realitatea, în orice acţiune şi reacţiune". (În *Etik,* Berlin, 1926, p. 389-390).

[97] υπερφρονειν poate să însemne o excesivă chibzuire, care nu e în stare să treacă la faptă, sau o prea mare tâlcuire care cuprinde şi viclenie.

[98] H. Hartmann a precizat, pe baza unui text din *Etica nicomahică* a lui Aristotel (II, 7, 1107, 5-8), că poziţia mijlocie (μεσοτης) a virtuţii se referă numai la fiinţa ei, nu la gradul ei. Virtutea tinde la extrem (άχροτης) în realizarea ei, dar întâi trebuie să fi nimerit exact calea ei, obiectul valorii care trebuie realizat (op. *cit.,* p. 401).

[99] „Fiindcă socotinţa că ştii nu te lasă să sporeşti în a şti". *Suta a treia despre dragoste,* cap. 81, *Filocalia românească,* vol. 2, ed. cit., p. 124. Închipuirea că ştii te

cineva întru cunoştinţă cunoaşte că nu cunoaşte[100]. Şi este o neştiinţă mai jos de orice neştiinţă, când cineva nu cunoaşte că nu cunoaşte. Deci este şi o cunoştinţă cu nume mincinos, când socoteşte cineva că ştie, neştiind nimic, cum zice Apostolul (1 Cor. 8, 2).

Despre cunoştinţa cu lucrul

Este, prin urmare, o cunoştinţă adevărată[101] şi este neştiinţă îndeobşte. Dar mai mare ca toate este cunoştinţa cu lucrul. Fiindcă ce va folosi omul de va avea toată cunoştinţa, mai bine-zis de o va fi primit de la Dumnezeu în dar, ca Solomon, asemenea căruia nu poate să ajungă altcineva vreodată, dar va merge la muncile veşnice? Ce va folosi, de nu va fi primit din fapte şi din credinţă tare, prin mărturia conştiinţei, asigurarea că este slobozit de muncile viitoare, faptul că nu se osândeşte pe sine că n-a avut grijă de vreuna din datorii, după puterea lui? Căci, zice Sfântul Ioan Teologul: „Dacă inima noastră nu ne osândeşte, avem îndrăznire către Dumnezeu” (1 Ioan 3, 21). Dar zice Sfântul Nil: „Şi conştiinţa însăşi a ajuns să mintă, slăbită fiind de întunericul patimilor”, cum zice şi Scărarul. Căci dacă chiar şi numai răutatea obişnuieşte să întunece mintea, zice marele Vasile, şi închipuirea face orb pe cineva şi nu-l lasă să se facă ceea ce îşi închipuie, ce vom zice despre cei ce slujesc patimilor, când îşi închipuie că au conştiinţa curată? Mai ales când văd pe Apostolul Pavel, care are în sine pe Hristos, zicând cu lucrul şi cu cuvântul: „Că de nimic nu mă ştiu pe mine (să fi păcătuit adică), dar nu în aceasta mă voi îndrepta” (1 Cor. 4, 4). Căci din nesimţire multă ne socotim noi cei mulţi că suntem ceva, nefiind nimic. Dar zice Apostolul: „Când grăiesc pace, atunci le vine prăpădul” (1 Tes. 5, 3), fiindcă n-aveau pace, ci ziceau aceasta, spune Gură de Aur, din multa nesimţire. Iar Iacob, fratele Domnului, zice despre unii ca aceştia că, „uitându-şi de păcatele lor, s-au uitat pe ei înşişi, cei mai mulţi dintre cei mândri” (cf. Iacov 1, 23-24), „închipuindu-şi că au nepătimire”, zice Scărarul.

Drept aceea şi eu, tremurând de cei trei uriaşi ai diavolului, despre care a scris Sfântul Marcu Ascetul, adică despre: trândăvie, uitare şi neştiinţă[102], ca unul ce sunt pururea stăpânit de ei, şi mă tem ca nu cumva, uitând de măsura mea, să mă aflu afară din calea cea dreaptă, cum zice Sfântul Isaac, am scris culegerea de faţă. Căci cel ce urăşte mustrarea arată vădit patima mândriei, zice Scărarul, iar cel ce aleargă spre ea se dezleagă de legătură. Şi Solomon zice: „Celui nepriceput ce întreabă de înţelepciune, i se va socoti lui înţelepciune” (Pilde 17, 29). De aceea am pus la început numele cărţilor şi al sfinţilor, ca să nu trebuiască să spun la fiecare cuvânt al cui este şi aşa să se

---

fixează la gradul la care eşti, totdeauna mai jos decât ceea ce-ţi închipui, căci închipuirea exagerează totdeauna.

[100] Despre aceasta vorbeşte Sf. Grigore de Nyssa în *Viaţa lui Moise.*

[101] Ms. 1935 continuă fără titlu.

[102] *Epistolă către Nicolae monahul,* 12, *Filocalia românească,* vol. 1, ed. cit., p. 391.

lungească cuvântul. Căci Sfinţii Părinţi au scris cuvintele dumnezeieştei Scripturi adeseori cum sunt acolo, ca Grigorie Teologul cele ale lui Solomon, şi ceilalţi. Iar logofătul Simeon Metafrastul a zis despre Gură de Aur: „Nu e drept să părăsesc cuvintele aceluia şi să zic ale mele”, măcar că putea, fiindcă din acelaşi Duh Sfânt au luat toţi. Dar pe unele le numesc ale cui sunt, înfrumuseţându-se cu harul smereniei, căutând mai mult cuvintele Scripturii; pe altele le lasă fără nume, pentru mulţimea lor, ca să nu se lungească cuvântul.

Virtuţile trupeşti sunt unelte ale celor sufleteşti

Dar[103] fiindcă e mai bună o aducere-aminte cât mai deasă, iată încep să dau mai multe din cele spuse, care nu sunt ale mele, ci cuvinte şi judecăţi de ale dumnezeieştilor Scripturi şi de ale Sfinţilor Părinţi. Deci, zice Damaschinul că virtuţile trupeşti sunt mai degrabă unelte ale virtuţilor[104]. Ele sunt de lipsă când cineva se îndeletniceşte cu ele întru smerenie şi cunoştinţă duhovnicească, fiindcă fără ele nici virtuţile sufleteşti nu se nasc. Iar dacă nu se împlinesc aşa, ci pentru ele însele, nu folosesc la nimic, precum nici pomii fără roade. De asemenea fără liniştire şi fără tăierea voilor proprii nu poate cineva să înveţe vreun meşteşug după toată ştiinţa şi amănunţimea. De aceea, după faptă avem lipsă şi de cunoştinţă, şi, în toate, de oprirea cea după Dumnezeu de la toate, şi de cercetarea dumnezeieştilor Scripturi, fără de care nimeni nu poate să dobândească vreo virtute. Iar cel ce s-a învrednicit să se liniştească în întregime şi neîncetat a ajuns la bunul cel mai înalt. Iar cel ce nu a cunoscut-o (liniştea) măcar în parte nu ajunge acolo. Dar fericiţi sunt cei ce se liniştesc în întregime, fie ascultând de vreun făptuitor sau isihast, fie liniştindu-se şi ieşind din toate grijile, întru ascultarea de voia dumnezeiască, cu osârdie şi cu sfatul celor încercaţi, în orice îndeletnicire cu cuvintele şi cu înţelesurile. Dar mai ales cei ce vor să ajungă cât mai fără osteneală la nepătimirea şi cunoştinţa duhovnicească, trebuie să aibă odihna cea după Dumnezeu întreagă. Căci El Însuşi a zis prin prorocul: „Opriţi-vă (de la toate) şi cunoaşteţi că Eu sunt Dumnezeu” (Ps. 45, 10).

Iar cei ce suntem oameni în lume şi aşa-zişi monahi să ne liniştim măcar în parte, ca drepţii de odinioară, spre a ne cerceta ticălosul suflet înainte de moarte şi a-i pricinui îndreptare sau smerenie, în loc de pierzanie desăvârşită, din pricina neştiinţei generale şi a greşelilor din neştiinţă şi ştiinţă. Căci David a fost împărat, dar în fiecare noapte îşi uda aşternutul şi patul cu lacrimi (Ps. 6, 6). La simţirea lui Dumnezeu, zice Iov, „tot părul mi s-a zbârlit de groază” (Iov 4, 15), şi cele următoare. Drept aceea şi noi, ca şi cei din lume, să ne oprim măcar o parte din zi sau din noapte şi să vedem ce vom răspunde dreptului Judecător în ziua cea înfricoşată a judecăţii? Şi să avem grijă mai ales de

[103] Ms. 1935 continuă fără titlu (f. 43 v).
[104] *Cuvânt minunat şi de suflet folositor, Filocalia românească,* vol. 4, ed. 2010, p. 216.

aceasta, fiind de trebuinţă pentru frica osândei veşnice. Să nu ne îngrijim despre cum vor trăi săracii şi cum se vor îmbogăţi iubitorii de lume, nici să nu ne facem nebuneşte grijă despre lucrurile vieţii, cum zice dumnezeiescul Hrisostom. Fiindcă se cade să lucrăm, dar să nu ne îngrijim şi să ne zorim spre multe, cum a zis Domnul către Marta (Luca 10, 42). Pentru că grija de viaţă nu lasă pe cineva să se îngrijească de sufletul său şi să-l cunoască cum se află, ca cel ce se linişteşte şi ia aminte la sine. Căci se zice în Lege: „Ia aminte la tine" (Deut. 15, 9), şi cele următoare. Despre acest loc a scris Vasile cel Mare un cuvânt sfânt şi plin de toată înţelepciunea[105].

Este cu neputinţă să se mântuiască cineva fără atenţie amănunţită şi fără paza minţii

«Fără atenţie[106] şi fără privegherea minţii, e cu neputinţă să ne mântuim şi să ne izbăvim de diavol, care „umblă răcnind ca un leu, căutând pe cine să înghită"» (1 Petru 5, 8), cum zice Damaschin. De aceea Domnul zicea adesea către ucenicii Săi: „Privegheaţi şi vă rugaţi, căci nu ştiţi..." (Matei 26, 41), şi celelalte. Prin aceste cuvinte El le vorbea de mai înainte tuturor despre gândul morţii, ca să fie gata spre o apărare bine primită, spre cea din fapte şi din luare-aminte. Fiindcă dracii, cum zice Sfântul Ilarion, sunt netrupeşti şi fără somn, şi toată grija o au să se războiască cu noi şi să ne piardă sufletele, prin cuvânt, lucru şi gând. Iar noi nu suntem aşa. Ci uneori ne îngrijim de desfătare şi de slava trecătoare, alteori de lucrurile vieţii, şi totdeauna de alte multe. Şi nu vrem să ne luăm nici măcar o parte din vreme ca să ne cercetăm viaţa, ca din aceasta mintea să poată dobândi obişnuinţa şi să ia aminte fără încetare la sine însăşi. Căci zice: „Prin mijlocul a multor curse treci" (Înţ. Sir. 9, 13)[107]. Despre aceasta a scris Gură de Aur, lămurind ce sunt ele cu multă amănunţime şi cu cea mai deplină-înţelepciune. Iar Domnul, vrând să taie toată grija, ne-a poruncit să dispreţuim chiar şi hrana şi îmbrăcămintea (Matei 6, 25), ca să avem o singură grijă: cum să ne mântuim, ca o căprioară de ploaie şi ca o pasăre din cursă, şi cum să ajungem la agerimea acestei vieţuitoare şi la zborul înalt al păsării, prin lipsa de griji. Şi ceea ce e de mirare e că Solomon, fiind rege, a spus acestea? Iar tatăl său a spus şi a făcut la fel. Şi că pe lângă toată luarea-aminte şi multele nevoinţe, aflându-se întru toată înţelepciunea şi virtutea, după atâtea daruri şi după arătarea lui Dumnezeu, au fost biruiţi, vai,

---

[105] În omilia sau în cuvântul: *Ia aminte la tine însuţi,* Sf. Vasile distinge între „noi, cele ale noastre şi cele dimprejurul nostru. Noi suntem sufletul şi mintea, întrucât ne-am făcut după chipul Ziditorului; iar ale noastre, trupul şi simţirile..., iar împrejurul nostru sunt banii, meşteşugurile şi celelalte unelte ale vieţii".

[106] Ms. 1935 continuă fără titlu (f. 45 v).

[107] Cuvântul se regăseşte şi în *Epistola către Hilon* a Sf. Vasile: „Vezi că prin mijlocul curselor treci şi pe deasupra de zid înalt umbli, de unde nu fără primejdie este căderea celui ce va cădea".

de păcat, încât unul s-a tânguit o dată de preacurvie şi de ucidere, iar celălalt a căzut în atâtea lucruri înfricoşate. Oare nu este aceasta pricină de multă tremurare şi de frică celor ce au minte, cum zic Scărarul şi Filimon Ascetul?[108] Cum nu ne vom înfricoşa şi nu vom fugi aşadar de împrăştierea vieţii, pentru neputinţa noastră, cei ce nu suntem nimic, ci suntem nesimţitori ca nişte dobitoace? Şi cel puţin de mi-aş păzi, nenorocitul de mine, firea, ca dobitoacele. Dar mai bun este câinele ca mine[109], şi cele următoare.

Cei ce vor să se vadă pe ei înşişi în ce stare se află nu pot face aceasta altfel decât prin fuga de voile lor şi prin ascultare şi liniştire, mai ales cei pătimaşi[110]

Dacă, deci, vrem să ne vedem pe noi înşine în ce stare purtătoare de moarte suntem, să fugim de voile noastre şi de lucrurile vieţii, şi prin fuga de toate să îmbrăţişăm cu stăruinţă liniştea cea fericită după Dumnezeu, căutându-ne fiecare sufletul în meditarea dumnezeieştilor Scripturi, fie prin supunerea desăvârşită a sufletului şi a trupului, fie prin liniştire, petrecerea prea lăudată a îngerilor. Mai ales să o facă aceasta cei ce sunt încă pătimaşi şi neînfrânaţi întru poftele lor mici şi mari.

„Şezi, zice, în chilia ta, şi aceasta te va învăţa pe tine toate”[111] Şi iarăşi: „Liniştirea este începutul curăţirii sufletului”, cum zice marele Vasile. Iar Solomon zice că Dumnezeu a dat o împrăştiere rea fiilor oamenilor, ca să se împrăştie în cele deşarte, ca nu cumva din lenea pătimaşă şi dobitocească să se abată spre cele mai rele (Eccl. 3, 10-11). Dar cel ce s-a izbăvit prin harul lui Dumnezeu de amândouă prăpăstiile şi s-a învrednicit să se facă monah, purtând schima îngerească şi singuratică, încât să se arate, pe cât e cu putinţă, ca o icoană a lui Dumnezeu cel Unul, prin faptă şi cuvânt, cum zice marele Dionisie, cum nu va fi dator să fie liniştit pururea şi să fie atent cu mintea la orice faptă şi să cugete (mediteze) neîntrerupt la Dumnezeu potrivit cu starea la care a ajuns? Căci aşa zic Sfinţii Părinţi, Efrem şi ceilalţi, către începători. Unul să aibă psalmul pe buze, altul stihuri; şi alţii să fie atenţi cu mintea la psalmi şi la tropare[112]. Aşa să facă cei ce nu s-au învrednicit încă să ajungă la vreo contemplaţie sau cunoştinţă, ca să nu se afle careva cu totul în afară de orice cugetare, fie că lucrează, fie că e la vreun drum, fie că stă culcat, înainte de a adormi. Ci deodată cu împlinirea canonului rânduit trebuie să-şi închidă mintea într-o cugetare (meditaţie), ca nu cumva găsindu-l vrăjmaşul fără

---

[108] „Deci să ne fie frică de nepurtarea de grijă”, Avva Filimon, *Filocalia românească,* vol. 4, ed. 2010, p. 203.

[109] „...că acelea nici nu au mâniat pe Făcătorul lor, nici nu vin la judecată” *(Pateric,* XXV, 71).

[110] Cu titlu şi în ms. 1935 (f. 47 r).

[111] *Pateric,* Avva Moise, 6.

[112] Sunt indicate aici trei trepte în ocuparea cu cele duhovniceşti: a) rostirea cu gura de cuvinte duhovniceşti; b) atenţia la înţelesurile lor cu mintea şi c) contemplaţia mai presus de înţelesul cuvintelor.

pomenirea lui Dumnezeu[113] să-i strecoare grozăviile lui. Acestea s-au zis către toţi.

Iar când cineva prin multe nevoinţe, adică prin multe virtuţi trupeşti şi sufleteşti, a putut să se înalţe prin harul lui Hristos la vreo lucrare duhovnicească, adică mintală, ca să-şi plângă sufletul său, trebuie să păzească, cum zice Scărarul[114], ca pe lumina ochiului, cugetarea care poartă lacrimile dureroase, până ce se retrag cu bun rost, adică din pricina înălţării, focul şi apa. Focul este durerea inimii şi credinţa fierbinte, iar apa sunt lacrimile. Dar nu tuturor s-au dat acestea, zice marele Atanasie, ci celor ce s-au învrednicit să vadă lucrurile înfricoşate dinainte de moarte şi de după moarte, prin pomenirea neîncetată a lor în linişte. Cum zice Isaia (Pustnicul): „Urechea celui ce se linişteşte aude lucruri neobişnuite". Şi iarăşi: „Liniştiţi-vă şi cunoaşteţi".

Căci numai aceasta obişnuieşte să nască cunoştinţa lui Dumnezeu, putând cel mai mult să ajute şi celor foarte pătimaşi şi mai slabi, prin vieţuirea neîmprăştiată, prin fuga de oameni şi de întâlnirile care întunecă mintea şi de grijile nu numai cele ale vieţii, ci şi cele fără însemnătate şi care se par nepăcătoase. Cum zice Scărarul: „Un mic fir de păr tulbură ochiul...", şi celelalte[115]. Iar Sfântul Isaac: „Să nu socoteşti că iubirea de arginţi stă numai în a avea aur sau argint, ci în orice lucru de care se lipeşte gândul". Şi Domnul zice: „Unde este comoara voastră, acolo va fi şi inima voastră" (Matei 6, 21), fie în lucrurile şi cugetările dumnezeieşti, fie în cele pământeşti. De aceea tuturor li se cade să fie fără griji şi să se liniştească după Dumnezeu; fie în parte, ca cei din lume, cum s-a zis, ca să vină pe încetul la înţelepciune şi la cunoştinţa duhovnicească, fie în întregime, ca cei ce pot să se oprească de la toate, ca să aibă toată grija să placă lui Dumnezeu. Şi Dumnezeu va vedea hotărârea lor şi le va dărui odihna duhovnicească şi îi va face să ajungă să mediteze (să cugete) la prima vedere (contemplaţie), spre a dobândi frângerea negrăită a sufletului şi a se face săraci cu duhul. Apoi îi va înălţa pe încetul la celelalte vederi, învrednicindu-i de păzirea fericirilor, până ce vor ajunge la pacea gândurilor, care este „locul lui Dumnezeu", cum zice Sfântul Nil, luând cuvântul din Psaltire: „Şi s-a făcut în pace locul Lui" (Ps. 75, 2).

Despre cele opt vederi mintale[116]

Iar vederile duhovniceşti, precum socotesc, sunt opt. Şapte din ele sunt ale veacului acestuia, iar a opta este lucrarea veacului viitor, cum zice Sfântul

---

[113] Cel ce se află mai presus de cuvinte pomeneşte totuşi pe Dumnezeu.

[114] Cuv. VII: *Despre plâns,* 7; Cuv. XXVIII: *Despre fericita rugăciune,* 51, în *Filocalia românească,* vol. 9, ed. 1980, p. 166 şi, respectiv, 414.

[115] „Un fir de păr mic tulbură ochiul şi o mică grijă prăpădeşte liniştea" (Cuv. XXVII: *Pentru sfinţita liniştire,* 17), *Filocalia românească, vol. cit.*

[116]. Cu titlu şi în ms. 1935 (f. 47 v).

Isaac[117].

Cea dintâi este cunoştinţa necazurilor şi a ispitelor vieţii acesteia, cum zice Sfântul Dorotei, şi ea se întristează de toată paguba pe care a pătimit-o firea omenească de la păcat.

A doua este cunoaşterea greşelilor noastre şi a binefacerilor lui Dumnezeu, cum zic Scărarul, Isaac şi mulţi alţii dintre Părinţi.

A treia este cunoştinţa lucrurilor înfricoşate dinainte de moarte şi de după moarte, cum se scrie în dumnezeieştile Scripturi.

A patra, înţelegerea petrecerii Domnului nostru Iisus în lumea aceasta şi a lucrurilor şi cuvintelor ucenicilor Lui, ale celorlalţi sfinţi mucenici şi ale cuvioşilor Părinţi.

A cincea este cunoştinţa firii şi a prefacerii lucrurilor, precum zic sfinţii Părinţi Grigorie şi Damaschin.

A şasea este contemplarea celor ce sunt, adică cunoştinţa şi înţelegerea făpturilor sensibile ale lui Dumnezeu.

A şaptea este înţelegerea făpturilor inteligibile ale lui Dumnezeu.

A opta este cunoştinţa despre Dumnezeu, aşa-numita teologie[118].

Acestea sunt deci cele opt vederi. Primele trei se cuvin celui ce este încă făptuitor, ca prin multe şi amare lacrimi să-şi poată curăţa sufletul său de toate patimile, şi să primească apoi prin har pe celelalte. Iar celelalte cinci se cuvin celui contemplativ (văzător) sau cunoscător, pentru că păzeşte bine şi împlineşte neîncetat faptele trupeşti şi morale, sau sufleteşti, prin care se învredniceşte de simţirea vădită şi înţelegătoare a acestora. Căci din cea dintâi făptuitorul primeşte începutul cunoaşterii şi cu cât se îngrijeşte mai mult de lucrare şi meditează la înţelesurile date lui, cu atât sporeşte mai mult în ele, până ce ajunge la deprinderea lor, şi aşa se iveşte de la sine în minte cealaltă cunoştinţă. Apoi, la fel, celelalte.

Dar ca să se facă vădit ceea ce s-a spus, voi grăi în parte, chiar dacă nu pot, despre fiecare vedere, arătând ce sunt cele ce le înţelegem şi le zicem, ca să aflăm prilej de a cunoaşte cum trebuie să lucrăm – când începe harul să ne deschidă ochii sufletului -, ca să înţelegem şi să ne minunăm de înţelesurile şi cuvintele care pot aşeza în noi, cum s-a zis, frica sau zdrobirea sufletului.

---

[117] „Şase zile le petrecem cu lucrarea vieţii acesteia, prin plinirea poruncilor; a şaptea o petrecem toată în mormânt şi a opta ieşind din mormânt” (Cuv. LXXIV: *Despre asemănarea şi pilda privitoare la Duminică şi sâmbătă),* asemănare care revine şi la Sf. Maxim, în *Capete gnostice,* suta I, cap. 56 ş.u.

[118] Iar Cuviosul Nicodim Aghioritul vorbeşte, în cartea sa *Pentru paza celor cinci simţiri,* de şase dulceţi duhovniceşti, pe care le gustă mintea ieşită din robia patimilor: 1. lucrarea dumnezeieştilor porunci; 2. câştigarea faptelor bune; 3. cuvintele dumnezeieştilor Scripturi; 4. cuvintele zidirilor; 5. cuvintele iconomiei celei în trup a Domnului şi 6. privirea celor ce sunt ale lui Dumnezeu.

Arătare trebuincioasă despre prima cunoştinţă şi despre cum trebuie să o începem

Iată prima cunoştinţă, prin care se dau celui ce vrea celelalte. Aşadar, cel ce s-a învrednicit să ajungă la aceasta e dator să facă aşa: Să şadă către răsărit, ca odinioară Adam, şi să cugete aşa: „Şezut-a Adam atunci şi a plâns înaintea Raiului desfătării, bătându-şi faţa cu mâinile şi zicând: „Milostive, miluieşte-mă pe mine cel căzut". Asemenea şi celălalt icos: „Văzând Adam pe îngerul care îl împingea şi închidea uşa dumnezeieştei grădini, a suspinat tare grăind: „Milostive, miluieşte-mă pe mine cel căzut"[119].

Apoi, înţelegând cele petrecute, începe astfel tânguirea, suspinând din tot sufletul. Clătinându-şi capul, zice cu durere din inimă: „Vai mie, păcătosului, ce am pătimit! Vai, ce eram şi ce-am ajuns! Vai, ce-am pierdut şi ce-am aflat! În locul Raiului, lumea aceasta stricăcioasă; în locul lui Dumnezeu şi al petrecerii cu îngerii, pe diavolul şi dracii necuraţi; în locul odihnei, osteneală; în locul desfătării şi al bucuriei, necazul şi întristarea lumii; în locul păcii şi al veseliei fără sfârşit, frica şi lacrimile dureroase; în locul virtuţilor şi al dreptăţii, nedreptăţile şi păcatele; în locul înţelepciunii şi al sălăşluirii la Dumnezeu, neştiinţa şi izgonirea; în locul lipsei de grijă şi al slobozeniei, viaţa cea înecată de griji şi robia cea mai rea. Vai mie, vai mie! Cum am fost zidit împărat, şi mă făcui rob patimilor, dintr-o nebunie. Vai mie, ticălosul, cum în locul vieţii mi-am atras moartea prin neascultare! Of, of, vai mie, vai mie, ce-am pătimit nenorocitul de mine, prin lipsa de sfat! Ce voi face? Într-o parte sunt războaie, într-alta tulburări, aici boala, şi dincolo ispita. Aici sunt primejdii, dincolo scufundări în valuri. Aici temeri, dincolo întristări; aici patimi, dincolo păcate; aici amărăciuni, dincolo strâmtorări. Vai mie, păcătosul, ce voi face? Unde voi fugi? Din toate părţile sunt strâmtorat, cum zice Suzana (Suz. 1, 21). Ce să cer, nu ştiu. De voi cere viaţă, mă tem de ispitele vieţii, de schimbările şi de întâmplările ei. Văd îngerul, pe satan, cel ce răsărea ca un luceafăr de dimineaţă, ajuns şi numit diavol; pe omul cel dintâi, izgonit; pe Cain, ucigaş de frate; pe Hanaan, blestemat; pe sodomiţi, arşi cu foc; pe Esau, căzut; pe israeliteni, urgisiţi; pe Ghiezi şi pe Iuda Apostolul, căzuţi, fiindcă boleau de iubirea de arginţi; pe marele proroc şi împărat, plângând pentru două păcate; pe Solomon, cel cu atâta înţelepciune, căzut; pe cel dintre cei şapte diaconi şi pe cel dintre cei patruzeci de mucenici, căzuţi, cum zice marele Vasile: „Bucurându-se începătorul răului, a răpit dintre cei doisprezece pe ticălosul Iuda; din Eden pe om; şi din cei patruzeci, pe cel căzut". Pe acesta, plângându-l acelaşi, zice iarăşi: „Deşert la minte şi vrednic de plâns, a pierdut vieţile amândouă; căci prin foc s-a topit şi la focul nestins s-a dus"[120]. De asemenea văd pe mulţi alţii, cărora nu este număr, căzuţi; nu numai dintre cei

---

[119] Icoase la utrenia din Duminica lăsatului sec de brânză.

[120] *Cuvânt la cei patruzeci de mucenici.*

credincioşi, ci şi mulţi dintre Părinţi, şi după multe sudori.

Dar ce sunt eu, cel mai rău, mai nesimţit şi mai neputincios decât toţi? Ce voi zice despre mine, odată ce Avraam zice despre sine că e pământ şi cenuşă (Fac. 18, 27); David, câine mort şi de soi prost, în Israel (1 Regi 24, 15); Solomon, copil mic ce nu cunoaşte dreapta şi stânga (3 Regi 3, 7). De asemenea, cei trei tineri zic: „Ruşine şi ocară ne-am făcut" (Cântarea celor trei tineri 9; Dan. 9, 7); Isaia prorocul: „O, ticălosul de mine" (Is. 6, 5); prorocul Ieremia: „Şi eu sunt încă tânăr" (Ier. 1, 6); Apostolul: „Sunt cel dintâi dintre păcătoşi" (1 Tim. 1, 15)[121]. Iar ceilalţi toţi zic că nu sunt nimic. Deci ce voi face? Unde mă voi ascunde de multele mele răutăţi? Ce voi ajunge, eu care nu sunt nimic şi care sunt mai rău decât ceea ce nu este? Căci ceea ce nu este nu a păcătuit şi nici nu a primit binefaceri ca mine. Vai mie, cum voi străbate cealaltă vreme a vieţii mele? Sau cum voi fugi de cursele diavolului? Căci dracii sunt fără somn şi netrupeşti, iar moartea e aproape, şi eu neputincios. Doamne, ajută-mi!

Nu lăsa zidirea Ta să se piardă, că Tu îmi porţi grijă mie, păcătosului. „Arată-mi, Doamne, calea pe care voi merge, căci spre Tine am ridicat sufletul meu" (Ps. 142, 8). „Nu mă părăsi, Doamne, Dumnezeul meu, nu sta departe de mine. Vino aproape în ajutorul meu, Doamne al mântuirii mele" (Ps. 37, 21-22).

Şi aşa se zdrobeşte sufletul prin cuvinte ca acestea dacă mai are puţină simţire. Iar stăruind el mai mult în acestea şi obişnuindu-se cu frica de Dumnezeu, începe mintea a cugeta şi a înţelege cuvintele celei de a doua vederi, care sunt acestea:

Despre a doua vedere

„Vai mie, ticălosul, ce voi face? Ce voi ajunge? Mult am păcătuit; multe faceri de bine primesc; mult sunt neputincios; multe sunt ispitele, iar trândăvia mă ţine strâns, uitarea mă întunecă şi nu mă lasă să mă văd pe mine şi mulţimea răutăţilor mele. Neştiinţa e rea; neascultarea întru cunoştinţă, şi mai rea; virtutea, anevoie de împlinit; patimile, multe; dracii, vicleni; păcatul, la îndemână; moartea, aproape; darea de seamă, amară. Vai mie, ce voi face? Unde voi fugi de mine însumi? Fiindcă eu sunt pricina pierzării mele. Căci am fost cinstit cu libertate şi nimeni nu mă poate sili. Am păcătuit şi păcătuiesc pururea şi sunt fără grijă spre tot lucrul bun. Nimeni nu mă sileşte. Pe cine să învinovăţesc? Dumnezeu este bun şi iubitor de oameni, şi pururea doreşte întoarcerea la El şi pocăinţa; îngerii mă iubesc şi mă păzesc; oamenii, de asemenea, voiesc sporirea mea; dracii nu pot sili pe cineva să se piardă fără să vrea, fie din negrijă, fie din deznădejde. Cine este atunci vinovatul, dacă nu eu, ticălosul? Iată, am cunoscut puţin că se pierde sufletul meu şi nu vreau să pun început evlaviei. De ce nu ai grijă de tine, suflete al meu? De ce nu te ruşinezi

[121] Aceste citate se regăsesc şi în Cuvântul al doilea al Avvei Dorotei, *Despre smerita cugetare, Filocalia rom.,* vol. 9, ed. cit., p. 497.

înaintea lui Dumnezeu şi înaintea îngerilor când păcătuieşti, cum te ruşinezi înaintea oamenilor? Vai mie, ticălosului, vai mie, vai mie! Nu mă ruşinez de Făcătorul meu, nici ca de un om. Căci înaintea unui om nu pot păcătui, ci folosesc orice meşteşug ca să mă arăt drept. Iar stând înaintea lui Dumnezeu gândesc cele rele şi nu mă ruşinez să le şi grăiesc adeseori. O, nebunul de mine! Făcând răul, nu mă tem de Dumnezeu care mă vede. Iar a spune unui om ale mele spre îndreptare, nu pot. Vai mie, vai mie, căci cunosc osânda, şi să mă pocăiesc nu vreau; iubesc Împărăţia cerească, şi virtutea n-am dobândit-o; cred în Dumnezeu, şi poruncile Lui niciodată nu le ascult; urăsc pe diavolul, şi nu încetez a face cele plăcute lui; când vreau să mă rog, mi-e lene şi mă aflu ca un nesimţitor; când postesc, mă înalţ, şi mai mult mă osândesc; de priveghez, mi se pare că fac lucru mare, ca să nu-mi fie nici aceasta de folos; de citesc, fac, nesimţitul de mine, unul dintre cele două rele: sau fac aceasta de dragul multei învăţături şi al slavei deşarte, şi mă întunec mult, sau ca să cunosc şi să nu fac, osândindu-mă şi mai mult. Dacă prin harul lui Dumnezeu încetez a mai păcătui cu fapta, nu încetez să păcătuiesc pururea cu cuvântul; iar dacă harul mă apără şi din partea aceasta, mânii pe Dumnezeu pururea prin gânduri[122]. Vai, ticălosul de mine, ce voi face? Oriunde m-aş duce, aflu păcate; pretutindenea, draci. Deznădejdea e mai rea decât toate. Pe Dumnezeu L-am întărâtat, pe îngeri, aşijderea, i-am întristat; pe oameni, adeseori, i-am păgubit şi smintit.

Aş fi vrut, Doamne, să şterg cu lacrimi zapisul greşelilor mele şi în cealaltă vreme a vieţii mele să mă fac bine-plăcut Ţie prin pocăinţă. Dar vrăjmaşul mă amăgeşte şi războieşte sufletul meu. Doamne, mântuieşte-mă înainte de a pieri cu totul!

Păcătuit-am înaintea Ta, Mântuitorule, ca fiul risipitor; primeşte-mă, Părinte, pe mine, cel ce mă căiesc.

Către Tine strig, Hristoase Mântuitorule, cu glasul vameşului; curăţă-mă, ca pe acela, şi mă miluieşte, Dumnezeule.

Oare ce va fi întru cele de apoi? Vai mie, ticălosul, vai mie! Cine va da capului meu apă şi ochilor mei izvor de lacrimi? Cine va putea să plângă pentru mine cum trebuie, de vreme ce eu nu pot face aceasta? Veniţi, munţi, acoperiţi-mă pe mine, ticălosul! Oh, oh!, ce voi zice? Oh, câte lucruri bune mi-a făcut Dumnezeu, pe care numai El singur le ştie, şi câte răutăţi a arătat către El nerecunoştinţa mea, cu lucrul, cu cuvântul şi cu gândul, mâniind pururea pe Binefăcătorul meu! Şi cu cât rabdă El mai îndelung, cu atât Îl dispreţuiesc eu, ticălosul, mai tare, făcându-mă mai nesimţitor decât pietrele. Dar nu

[122] O descriere a omului care nu cunoaşte Judecăţile lui Dumnezeu, mergând cu mintea pe un drum înconjurat de amândouă părţile de prăpăstii, o face şi Sf. Marcu Ascetul în *Despre cei ce-şi închipuie că se îndreptăţesc din fapte,* cap. 193, *Filocalia rom.,* vol. 1, ed. 2008, p. 324.

deznădăjduiesc, ci cunosc, prin aceasta, iubirea Ta de oameni.

Pocăinţă nu am dobândit; de aceea rogu-Te, Mântuitorule, întoarce-mă înainte de sfârşit şi dă-mi mie pocăinţă, ca să mă izbăvesc de munci.

Doamne, Dumnezeul meu, nu mă părăsi, că nu sunt nimic înaintea Ta, ci cu totul păcătos; unde voi afla, deci, simţirea relelor mele celor multe? Pentru că chiar şi numai a nu face este de mare osândă. Pentru mine ai făcut cerul şi pământul; pentru mine, cele patru stihii şi cele ce se nasc din acestea, cum zice Teologul. Iar pe celelalte le voi tăcea, că nu sunt vrednic a grăi ceva, pentru mulţimea păcatelor mele. Căci cine ar putea înţelege nemăsuratele faceri de bine, cele către mine, măcar de s-ar fi învrednicit să aibă o minte îngerească? Dar iată că pentru purtarea mea nepocăită, voi cădea din toate eu, ticălosul”.

Şi aşa cugetând unele ca acestea, vine după oarecare vreme la a treia cunoştinţă, şi plângând necontenit grăieşte:

Despre vederea a treia

„Vai, ce luptă are sufletul când se desparte de trup! Vai, cât lăcrimează atunci, şi nu este cine să-l miluiască! Îndreptându-şi ochii către îngeri, fără folos se roagă; întinzând mâinile către oameni, n-are cine să-l ajute”[123].

„Plâng şi mă tânguiesc când gândesc la moarte şi văd zăcând în mormânt frumuseţea noastră, neavând chip. O, minune! Ce taină este aceasta care s-a făcut cu noi? Cum ne-am dat stricăciunii? Cum ne-am înjugat cu moartea? Cu adevărat, prin porunca lui Dumnezeu, cum s-a scris”[124].

Vai, ce voi face oare, eu, prea ticălosul, în ceasul morţii, când dracii vor înconjura ticălosul meu suflet, având scrise relele făcute de mine, cele întru cunoştinţă şi neştiinţă, cele cu lucrul şi cu gândul, şi cerând de la mine socoteală pentru toate acestea? Vai mie, că şi fără alt păcat, mult sunt osândit pentru poruncile pe care nu le-am păzit. Şi pe drept cuvânt.

O, ticăloase suflete al meu, spune-mi mie, acum, unde sunt făgăduinţele Botezului? Unde este împreunarea cu Hristos şi lepădarea de satana? Unde este păzirea poruncilor lui Dumnezeu, unde este urmarea lui Hristos prin virtuţile trupeşti şi sufleteşti, urmare pentru care m-am numit creştin? Unde este făgăduinţa chipului călugăresc? Poate va aduce înainte neputinţa trupească? Dar atunci unde e credinţa, care aruncă toată grija la Dumnezeu (1 Petru 5, 7) şi prin care ai fi putut muta şi munţii, dacă ai fi avut-o măcar cât un grăunte de muştar? (Matei 27, 20). Unde este pocăinţa deplină, care depărtează pe om de la tot lucrul şi cuvântul rău? Unde este zdrobirea sufletului şi plânsul cel prea amar? Unde blândeţea, milostenia, curăţia inimii de gândurile cele rele? Unde înfrânarea cea cuprinzătoare, care stăpâneşte toate mădularele trupului, tot gândul şi toată voia, ca să nu se mişte decât când e neapărată nevoie spre mântuirea sufletului şi viaţa trupului? Unde este răbdarea, care

[123] Din Canonul înmormântării.
[124] *Ibidem.*

suferă necazurile cele de multe feluri pentru Împărăţia cerurilor? Unde este mulţumirea în toate, rugăciunea neîncetată, grija morţii, lacrimile întristării, dacă n-am ajuns încă la cele ale dragostei? Unde este înţelepciunea cea după Dumnezeu, care păzeşte sufletul de cursele vrăjmaşilor? Unde neprihănirea, care se ţine departe de tot ce nu se face sau nu se cugetă de bunăvoie după Dumnezeu? Unde e bărbăţia, care rabdă întâmplările grele şi îndrăzneşte asupra vrăjmaşilor prin nădejde? Unde dreptatea, care dă fiecăruia deopotrivă? Unde smerita cugetare, care-şi cunoaşte neputinţa sa şi neştiinţa, şi iubirea de oameni a lui Dumnezeu, prin care te vei izbăvi de toate uneltirile vrăjmaşului? Unde nepătimirea şi dragostea desăvârşită, şi pacea care covârşeşte toată mintea (Filip. 4, 7), prin care mă voi chema fiu al lui Dumnezeu?

Căci toate acestea, cel ce vrea poate să le aibă şi fără tărie trupească, numai prin hotărâre slobodă. Deci, ce am de zis faţă de acestea? Ce am de făcut, o, ticălosul de mine? Fiindcă prea puţin mă înfricoşez, din lipsă de simţire, şi fiindcă m-am lenevit cu totul a face ceva după puterea mea, din cele datorate de mine. Sub iad voi fi, cum zice marele Atanasie. Vai de ticăloşia mea, ce mi-am pricinuit-o mie nu numai prin cele ce le-am păcătuit, ci mai vârtos pentru cele de care n-am vrut să mă pocăiesc. Căci dacă m-aş fi căit ca risipitorul, mi-ar fi primit întoarcerea, iubitorul Părinte. Şi dacă mi-aş fi dat seama de mine ca vameşul, osândindu-mă numai pe mine, şi nu pe altcineva, aş fi luat şi eu iertare de păcate de la Dumnezeu; mai ales dacă m-aş fi rugat din tot sufletul, ca acela. Dar nu mă văd să fiu aşa. Şi de aceea mă tem de sălăşluirea cu dracii în iad, şi de judecata viitoare. Fiindcă acolo sunt râul de foc, scaune şi cărţi deschise. Îngerii merg înainte, toată firea oamenilor stă de faţă şi toate stau goale şi descoperite înaintea înfricoşatului şi dreptului Judecător.

Vai mie, cum voi răbda mustrarea, mânia înfricoşatului şi nepărtinitorului Judecător; adunarea îngerilor fără număr; pâra şi înfricoşata ameninţare; hotărârea fără schimbare; tânguirea neîncetată; lacrimile nefolositoare; întunericul nestrăveziu; viermele cel neadormit; focul cel nestins; muncile de tot felul; căderea de la Împărăţie; despărţirea de sfinţi; depărtarea de îngeri; înstrăinarea de Dumnezeu; pierderea curajului; moartea veşnică; frica, durerea, întristarea, ruşinea, chinul conştiinţei?

Vai mie, păcătosul, ce-am păţit? De ce să mă pierd amarnic? Am încă vreme de pocăinţă. Stăpânul mă îndeamnă, şi eu amân! Până când, suflete al meu, zăboveşti în păcate? Până când înăbuşi pocăinţa? Pune-ţi în minte judecata viitoare; strigă către Hristos-Dumnezeu: Ştiutorule de inimi, păcătuit-am. Înainte de a mă osândi, miluieşte-mă! La venirea Ta cea înfricoşată, Hristoase, să nu auzim: „Nu vă ştiu pe voi!” (Matei 25, 11). Căci în Tine ne-am pus nădejdea, Mântuitorule, măcar că nu împlinim poruncile Tale, pentru lenevirea noastră. Ci ne rugăm, cruţă sufletele noastre! Vai mie, Doamne, că Te-am întristat pe Tine şi n-am simţit. Dar, iată, harul Tău m-a făcut să simt

puţin; pentru aceea m-am şi tulburat, nenorocitul de mine, şi s-a cutremurat ticălosul meu suflet. Dar oare mai am să trăiesc puţin, ca să plâng cu amar şi să-mi spăl întinatul meu trup şi suflet? Sau plângând un ceas, voi înceta din nou, căzând iarăşi în nesimţirea de totdeauna? Oare ce să fac, ca să aflu o durere necontenită a sufletului? Voi posti şi voi priveghea? Dar fără umilinţă nu folosesc nimic. Voi cânta numai cu gura şi voi citi? Dar patimile mi-au întunecat mintea şi nu pot cuprinde înţelesul celor zise. Voi cădea cu osârdie înaintea Ta, Dătătorule de bunătăţi? Dar nu am îndrăznire; deznădăjduitu-s-a viaţa mea, pierdut-am sufletul meu. Doamne, ajută-mi mie, şi ca pe vameşul mă primeşte, pentru că am păcătuit ca risipitorul, la cer şi înaintea Ta, şi ca pe desfrânata, care a vărsat lacrimi şi despre care s-a zis: „cea deznădăjduită pentru viaţă şi primită pentru întoarcere, purtând miruri, s-a apropiat de Tine, strigând: „Nu mă lepăda pe mine, desfrânata, Cel născut din Fecioară; nu trece cu vederea lacrimile mele, Cel ce eşti bucuria îngerilor; ci primeşte-mă pe mine, care mă pocăiesc şi pe care nu m-ai lepădat. Doamne, când am păcătuit, pentru mare mila Ta"[125]. Fiindcă şi eu, ticălosul, sunt deznădăjduit pentru multele mele păcate, dar sunt primit pentru negrăita iubire de oameni şi pentru noianul cel nemărginit al îndurărilor Tale, în care aruncând deznădejdea sufletului meu, cutez să-mi adun mintea întru sfântă pomenirea Ta. Sculându-mă, voi face şi eu măcar o cerere, cu frică şi cu cutremur mult, ca să mă învrednicesc şi eu, nevrednicul, să fiu robul Tău, şi prin har să am mintea fără închipuiri, necolorată şi nematerială, şi să cad înaintea Ta, singurul Dumnezeu şi Făcătorul tuturor, ca odinioară Daniil înaintea îngerului Tău, pe genunchi şi pe palmele mâinilor mele (Dan. 10, 10), şi întâi să aduc mulţumirea, şi apoi mărturisirea înaintea Ta. Şi aşa încep eu, ticălosul, să caut sfânta Ta voie, aducându-Ţi mulţumire pentru toate bunătăţile de care m-ai învrednicit pe mine, ţărâna, praful şi cenuşa, şi pentru că m-am învrednicit a sta înaintea Ta numai cu mintea, eu cel ce sunt întreg pământesc.

Iar socotind a fi văzut de Tine, strig din tot sufletul şi zic: „Stăpâne mult-milostive, mulţumescu-Ţi Ţie, Te slăvesc pe Tine, Te laud şi mă închin Ţie, că m-ai învrednicit pe mine, nevrednicul, în ceasul acesta a-Ţi mulţumi Ţie şi a avea toată auzirea pentru unele din minunatele faceri de bine ale Tale, sufleteşti şi trupeşti, nemăsurate şi nepătrunse, arătate şi nearătate, pe care le-ai făcut şi le faci cu noi după har, pe care le ştim şi pe care nu le ştim. Mărturisesc darurile Tale, nu ascund binefacerile Tale; vestesc milele Tale; mărturisescu-mă Ţie, Doamne, Dumnezeul meu, din toată inima mea şi slăvesc numele Tău în veac, că mila Ta peste mine mare este; şi negrăită este îngăduinţa şi îndelunga Ta răbdare pentru mulţimea fărădelegilor mele, a păcatelor, a necinstirilor şi vicleniilor pe care le-am făcut şi le fac necontenit şi pe care le voi face, şi de care m-a izbăvit harul Tău, a celor cu cuvântul, cu

[125] Stihira la stihoavna din Miercurea mare.

lucrul și cu gândul, și pe care le știi, Doamne, cunoscătorule de inimi, de la nașterea mea până la sfârșitul vieții mele, și pentru care îndrăznesc, eu, prea ticălosul, să fac mărturisire înaintea Ta.

Păcătuit-am, săvârșit-am fărădelege înaintea Ta, făcut-am strâmbătate și rău înaintea Ta și nu sunt vrednic să caut și să privesc la înălțimea cerului. Dar îndrăznind la iubirea Ta de oameni cea negrăită și la bunătatea și la milostivirea Ta cea mai presus de minte, cad rugându-mă Ție: Miluiește-mă, Doamne, că neputincios sunt, și-mi iartă mie mulțimea relelor mele. Nu mă lăsa pe mine să mai păcătuiesc sau să rătăcesc de la calea Ta cea dreaptă, nici să vatăm sau să întristez pe cineva; ci înfrânează toată răutatea mea și obișnuința cea rea, și pornirea dobitocească a sufletului și a trupului, a mâniei și a poftei. Învață-mă să fac voia Ta. Miluiește pe frații și pe părinții mei și pe toți monahii și preoții de pretutindeni; pe cei ce m-au născut, pe frații și pe rudeniile mele; pe cei ce ne-au slujit și ne slujesc; pe cei ce se roagă și ne-au încredințat să ne rugăm pentru ei; pe cei ce ne urăsc și pe cei ce ne iubesc pe noi; pe cei ce i-am vătămat și i-am întristat; pe cei ce ne-au făcut sau vor să ne facă aceste lucruri; și pe toți cei ce cred în Tine. Iartă-ne nouă tot păcatul cu voie și fără de voie și păzește viața noastră și ieșirea din lumea aceasta de duhurile necurate, de toată ispita, de tot păcatul și răutatea, de părerea de sine, de deznădejde, de necredință, de mândrie și de frică, de amăgire și de silnicie, de lucrarea și de cursa diavolului. Și ne dăruiește nouă cele de folos sufletelor noastre, în veacul de acum și în cel viitor, precum binevoiește iubirea Ta de oameni. Odihnește pe părinții noștri și pe frații noștri care au plecat mai înainte. Și prin rugăciunile tuturor, miluiește ticăloșia mea; milostivește-Te de pieirea mea, vezi durerea mea, îndreaptă întru toate viața mea, cârmuiește petrecerea mea și sfârșitul meu în pace. Și mă fă pe mine în ce fel voiești și cum voiești, fie că vreau, fie că nu vreau, numai să nu rămân lipsit de starea de-a dreapta Ta, în ziua judecății. Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul meu, chiar dacă aș fi cel din urmă dintre robii Tăi ce se mântuiesc. Împacă lumea Ta și miluiește pe toți precum știi. Învrednicește-mă de împărtășirea preacuratului Tău trup și cinstitului Tău sânge, spre iertarea păcatelor, spre împărtășirea cu Sfântul Duh, ca arvună a vieții veșnice, celei întru Tine, împreună cu aleșii Tăi, prin mijlocirea Preacuratei Maicii Tale, cu ale sfintelor și cereștilor puteri și cu ale tuturor sfinților Tăi. Că bine ești cuvântat în vecii vecilor. Amin.

Preasfântă Stăpână, Născătoare de Dumnezeu, toate puterile cerești, ale sfinților îngeri și arhangheli, și toți sfinții, mijlociți pentru mine, păcătosul!

Stăpâne Dumnezeule, Părinte atotțiitorule, Doamne, Fiule, Unule-Născut, Iisuse Hristoase și Duhule Sfinte", și celelalte.

Și îndată grăiește către gândurile sale: „Veniți să ne închinăm și să cădem la Hristos, Împăratul nostru Dumnezeu", de trei ori. Și începe psalmii, la antifon, zicând: „Sfinte Dumnezeule", închizându-și mintea în cele spuse. Iar la sfârșitul celor patruzeci de „Doamne, miluiește!", al fiecărui antifon, făcând

rugăciunea, zice în sine, închinându-se: „Greşit-am, Doamne, iartă-mă!”, o dată. Apoi, sculându-se şi întinzând mâinile, zice: „Doamne, curăţă-mă pe mine, păcătosul!”, o dată. Iar după ce s-a rugat astfel, trebuie să zică a doua rugăciune: „Veniţi să ne închinăm”, de trei ori, şi celălalt antifon la fel. Afară de aceea, de câte ori harul îi străpunge inima, trebuie să aibă şi mai mult mintea în lacrimile de pocăinţă, chiar dacă a încetat gura de a cânta şi cugetarea ar fi luată în robia cea bună, cum zice Sfântul Isaac. Căci atunci este vremea culesului, nu vremea săditului. De aceea trebuie să rămână în asemenea gânduri, ca şi mai mult să se străpungă şi să-şi dea rodul, adică lacrimile cele după Dumnezeu. „Străpungându-ţi-se inima până la lacrimi printr-un cuvânt, zice Scărarul, rămâi la el”[126]. Fiindcă toată lucrarea trupească, adică postul, privegherea, psalmodierea, citirea, liniştirea şi celelalte, se fac pentru a se curăţa mintea. Iar mintea fără plâns nu se poate curăţa, ca să se unească cu Dumnezeu în rugăciunea curată, care o răpeşte din toate înţelesurile şi o face fără chip şi fără formă.

Toate acestea sunt bune când se fac bine, precum şi dimpotrivă. De aceea tot lucrul are trebuinţă de dreaptă socoteală, ca să se facă bine; iar fără aceasta nu cunoaştem firea lucrurilor şi de aceea ne smintim cei mai mulţi când vedem că nu se potrivesc între ele cele spuse şi cele făcute de Sfinţii Părinţi. De pildă, Biserica a primit să cânte troparele cu vers, asemenea şi alte multe cântări. Dar Scărarul, lăudând pe cei ce plâng după Dumnezeu, zice că unii ca aceştia nu vor striga către ei înşişi în cântări. Sfântul Isaac zice şi el despre cei ce se roagă în chip curat că de multe ori se află vreunul adunându-şi mintea în rugăciune şi îndată cade nesilit la pământ, pe genunchi, ca odinioară prorocul Daniil, şi-şi are mâinile întinse şi ochii lui caută la crucea lui Hristos; iar gândurile lui se schimbă şi mădularele lui slăbesc de noile înţelegeri, care vin de la sine în minte[127]. Şi iarăşi mulţi dintre Sfinţii Părinţi scriu despre unele ca acestea, că prin uimirea minţii s-au ridicat nu numai dincolo de cântări şi psalmodii, ci au uitat şi mintea însăşi, cum zice Sfântul Nil. Biserica a făcut bine şi un lucru plăcut lui Dumnezeu, că a primit cântările şi celelalte tropare, pentru neputinţa minţii noastre, ca prin dulceaţa viersului să lăudăm pe Dumnezeu, cei ce suntem neştiutori, aproape fără voie; iar cei ce au cunoştinţă, să vină la străpungerea inimii, prin înţelegerea cuvintelor spuse. Şi aşa să urcăm ca pe o scară spre pătrunderea înţelesurilor bune, cum zice Damaschin. Şi cu cât sporim în obişnuinţa cu înţelesurile celor după Dumnezeu, cu atât dorul lui Dumnezeu ne atrage să le cugetăm, şi să ajungem să ne închinăm în duh şi în adevăr Tatălui, cum zice Domnul, şi cum zice

---

[126] *Scara,* Cuv. XXVIII: *Despre fericita rugăciune...,* 10, *Filocalia rom., vol. cit.,* p. 406. Vezi şi Cuv. 24: *Despre simţirea inimii,* din volumul de faţă.

[127] Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte despre nevoinţă,* XXXII: *Despre rugăciunea cea curată,* în *Filocalia rom.,* vol. 10, ed. 1981, p. 172.

Apostolul: „Vreau cinci cuvinte în mintea mea, decât zeci de mii pe limbă” (1 Cor. 14, 19); şi iarăşi: „Vreau ca bărbaţii să ridice în tot locul mâini cuvioase, fără de mânie şi fără de gânduri” (1 Tim. 2, 8). Astfel, cele dintâi sunt leacuri ale neputinţei, iar celelalte, desăvârşiri ale minţii. Aceasta este dezlegarea unor astfel de întrebări. Deoarece toate sunt bune la vremea lor, dar nelavreme, toate li se par nepotrivite celor ce nu cunosc vremea fiecăruia; cum zice Solomon: „Vreme este pentru orice lucru” (Eccl. 3, 1).

Aşadar, când cineva a ajuns la înţelesuri bune trebuie să ia aminte cu osârdie ca să rămână în el asemenea vederi, ca nu cumva, din lenevire sau din lipsă de grijă sau din înălţare, să fie părăsit de har, cum zice Sfântul Isaac: „De cresc în sufletul omului înţelesurile cele după Dumnezeu, care-l duc la o mai mare străpungere şi umilinţă, e dator să mulţumească pururea şi să mărturisească lui Dumnezeu acest dar, fiindcă s-a învrednicit să cunoască unele ca acestea, socotindu-se pe sine că este nevrednic”. Iar de încetează acelea şi se întunecă iarăşi înţelegerea şi leapădă temerea şi plânsul, trebuie să se întristeze mult şi să se smerească pe sine cu lucrul şi cu cuvântul, fiindcă l-a părăsit harul, ca să-şi cunoască neputinţa sa, să dobândească smerenie şi să se îngrijească de îndreptare. Căci zice marele Vasile: „Dacă nu s-ar lenevi omul dinspre plânsul după Dumnezeu, nu i-ar lipsi lacrimile atunci când ar vrea”. De aceea suntem datori să cunoaştem pururea neputinţa noastră şi harul lui Dumnezeu şi să nu deznădăjduim orice ni s-ar întâmpla, nici să îndrăznim că suntem ceva. Ci mai vârtos să nădăjduim pururea la Dumnezeu cu smerenie. Şi acestea se cuvin celui ce caută lacrimi multe cu lucrul şi cu cuvântul, fiindcă s-a învrednicit de atât har şi n-a păzit cunoştinţa lui Dumnezeu din pricina lenevirii sau a mândriei de mai înainte, de acum sau din viitor, precum s-a zis.

Iar celui ce a părăsit de bunăvoie aceste daruri, adică plânsul, lacrimile şi înţelesurile cele luminate, ce altceva i se cade decât numai să-l compătimim? Fiindcă nu are lumea un mai mare nebun ca acesta, care se învredniceşte de cele ale firii, prin care avea să ajungă la cele mai presus de fire, adică la lacrimile înţelegerii şi ale dragostei, însă prin oarecare lucruri de nimic sau prin gânduri străine şi voiri proprii, se întoarce la neştiinţa dobitoacelor, ca un câine la vărsătura sa. Cu toate acestea, dacă vrea iarăşi şi se va îndeletnici cu citirea după Dumnezeu a dumnezeieştilor Scripturi cu luare-aminte şi cu grija morţii, şi-şi va păzi mintea cât va putea de gândurile deşarte în rugăciune, poate afla ceea ce a pierdut. Mai ales dacă nu se supără niciodată împotriva cuiva, chiar dacă pătimeşte adeseori cele mai mari rele de la acela, şi nu lasă pe nimeni să se supere împotriva sa, ci cu toată puterea îl slujeşte pe acela cu lucrul şi cu cuvântul. Atunci mintea i se veseleşte şi mai vârtos, izbăvită de tulburarea mâniei. Iar el capătă iscusinţă, ca să nu mai uite niciodată de sufletul său, temându-se ca nu cumva să fie părăsit iarăşi. Astfel rămâne necăzut din frică, având pururea lacrimile pocăinţei şi ale plânsului, până ce se va sui la cele ale dragostei şi ale bucuriei, de la care se va înălţa la pacea

gândurilor, cu harul lui Hristos.

Toate acestea stau aşa. Iar noi, care suntem încă pătimaşi şi grei la inimă, suntem datori să pătrundem pricinile plânsului şi să ne cercetăm pe noi înşine în fiecare zi, atât înainte de canonul hotărât, cât şi în cursul lui şi la sfârşit, fie că lucrăm, cei ce suntem încă slabi pentru nelucrarea cea după Dumnezeu şi pentru oprirea de la toate, cum zice Sfântul Isaac, fie că şedem în nelucrare în acelaşi loc, cei ce avem ochi neadormiţi şi cuget de trezvie, cum zice Scărarul[128], ca să se strângă sufletul nostru şi să înceapă să lăcrimeze, cum zice Sfântul Dorotei.

Dar acestea s-au zis despre cele mai înainte spuse în cele trei vederi, ca să ne învrednicim să ajungem la celelalte.

Despre a patra vedere

Aceasta este cugetarea la coborârea şi la petrecerea în lume a preadulcelui nostru Mântuitor Iisus Hristos, spre a uita treptat până şi de hrana însăşi, cum zice marele Vasile, şi precum am auzit de la fericitul David, că uita să mănânce pâinea sa (Ps. 101, 5). Şi aceasta, zice Scărarul, deoarece cugetarea lui era răpită spre minunile lui Dumnezeu întru uimire multă şi nu ştia cum să răsplătească lui Dumnezeu, cum zice Vasile, povestitorul celor cereşti.

„Ce vom da în schimb Domnului pentru toate câte ne-a dat nouă? Pentru noi Dumnezeu a venit între oameni, pentru firea cea stricată Cuvântul trup S-a făcut şi S-a sălăşluit între noi. La cei nemulţumitori a venit Făcătorul de bine; la cei robiţi, Slobozitorul; la cei ce şedeau în întuneric, Soarele dreptăţii; pe cruce, Cel fără patimă; în iad, Lumina; în moarte, Viaţa; Învierea, pentru cei căzuţi. Către El vom striga: Slavă Ţie, Dumnezeul nostru!"[129].

Şi iarăşi, cel din Damasc: „Minunatu-s-a de aceasta cerul, şi marginile pământului s-au umplut de uimire, că Dumnezeu S-a arătat oamenilor trupeşte şi pântecele tău s-a făcut mai cuprinzător decât cerurile. Pentru aceasta, născătoare de Dumnezeu, pe tine te măresc cetele îngerilor şi oamenilor"[130].

Şi iarăşi: „Înfricoşatu-s-a tot auzul de nespusa coborâre a lui Dumnezeu; Cel preaînalt S-a coborât de bunăvoie până la trup, făcându-Se om din pântece feciorelnic. Pentru aceasta, pe Preacurata născătoare de Dumnezeu, noi, credincioşii, o mărim"[131].

„Veniţi, popoarelor, lângă mine, să ne suim la muntele cel sfânt din ceruri şi să stăm în chip netrupesc în cetatea Dumnezeului celui viu, şi să privim cu mintea Dumnezeirea cea nematerială, a Tatălui şi a Duhului,

---

[128] În paranteză: caută la sporirea ta!
[129] *Octoih,* glas 7, Duminică dimineaţa la Laude.
[130] *Irmologhion,* Cântarea a 9-a, glas 8 („Spăimântatu-s-a...").
[131] *Irmologhion,* Cântarea a 9-a, glas 8.

strălucind în Fiul cel Unul-născut”[132].

„Atrasu-m-ai cu dorul Tău, Hristoase, şi schimbatu-m-ai cu dumnezeiasca Ta dragoste. Ci arde cu focul cel nematerial păcatele mele şi mă învredniceşte să mă satur de desfătarea dintru Tine, ca pe amândouă venirile Tale să le măresc, veselindu-mă, Bunule”[133].

Întreg eşti dulceaţă, Mântuitorule; întreg eşti dorire şi dor nesăturat; întreg eşti frumuseţe cu neputinţă de ajuns. Şi cel ce a luat, prin virtuţile sufleteşti şi trupeşti, cunoştinţa unora ca acestora şi a tainelor ascunse în cuvintele sfinţilor bărbaţi şi ale dumnezeieştilor Scripturi, şi mai ales a dumnezeieştilor Evanghelii, acela nu se mai odihneşte de dorul şi de lacrimile cele multe ce izvorăsc într-însul pururea în chip nesilit.

Iar noi, cei ce auzim numai de cele din Scripturi, suntem datori a ne îndeletnici şi a cugeta pururea unele ca acesta, ca astfel, după multă vreme, să se întipărească dorul lui Dumnezeu în inima noastră, cum zice Maxim[134], şi cum făceau Părinţii înainte de a primi cunoştinţa care izvorăşte de la sine. Tot dorul mucenicilor zbura numai către Stăpânul, unindu-se cu El prin dragoste şi cântări, cum a zis şi Damaschin despre cei trei tineri: „Pentru legile părinteşti, fericiţii tineri în Babilon, primejduindu-se de mai înainte, au scuipat porunca cea nebunească a împăratului şi împreunându-se cu focul de care nu s-au ars, Celui ce stăpâneşte vrednică cântare i-au cântat”[135].

Şi pe drept cuvânt, când simte cineva minunile lui Dumnezeu, e covârşit de uimire[136] şi uită chiar şi de viaţa vremelnică[137]. Iar nu cum suntem străpunşi noi de dumnezeieştile Scripturi, şi apoi iarăşi ne întunecăm din pricina lenei, a uitării şi a neştiinţei, şi ajungem nesimţitori în urma patimilor. Căci numai cel ce s-a curăţat prin plâns de patimi simte tainele ascunse în toate Scripturile şi se uimeşte de toate, dar mai ales de Sfânta Evanghelie, de lucruri şi de cuvinte. Şi precum înţelepciunea lui Dumnezeu a făcut cele grele uşoare, aşa face pe om puţin câte puţin dumnezeu: bun şi îndurător, ca să poată iubi pe vrăjmaşi, precum şi Tatăl îndurător este, şi nepătimaş, ca Dumnezeu cel fără patimă; având toată virtutea şi desăvârşirea, precum Tatăl desăvârşit este. Şi simplu grăind, toate câte se cuvin lui Dumnezeu le primeşte, după învăţătura Sfintei Cărţi, şi omul, ca să se facă dumnezeu prin lucrare voită. Cine nu se minunează de lucrarea Sfintei Evanghelii? Pentru că numai prin libera alegere, îi dăruieşte omului toată odihna în veacul de acum şi în cel viitor, cu multă cinste. Căci

---

[132] Din Canonul de la Utrenia din 6 august (Schimbarea la faţă).

[133] Tropar din rânduiala Sf. Împărtăşiri.

[134] *Suta a doua a capetelor gnostice,* cap. 77, *Filocalia rom., vol. cit.,* p. 236.

[135] *Irmologhion,* cânt. a 8-a, glas 6.

[136] Îşi iese din sine.

[137] *Scara,* Cuv. XXVII: *Despre sfinţita liniştire a trupului şi a sufletului,* 26, *Filocalia rom., vol. cit.,* p. 384.

zice Domnul: „Cel ce se smereşte pe sine, înălţa-se-va” (Luca 18, 14). Despre aceasta mărturiseşte şi Petru, care a părăsit mrejele, şi a primit cheile cerului; asemenea şi ceilalţi Apostoli, dintre care fiecare, părăsind cele puţine pe care le avea, a luat toată lumea în stăpânire, în veacul de acum, iar în cel viitor „cele pe care ochiul nu le-a văzut şi urechea nu le-a auzit şi la inima omului nu s-au suit” (2 Cor. 2, 9). Şi nu numai Apostolilor li s-au întâmplat acestea, ci tuturor celor ce au voit să li se întâmple, până astăzi. Căci, cum zic unii dintre Părinţi, deşi se osteneau în pustie, dar aveau multă odihnă. Iar aceasta o spuneau despre viaţa cea netulburată şi fără griji.

Şi oare cine socotim că are mai multă odihnă şi cinste la Dumnezeu: cel ce se linişteşte cu Dumnezeu şi împlineşte poruncile Lui sau cel ce petrece în tulburări, în tribunale şi în griji lumeşti? Cel ce stă pururea de vorbă cu Dumnezeu, prin cercetarea dumnezeieştilor Scripturi şi prin rugăciunea neîmprăştiată şi prin lacrimi, sau cel ce se osteneşte şi priveghează în hoţii şi în fapte nelegiuite, în care, neizbândind, nu are parte decât de osteneală şi de îndoită moarte? Iată, aşadar, că suferim şi moarte cu multă osteneală şi necinste, fără niciun câştig, ba, mai bine-zis, au pătimit unii adeseori şi cea mai mare pagubă, pierzându-şi sufletul. Mă gândesc la tâlharii, la hoţii de mare, la desfrânaţii şi la războinicii de meserie, care n-au voit să se mântuiască cu odihnă, cu cinste şi cu câştig. O, ce orbire! Pentru ca să pierim suferim moartea, iar pentru ca să ne mântuim nu iubim nici viaţa. Şi chiar dacă avem de primit moartea pentru Împărăţia cerurilor, ce facem mai mult decât tâlharul, spărgătorul sau oşteanul, care numai pentru pâine rabdă adeseori moartea viitoare, pe lângă cea de aici? Aşadar, cea dintâi ţintă să ne fie Hristos, prin care se dă Împărăţia cerurilor celor ce aleg de bunăvoie în veacul de aici să dispreţuiască duhovniceşte toate şi să le aibă roabe lor şi să împărăţească nu numai peste lucruri, ci şi peste trup, prin dispreţuirea lui, ba încă şi peste moarte, prin buna îndrăzneală a credinţei; iar în veacul viitor, să împărăţească veşnic cu trupul împreună cu Hristos, prin harul învierii de obşte.

Moartea vine la fel şi pentru păcătos, şi pentru drept, dar deosebirea e mare. Ca muritori, mor amândoi, şi nu e nicio mirare. Dar cel dintâi, fără plată şi osândit; iar celălalt, fericit în veacul de acum şi în cel viitor. Şi apoi ce mare lucru este a câştiga bani, pe care va avea să-i părăsească fără să vrea cel ce-şi închipuie că-i are, nu numai în ceasul morţii, ci adeseori şi înainte de ea, cu multă ruşine, osteneală şi durere? Ba poate unii au suferit şi moarte pentru ei, după nenumăratele ispite ale bogăţiei, adică frica, grija, întristarea şi tulburarea neîncetată, de bunăvoie şi fără de voie. Dar sfânta poruncă izbăveşte de toate acestea pe om şi-i dăruieşte lipsa desăvârşită de griji şi de temeri, ba adeseori şi o veselie negrăită, celor ce-şi aleg de bunăvoie şi cu tot sufletul neaverea.

Ce este, aşadar, mai plăcut decât a ajunge cineva nepătimaş, nestăpânit câtuşi de puţin de mânie sau de pofta vreunuia dintre lucrurile lumii, ci

socotind ca nimic cele râvnite de cei mulţi, ca unul ce este ridicat deasupra tuturor, petrecând ca în Rai, mai bine-zis ca în cer, şi fiind mai presus de orice trebuinţă, prin lipsa de griji şi îndeletnicirea cu Dumnezeu? Căci suferind cele ce vin asupra lui cu bucurie, tot ce i se întâmplă îl odihneşte. Şi iubind pe toţi, de toţi este iubit. De asemenea, dispreţuind toate, ajunge deasupra tuturor. Tot aşa este cu cel ce nu vrea să aibă ceva pentru care altul se luptă şi se întristează dacă nu dobândeşte, ba, poate, dobândind ceea ce doreşte, chiar se osândeşte. Căci cel ce nu doreşte nimic se izbăveşte prin poruncă de toate relele din veacul de acum şi din cel viitor. Fiindcă nevrând să aibă ceea ce nu are, are parte de toată odihna şi e mai presus de orice bogăţie, precum cel ce pofteşte cele ce nu le are, suferă cel mai mare chin, încă înainte de chinurile veşnice, şi unul ca acela e rob chiar dacă pare că e împărat şi bogat. Dar ce lucru greu ne cer poruncile Domnului, pe care să nu-l putem face noi, ticăloşii, cu multă râvnă, chiar fără nicio răsplată?

Deci cel ce a putut înţelege în parte harul Sfintei Evanghelii şi cele ce se află în ea, adică faptele şi învăţăturile Domnului, poruncile şi dogmele Lui, înfricoşările şi făgăduinţele, acela ştie ce comori neîmpuţinate a aflat, măcar că nu poate povesti despre ele cum trebuie, pentru că cele cereşti sunt negrăite. Căci Hristos S-a ascuns în Evanghelie, şi cel ce vrea să-L afle pe El trebuie să vândă mai întâi de toate averile sale şi să cumpere Evanghelia, ca nu numai să-L poată afla pe El din citire, ci să-L şi primească în sine prin urmarea vieţuirii Lui în lume. Fiindcă cel ce caută pe Hristos, zice Sfântul Maxim, nu trebuie să-L caute pe El în afară, ci în sine însuşi[138], adică să se facă cu trupul şi cu sufletul nepăcătos ca Hristos, după cât e cu putinţă omului, şi să păzească mărturia conştiinţei cu toată puterea, ca să împărăţească peste toată voia sa şi să o biruiască prin dispreţuirea ei, chiar dacă e sărac şi fără slavă din punctul de vedere al lumii. Pentru că ce folos are cel care pare că e împărat, dar e stăpânit de mânie şi de poftă în veacul acesta, iar în cel viitor va afla munca veşnică, dacă nu va voi să păzească poruncile dumnezeieşti?

Dar o, ce nebunie! Cum nu vrem să luăm, prin unele lucruri mici şi vremelnice, bunătăţile mari şi veşnice, ci lepădăm bunătăţile şi dorim cele potrivnice. Şi ce este mai neînsemnat decât un pahar cu apă rece, sau decât dăruirea unei bucăţi de pâine, sau decât lepădarea voii, sau a unui mic gând, prin care ni se dă Împărăţia cerurilor din harul Celui ce a spus: „Iată, Împărăţia cerurilor înăuntrul vostru este” (Luca 17, 21).

„Căci nu este departe, zice Damaschin, nici afară, ci înăuntru. Voieşte numai să biruieşti asupra patimilor şi, iată, o ai în tine însuţi, numai pentru că vieţuieşti în chip plăcut lui Dumnezeu. Iar de nu vrei, nu ai nimic”. Fiindcă

[138] *Suta a doua a capetelor gnostice,* cap. 35, *Filocalia rom., vol. cit.,* p. 217. Cine a imprimat în sine vieţuirea evanghelică Îl are în sine pe Hristos. Cine face din Evanghelia scrisă o Evanghelie trăită, L-a descoperit pe Hristos.

Împărăţia lui Dumnezeu, spun Părinţii, este vieţuirea plăcută lui Dumnezeu, şi prima şi a doua venire a Domnului. Despre a doua venire, s-a scris mai înainte la cuvintele despre plâns[139]. Iar cel ce a înţeles-o pe cea dintâi prin har, întru sfinţirea sufletului, trebuie să zică întru multă uimire: „Mare eşti, Doamne, şi minunate sunt lucrurile Tale şi niciun cuvânt nu ajunge spre lauda minunilor Tale". Iată, preadulcele meu Stăpân, robul Tău, stând înaintea Ta fără de glas şi deşert, aştept de la Tine luminarea cunoştinţei. Căci Tu ai spus, Doamne: „fără de Mine nu puteţi face nimic" (Ioan 15, 5). Dar Tu învaţă-mă cele despre Tine. Pentru aceasta am îndrăznit să cad la preacuratele Tale picioare, ca sora lui Lazăr, prietenul Tău, ca să aud şi eu ceva cu mintea. Dacă nu despre dumnezeirea Ta cea necuprinsă, măcar despre petrecerea Ta cea trupească în lume; ca să primesc oarecare mică simţire a celor spuse în Sfânta Evanghelie a harului Tău; şi cum ai petrecut cu noi, blând şi smerit cu inima (Matei 11, 29), cum a zis preasfânta Ta gură, pentru a învăţa noi acestea de la Tine. Şi cum, aflându-Te de bunăvoie într-o aşa de mare sărăcie – Tu, Cel bogat în milă – în osteneală şi în sete, ai dat apă vie Samarinencei, precum ai zis, Doamne: „Cel ce însetează să vină la Mine şi să bea" (Ioan 7, 37). Căci Tu eşti izvorul tămăduirilor şi cine poate să laude petrecerea Ta cea din lume?

Dar fiindcă m-ai învrednicit pe mine, ţărâna, cenuşa şi praful, neascultătorul şi ucigaşul de sine, care mult Ţi-am păcătuit şi pururea păcătuiesc, să cunosc peste tot ceva din faptele şi din cuvintele Tale, iartă-mi îndrăzneala, ca să şi îndrăznesc să Te întreb despre ele, ca unul ce mi se pare că Te văd prin credinţă pe Tine cel nevăzut de toată făptura. Căci Tu ştii, Doamne, cunoscătorule de inimi, că nu întreb din iscodire, ci caut ca să învăţ, crezând că dacă mă voi învrednici de cunoştinţă de la Tine, îmi vei dărui, iubitorule de oameni, ca şi celor ce Te doresc pe Tine, şi lucrarea după putere, ca să urmez vieţuirii Tale celei după trup, prin care, după har, m-am numit creştin. Nimeni nu poate, ca ucenicii Tăi, să rabde moartea pentru duşmani, nici să dobândească sărăcia Ta şi a lor, ci fiecare dintre noi în parte, potrivit cu hotărârea lui. Dar chiar dacă ar muri în fiecare zi pentru Tine, nici aşa nu se poate plăti de datorie. Fiindcă Tu, Doamne, Dumnezeu desăvârşit fiind, ai petrecut fără de păcat în lumea aceasta şi toate le-ai suferit pentru toţi. Iar noi, chiar dacă suferim poate ceva, pentru noi înşine şi pentru păcatele noastre pătimim. Că cine nu se minunează cugetând la negrăita Ta coborâre? Că Dumnezeu necuprins fiind, atotputernic şi atotţiitor, şezând pe heruvimi, care se zic înţelepciunea ce se înmulţeşte, Te-ai smerit pentru noi, care Te mâniem mult de la început, încât ai primit naştere şi hrănire, prigoniri şi împroşcări cu pietre, batjocuri, pălmuiri, loviri şi scuipări, apoi cruce, piroane, burete şi trestie, oţet şi fiere, şi câte nu sunt vrednic să aud. Apoi cu suliţa s-a împuns preacurata Ta coastă, din care ne-a izvorât nouă viaţa cea veşnică, cinstitul Tău

[139] La vederea a treia.

sânge, și apă.

Preamăresc naşterea Ta şi pe cea care Te-a născut, pe care ai păzit-o fecioară și după naștere ca și înainte de naștere. Închinu-mă Ţie, Celui ce în peșteră și în iesle Te-ai înfășat; slăvescu-Te pe Tine, Cel ce în Egipt cu Maica Ta, Fecioara și Preacurata, ai plecat, și în Nazaret Te-ai așezat și părinţilor după trup Te-ai supus, celui socotit tată și celei cu adevărat Maică. Mărescu-Te pe Tine, Cel ce Te-ai botezat în Iordan de către Înainte-mergătorul Tău, Doamne, împreună cu Tatăl, Cel ce Te-a mărturisit pe Tine, și cu Duhul Sfânt, Cel ce Te-a făcut pe Tine arătat, și botezarea Ta și pe Ioan Botezătorul, prorocul și robul Tău. Slăvescu-Te pe Tine, Cel ce ai postit pentru noi și Te-ai lăsat ispitit de bunăvoie și ai biruit pe vrăjmașul în trupul pe care l-ai luat de la noi și ne-ai dăruit nouă biruinţă asupra lui, prin nespusa Ta înţelepciune; pe Tine, Cel ce ai petrecut cu ucenicii Tăi și ai curăţat leproși, ai îndreptat șchiopi, ai dăruit orbilor lumină, le-ai dat surzilor și muţilor puterea de a grăi și auzi, ai binecuvântat pâinile, ai umblat pe mare ca pe uscat, ai învăţat mulţimile despre fapte și vederi, ai vestit pe Tatăl și pe Duhul Sfânt, ai prezis înfricoșările și făgăduinţele viitoare și toate cele ce ajută la mântuirea noastră; pe Tine, Cel ce ai biruit pe vrăjmașul și ai smuls patimile din rădăcini prin învăţătura atotînţeleaptă, și pe cei nebuni i-ai înţelepţit, iar pe cei vicleni i-ai surpat, ca pe niște neînţelepţi, cu nemărginita Ta înţelepciune, pe cei morţi i-ai sculat cu puterea Ta negrăită, ai scos pe draci, cu stăpânire, ca un Dumnezeu al tuturor. Şi nu ai făcut aceasta numai prin Tine Însuţi, ci le-ai dăruit și robilor Tăi putere ca să facă și mai mari decât acestea, ca și mai mult să ne minunăm, cum ai zis, Doamne. Mare este Numele Tău, că prin Tine toate cele minunate se fac de către Sfinţii Tăi.

Stăpâne Doamne, Iisuse Hristoase, Fiule și Cuvinte al lui Dumnezeu, numele cel preadulce al mântuirii noastre, mare este slava Ta, mari sunt lucrurile Tale, minunate cuvintele Tale și mai dulci decât mierea și decât fagurul! Slavă Ţie, Doamne, slavă Ţie! Dar cine poate lăuda pogorârea Ta, bunătatea Ta, puterea, înţelepciunea, petrecerea în lume și învăţătura? Şi cât de firesc învaţă sfintele Tale porunci cu ușurinţă viaţa virtuoasă, precum ai zis, Doamne: „Iertaţi și se va ierta vouă” (Matei 6, 14), și iarăși: „Căutaţi și veţi afla, bateţi și se va deschide vouă” (Matei 7, 7), și: „Câte voiţi să vă facă vouă oamenii, așa și voi să faceţi lor” (Matei 7, 12). Cine, luând cunoștinţă despre poruncile Tale și celelalte cuvinte, nu se va uimi cugetând la înţelepciunea Ta nesfârșită? La înţelepciunea lui Dumnezeu, viaţa tuturor, bucuria îngerilor, lumina negrăită, învierea morţilor, „Păstorul cel bun, care-Și pune sufletul pentru oi” (Ioan 10, 11). Laud schimbarea Ta la faţă, răstignirea, îngroparea, învierea, înălţarea, șederea de-a dreapta lui Dumnezeu și Tatăl, pogorârea Duhului Sfânt și cea de a doua venire a Ta, cea cu putere multă și slavă necuprinsă. Umilitu-m-am, Doamne, înaintea minunilor Tale și nemaiștiind ce să fac, vreau să alerg la tăcere. Dar nu știu ce să fac. Că de tac, mă înfricoșez;

iar de îndrăznesc să spun ceva, nu ştiu ce să zic, că mă cuprinde uimirea. Mă socotesc nevrednic de cer şi de pământ şi vrednic de toată munca, nu numai pentru cele ce am păcătuit, ci cu mult mai vârtos pentru facerile de bine ce le-am primit. Căci nemulţumitor fiind eu, ticălosul, mi-ai umplut sufletul de tot binele. Preabunule Doamne, înţeles-am lucrurile Tale din parte şi s-a uimit cugetul meu. M-am făcut cu totul nimic, numai privind lucrurile Tale, Stăpâne. Dar nu a mea este cunoştinţa, nici lucrarea, ci a harului Tău. De aceea îmi pun mâna pe gură, ca odinioară Iov, şi nemaiştiind ce să fac, alerg la sfinţi, eu, ticălosul.

Stăpâna cea bună a lumii, tu ştii că nu avem îndrăznire, noi, păcătoşii, către Dumnezeu pe Care L-ai născut. Dar îndrăznind către tine, noi, robii tăi, cădem la Stăpânul prin tine, ca ceea ce ai îndrăznire către El, ca unul ce e Fiul tău şi Dumnezeul nostru. Lui, deci, crezând şi eu, nevrednicul, rogu-te, Stăpână, să-mi dăruiască simţirea darurilor tale şi ale celorlalţi sfinţi; cum aţi arătat virtuţi atât de mari, şi cum pe tine numai faptul că S-a născut Fiul lui Dumnezeu din tine te-a mărturisit ca fiind mai presus de toate cele ce sunt. Căci te-a aflat pe tine vas vrednic de a Sa sălăşluire, Cel ce cunoaşte toate mai înainte de a se face, ca un Făcător al tuturor. Şi nimeni nu poate întreba despre ale tale. Pentru că sunt mai presus de fire, de minte şi de înţelegere. Cu adevărat, Născătoare de Dumnezeu, te mărturisim pe tine, cei mântuiţi prin tine, Fecioară curată, mărindu-te împreună cu cetele netrupeşti, pentru că: „Pe Dumnezeu a-L vedea nu este cu putinţă oamenilor, spre Care nu cutează a căuta cetele îngereşti; iar prin tine, Preacurată, S-a arătat oamenilor Cuvântul întrupat, pe Care mărindu-L împreună cu oştile îngereşti, pe tine te mărim”[140].

„Ce te vom numi pe tine, o, ceea ce eşti plină de dar? Cer”, şi cele următoare[141].

Născătoare de Dumnezeu, tu eşti viţa cea adevărată, care ai odrăslit rodul vieţii; pe tine te rugăm, mijloceşte, preaslăvită, împreună cu Apostolii şi cu toţi sfinţii, să se miluiască sufletele noastre, ale celor ce te mărturisim pe tine cu dreaptă credinţă născătoare de Dumnezeu, şi te fericim pe tine cea pururea fericită, precum ai prezis, Stăpână. Căci cu adevărat toate neamurile te fericim pe tine, singură Născătoare de Dumnezeu, „ceea ce eşti mai cinstită decât Heruvimii şi mai mărită fără de asemănare”, şi celelalte.

Dar neputând să înţeleg cele ale tale, voi grăi, minunându-mă, cele ale celorlalţi sfinţi:

„Cum ai petrecut în pustie, o, Botezătorule şi Înainte-mergătorule al Domnului? Şi ce te vom numi pe tine? Proroc, Înger, Apostol sau mucenic? Înger, că ai petrecut ca unul fără trup; Apostol, că ai vânat neamurile; mucenic, că pentru Hristos capul tău s-a tăiat. Roagă-L pe El să se mântuiască sufletele

---

140 Canonul înmormântării.

141 *Troparul Preasfintei Născătoare de Dumnezeu,* ceasul întâi.

noastre. Căci zice Solomon: „Pomenirea dreptului cu laude” (Pilde 10, 7). Dar ţie îţi ajunge mărturia Domnului, căci cu adevărat Înainte-mergător te-ai arătat”, şi celelalte.

Sfinţilor Apostoli şi ucenici ai Mântuitorului, cei ce v-aţi făcut înşivă văzători ai tainelor, pe Cel ce nu se vede şi început nu are L-aţi propovăduit zicând: „La început era Cuvântul” (Ioan 1, 1). Nu aţi fost zidiţi înainte de îngeri, nu aţi învăţat de la oameni, ci din înţelepciunea cea de sus. De aceea, având îndrăznire, rugaţi-vă pentru sufletele noastre! Mă minunez de iubirea voastră de Dumnezeu, cum se zice în vechile tropare: „Doamne, pe Tine dorindu-Te Apostolii pe pământ, din inimă, pe toate le-au socotit gunoaie, ca să Te dobândească numai pe Tine; şi pentru Tine şi-au dat trupurile la bătăi. De aceea, slăvindu-se, se roagă pentru sufletele noastre”.

Şi cum oameni fiind, ca noi, şi trup de lut purtând, aţi arătat aşa de mari virtuţi, încât aţi suferit moarte pentru cei ce vă omorau pe voi. Cum voi, cei puţini, aţi biruit toată lumea? Cum, simpli fiind şi neînvăţaţi, aţi biruit pe împăraţi şi pe stăpânitori, voi cei neînarmaţi şi goi? Iar prin aceia, pe dracii nevăzuţi, voi, cei săraci şi cu neputinţa trupului îmbrăcaţi. Şi ce a fost această putere dacă nu credinţa, prin care aţi luat puterea Duhului Sfânt, voi şi sfinţii mucenici, care bine v-aţi nevoit şi v-aţi încununat? „Rugaţi-vă Domnului, să se miluiască sufletele noastre, Apostoli, mucenici, proroci, ierarhi, cuvioşi”, şi celelalte.

Şi cine nu se minunează, sfinţilor mucenici, văzând lupta cea bună pe care aţi purtat-o? Cum, în trup fiind, aţi biruit pe vrăjmaşul cel netrupesc, mărturisind pe Hristos şi cu crucea întrarmându-vă? Pentru aceasta, cu vrednicie v-aţi arătat dracilor izgonitori şi barbarilor împotrivitori. Neîncetat rugaţi-vă să se mântuiască sufletele noastre. Căci asemenea celor trei tineri înainte de voi, nu aţi răbdat nevoinţele cu nădejdea plăţii, ci pentru dragostea dumnezeiască, cum înşivă aţi zis: „Chiar de nu ne-ar izbăvi pe noi, nici aşa nu-L vom tăgădui ca pe Cel ce nu ne izbăveşte”.

Mă minunez de smerenia voastră la culme, sfinţilor trei tineri, că aflându-vă în mijlocul văpăii, aţi grăit cu mulţumire; şi „nu este în vremea aceasta căpetenie şi proroc şi conducător” (Cântarea celor trei tineri, 14), şi celelalte. Cu suflet zdrobit şi cu duh de smerenie, mă minunez de puterea lui Dumnezeu, Care S-a săvârşit cu voi şi cu Ilie Prorocul, cum zice Damaschin: „Din văpaie, rouă ai izvorât cuvioşilor, şi jertfa dreptului cu apă o ai ars. Că toate le faci, Hristoase, numai voind”.

Dar ce voi privi mai întâi? Lucrarea Sfintei Evanghelii sau faptele sfinţilor Apostoli? Nevoinţele sfinţilor mucenici sau luptele sfinţilor Părinţi? Vieţile şi cuvintele tuturor sfinţilor, vechi şi noi, bărbaţi şi femei, sau tâlcuirile şi dreapta lor socoteală? Nu pricep şi mă minunez. Ci rogu-mă, Ţie, iubitorule de oameni, Doamne, să nu laşi să se facă acestea spre osânda mea, pentru nevrednicia mea şi pentru purtarea mea cea nemulţumitoare, după ce am cunoscut taine atât de

mari, pe care le-ai descoperit sfinţilor Tăi, şi prin ei mie, păcătosului şi nevrednicului robului Tău. Căci, iată, Stăpâne, robul Tău este înaintea Ta, lipsit de toate şi fără de glas, asemenea unui mort, şi nu îndrăzneşte să zică altceva, sau să privească fără ruşinare, ci cad după obicei, strigând şi grăind din adâncul sufletului: „Stăpâne mult milostive", şi celelalte rugăciuni.

Pe lângă celelalte fapte minunate, mă minunez şi de puterea Lui de Dumnezeu, arătată cu mana, că nu se păstra cu acelaşi chip până a doua zi, ci se strica şi se afla plină de viermi, ca nu cumva cei necredincioşi să se îngrijească de ziua de mâine. Iar în năstrapa ce se afla în cort se afla nevătămată pururea. Şi iarăşi, prăjită fiind de foc, rămânea nearsă, dar se topea la cea mai slabă rază a soarelui, ca nu cumva cei nesăturaţi să adune peste trebuinţă. O, minune! Cum lucrează Dumnezeu pretutindeni mântuirea oamenilor, precum zice Domnul despre Providenţa dumnezeiască: „Tatăl Meu până acum lucrează, şi Eu lucrez" (Ioan 5, 17).

Iar de cealaltă rugăciune şi de psalmi se cade să aibă grijă întru paza purtărilor sufletului şi ale trupului, ca să vină la deprinderea cugetărilor dumnezeieşti, încât să poată înţelege toate tainele aflătoare în dumnezeieştile Scripturi, şi lucrările cele minunate, întru simţire multă; ca, minunându-se de darurile lui Dumnezeu, să ajungă să-L iubească numai pe El şi să pătimească cu bucurie pentru El ca toţi sfinţii. Căci toate dumnezeieştile Scripturi înfricoşează şi uimesc, cum zice Solomon.

Deci cel ce se îndeletniceşte numai cu acestea după Dumnezeu, se învaţă de dumnezeieştile Scripturi în chip simţit, iar de Providenţa dumnezeiască prin înţelegere, şi începe să vadă lucrurile după fire, cum spun Grigorie al Nyssei şi Damaschin, şi nu mai e furat de frumuseţea din afară a lucrurilor lumii acesteia, adică de strălucire, de bogăţie, de slava care trece şi de altele ca acestea nici nu e vrăjit de umbra care zace asupra lor, ca cei încă pătimaşi.

Despre a cincea cunoştinţă

Din această a cincea cunoştinţă, care se zice, după prorocul, sfat, se poate cunoaşte, precum s-a zis la sfârşitul Fericirilor, firea şi schimbarea făpturilor sensibile. Se cunoaşte că din pământ sunt şi iarăşi în pământ se întorc, după cuvântul Ecclesiastului: „Deşertăciunea deşertăciunilor, toate sunt deşertăciune" (Eccl. 1, 1). Dar şi Damaschin zice la fel: „Deşertăciune sunt toate cele omeneşti, câte nu mai sunt după moarte. Nu rămâne bogăţia, nu călătoreşte împreună slava, căci venind moartea, toate acestea au pierit". Şi iarăşi: „Cu adevărat deşertăciune sunt toate şi viaţa aceasta este umbră şi vis, că în deşert se tulbură tot pământeanul, cum zice Scriptura. Când dobândim lumea, atunci în groapă ne sălăşluim, unde împreună sunt împăraţii şi săracii"[142].

[142] Canonul înmormântării.

Despre a şasea cunoştinţă

Ajungând astfel la deprinderea neîmpătimirii, i se dă omului cunoştinţa a şasea, aşa-numita tărie. Şi începe să vadă fără patimă frumuseţea făpturilor sensibile. Pentru că toate gândurile sunt de trei feluri: omeneşti, drăceşti şi îngereşti. Gând omenesc avem atunci când se suie la inimă un oarecare înţeles simplu al făpturilor, ca de pildă, bărbat, aur sau orice altceva din făpturile sensibile. Gândul drăcesc e compus din înţeles şi patimă, ca de pildă, când ne gândim la un om fie cu o iubire fără judecată, fie cu o afecţiune care nu e după Dumnezeu, ci spre curvie, fie iarăşi cu o ură nesocotită, adică cu amintirea răului, sau cu clevetire; iar la aur, de asemenea, pentru iubirea de bani, sau pentru furt, sau pentru răpire, sau altceva din acestea, sau cu ură şi cu hulire împotriva lucrurilor lui Dumnezeu. Prin amândouă acestea se lucrează pieirea[143]. Fiindcă dacă iubim lucrurile, nu după măsura cuvenită, ci le punem mai presus de dragostea de Dumnezeu, nu ne deosebim întru nimic de slujitorii idolilor, zice Sfântul Maxim[144]. Şi iarăşi, dacă le urâm pe ele, ca unele ce n-ar fi fost făcute bune foarte, mâniem pe Dumnezeu.

Iar gândul îngeresc este contemplarea nepătimaşă a lucrurilor, sau cunoştinţa adevărată, care este mijlocie între amândouă prăpăstiile, păzind mintea şi deosebind ţinta cea dreaptă de cele şase curse ale diavolului, care o înconjoară, adică de cea de sus şi de cea de jos, de cea de-a dreapta şi de cea de-a stânga, de cea dinăuntru şi de cea care e afară de ţinta dreaptă. Aceasta este cunoştinţa adevărată, care stăruie ca un centru în mijlocul celor şase curse. Ea se învaţă de la îngerii pământeşti, care s-au omorât pe ei lumii, ca să li se facă mintea nepătimaşă, spre a vedea lucrurile cum trebuie. Cel ce are cunoştinţa aceasta nu se urcă deasupra ţintei drepte, prin semeţie, socotind că înţelege ceva din proprie înţelepciune; nici nu se coboară jos, prin neştiinţă, fiindcă n-a putut să ajungă desăvârşirea; nici nu se abate la dreapta, prin lepădarea şi ura lucrurilor; nici la stânga, prin iubire nesocotită sau împătimire; nici, iarăşi, înăuntru de la ţinta dreaptă, prin neştiinţă şi lenevire peste tot; nici în afară, prin multă ocupaţie şi prin sârguinţă nesocotită din nepăsare sau răutate[145]. Ci primeşte cunoştinţa cu răbdare, cu smerită cugetare şi cu bună nădejde, din credinţă tare, pentru ca, cunoscând ceva din parte, să fie înălţat spre dragostea dumnezeiască, iar pentru necunoaşterea întru cunoştinţă, să dobândească smerita cugetare, şi prin nădejdea şi credinţa statornică să ajungă la ţinta lucrului căutat.

Acela nici nu urăşte ceva cu totul ca rău, nici nu iubeşte fără judecată, ci-

[143] Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste,* suta a doua, cap. 84; suta a patra, cap. 45, 49, *Filocalia rom., vol. cit.,* p. 101-102; 136-137.

[144] *Capete despre dragoste, suta întâi,* cap. 7, *Filocalia rom., vol. cit.,* p. 66.

[145] Dreapta socoteală constă în a găsi înţelesul central al lucrurilor şi în a te păstra cu tărie în el, nelăsându-te ispitit de nicio atracţie unilaterală.

I priveşte pe om spre a se minuna cum mintea lui este icoană nehotărnicită a lui Dumnezeu cel nevăzut, deşi deocamdată e hotărnicită de trup, cum zice marele Vasile; şi cum ajunge până la hotarele oricărui chip, ca şi Dumnezeu, Care poartă grijă de lume. Căci mintea se preface după forma fiecărui lucru şi se colorează după chipul lucrului cunoscut de ea. Iar când se învredniceşte să ajungă în Dumnezeu, Cel fără chip şi înfăţişare, se face şi ea fără chip şi fără formă[146]. Apoi se minunează cum poate să păstreze orice cuget, şi cum cugetele din urmă nu pot schimba pe cele dintâi, nici cele dintâi nu pot vătăma pe cele din urmă, ci cugetarea le ţine pe toate, ca pe o comoară, fără uitare; şi când vrea mintea, descoperă prin grai cele gândite, nu numai pe cele proaspete, ci şi pe cele adunate în vistierie de demult. De asemenea se minunează cum, iarăşi, cuvintele ieşind mereu, mintea rămâne aceeaşi, fără scădere.

Privind apoi trupul, se minunează cum ochii, urechile şi limba primesc din afară cele de trebuinţă, după voia sufletului; ochii, prin lumină, urechile, prin aer; şi niciunul dintre simţuri nu împiedică pe celălalt şi nu poate face ceva în afară de scopul sufletului. Se minunează apoi cum trupul neînsufleţit, la porunca lui Dumnezeu, s-a amestecat cu sufletul înţelegător şi cuvântător, care a fost creat de Duhul Sfânt, cum zice Damaschin[147], prin insuflare, măcar că sunt unii care nu ştiu aceasta, socotind că este din Dumnezeirea cea mai presus de minte, ceea ce este cu neputinţă. Căci zice Gură de Aur: „Ca să nu se socotească mintea omenească pe sine Dumnezeu, a pus Dumnezeu într-însa uitare şi neştiinţă, ca din aceasta să-şi agonisească smerenie”. Şi iarăşi, când vrea Ziditorul, se desparte această amestecare firească, şi sufletul cuvântător, cum zice Scărarul, se duce sau sus în cer, sau jos în iad, iar trupul pământesc se întoarce în pământul dintru care a fost luat. Dar iarăşi, prin harul Mântuitorului nostru Iisus Hristos, se unesc cele despărţite, la a doua venire a Sa, ca fiecare dintre noi să primească după faptele sale. O, minune! Cine a simţit măcar cât de puţin taina aceasta fără să se uimească? Că pe om îl ridică iarăşi din pământ după atâtea rele câte le-a făcut, nesocotind poruncile Lui, şi-i dăruieşte nemurirea, pe care o avea mai înainte şi n-a păzit-o, pentru că n-a păzit porunca ce-l păzea pe el de moarte şi stricăciune, ci şi-a atras moartea prin neascultare.

Minunându-se, aşadar, de toate acestea, omul credincios, povăţuit în chip mintal de o mişcare îngerească, se uimeşte şi de alte multe. Şi iarăşi priveşte frumuseţea aurului şi întrebuinţarea lui şi se minunează cum s-a făcut din pământ astfel pentru noi, ca cei bogaţi să cheltuiască banii prin milostenie, iar cei ce nu vor să facă aceasta, să-i împartă prin anumite încercări fără de

---

[146] Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste, suta a treia,* cap. 97, *Filocalia rom., vol. cit.,* p. 128.

[147] *Dogmatica,* cap. XII: *Despre om.*

voie, şi aşa să fie ajutaţi să se mântuiască, dacă rabdă cu mulţumire cele ce vin asupra lor. Astfel se mântuiesc şi unii, şi alţii. Iar cei ce preţuiesc mai mult neaverea, se vor încununa, ca unii ce fac un lucru mai presus de fire, ca şi cei ce se nevoiesc întru feciorie. Se cuvine, deci, ca omul să nu cinstească mai mult aurul decât porunca lui Dumnezeu, întrucât e un lucru stricăcios şi pământesc; dar întrucât este făptura lui Dumnezeu şi de folos omului pentru a trăi trupeşte şi a se mântui, să nu-l socotească vrednic de ură, ci prilej de înfrânare şi de dragoste.

Şi simplu grăind, cel luminat, privind frumuseţea fiecărui lucru şi întrebuinţarea lui fără patimă, iubeşte pe Făcător. Acela ia seama la toate cele sensibile, la făpturile de sus şi de jos, adică la cer, la soare, la lună, la stele, la nori, la ploi, la zăpadă, la grindină, minunându-se cum îngheaţă apa în atâta arşiţă, apoi la tunete, la fulgere, la vânturi şi la aer, la schimbarea acestora, la ani, la anotimpuri, la zile, la nopţi, la ceasuri, la minute, la pământ, la mare, la vieţuitoarele fără număr, la dobitoacele cele cu patru picioare, la fiare şi târâtoare, la neamurile multe ale păsărilor, la izvoare, la râuri, la nesfârşitele feluri ale pomilor şi buruienilor, la cele blânde şi la cele sălbatice. Căci în toate vede rânduiala, buna aşezare, mărimile, frumuseţile, întocmirea, legătura, armonia, folosul, conglăsuirea, felurimea, desfătarea, starea, mişcarea, culorile, formele, chipurile, întoarcerea la aceleaşi, rămânerea în cele stricăcioase. Şi luând aminte simplu la toate făpturile cele sensibile, se uimeşte minunându-se de Ziditor, cum din cele ce nu sunt, numai cu porunca a adus la fiinţă cele patru elemente (stihii) şi cum, prin înţelepciunea lui Dumnezeu, cele ce-şi sunt potrivnice nu se păgubesc una pe alta; de asemenea, cum din acestea a făcut toate pentru noi. Şi încă acestea sunt mici pe lângă coborârea lui Hristos, cum zice Teologul, şi pe lângă bunătăţile viitoare.

Deci cunoscând bunătatea lui Dumnezeu cea ascunsă în făpturi, şi înţelepciunea, puterea şi purtarea Lui de grijă, cum însuşi a zis către Iov (cap. 38), să privim pe urmă la cea din arte, din cuvinte şi din litere, cum prin puţină cerneală neînsufleţită, ne-a descoperit nouă taine aşa de mari prin Sfintele Scripturi. Şi e într-adevăr lucru minunat că Sfinţii Proroci şi Apostoli au ajuns de-abia după multă osteneală şi dragoste către Dumnezeu la aceste bunătăţi, iar noi le aflăm numai prin citire. Căci Scripturile ne grăiesc în chipul cel mai minunat, de parc-ar fi cuvântătoare.

Cunoscând deci acestea, credem că nu este în zidire ceva fără rost, nici răul, ci cele ce se fac fără voia dumnezeiască Dumnezeu le preface în chip minunat în bunătăţi. De pildă, căderea diavolului nu a fost după voia lui Dumnezeu, dar iată că s-a făcut spre folos celor ce se mântuiesc. Căci i se îngăduie să ispitească pe cei ce se hotărăsc liber, după puterea fiecăruia, cum zice Sfântul Isaac, ca să fie făcut de râs de către oamenii cei întocmai cu îngerii. Şi e biruit cu ajutorul lui Dumnezeu nu numai de bărbaţi, ci şi de foarte multe femei, prin răbdare şi credinţă în Cel ce priveşte lupta, de la Care primesc

cununile nestricăciunii, prin harul şi iubirea Lui de oameni. Pentru că El este Cel ce a biruit şi biruieşte pe şarpele cel neruşinat şi ucigaş de oameni.

Aşadar, cel ce a luat darul cunoaşterii duhovniceşti, cunoaşte că toate sunt bune foarte. Iar cel ce este încă la începutul cunoaşterii lui Dumnezeu este dator să cunoască întru smerenie că nu cunoaşte, zicând la orice lucru: nu ştiu, cum zice Gură de Aur: „Dacă ar zice cineva despre înălţimea cerului că este atâta, şi eu aş zice că nu ştiu, desigur că eu am spus adevărul, şi acela se amăgeşte socotind că ştie, sau nu ştie cum trebuie, după Apostol". De aceea suntem datori să primim cu credinţă tare şi prin întrebare de la cei încercaţi dogmele Bisericii şi dreptele judecăţi ale dascălilor despre dumnezeieştile Scripturi şi despre făpturile cele simţite şi cele cugetate, ca nu cumva, încrezându-ne în priceperea noastră, să cădem degrabă, cum zice Sfântul Dorotei[148]. În toate suntem datori să ne descoperim neştiinţa noastră, încât căutând cineva şi necrezând cugetărilor sale, să dorească a învăţa, şi întru cunoştinţă multă nepricepând, să-şi cunoască neştiinţa din înţelepciunea fără de margini a lui Dumnezeu. Pentru că mintea înţelegătoare, zice, primeşte, fără îndoială, o simţire înţelegătoare când se curăţă pe sine lui Dumnezeu, cum zice Teologul.

Dar suntem datori să avem cunoştinţa spre o mai mare temere, ca nu cumva să se afle ascunsă în suflet vreo dogmă vicleană, ce poate să-l piardă fără alt păcat, zice marele Vasile. De aceea nu trebuie să alerge omul spre această vedere înainte de vreme, din nepăsare şi dintr-o râvnă pentru slava deşartă, ci să împlinească după rânduială poruncile lui Hristos şi vederile mai înainte pomenite, fără să se înalţe, şi cu răbdare. Şi spălându-şi sufletul cu lacrimile multe ale temerii şi cu plânsul şi venind la vederea cea după fire şi la deprinderea acestora, mintea ajunge de la sine la această vedere, călăuzită duhovniceşte de îngeri. Iar dacă se află vreunul mai îndrăzneţ şi vrea să vină la cele de al doilea înainte de a fi la cele dintâi, să ştie că nu numai că nu poate ajunge la scopul de a bineplăcea lui Dumnezeu, ci îşi va ridica şi multe războaie împotriva sa, mai ales din vederea privitoare la om, cum am auzit despre Adam. Căci nu foloseşte nimic celor ce sunt încă pătimaşi să facă lucrurile celor nepătimaşi, sau să aibă înţelegerile lor, precum nici celor ce sunt încă prunci nu le este de folos mâncarea tare, măcar că este foarte folositoare celor desăvârşiţi[149]. Ci unul ca acela e dator să le dorească cu multă dreaptă socoteală şi să se înfrâneze ca un nevrednic şi nici să nu lepede harul când vine, din deznădejde şi lenevire, nici să nu caute ceva cu îndrăzneală înainte de vreme. Ca nu cumva, căutând cele ale unei vremi înainte de vreme, cum zice

---

[148] Cuv. V: *Cum că nu trebuie să nădăjduiască cineva în mintea sa, Filocalia rom., vol. cit.*, p. 528.

[149] Cunoaşterea e legată de timp, pentru că există o ierarhie a realităţii şi o creştere a spiritului pe treptele corespunzătoare.

Scărarul[150], să nu le dobândim nici la vremea lor, ci amăgindu-ne să nu aflăm nici îndreptare de la vreun om sau de la Scriptură. Pentru că dacă urmăreşte cineva un scop după Dumnezeu, întru smerenie şi răbdarea ispitelor ce-i vin asupra, şi caută un lucru din neştiinţă şi se rătăceşte cu privire la el, poate găsi dezlegare la Dumnezeu şi aşa se întoarce cu multă ruşine şi bucurie înapoi, căutând calea Părinţilor. Fiindcă ceea ce se face după Dumnezeu şi nu după altceva, cum zice Scărarul, ni se socoteşte ca bine prin har, chiar dacă n-ar fi deloc bine ceea ce se face. Dar dacă nu e aşa şi nu are nici răbdare, nici smerenie multă, va pătimi cele ce le-au pătimit mulţi care s-au pierdut prin nebunia lor, crezând înţelegerilor proprii şi închipuindu-şi că umblă pe calea cea bună, fără povăţuitor, sau fără experienţa ce se dobândeşte prin răbdare şi smerenie.

Căci experienţa nu e supusă nici necazului şi nici ispitelor, şi poate nici războiului; iar dacă e lăsat unul ca acesta să fie războit puţin, ispita i se face pricină de multă bucurie şi folos. Pentru că e lăsat de Dumnezeu să fie ispitit, ca să câştige şi mai multă experienţă şi bărbăţie împotriva vrăjmaşilor. Iar semne ale acestei stări sunt lacrimile şi zdrobirea sufletului înaintea lui Dumnezeu şi alergarea la linişte (isihie) şi la Dumnezeu cu răbdare, precum şi cercetarea Scripturilor cu osteneală şi urmărirea scopului lui Dumnezeu cu credinţă. Dimpotrivă, semnul celuilalt este că se îndoieşte de ajutorul lui Dumnezeu, se ruşinează de a întreba cu smerenie, fuge de linişte şi de citire şi iubeşte împrăştierea şi întâlnirile, închipuindu-şi că găseşte în acestea odihnă. Aceasta însă nu se întâmplă, ci mai degrabă într-o astfel de vreme prind patimile rădăcini adânci, se fac ispitele mai tari şi se înmulţeşte descurajarea, nemulţumirea şi trândăvia din multă necunoştinţă.

Pentru că altele sunt ispitirile fiilor spre înţelepţire şi învăţătură, şi altele ale duşmanilor spre pierzare, mai ales când cineva e făcut de ocară din pricina mândriei lui. Căci „Dumnezeu celor mândri le stă împotrivă, iar celor smeriţi le dă har” (1 Petru 5, 5). Tot necazul care se suferă cu răbdare este bun şi folositor, iar cel care nu e suferit astfel, e semn al lepădării de la Dumnezeu şi e fără folos. Şi dacă nu se vindecă cineva de aceasta prin smerita cugetare, nu are alt leac. Fiindcă cel cu cuget smerit se ocărăşte şi se învinovăţeşte pe sine când îi vin necazuri, şi nu pe altcineva. Şi răbdând astfel, cere de la Dumnezeu dezlegare, şi aflând-o, se bucură şi rabdă cu mulţumire. Şi câştigând cercarea (experienţa) din acestea, primeşte cunoştinţă. Iar cunoscând neputinţa şi neştiinţa sa, caută cu stăruinţă pe Doctor, şi căutând, află vindecarea, cum a zis Însuşi Hristos. Şi aflând-o pe aceasta, o doreşte, şi dorind-o, o dobândeşte şi mai mult; şi curăţându-se pe sine, după putinţă, se nevoieşte să facă loc Celui dorit. Iar Acela aflând loc, Se sălăşluieşte, cum zice Cartea bătrânilor (Geronticonul). Şi sălăşluindu-Se, păzeşte casa Sa şi începe să o umple de

[150] Cuv. XXVI: *Despre deosebirea gândurilor,* 59-60, *Filocalia rom., vol. cit.,* p. 341.

strălucire. Şi fiind umplut de strălucire, cunoaşte, şi cunoscând, e cunoscut, cum zice Damaschin.

Prin urmare, acestea şi cele spuse mai înainte, trebuie să le păzească omul credincios după rânduială, şi câte poate să le cuprindă, să le împlinească; iar pentru câte nu poate să le înţeleagă, se cade să mulţumească în tăcere, cum zice Sfântul Isaac[151], şi să nu socotească a intra fără ruşine. Căci, zice acesta, luând cuvântul de la Sirah: „Când afli miere, mănâncă cu măsură, ca nu cumva, îndopându-te, să o verşi” (Pilde 25, 16). Iar Teologul zice: „Privirea neînfrânată poate să ducă şi în prăpăstii”[152]. Aceasta constă în a căuta cineva cele mai presus de măsură şi a nu voi să spună: „Dumnezeu le ştie acestea, iar eu cine sunt?”. Trebuie să credem că Cel ce a făcut munţii şi chiţii cei mari, Acela a pus şi acul albinei, cum zice marele Vasile. Deci, cel ce a trecut de la tărie la înţelegere cunoaşte din cele sensibile pe cele inteligibile, şi din cele văzute şi vremelnice, pe cele nevăzute şi veşnice. Şi înţelegând prin har cele ale puterilor de sus, îşi dă seama că lumea întreagă nu preţuieşte cât un drept. „Ia seama, zice Gură de Aur, că dreptul este mai mare decât atâtea neamuri şi graiuri”. Iar îngerul e, desigur, mai mare ca omul credincios. Şi ajunge vederea unui singur înger spre toată înfricoşarea. Căci ce a pătimit Daniil cel întocmai ca un înger, văzând pe înger? (Dan., cap. 10).

Despre a şaptea cunoştinţă[153]

Cel ce se învredniceşte, aşadar, de a şaptea cunoştinţă, se minunează de mulţimea puterilor netrupeşti, a stăpânirilor, a scaunelor, a domniilor, a serafimilor şi a heruvimilor, a celor nouă cete, care se află în toate dumnezeieştile Scripturi, a căror fire, putere şi celelalte bunătăţi, contemplate la ele, sunt cunoscute lui Dumnezeu şi Făcătorului. Se mai minunează şi de rânduiala în care stau. Dar şi alte dregătorii au oştile de sus, despre care zice Gură de Aur, că Domnul Savaot se tălmăceşte Domnul oştirilor. De asemenea, se minunează cum îşi trec unele altora luminarea. Îngerii, zice, luminează pe oameni, iar ei primesc luminarea de la arhangheli, şi aceia de la începătorii; şi aşa, fiecare ceată primeşte luminarea şi cunoştinţa de la alta. Apoi se minunează cum se zice că neamul oamenilor este oaia cea una, pe care nu Dumnezeu a pierdut-o, ci ea însăşi pe sine, iar neamul îngerilor sunt cele nouăzeci şi nouă.

Privind astfel înţelepciunea şi puterea Ziditorului, se minunează cum a făcut atâta mulţime numai cu porunca. Întâi, zice Teologul, cugetă la Puterile îngereşti, şi cele următoare[154]. Şi intrând cu înţelegerea înăuntrul catapetesmei,

---

[151] Cuv. XXIII: *Despre dragostea de Dumnezeu,* în *Filocalia rom., vol. cit.,* p. 121.

[152] *Cuvântul la Ziua naşterii Domnului* şi *Cuv. II la Paşti.*

[153] Dacă a şasea cunoştinţă se referă la om, a şaptea se referă la îngeri şi la Dumnezeu.

[154] Sf. Grigorie Teologul, *Cuv. XLV, la Paşti,* V.

se face imaterial, zice Sfântul Isaac. Căci naosul din afară este chipul lumii acesteia. Catapeteasma este chipul tăriei cerului. Iar Sfânta Sfintelor este chipul celor mai presus de lume, unde Puterile netrupeşti şi imateriale preamăresc pe Dumnezeu neîncetat şi-L roagă pentru noi, după marele Atanasie. Astfel, cel ce intră înăuntrul catapetesmei, ajunge la pacea gândurilor şi se face fiu al lui Dumnezeu după har, cunoscând tainele dumnezeieşti ascunse în dumnezeieştile Scripturi, cum zice Damaschin: „Ruptu-s-a catapeteasma dumnezeiască a bisericii la răstignirea Făcătorului, arătând adevărul ascuns în literă credincioşilor care strigă: „Binecuvântat eşti, Dumnezeul părinţilor noştri!"; şi precum zice Sfântul Cosma cântăreţul: „Din lemn gustând cel dintâi dintre oameni, întru stricăciune s-a sălăşluit, că osândit fiind la lepădarea atotnecinstită a vieţii, a trecut la tot neamul vătămarea bolii stricătoare de trup. Dar aflând noi, pământenii, ca a doua chemare lemnul Crucii, strigăm: „Slavă puterii Tale, Hristoase!"[155].

Despre a opta cunoştinţă[156]

Iar de la această a şaptea cunoştinţă omul e înălţat la vederea lui Dumnezeu, prin rugăciunea a doua şi curată, care se cuvine văzătorului. Aşadar, în însăşi pornirea rugăciunii, mintea e răpită de dorul lui Dumnezeu şi nu mai ştie nimic din lumea aceasta, cum zic Sfinţii Maxim[157] şi Damaschin. Şi nu numai că mintea uită toate, ci şi de sine însăşi. Căci, zice Sfântul Nil: „Dacă mintea se mai ştie pe sine, nu este numai în Dumnezeu, ci şi în sine". Atunci primeşte, zice Sfântul Maxim, luminări despre Dumnezeu şi se face cuvântătoare de Dumnezeu, învrednicindu-se de venirea Duhului Sfânt. Iar auzind despre Dumnezeu, să nu-şi închipuie cineva din neştiinţă că sunt Dumnezeu Însuşi cele contemplate în jurul Lui, ca bunătatea, dreptatea, sfinţenia, lumina, focul, fiinţa, puterea, înţelepciunea şi cele asemenea, cum zice marele Dionisie[158]; dar nici câte poate mintea să le hotărnicească, pentru că Dumnezeu e nehotărnicit şi necircumscris şi nu este dintre cele dimprejurul Lui, după cum zice marele Dionisie către Sfântul Timotei, aducând mărturie de la Sfântul Ierotei[159]. Mai drept este a-l zice Necuprinsul, Cel fără urmă, Cel cu neputinţă de tălmăcit, şi câte nu se pot tălmăci. Căci este mai presus de minte şi de înţelegere şi numai Sieşi Îşi este cunoscut, un Dumnezeu în trei ipostasuri, fără de început, fără de sfârşit, suprabun şi supralăudat. Cele ce se zic despre El de către dumnezeiasca Scriptură se zic dintr-o trebuinţă de neocolit, ca să cunoaştem că este Dumnezeu, dar nu şi ce este, fiind necuprins de toată firea cuvântătoare şi înţelegătoare.

---

[155] *Octoih,* Cântarea a 7-a, glas III, Duminică.

[156] Cunoştinţa a opta va fi deplină în ziua a opta, în Duminica cea neînserată.

[157] *Capete despre dragoste,* suta *întâi,* cap. 10, *Filocalia rom., vol. cit.,* p. 66.

[158] *Despre numirile dumnezeieşti,* § V; P.G. III, 503.

[159] *Ibidem.*

De asemenea, trebuie să ne minunăm şi de întruparea Fiului lui Dumnezeu şi de unirea după ipostas, cum zice Sfântul Chiril, şi cum şi-a ipostaziat în dumnezeirea Lui trupul pe care l-a luat din noi, după marele Vasile[160]. Căci ca fierul şi ca focul, aşa este unirea aceea, ca să cunoaştem pe Hristos cel unul în două firi, cum a zis Damaschin către Născătoarea de Dumnezeu: „Un singur ipostas în două firi ai născut, Preacurată: pe Dumnezeu Cel ce S-a întrupat, Căruia toţi Îi cântăm: Dumnezeule, bine eşti cuvântat!”. Şi iarăşi: „Cel nehotărnicit rămânând neschimbat, S-a unit cu trupul după ipostas, ca un milostiv, întru tine, Preasfântă, Cel singur binecuvântat”.

Nu este contrazicere în dumnezeieştile Scripturi

Astfel, cel ce a fost luminat puţin, luând aminte la toată citirea şi psalmodierea, află în ea vedere şi cunoaştere de Dumnezeu, şi fiecare parte a Scripturii o găseşte mărturisită de altă parte. Dar cel cu mintea încă neluminată, socoteşte că dumnezeieştile Scripturi se contrazic. Însă contraziceri nu se află în dumnezeieştile Scripturi – să nu fie! –, pentru că unele dintre ele au mărturie de la alte Scripturi, iar altele au ca pricină vremea sau persoana. Şi de aceea tot cuvântul Scripturii este fără de prihană. Iar dacă ceva ni se pare altfel, aceasta se datorește neştiinţei noastre, şi nu trebuie ca cineva să ocărască Scripturile, ci să le păzească cu toată puterea, precum sunt, şi nu precum vrea el, cum făceau elinii şi iudeii. Aceştia nu primeau să zică: „Nu ştiu ce este”, ci din părerea şi din mulţumirea de sine, ocărau Scripturile şi firea lucrurilor şi le înţelegeau după socotinţa lor, şi nu după voia lui Dumnezeu. De aceea s-au rătăcit şi s-au abătut la toată răutatea. Căci tot cel ce caută scopul Scripturii nu se va înţepeni vreodată în gândul său, fie bun, fie rău, ci, cum au zis marele Vasile şi Gură de Aur, are Sfânta Scriptură ca dascăl, şi nu învăţăturile lumii, încât orice ar arunca Dumnezeu în inima curată, primeşte fără să se îndoiască, dacă află pentru aceea şi mărturie din dumnezeieştile Scripturi, cum zice marele Antonie[161]. Căci înţelesurile ce vin de la sine, fără cercetare, în mintea celor ce se liniştesc după Dumnezeu, sunt vrednice de primit, zice Sfântul Isaac. Iar a le cerceta şi descoase cineva pe acestea este voie proprie şi ştiinţă trupească, mai ales dacă forţează Scriptura, ca un hoţ, spre alegorie, zice Gură de Aur, şi nu intră pe uşa smeritei cugetări, ci se suie prin altă parte. Fiindcă nu este pe pământ un mai mare nebun ca acela care sileşte înţelesul Scripturii, sau îl defăimează, pentru a-şi întemeia cunoştinţa, mai bine-zis necunoştinţa sa. Căci ce ştiinţă este aceasta, ca cineva să facă din înţelesul Scripturii ceea ce vrea el şi să îndrăznească să schimbe cuvintele? Acela este om cu ştiinţă, care lasă cuvintele neschimbate şi descoperă, prin înţelepciunea Duhului, tainele cele ascunse, mărturisite de dumnezeieştile Scripturi. Aşa sunt mai ales cei trei luminători, marii Vasile,

[160] *Cuvânt la Sfânta Naştere a lui Hristos.*
[161] *Pateric,* Avva Antonie, 5.

Gură de Aur şi Grigorie, care află mărturie din însuşi acel cuvânt sau din alt cuvânt al Scripturii. De aceea, cel ce vrea să se împotrivească nu are ce să spună, pentru că ei nu aduc din afară mărturie, ca să spună cineva că acesta e gândul lor, ci din însuşi locul cu pricina sau din altă parte a Scripturii ce grăieşte despre aceasta. Şi cu adevărat aşa este. Căci de la Duhul Sfânt au puterea de a înţelege şi a grăi, ca unii ce sunt vrednici de aceasta. Deci tot lucrul ce nu are mărturie că e bun, ci o îndoială despre el, nu trebuie să-l facă sau să-l încuviinţeze cineva cu gândul. Căci ce trebuinţă este să se lase lucrul vădit şi mărturisit ca bun şi plăcut lui Dumnezeu şi să se facă altul, fie că e bun, fie că nu e? Numai patima o face aceasta. Atâtea despre acestea.

Unirea rugăciunii cu toate cunoştinţele[162]

Iar[163] despre cele opt cunoştinţe se cade să ştim că la cele patru dintâi trebuie să zicem, la fiecare, cele scrise mai înainte. Iar la celelalte, la toate: „Doamne, miluieşte!”, cum s-a zis de Sfântul Filimon[164], şi să avem mintea cu totul unită la înţelesuri. Căci aşa se cuvine să fie purtarea celor sârguincioşi: să aibă mintea când la contemplarea celor sensibile, când la cunoaşterea celor inteligibile şi la ceea ce e fără chip; şi iarăşi, când la vreun înţeles al Scripturii, când la rugăciunea curată. Iar trupul, când la citire, când la rugăciunea curată, când la lacrimi pentru sine însuşi sau pentru altcineva, din compătimirea cea după Dumnezeu, când la lucru spre ajutorul vreunuia care e neputincios sufleteşte sau trupeşte. Astfel va face totdeauna lucrurile sfinţilor îngeri, neîngrijindu-se câtuşi de puţin de ceva din ale lumii acesteia. Iar Dumnezeu, Care l-a ales pe el şi l-a rânduit pentru convorbirea cu Sine şi i-a dăruit lui petrecerea aceasta şi lipsa de griji, va avea El Însuşi grijă de acela şi-l va hrăni, sufleteşte şi trupeşte. „Aruncă, zice, grija ta asupra Domnului şi El te va hrăni” (Ps. 54, 25). Şi cu cât îşi pune cineva mai mult nădejdea într-Însul în toate cele ale sufletului şi ale trupului său, cu atât Îl află pe Acela mai mult purtând grijă de el, încât se socoteşte pe sine mai jos decât toată zidirea, din pricina multelor daruri ale lui Dumnezeu, arătate şi nearătate, sufleteşti şi trupeşti. Căci fiind cu multe dator, nu se poate mândri câtuşi de puţin, din ruşine, cu ceva în faţa binefacerilor lui Dumnezeu. Şi cu cât Îi mulţumeşte mai mult lui Dumnezeu şi se nevoieşte să se silească pe sine spre dragostea Lui, cu atât Dumnezeu Se apropie mai mult de el prin darurile Sale şi doreşte să-l odihnească şi să-l facă să preţuiască liniştirea şi neaverea mai presus decât toate împărăţiile pământului, afară de răsplata veacului viitor. Căci sfinţii mucenici sufereau dureri fiind munciţi de vrăjmaşi, dar dorul Împărăţiei şi dragostei lui Dumnezeu biruia durerile, şi însuşi faptul de a primi putere să biruiască

[162] Orice cunoaştere trebuie însoţită, stimulată şi îndrumată de rugăciune. Dreapta credinţă are caracter doxologic.

[163] În ms. 1935, fără titlu.

[164] *Cuvânt foarte folositor, Filocalia rom., vol. cit.,* p. 193.

vrăjmașii îl socoteau o mare mângâiere și îndatorare, că s-au învrednicit să sufere moarte pentru Hristos. Prin aceasta adeseori ajungeau nesimţitori. De asemenea[165] şi Sfinţii Părinţi, silindu-se mult la început prin nevoinţe de tot felul şi prin războaiele ce li se făceau de către duhurile răutăţii, biruiau prin dorul şi nădejdea nepătimirii. Fiindcă după multă osteneală, cel fără patimă ajunge fără grijă, ca unul ce a biruit patimile.

E drept că şi celui pătimaş i se pare că se simte bine, dar din orbire. Numai cel ce se nevoieşte are osteneala şi războiul din voinţa de a birui patimile şi de a nu putea. Pentru că unul ca acesta e lăsat uneori să fie biruit de cei ce-l războiesc pe el, ca să agonisească smerenie. De aceea e dator să-şi cunoască neputinţa sa şi să fugă cu tărie de cele ce-l vatămă, ca să uite obişnuinţa lui dintâi. Că de nu fuge mai întâi de împrăştiere şi nu-şi câştigă tăcerea desăvârşită, nu poate ajunge să aibă ceva fără patimă sau să grăiască pururea cele bune. Simplu grăind, la tot lucrul se cuvine întâi fuga desăvârşită de împrăştiere, ca să nu fie tras cineva de obişnuinţa de mai înainte[166]. Dar nimeni să nu-şi închipuie din neştiinţă, auzind despre smerita cugetare, nepătimire şi cele asemenea, că le are pe acestea, ci e dator să caute semnul fiecărui lucru şi să-l afle în sine.

Despre smerita cugetare

Iar semnele smeritei cugetări sunt: Având cineva toată virtutea trupească și sufletească, să se socotească pe sine și mai dator lui Dumnezeu, ca unul ce a luat multe prin har, nevrednic fiind; iar dacă i-ar veni vreo ispită de la draci sau de la oameni, să se socotească pe sine vrednic de acestea și de altele mai multe, ca să-şi scadă puţin din datorie şi să afle la Judecată o uşurare de muncile aşteptate. Fiindcă atunci când nu pătimeşte aşa ceva, mult se necăjeşte şi se nevoieşte, căutând să afle ceva prin care să se silească pe sine. Iar când dobândește aceasta, iarăși se smerește, ca unul care, luând dar de la Dumnezeu şi neputând afla ceva ca să întoarcă Făcătorului de bine, rămâne lucrând pururea, socotindu-se pe sine şi mai îndatorat.

Despre nepătimire[167]

Iar semnul nepătimirii, poate, acesta este: a rămâne în toate netulburat şi fără teamă, ca unul ce a primit să poată toate prin harul lui Dumnezeu, după Apostol (Filip. 4, 12-13), nemaiavând nicio grijă de trup. Unul ca acesta se va nevoi cu toată silinţa şi va ajunge la odihna deprinderii. Dar mulţumind, iarăşi se apucă de altă silinţă, ca să se afle pururea războit şi biruind întru smerenie. Aceasta este sporirea omului. Căci cele ce se fac fără silire nu sunt fapte, cum

[165] Cf. ms. 1993 din Biblioteca Academiei R. România (f. 228 r).

[166] Până aici ms. 1993 (f. 229 r). Apoi continuă de la capitolul următor. Tot de aici ms. 1935, capitol nou, cu titlul: *Pentru smerita cugetare.*

[167] Cu acelaşi titlu în ms. 1935 (f. 99 v).

zice Sfântul Isaac, ci mai degrabă daruri[168]. Iar dacă după prima osteneală a şi venit odihna, ea este plata înfrângerii şi nu trebuie să te lauzi cu ea. Căci nu cei ce iau plată sunt lăudaţi, ci cei ce se silesc în lucrare şi nu iau nimic. Şi ce să spunem? Toate câte le-am face şi toate prin câte I-am mulţumi Făcătorului de bine, le datorăm Lui, ba cu mult mai multe, deoarece El nu are lipsă de nimic şi nici trebuinţă de ceva, dar noi nu putem să facem vreun bine fără de El. Cel ce s-a învrednicit să-L laude, câştigă mai degrabă el ca unul ce a luat un dar mare şi vrednic de laudă. Şi cu cât mai mult Îl preamăreşte, cu atât se face mai dator, şi sfârşit sau încetare a cunoaşterii lui Dumnezeu, sau a mulţumirii, sau a smereniei, sau a dragostei nu află. Căci acestea nu sunt ale veacului acestuia, ca să aibă sfârşit, ci din veacul acela fără de moarte care sfârşit nu are, ci mai degrabă o creştere a cunoştinţelor şi a darurilor.

Cel ce s-a învrednicit de aceasta prin lucru şi cuvânt se sloboade de toate patimile[169]. Iar cel ce vrea să ajungă la aceasta e dator să stăruie lângă Dumnezeu şi să nu aibă nicidecum vreo grijă pentru veacul acesta, nici să se înspăimânte de vreo ispită, deoarece prin aceasta va fi dus la şi mai multă sporire şi la o şi mai înaltă treaptă. Să nu se lase abătut nici de vise rele, sau de aşa-zise bune, nici de vreun gând rău sau bun, nici de întristare, sau de aşa-zisa bucurie, nici de părerea de sine, sau de deznădejde, nici de adânc, nici de înălţime, nici de părăsire, nici de vreo aşa-zisă împreună-lucrare şi tărie, nici de nepăsare, sau sporire, sau trândăvie, sau de aşa-zisa râvnă, nici de nepătimire părută, sau de multa împătimire. Ci să păzească viaţa liniştită şi neîmprăştiată cu smerenie, crezând că nimeni nu poate să ne facă rău dacă nu vrem noi. Iar dacă se mândreşte uneori şi nu aleargă totdeauna la Dumnezeu, trebuie să se arunce pe sine înaintea lui Dumnezeu, căutând în toate să facă voia Lui şi zicând către fiecare gând ce vine la el: „Nu te cunosc cine eşti; Dumnezeu ştie de eşti bun sau rău, căci eu m-am aruncat şi mă arunc pe mine în mâinile Lui, şi El are grijă de mine. Că precum m-a făcut din nimic, aşa mă va mântui pe mine prin har, dacă Îi va fi Lui plăcut. Numai sfânta Lui voie să se facă în veacul de acum şi în cel viitor, precum vrea şi când vrea. Eu voie nu am, ci una ştiu, că mult am păcătuit, şi multe faceri de bine primesc, şi nici măcar după puterea mea nu mulţumesc bunătăţii Lui cu lucrul sau cu cuvântul. Dar cu toate acestea, El poate şi vrea să mântuiască pe toţi, iar împreună cu toţi şi pe mine, precum voieşte. Căci de unde ştiu eu, om fiind, dacă vrea să fiu aşa, sau aşa? Eu deci de frica de a păcătui am fugit şi am venit aici, şi pentru păcatele şi multele mele neputinţe şed în chilie degeaba, ca cei ţinuţi în

---

[168] „Că nu se numeşte virtute aceea care nu e însoţită de greutăţi în lucrarea ei" (Cuv. XIX: *Despre credinţă).* Iar în Cuv. IV spune: „Calea lui Dumnezeu este crucea de fiecare zi. Că nimeni nu s-a suit la ceruri cu trândăvie" (Citatele din Sf. Isaac, după ed. lui Nichifor Theotoke, Τά ευρεθέντα ασκητικά, Atena, 1895).

[169] Continuare fără titlu ms. Acad. Rom. 1993 (fol. 230 v).

închisoare, aşteptând hotărârea Stăpânului".

Dar chiar dacă se vede pe sine stând degeaba şi pierdut, să nu se înspăimânte, căci va veni la zdrobirea sufletului şi la lacrimi îndurerate de nu va ieşi din chilie. Şi iarăşi, de va avea multă râvnă la toată lucrarea duhovnicească şi lacrimi, să nu socotească aceasta bucurie, ci înşelăciune şi pregătire de război[170]. Şi simplu grăind, e dator să dispreţuiască tot lucrul, bun sau potrivnic, ca să rămână netulburat, liniştindu-se în toate şi nevoindu-se după putere, făcând câte a primit să le facă, dacă are vreun sfătuitor. Iar de nu, trebuie să-L aibă pe Hristos, ca pentru tot lucrul şi gândul să-L întrebe pe El, prin rugăciunea curată, din inimă, cu smerenie[171], neîndrăznind nicidecum să-şi închipuie că a ajuns monah cercat până nu va întâlni pe Hristos în veacul viitor, cum zic Scărarul şi Avva Agathon[172]. Şi dacă toată ţinta lui este să placă lui Dumnezeu, îl va învăţa Dumnezeu Însuşi voia Lui, încunoştinţându-l fie prin înţelegere, fie prin vreun om sau prin Scriptură. Şi dacă îşi va tăia voile sale pentru Acela, Însuşi Acela îl va face să ajungă cu bucurie negrăită la desăvârşire, cum nu ştie el; iar văzând aceasta, se minunează cum începe să izvorască de pretutindeni bucuria şi cunoştinţa, şi cum din tot lucrul găseşte folos. Iar Dumnezeu va împărăţi în el, ca în cel ce nu mai are voie proprie, fiindcă s-a supus voii Lui celei sfinte. Şi se face ca un împărat, încât orice gândeşte se săvârşeşte fără osteneală şi îndată de către Dumnezeu, Cel ce are grijă de dânsul.

Aceasta este credinţa de care a grăit Domnul: „De veţi avea credinţă" (Matei 17, 20), şi celelalte. Şi pe această credinţă se zidesc celelalte virtuţi, după Apostol (Evr., cap. 11). De aceea vrăjmaşul încearcă orice meşteşug ca să desfacă pe om de isihie (linişte) şi ca să-l facă să cadă în ispită şi să se afle în oarecare fel necredincios, nădăjduind în puterea şi în înţelepciunea sa, fie cu totul, fie în parte. Iar de aici îşi ia vrăjmaşul prilej ca să-l biruiască şi să-l facă rob pe el, ticălosul. Dar cel ce a cunoscut acestea, după ce a părăsit toată desfătarea şi odihna lumii, ca pe unele ce nu sunt nimic, se grăbeşte spre lipsa de griji, fie întru ascultare, având pe povăţuitor în locul lui Hristos şi încredinţându-i lui tot gândul, cuvântul şi fapta, ca nimic să nu aibă al său, fie întru linişte, din credinţă tare, fugind de toate. Şi în loc de toate are pe Hristos şi El i se face lui toate, cum zic Gură de Aur şi Damaschin, în veacul de acum şi

---

[170] Duhurile rele se retrag pentru o vreme, înşelând pe monah cu părerea că s-a ridicat deasupra ispitelor, pentru ca, găsindu-l încrezător şi neatent, să pornească cu şi mai multă tărie războiul asupra lui.

[171] Ms. 1955 încheie aici aşa (f. 231 r): „nicidecum gândindu-se că s-au făcut ispitit călugărul, că zice Sfântul Efrem: Până ce ar întâmpina neştine pe Hristos întru cea viitoare, să nu se înşele cevaşi şi nice a gândi cele înalte". Apoi continuă cu titlul la margine (Pentru socoteală) (f. 231 r): „Socoteala lumină este, toate arătând celuia ce o are pre dânsa şi nu numai acelea toate le luminează, ci şi gândul tâlcuirii Părinţilor".

[172] Vezi, *Pateric,* Avva Agathon, 29.

în cel viitor, hrănindu-l, îmbrăcându-l, mângâindu-l, veselindu-l, odihnindu-l, învăţându-l, luminându-l. Şi simplu grăind, precum a avut grijă de ucenicii Săi, aşa are şi de acesta. Căci măcar că nu are a se osteni ca aceia, dar are credinţă tare din pricina căreia nu-şi face grijă de sine ca ceilalţi oameni. Ci de teama duhurilor, ca Apostolii de frica iudeilor, şade în chilie, aşteptând pe Învăţătorul Său, ca prin vederea cea adevărată, adică prin cunoaşterea făpturilor Lui, să-l ridice duhovniceşte din patimă şi să-i dăruiască pacea, ca Apostolilor care stăteau cu uşile încuiate, cum zice Sfântul Maxim[173].

Arătare lămurită despre cele şapte fapte trupeşti[174]

Iar cele scrise mai înainte, la începutul cuvântului, despre cele şapte fapte trupeşti şi morale, trebuie să le păzească pururea; şi nici să nu le micşoreze prin lipsă, nici să le mărească prin prisosire, dacă nu cumva e vreme de război trupesc din pricina tinereţii sau a vigorii prisositoare, din pricina căreia e nevoie de o strădanie prisositoare; sau iarăşi, dacă nu e nevoie din pricina neputinţei, de o mică odihnă. Dar, în cazul din urmă, să nu se facă o dezlegare deplină, căci aceasta poate vătăma şi pe cei nepătimitori, cum zice Sfântul Isaac. Ci odihna să fie după trebuinţă, ca o doctorie a slăbiciunii, ca nu cumva luând-o sufletul ca prilej, să slăbească încordarea. Această slăbire a încordării apare când cineva vrea din tot sufletul odihna. Iar odihna obişnuieşte să vatăme mai ales pe cei tineri şi sănătoşi. Sfinţii Părinţi Vasile şi Maxim spun că pentru potolirea foamei şi a setei sunt necesare numai pâinea şi apa, dar pentru sănătatea şi tăria trupului s-au dăruit de Dumnezeu cu iubire de oameni şi celelalte; şi pentru ca nu cumva mâncându-se pururea un singur fel, cel neputincios să ajungă la scârbire, sunt de folos şi acestea să se mănânce una câte una, cum s-a zis. Căci înfrânarea totală şi neînfrânarea sunt cele care aduc neputinţele. Iar înfrânarea şi schimbarea mâncărurilor de fiecare dată, se fac pricinuitoare ale sănătăţii, ca să se păstreze trupul fără plăceri şi fără boală şi să fie împreună-lucrător spre dobândirea virtuţilor.

Acestea sunt pentru cei ce se nevoiesc, precum s-a zis. Dar cei nepătimitori adeseori nu mănâncă multe zile, uitând de trup, ca Sfântul Sisoe care, după ce mânca, cerea să se împărtăşească cu preacuratele Taine[175], din pricina răpirii către Dumnezeu, sau cum zice Apostolul, spre folosul multor: „Ori de ne-am ieşit din minţi, lui Dumnezeu, ori de suntem cu mintea întreagă, vouă” (2 Cor. 5, 13); şi cum zice Vasile cel Mare, ca şi alţii oarecare despre unii. Sau când mănâncă multe mâncăruri cu alţii, nu le simt pe acestea,

---

[173] *Suta a doua a capetelor gnostice,* cap. 46, *Filocalia rom., 2,* ed. cit., p. 222.

[174] Ms. 1935 cu titlul: *Pentru celelalte fapte trupeşti* (f. 103 v).

[175] *Pateric,* Avva Sisoe 4. Pilda este dată şi de Sf. Isaac Sirul în Cuv. LXXXV: *Pentru feluri de pricini.* Dar acolo se vorbeşte de Avva Sisoe şi de un „altul oarecare din părinţi (care) uita cu desăvârşire de cele de aici, aşa că s-a întâmplat să mănânce înainte de Sfânta Împărtăşanie...", *(Filocalia rom.,* 10, p. 442).

ci se află cu sufletul ca unii ce nu mănâncă nimic. Căci mintea unora ca aceştia nu este în trup, ca să simtă odihna sau osteneala lui. Aceasta se vede la mulţi Părinţi şi sfinţi mucenici, ca şi la sfântul acela de care a scris Sfântul Nil. Acesta era un oarecare bătrân pe care, rugându-se în pustiu cu mintea, cu îngăduinţa lui Dumnezeu, spre folosul lui şi al multor altora, îl luau dracii de mâini şi de picioare şi-l aruncau în sus, şi apoi, ca să nu se vatăme trupul lui când cădea de la atâta înălţime, îl primeau într-o rogojină[176]; şi aceasta o făceau multă vreme, ca să cerce dacă se coboară mintea lui din cer, şi n-au putut izbuti aceasta. Când simţea, aşadar, unul ca acesta mâncarea sau băutura sau altceva din cele trupeşti? Iar Sfântul Efrem, după ce a biruit cu harul lui Hristos toate patimile trupeşti şi sufleteşti, ca să nu se afle în afară de războaiele vrăjmaşului şi să fie osândit din pricina aceasta, cum socotea dintr-o smerenie negrăită, cerea să se ia harul nepătimirii de la el. Despre acesta a scris Scărarul, uimit că sunt unii dintre cei fără patimi mai nepătimitori, ca Sirul acela, şi celelalte[177].

Despre dreapta socoteală[178]

Pentru aceea la tot lucrul avem trebuinţă de dreapta socoteală[179], ca să judecăm potrivit cu vremea toată fapta. Căci dreapta socoteală este o lumină care arată celui ce o are: vremea, fapta, destoinicia, tăria, cunoştinţa, vârsta, puterea, hotărârea slobodă, râvna, zdrobirea, obişnuinţa, neştiinţa, puterea şi tocmirea trupului, sănătatea şi oboseala, modul, locul, purtarea, educaţia, credinţa, starea dinăuntru, scopul, petrecerea, slobozenia, ştiinţa, cuminţenia firească, sârguinţa, privegherea, zăbăvnicia şi cele asemenea. Pe urmă firea lucrurilor, trebuinţa, câtimea, felurile lor, scopul lui Dumnezeu aflător în dumnezeieştile Scripturi, înţelesul fiecărui cuvânt, ca de pildă al aceluia din Evanghelia lui Ioan: că au venit elinii, căutând să vadă pe Domnul, şi îndată a zis: „Sosit-a ceasul” (Ioan 12, 23), şi celelalte, ceea ce înseamnă că a sosit vremea de chemare a neamurilor. Căci a început vremea Patimilor. Iar aceasta o pune ca semn. Dreapta socoteală lămureşte toate acestea.

Dar nu numai acestea, ci şi scopul tâlcuirii Părinţilor. Fiindcă nu lucrul care se face este ceea ce se caută, ci prin ce se face, zice Sfântul Nil. Iar cel ce face ceva fără cunoştinţa celor spuse se osteneşte poate mult, dar nu poate izbuti nimic, cum zic marele Antonie şi Sfântul Isaac despre cei ce se nevoiesc în virtuţile trupeşti, dar se lenevesc în lucrarea minţii, cu toate că mai ales aceasta este ceea ce se caută. Pentru că zice Sfântul Maxim: „Dă trupului tău lucrarea după putere şi toată nevoinţa ta întoarce-o spre minte. Căci cel ce lucrează trupeşte, zice, uneori e biruit de lăcomia pântecelui, de somnul mult,

---

[176] Întâmplarea se află în *Pateric,* cap. XXII, 28; dar aici pare a fi reprodusă după cap. 111 din *Cuvântul despre rugăciune* al lui Evagrie *(Filocalia,* I, p. 113).

[177] Cuv. XXIX: *Pentru nepătimire.*

[178] Ms. 1935, *Pentru socoteală* (f. 105 v).

[179] Începe cap. 2, în ms. 1993.

de împrăştiere şi de vorbărie, şi prin acestea îşi întunecă mintea. Iar alteori îşi tulbură înţelegerea prin postul prelungit, prin privegheri şi prin osteneli peste măsură. Dar cel ce are grijă de minte, contemplă, se roagă, cunoaşte pe Dumnezeu şi poate dobândi toată virtutea”[180]. Fiindcă omul înţelept se nevoieşte cu pricepere să-şi micşoreze, pe cât se poate, micile trebuinţe ale trupului, ca prin aceasta să ajungă să se îngrijească de puţine, sau să nu aibă grijă deloc, ca să păzească poruncile. Căci zice Domnul: „Nu vă îngrijiţi...” (Matei 6, 25), şi celelalte. Fiindcă în grija de multe, nici pe sine însuşi nu se poate vedea cineva. Cum poate să vadă atunci cursele vrăjmaşului, gătite înainte de vreme? Căci vrăjmaşul nu obişnuieşte totdeauna să facă războiul la arătare, cum zice Gură de Aur. Dacă ar face aşa, nu am cădea uşor mulţi în cursele lui, ca să fie puţini cei ce se mântuiesc, cum zice Domnul. De aceea, când vrea să-l arunce pe cineva în cele mari, îl face să nesocotească întâi cele mici şi nearătate: înainte de curvie, privirea deasă şi neînfrânată[181]; înainte de ucidere, mânia uşoară; înainte de întunecarea cugetării, împrăştierea scurtă; şi înainte de aceasta iarăşi, aşa-zisa trebuinţă neapărată a trupului. Pentru aceea Domnul, ştiind mai dinainte toate, ca unul ce este înţelepciunea Tatălui, luând înaintea uneltirilor diavolului, porunceşte oamenilor să taie dinainte de vreme pricinile, ca nu cumva socotind că cele mici sunt fără primejdie, să cadă jalnic în păcatele cele mari şi înfricoşate. Şi zice: „S-a zis celor de demult”, adică celor din Lege, acestea şi acestea, „iar Eu vă zic vouă” (Matei 6, 21 ş.u.). Deci cel ce a învăţat din Sfânta Evanghelie, e dator să ia seama la cele ce le învaţă Mântuitorul şi să le facă, spre a se izbăvi de cursele vrăjmaşului şi să aibă poruncile în mare cinste şi în bună lucrare, căci numai cu multă înţelepciune îşi poate mântui sufletul. Căci poruncile sunt daruri ale lui Dumnezeu. Şi cu adevărat „toată darea cea bună şi tot darul desăvârşit de sus este” (Iac. 1, 17), zice fratele Domnului. Iar Damaschin zice: „Pune nouă mijlocitoare neînfruntată pe Cea care Te-a născut pe Tine, Hristoase, şi cu rugăciunile ei, dăruieşte-ne nouă, ca un milostiv, Duh de bunătate, ce se pogoară de la Tatăl Tău”.

Căci cel ce a primit darul luării aminte la dumnezeieştile Scripturi, cum zic Părinţii, află tot binele ascuns în toate Scripturile. Căci zice Domnul: „Cel învăţat în ale Împărăţiei cerurilor” (Matei 13, 11), şi celelalte. Sau în liniştea cea după Dumnezeu şi în citirea dumnezeieştilor Scripturi, ştie că altă faţă arată Scriptura celorlalţi oameni, chiar dacă par că o cunosc, şi altă faţă celui ce s-a închinat pe sine rugăciunii neîncetate sau are gândul tot timpul la Dumnezeu,

---

[180] *A patra sută a capetelor despre dragoste,* cap. 63-65. *(Filocalia rom.,* ed. cit., 2, p. 140).

[181] Până aici cap. *Despre socoteală;* în ms. 1993 „de cea deasă şi curvească vedeare se sileaşte a nu băga de seamă, într-acest chip şi spre toate patimile”. Apoi cu titlul în text: *Pentru a nu să deznădăjdui, deşi multe greşeşte neştine.*

încât să-l aibă în loc de răsuflare în toate, chiar dacă pentru lume este simplu şi neînvăţat în ştiinţele omeneşti, cum zice marele Vasile. Dumnezeu Se arată mai degrabă simplităţii şi smereniei, zice Scărarul, şi nu ostenelilor şi înţelepciunii ajunsă fără folos[182]. Mai degrabă o leapădă Dumnezeu pe aceasta, dacă nu are smerenie. Căci mai bun e cel simplu la cuvânt, şi nu la cunoştinţă, după Apostol (2 Cor. 11, 6). Fiindcă cunoştinţa duhovnicească este un dar, iar ştiinţa cuvântului este o învăţătură omenească, ca celelalte învăţături ale lumii acesteia, şi nu ajută la mântuirea sufletului. Aceasta se vede de la elini.

Iar citirea se face spre a aminti celor ce ştiu cele spuse din cercare şi spre a învăţa pe cei necercaţi. Marele Vasile zice că atunci când Dumnezeu află o inimă curată de toate lucrurile şi învăţăturile lumeşti, Îşi scrie în ea dogmele Sale ca pe o tăbliţă nescrisă. Iar aceasta o spune ca să nu citească cineva cele ce nu slujesc la a bineplăcea lui Dumnezeu. Dar dacă neştiind aceasta, a citit vreodată, să se nevoiască degrabă să şteargă amintirea lor, prin citirea duhovnicească a dumnezeieştilor Scripturi, mai ales a celor ce îl ajută la mântuirea sufletului, după starea la care a ajuns. Dacă este încă făptuitor[183], să citească vieţile şi cuvintele Părinţilor, iar dacă harul l-a ridicat la cunoştinţa dumnezeiască, să citească toate Scripturile dumnezeieşti. Prin aceasta va putea, după Apostol, „să surpe toată înălţarea ce se ridică împotriva cunoaşterii lui Dumnezeu şi să pedepsească toată neascultarea şi nesupunerea” (2 Cor. 10, 5-6), prin făptuire şi prin cunoaşterea adevărată a poruncilor dumnezeieşti şi a dogmelor lui Hristos. În afară de acestea să nu citească nimic. Căci ce trebuinţă este să ia duh necurat în loc de Duh Sfânt? Fiindcă în cuvântul cu care se îndeletniceşte cineva, vrea să aibă duhul acelui cuvânt; şi fiindcă lucrul nu i se pare rău, ca celor cercaţi.

Despre citirea cea după Dumnezeu[184]

Să se facă deci citirea cea după Dumnezeu, ca să nu rătăcească mintea, pentru că ea este începutul mântuirii. Căci Solomon zice că vrăjmaşul urăşte sunetul adeveririi (Pilde 11, 15-Sept). Adică rătăcirea gândului este începutul păcătuirii, cum zice Sfântul Isaac[185]. Iar cel ce vrea să fugă de aceasta cu desăvârşire, se cade să petreacă mult în chilie. Şi dacă este supus trândăviei, să lucreze puţin, ca şi cel nepătimitor şi cunoscător, spre folosul altora şi spre ajutorul celor neputincioşi. Fiindcă aşa făceau şi părinţii cei mari, din pogorământ, asemănându-se cu cei pătimaşi de dragul cugetării smerite, ca unii ce puteau să aibă pretutindeni pe Dumnezeu în ei, atât când se îndeletniceau cu contemplaţia în Dumnezeu, cât şi în lucrul mâinilor şi în târg, cum zice marele Vasile către cei desăvârşiţi, ca şi în mulţime de norod, ca unii

---

[182] Cuv. XXVI: *Pentru desluşirea gândurilor,* 32, în *Filocalia rom.,* 9, ed. cit., p. 329.

[183] Dacă nu a ajuns la treapta de contemplativ, ci e pe treapta lucrării poruncilor.

[184] Cu titlul acesta şi în ms. 1935 (f. 109 r).

[185] Cuv. LXXIII: *Sfătuiri pline de folos, Filocalia rom.,* 10, p. 371.

ce sunt totdeauna numai în ei înşişi şi în Dumnezeu. Iar cel ce nu a ajuns încă aici, ci vrea să-şi ia rămas bun de la trândăvie, e dator să lepede de la sine toată vorbirea de prisos şi somnul peste trebuinţă, şi să o lase pe aceasta (privegherea) să-i topească trupul şi sufletul, până ce, săturându-se trândăvia, se va depărta, văzându-i răbdarea în gândirea neîncetată cea după Dumnezeu, în citire şi în rugăciune curată. Căci tot războinicul, văzându-se pe sine că poate să izbândească ceva, rămâne războindu-se, iar de nu, se retrage, fie de tot, fie pentru o vreme. De aceea, cel ce vrea să biruiască pe cei ce-l războiesc, e dator să aibă toată răbdarea. Iar „cel ce rabdă până la sfârşit se va mântui" (Matei 10, 22). „Drept este, zice Apostolul, să dea necaz celor ce ne întristează pe noi, iar nouă celor necăjiţi, uşurare" (2 Tes. 1, 6-7).

Niciun lucru care se face după Dumnezeu, cu smerenie, nu este rău. Cu toate acestea sunt deosebiri între lucruri şi îndeletniciri. Tot ce este în afară de trebuinţa neapărată, adică tot ce nu ajută la mântuirea sufletului sau la viaţa trupului, i se face piedică celui ce vrea să se mântuiască. Fiindcă nu mâncărurile, ci lăcomia pântecelui este rea; nu banii, ci împătimirea; nu grăirea, ci grăirea în deşert; nu cele dulci ale lumii, ci neînfrânarea; nu dragostea către ai tăi, ci lenevirea de la cele bineplăcute lui Dumnezeu, ce se naşte de aici; nu hainele trebuitoare pentru acoperire şi ferire de frig sau de arşiţă, ci cele de prisos şi de mult preţ; nu casele pentru a te apăra cu ai tăi de fiare şi de oamenii răi, ci cele cu două şi cu trei caturi, mari şi mult costisitoare; nu a avea un lucru, ci a nu-l avea spre trebuinţă neapărată; nu a avea cei ce trăiesc în sărăcie cărţi este rău, ci a nu le avea spre citirea cea după Dumnezeu; nu a avea prieteni, ci a avea pe cei ce nu sunt spre folosul sufletului; nu femeia este un rău, ci curvia; nu bogăţia, ci iubirea de arginţi; nu vinul, ci beţia; nu mânia firească, dată spre osândirea păcatului, ci întrebuinţarea ei împotriva semenilor noştri; nu a stăpâni e rău, ci a fi iubitor de stăpânire; nu slava, ci iubirea de slavă şi slava deşartă care e şi mai rea decât acestea; nu a avea virtute, ci a-ţi închipui că o ai; nu cunoştinţa, ci părerea că ai cunoştinţă şi, ceea ce e mai rău decât aceasta, necunoaşterea neştiinţei tale; nu cunoştinţa adevărată, ci cunoştinţa mincinoasă; nu lumea e rea, ci patimile; nu firea, ci cele contrare firii; nu unirea în cuget, ci unirea pentru a face rău, iar nu pentru mântuirea sufletului; nu mădularele trupului, ci reaua lor folosire. Căci nu ni s-a dat vederea ca să poftim cele ce nu trebuie, ci ca, văzând făpturile, să slăvim prin ele pe Făcătorul şi să umblăm bine spre cele de folos sufletului şi trupului nostru; nici urechile spre a auzi bârfirea şi vorbirea netrebnică, ci pentru a auzi cuvântul lui Dumnezeu şi toată vorbirea pe care o auzim de la oameni, de la păsări şi de la celelalte, şi din aceasta să slăvim pe Făcător; nici mirosul spre a ne moleşi sufletul şi a slăbi tăria lui prin mirosuri plăcute, cum zice Teologul[186],

[186] *Cuvânt la Paşti,* la Sf. Nicodim Aghioritul, *Carte pentru cele cinci simţiri,* Neamţ, 1826, p. 87.

ci pentru a răsufla și a primi aerul dăruit nouă de Dumnezeu și a-L slăvi pe El pentru acesta fără de care nimeni nu poate trăi trupeşte, nici om, nici dobitoc.

Mă minunez de înţelepciunea Făcătorului de bine, cum lucrurile cele mai trebuincioase pot fi aflate uşor de toţi, ca aerul, focul, apa și pământul. Dar nu numai acestea, ci și cele care pot să mântuiască sufletul, le-a făcut mai ușor de dobândit decât celelalte lucruri. Iar cele ce-i aduc pieire, mai greu. Astfel, sărăcia mântuiește mai multe suflete, iar bogăţia se face piedică celor mulţi; și cea dintâi o poate afla oricine, cealaltă însă nu ne este la îndemână. Pe urmă ocara, smerenia, răbdarea, ascultarea, supunerea, înfrânarea, postul, privegherea, tăierea voii proprii, neputinţa trupească, mulţumirea pentru toate acestea, ispitele, păgubirile, lipsa celor trebuincioase, lipsa celor dulci, golătatea, îndelunga-răbdare și, simplu, toate lucrurile care se fac pentru Dumnezeu sunt fără piedică și nimeni nu se luptă pentru ele, ci mai degrabă le lasă celor ce le aleg să le aibă, fie că vin asupră-le cu voia sau fără voia lor. Iar cele ce duc spre pieire sunt greu de aflat, ca bogăţia, slava, fala, semeţia, stăpânirea, puterea, neînfrânarea, multa mâncare, somnul mult, împlinirea voii proprii, sănătatea și tăria trupului, viaţa fără necazuri, câștigurile, împlinirea tuturor poftelor după cele plăcute, hainele și acoperămintele multe și de mare preţ și cele asemenea, pentru care e mare lupta și anevoie se află și trecător le e folosul și mult e necazul și puţină bucuria. Fiindcă celor ce le au și celor ce nu le au, dar poftesc să le aibă, le pricinuiesc tot felul de necazuri, cu toate că nu este niciuna rea, ci e rea numai folosirea lor, cum s-a zis. Căci nu ca să furăm, să răpim și să ne ridicăm mâinile cu răutate unii asupra altora, ni s-au dat mâinile și picioarele, ci ca să le folosim spre toată lucrarea cea după Dumnezeu: cei mai slabi cu sufletul, spre miluirea săracilor și ajutorarea celor ce au lipsă, în vederea desăvârșirii; iar cei mai tari cu sufletul și cu trupul, spre a slăvi prin neavere și urmarea lui Hristos și a sfinţilor Lui ucenici pe Dumnezeu și a se minuna de înţelepciunea Lui cea ascunsă în mădularele noastre: cum mâinile acestea și micile degete sunt gata spre toată știinţa, lucrarea, scrierea și îndeletnicirea, prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu. Căci de la El ni s-a dăruit pentru marea Lui bunătate cunoștinţa meșteșugurilor și a scrierilor nenumărate, a înţelepciunii și a leacurilor tămăduitoare, a limbilor și a cărţilor felurite, și, simplu, toate cele ce s-au făcut mai înainte, se fac și se vor face. Și ni se dau pururea spre a vieţui trupește și a ne mântui sufletește, dacă ne folosim de toate cele ce sunt potrivit cu scopul lui Dumnezeu, și prin acestea Îl slăvim pe El cu toată recunoștinţa. Iar de nu, cădem și ne pierdem, și toate cele ce sunt ni se fac spre necazul nostru în veacul de acum și spre osânda veșnică în cel viitor, precum s-a zis mai înainte.

Despre adevărata deosebire (dreapta socoteală)[187]

Cel ce a luat, prin harul lui Dumnezeu, darul deosebirii din multa

[187] Acest titlu în ms. 1935, (f. 114 r).

smerită cugetare, e dator să păzească acest dar cu toată puterea, ca să nu facă nicidecum ceva fără dreaptă socoteală. Ca nu cumva aflându-se în cunoştinţă, să greşească din neglijenţă şi să-şi pricinuiască sieşi o mai mare osândă. Iar cel ce n-a luat darul acesta, încă e dator să nu aleagă niciun gând sau cuvânt sau lucru fără întrebare, credinţă tare şi rugăciune curată, fără care nu poate să ajungă în chip nemincinos la dreapta socoteală. Căci aceasta se naşte din smerita cugetare. Iar ea naşte în cel ce o are puterea de a străvedea, cum zic avva Moise şi Scărarul, încât cel ce o are prevede uneltirile ascunse ale vrăjmaşului şi retează pricinile lor înainte de vreme, cum zice David: „Şi a văzut ochiul meu întru vrăjmaşii mei" (Ps. 55, 7).

Semnele darului deosebirii sunt: a cunoaşte în chip nemincinos cele bune şi cele contrare; pe urmă a şti voia dumnezeiască în toate cele întreprinse. Iar a puterii de a străvedea: a-şi cunoaşte cineva greşelile sale înainte de a porni la faptă, şi cele ce se fac de draci prin furarea atenţiei; apoi şi tainele cele ascunse în dumnezeieştile Scripturi şi în făpturile sensibile. Dar şi maica acestora, smerenia, are un semn, cum s-a zis mai înainte despre ea. Şi ce se cunoaşte din aceasta?

Dacă este cineva smerit cu cugetul, trebuie să aibă toată virtutea şi să creadă că este cu adevărat mai prejos decât toată făptura, ca unul ce datorează mai mult. Iar de nu are simţirea aceasta, însăşi aceasta este dovada că e mai rău decât toată făptura, chiar dacă s-ar părea că are petrecere întocmai ca îngerii. Fiindcă îngerul adevărat nu a putut să placă Făcătorului fără smerenie, măcar că avea atâtea virtuţi şi înţelepciune. Deci ce are să spună cel ce-şi închipuie că este înger, fără smerenie, care e pricina tuturor bunătăţilor ce sunt şi vor fi? Din ea se naşte darul deosebirii care luminează sfârşiturile şi fără de care toate sunt întunecoase. Căci ea se şi zice lumină şi de aceea avem lipsă de această lumină înaintea oricărui cuvânt şi faptă, ca văzând celelalte, să ne minunăm. Dar ne minunăm şi de Dumnezeu, cum în ziua cea dintâi şi doamna celorlalte, a făcut întâi lumina, ca cele ce se vor face după ea să nu rămână nevăzute, ca şi cum n-ar fi, zice Damaschin[188]. Aşadar, lumina, precum s-a zis mai înainte, este darul deosebirii. Iar cel mai trebuincios dintre toate darurile este puterea străvederii născută din ea. Căci ce este mai trebuincios decât a vedea cineva cum vor să-l fure dracii şi a-şi păzi sufletul cu ajutorul harului. Dar mai trebuincioasă iarăşi decât toate lucrările este curăţia conştiinţei, zice Sfântul Isaac[189], şi sfinţenia trupului, „fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul" (Evr. 12, 14), cum zice Apostolul.

---

[188] *Dogmatica* II, 7.

[189] „Fără curăţarea patimilor nu se vindecă sufletul de bolile păcatului, nici nu câştigă slava pe care a pierdut-o prin călcarea poruncii", Cuv. LXXXVI, *Despre felurite pricini, vol. cit.,* p. 460.

Despre trebuinţa ca omul să nu deznădăjduiască chiar dacă ar greşi mult[190]

Dar nu trebuie să deznădăjduim dacă nu suntem cum se cuvine să fim. Rău este că ai păcătuit, omule! Dar de ce nedreptăţeşti pe Dumnezeu şi-L socoteşti neputincios, din neştiinţă? Oare nu poate să mântuiască sufletul tău Cel ce a făcut pentru tine lumea cea atât de mare, pe care tu o vezi? Iar de zici că mai degrabă şi aceasta îmi este spre osândă, precum şi pogorârea Lui, pocăieşte-te şi-ţi va primi pocăinţa ta, ca şi pe a fiului risipitor şi a păcătoasei. Dacă însă nici aceasta nu o poţi şi greşeşti, din obişnuinţă, chiar în cele ce nu vrei, ai smerenie ca vameşul, şi-ţi va ajunge ţie spre mântuire. Căci cel ce păcătuieşte fără puterea de a se pocăi, dar nu deznădăjduieşte, neapărat se va socoti pe sine mai prejos decât toată zidirea şi nu va îndrăzni să osândească sau să ocărască pe vreun om, ci mai degrabă se minunează de iubirea de oameni a lui Dumnezeu şi e plin de recunoştinţă faţă de Făcătorul de bine, şi poate avea şi alte bunătăţi. Acesta, măcar că se supune diavolului întru a păcătui, dar iarăşi, de frica lui Dumnezeu, nu-l ascultă pe vrăjmaş, care-l împinge să deznădăjduiască[191], şi prin aceasta este parte a lui Dumnezeu, având recunoştinţă, mulţumire, răbdare, frică de Dumnezeu, nejudecând pe alţii, şi prin aceasta nefiind judecat, lucruri care sunt trebuincioase foarte.

Sfântul Ioan Gură de Aur zice despre gheenă că ne este binefăcătoare aproape mai mult decât Împărăţia cerurilor, fiindcă prin ea mulţi intră în Împărăţie, iar prin Împărăţie, puţini, dar aceasta datorită iubirii de oameni a lui Dumnezeu. Cea dintâi îi alungă cu frica, cea de a doua îi îmbrăţişează, şi prin amândouă ne mântuim, cu harul lui Hristos. Căci precum cei războiţi de multe patimi sufleteşti şi trupeşti, dacă le rabdă şi nu renunţă la libertate, din negrijă, nici nu deznădăjduiesc, se încununează, aşa şi cel ce a aflat nepătimirea cu eliberarea şi uşurarea ei, cade degrabă dacă nu dă pururea mulţumită, prin aceea că nu judecă pe nimeni. Iar dacă îndrăzneşte să facă aceasta, arată că foloseşte cu puterea, bogăţia pentru sine, zice Sfântul Maxim. Şi precum cel încă pătimaş şi nepărtaş de lumina cunoştinţei se află în mare primejdie dacă are stăpânire peste vreunii, zice Damaschin[192], aşa şi cel ce a luat nepătimire de la Dumnezeu şi cunoştinţă duhovnicească, dacă nu foloseşte şi alte suflete. Căci nimic altceva nu foloseşte celui neputincios ca alergarea la linişte, nici celui pătimaş şi fără cunoştinţă, ca supunerea în ea. De asemenea, nimic nu e mai bine ca a-şi cunoaşte cineva neştiinţa şi neputinţa proprie; şi nimic nu e mai rău ca a nu le cunoaşte pe acestea. La fel, nu e altă patimă mai urâtă ca îngâmfarea, nici mai vrednică de râs, ca iubirea de arginţi,

---

[190] Acelaşi titlu în ms. 1935 (f. 113 r, şi în ms. nr. 1933).

[191] Până aici cap. din ms. 1933. Apoi o scurtă încheiere corespunzătoare cu primele trei rânduri ale cap. 31, şi trece la capitolul următor, cu acelaşi titlu, cap. 28.

[192] Lucrul acesta îl subliniază cu tărie şi Sf. Nil Ascetul în *Cuvânt ascetic,* 22-28, *Filocalia rom.,* 1, p. 215-220.

care e rădăcina tuturor relelor. Fiindcă oamenii izbutind, cu multă osteneală, să-şi facă bani din metalul pământului, îi îngroapă iarăşi în pământ degeaba. De aceea, zice Domnul: „Nu vă adunaţi comori pe pământ" (Matei 6, 19), şi celelalte; şi iarăşi: „Unde este comoara voastră, acolo este şi inima voastră" (Matei 6, 21). Căci dorul minţii omeneşti e atras de obişnuinţă spre lucrurile în care zăboveşte, fie spre cele pământeşti, fie spre patimi, fie spre bunătăţile cereşti şi veşnice. Iar obişnuinţa dăinuind, primeşte putere de fire, zice marele Vasile.

Iar când cineva este bolnav, atunci trebuie să fie cu şi mai multă luare-aminte la mărturia conştiinţei, ca să-şi sloboadă sufletul de toată osânda, ca nu cumva ajungându-l sfârşitul vieţii, să se căiască în deşert şi să se tânguiască veşnic. Deci cel ce nu poate să rabde pentru Hristos moartea sensibilă, ca Acela, trebuie să o rabde măcar pe cea duhovnicească, prin libera alegere. Şi va avea despre ea mărturia conştiinţei, prin aceea că nu s-a supus dracilor ce-l războiesc, sau voilor acelora, ci i-a biruit pe ei. Căci aşa au făcut şi sfinţii mucenici şi cuvioşii Părinţi: cei dintâi au mucenicit trupeşte, cei de al doilea au răbdat duhovniceşte. Deci cel ce s-a silit puţin, a biruit pe vrăjmaşi, iar cel ce s-a lenevit puţin, s-a întunecat şi s-a pierdut.

Calea cea mai scurtă spre dobândirea virtuţilor şi depărtarea patimilor[193]

Nimic[194] nu obişnuieşte, zice marele Vasile, să întunece cugetarea aşa de mult ca răutatea; nici să lumineze mintea, ca citirea în linişte; nici să aducă o durere mai năprasnică sufletului, ca gândul morţii; nici să pricinuiască sporirea nevăzută, ca ocărârea de sine şi tăierea voilor proprii; sau pierderea nevăzută, ca părerea de sine şi plăcerea de sine. Nimic nu pricinuieşte depărtarea lui Dumnezeu şi pedepsirea omului credincios cum o face cârtirea; nici nu duce aşa de uşor la păcătuire, ca zăpăceala şi vorba multă. Nu este lucru care să ducă aşa de repede la dobândirea virtuţii ca singurătatea şi adunarea minţii; nici la recunoştinţă şi mulţumire, ca cugetarea la darurile lui Dumnezeu şi la răutăţile noastre. Nimic nu surpă facerile de bine, ca vestirea lor cu laudă; şi nimic nu obişnuieşte să aducă mântuire fără voie, ca ispitele. Nu este cale mai scurtă către nepătimire şi înţelepciunea Duhului cum e calea împărătească, ce se ţine departe în toate, atât de ceea ce e prea mult, cât şi de ceea ce e prea puţin. Şi nu este altă virtute care să poată cuprinde voia dumnezeiască, ca smerita cugetare şi părăsirea oricărui gând şi oricărei voiri proprii. Nu este ceva care să

---

[193] Fără titlu în ms. nr. 1935 (f. 117 v).

[194] În ms. 1935 e aşa: „Nimic aşa (zice marele Vasilie) poate întuneca cugetul ca vicleşugul; nici să lumineze mintea ca citirea întru tâlcuire, zice Sfântul Isaac; nici spre grabnică durere a sufletului, precum pomenirea morţii dumnezeieşti, zice cel al *Scării;* nici nevăzută înainte-sporire ca ocărârea de sine şi lăsarea voilor sale, zice Sfântul Dorotei; nici nevăzută pierzare ca părerea şi ca plăcerea de sine; nici pricinuitoare de întoarcere a lui Dumnezeu şi de pedepsire a omului ca cârtirea...zice Sfântul Isaac".

ajute la tot lucrul bun, ca rugăciunea curată, nici piedică la dobândirea virtuţilor, ca împrăştierea şi rătăcirea cugetării, chiar dacă e de scurtă vreme[195]. Căci cu cât are cineva mai multă curăţie, cu atât îşi apare ca păcătuind mai mult prin aceea că vede; şi cu cât păcătuieşte mai mult, cu atât se întunecă mai mult, chiar dacă îşi apare ca având curăţie. Şi iarăşi, cu cât are cunoştinţă mai multă, cu atât îşi apare mai lipsit de cunoştinţă; şi cu cât îşi cunoaşte mai puţin neştiinţa sa şi cunoştinţa duhovnicească cea din parte, cu atât i se pare că e mai cunoscător. Şi cu cât rabdă cel ce se nevoieşte mai mult necazurile, cu atât va birui mai sigur pe vrăjmaş; şi cu cât se nevoieşte cineva mai mult să facă vreun bine într-o zi, cu atât se face mai îndatorat pentru toate zilele vieţii sale, zice Sfântul Marcu[196].

Dacă a lui ar fi puterea, a lui ar fi şi râvna. Dar harul este al lui Dumnezeu. Iar dacă a putut atunci când a venit harul, ce laudă are unul ca acesta? De ce îşi închipuie că poate face vreun bine de la sine, osândind pe nedrept pe cei ce nu pot? Cel ce cere un lucru de la aproapele, e dator, cu mai multă dreptate, să-l ceară de la sine. Căci precum sunt datori păcătoşii să tremure de frica lui Dumnezeu fiindcă L-au mâniat, tot aşa sunt datori cei ce au fost acoperiţi de harul Lui în neputinţa lor gata de deznădăjduire, să tremure cu mult mai vârtos, ca unii ce-I datorează multe. Şi precum mare prăpastie este necunoaşterea Scripturilor, cum zice Sfântul Epifanie, la fel, şi mai mare rău este neascultarea întru cunoştinţă.

Mai mare este facerea de bine pe seama unui suflet prin cuvânt sau rugăciune, precum mai mare lucru este când cineva rabdă pe aproapele, ca să nu fie necăjit cel care-l nedreptăţeşte, ci să i se liniştească voia în vremea tulburării sale, cum zice Sfântul Dorotei. Prin aceasta face milă cu sufletul lui, purtându-i povara, şi se roagă pentru el, dorindu-i mântuirea şi orice alt bine trupesc şi sufletesc. Aceasta este răbdarea cea curată a răului, care ne curăţă sufletul şi-l ridică spre Dumnezeu. Fiindcă slujirea omului e mai mare decât orice lucrare şi virtute. Căci nu este ceva mai mare între virtuţi şi mai desăvârşit ca dragostea aproapelui. Iar semnul acesteia e nu numai să nu ţii un lucru de care are lipsă altul, ci să rabzi şi moartea pentru el, cu bucurie, după porunca Domnului, şi să socoteşti aceasta ca o datorie. Şi pe drept cuvânt. Căci suntem datori să iubim pe aproapele până la moarte, nu numai pentru dreptul firii, ci şi pentru preacinstitul sânge vărsat pentru noi al lui Hristos, Care ne-a poruncit aceasta.

Nu fi iubitor de tine, zice Sfântul Maxim, şi vei fi iubitor de Dumnezeu;

---

195 Până aici capitolul anterior în ms. 1995. Urmează cu titlul la mijloc: *Pentru cum câştigă cineva credinţa cea adevărată.*

196 *Despre cei ce-şi închipuie că se îndreptează din fapte,* cap. 43 (*Filocalia rom.,* 1, p. 305).

nu-ţi fi plăcut ţie, şi vei fi iubitor de frate[197]. Aceasta vine din nădejde. Iar nădejdea înseamnă a crede fără îndoială, din tot cugetul, că vei dobândi sigur ceea ce nădăjduieşti. Aceasta se naşte iarăşi din credinţă tare, prin care cineva nu-şi mai face nicio grijă de viaţă, sau de moartea sa, ci toată grija sa o lasă lui Dumnezeu, cum s-a zis înainte despre semnele celui ce vrea să ajungă la nepătimire, a căror temelie este credinţa. Căci cel ce o are pe aceasta, e dator să cugete că precum a făcut Dumnezeu toate, şi pe noi împreună cu toate, din cele ce nu sunt, pentru bunătatea Sa desăvârşită, aşa va purta grijă desigur şi de sufletul şi de trupul nostru, precum El ştie.

Cum se câştigă credinţa adevărată?[198]

Dar cel ce doreşte dobândirea acesteia (care este temelia tuturor bunătăţilor, uşa tainelor lui Dumnezeu, biruinţa necontenită a vrăjmaşilor, cea mai trebuincioasă dintre toate virtuţile, aripa rugăciunii şi sălăşluirea lui Dumnezeu în suflet) e dator să sufere toată cercarea, cu care va fi probat de vrăjmaşi şi de multele şi felurite gânduri, pe care nimeni nu le poate înţelege, nici grăi ceva despre ele, sau descoperi, decât născocitorul răutăţii, diavolul. Însă unul ca acesta să creadă că de va birui ispitele ce vin asupră-i cu multă silă şi-şi va ţine mintea sa ca să nu cedeze gândurilor ce răsar în inima sa, va răpune deodată toate patimile[199]. Fiindcă nu el este cel ce a biruit, ci Hristos care a venit în el prin credinţă. Despre unii ca aceştia zice Domnul: „Cel ce are credinţă cât un grăunte de muştar...” (Matei 17, 20), şi celelalte. Dar chiar dacă slăbind ar ceda, să nu se sperie, nici să nu deznădăjduiască, nici să nu înscrie în sufletul său cele zise de începătorul răutăţii, ci să stăruie cu răbdare în lucrarea după putere a virtuţilor, păzind cu grijă poruncile[200], în liniştea şi îndeletnicirea cea după Dumnezeu, depărtându-se de la toate gândurile cele de bunăvoie. Căci vrăjmaşul mişcând toată uneltirea şi toată fantezia sa, ziua şi noaptea, şi neaflându-l pe om făcându-şi grijă de cursele, de chipurile şi de toate gândurile aduse de el, înciudat pentru că i s-au descoperit cursele pline de minciună, se depărtează descurajat. Şi experiind lucrătorul poruncilor lui Hristos neputinţa vrăjmaşului, nu se mai tulbură de nicio uneltire a lui, ci tot ce voieşte după Dumnezeu, cu bucurie împlineşte neîmpiedicat, întărit de credinţă şi ajutat de Dumnezeu în Care a crezut, cum zice Însuşi Domnul: „Toate sunt cu putinţă celui ce crede” (Marcu 9, 23). Fiindcă nu el este cel ce

---

[197] *Suta a patra a capetelor despre dragoste,* cap. 37 (*Filocalia rom.,* 2, p. 135).

[198] Cu titlul în ms. 1935 (f. 120 r).

[199] În ms. 1993 aici se pune virgulă. Şi continuă: zice Sfântul Isaac.

[200] Continuă în ms. 1993: Că zice Sfântul Maxim: „Datori sunteţi întru pustnicie a zăbovi pentru ca multă vreme mintea spre cele dumnezeieşti cu dorul trasă să fie dintru obişnuinţă. Pentru că dacă ar afla mintea altceva şi mai mare, trage pre poftirea pentru aceasta şi părăseşte pre cele ce din multă vreme le-au obişnuit”. Aici se sfârşeşte acest capitol. Apoi cu titlul la mijloc: *Pentru că mai mult foloseşte păcătosului mâlcomirea.*

biruie pe vrăjmaşi, ci Dumnezeu, Care poartă grijă de el prin credinţă, cum zice proorocul: „Pune pe Cel Preaînalt scăpare a ta...” (Ps. 90, 9), şi celelalte. Unul ca acesta nu-şi mai face grijă despre ceva, cunoscând că ostaşul se găteşte de război, dar mântuirea lui este la Dumnezeu, cum zice Solomon, şi prin aceasta îndrăzneşte în toate. Căci zice Sfântul Isaac: „Dobândeşte credinţă în tine, ca să calci pe vrăjmaşii tăi”. Acesta nu mai petrece ca unul ce se conduce de sine, ci ca o făptură purtată de voia lui Dumnezeu. Căci zice proorocul: „Vieţuitoare m-am făcut la Tine şi eu voi fi pururea cu Tine” (Ps. 72, 22). Voieşti să mă odihneşti prin cunoştinţa Ta, nu-Ţi voi grăi împotrivă. Voieşti iarăşi, de dragul smereniei, să mă laşi să am ispite, de asemenea sunt cu Tine; nu pot să fac ceva nicidecum de la mine; căci nu m-am făcut fără Tine din nimic, nici nu pot să trăiesc sau să mă mântuiesc. Fă cu făptura Ta ce vrei. Dar cred că bun fiind, îmi vei rândui cele bune, chiar dacă, spre folosul meu, nu le cunosc pe acestea. Dar nici nu sunt vrednic să le cunosc, nici nu cer să le aflu. Ca să am uşurare, poate nu-mi este de folos. Pentru aceea nu îndrăznesc să cer uşurare de vreun război, măcar că sunt neputincios şi împovărat în toate, fiindcă nu cunosc ce-mi foloseşte. Tu ştii toate şi fă cum ştii. Numai să nu mă abat de la ţintă, orice s-ar întâmpla. Fie că voiesc, fie că nu voiesc, mântuieşte-mă; şi aceasta dacă Îţi este plăcut Ţie. Eu deci nu am grijă. Înaintea Ta sunt ca ceva neînsufleţit. Sufletul meu îl încredinţez în mâinile Tale în veacul de acum şi în cel viitor. Tu toate le poţi, toate le cunoşti, vrei tuturor binele şi doreşti neîncetat mântuirea mea. Aceasta e vădit din toate binefacerile pe care le-ai făcut şi le faci pururea cu noi după har, în chip arătat şi ascuns, pe care le ştim şi pe care nu le ştim, precum şi din pogorârea Ta cea mai presus de minte la noi, Fiule şi Cuvinte al lui Dumnezeu. Iar eu cine sunt că îndrăznesc să mă vestesc Ţie, Cunoscătorule de inimi? Fac aceasta ca să-mi descopăr mie însumi şi vrăjmaşilor că alergând la Tine, limanul mântuirii mele, spun aceasta. Căci, iată, am cunoscut prin harul Tău că Dumnezeul meu eşti Tu, şi nu mai îndrăznesc să zic multe, ci vreau să-Ţi înfăţişez Ţie numai o minte golită, mută şi surdă. Căci nu eu, ci harul Tău lucrează totul. Nu mă ştiu pe mine să fi făcut vreodată vreun bine, ci pururea mulţimi de rele, pentru care Îţi arăt, căzând la Tine, o înfăţişare de rob, fiindcă m-ai învrednicit să mă pocăiesc şi fiindcă robul Tău sunt şi fiul roabei Tale. Dar să nu mă laşi pe mine, Doamne al meu, Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul meu, să fac sau să grăiesc sau să gândesc cele ce nu vrei. Căci îmi ajunge mie mulţimea atâtor păcate făcute mai înainte. Deci precum vrei, miluieşte-mă; păcătuit-am, miluieşte-mă, precum ştii. Cred, Doamne, că auzi glasul acesta sărman al meu. Ajută necredinţei mele, Cel ce mi-ai dăruit după existenţă şi calitatea de creştin. Mare lucru îmi este mie, zice Carpatiul, că mă numesc monah şi creştin[201], precum ai zis, Doamne, către careva din slugile Tale, că „mare lucru este ţie că s-a chemat peste tine numele

---

[201] Citat după înţeles din *Cuvânt ascetic, Filocalia rom.,* 4, p. 159.

Meu”. Acest lucru îmi este mai mare decât toate împărăţiile pământului şi ale cerului, numai să nu cad de la chemarea preadulcelui nume al Tău, Stăpâne mult milostive, mulţumescu-Ţi Ţie, şi celelalte, cum s-a scris înainte.

Deci, precum alte citiri se cuvin celui lucrător, alte cuvinte, alte lacrimi şi altă rugăciune, aşa şi altă credinţă este aceasta, deosebită de cea dintâi, care naşte liniştirea. Aceea este credinţă a auzului, aceasta a vederii, cum zice Sfântul Isaac[202]. Iar vederea este mai sigură decât auzul. Credinţa cea dintâi şi cea de obşte a dreptcredincioşilor se naşte din cunoştinţa naturală[203]. Din ea se naşte îndeletnicirea cea după Dumnezeu, precum s-a zis: postul, privegherea, citirea, psalmodierea, rugăciunea şi întrebarea celor cercaţi. Iar din toate acestea se nasc virtuţile sufletului sau paza poruncilor şi a purtării morale. Prin acestea vine credinţa cea mare, nădejdea şi dragostea desăvârşită, care răpeşte mintea la Dumnezeu, cum s-a zis, în rugăciune, când cineva se uneşte cu Dumnezeu în chip mintal, cum zice Sfântul Nil. Iar cuvintele rugăciunii s-au scris o dată, ca pururea să facă aceeaşi rugăciune cel ce vrea să-şi înfăţişeze mintea sa nemişcată înaintea Sfintei şi de viaţă începătoarei Treimi, ca să fie văzută (chiar dacă este cu neputinţă să vadă ceva), fără formă, fără chip, fără culoare, netulburată, neîmprăştiată, nemişcată, nematerială, cu totul în afară de cele cugetate şi cunoscute în toată zidirea, ci stând de vorbă cu Dumnezeu în pace adâncă şi desăvârşită netulburare. Se cuvine, deci, ca monahul să aibă numai pomenirea Lui sfântă, până ce ajunge la răpirea minţii, după ce s-a învrednicit să zică precum trebuie rugăciunea Domnului, adică Tatăl nostru, cum a zis avva Filimon[204], împreună cu Sfinţii Apostoli, mucenici şi cuvioşi. Iar ce este în afară de acestea, e flecăreală izvorâtă din părerea de sine. Căci Dumnezeirea este nehotărnicită şi necircumscrisă. Şi mintea care a ajuns în sine însăşi, se cade să fie astfel, ca să se învrednicească şi de harul sălăşluirii Duhului Sfânt. „Nu prin vedere, ci prin credinţă umblăm” (2 Cor. 5, 7), zice Apostolul. De aceea suntem datori să zăbovim întru nevoinţă, ca prin multa vreme, mintea să fie atrasă cu dorul spre cele dumnezeieşti, din obişnuinţă. Fiindcă dacă nu află mintea altceva mai de preţ decât lucrurile sensibile, nu-şi întoarce pofta spre aceea, ca să părăsească cele cu care s-a obişnuit vreme îndelungată. Deci precum cei iubitori de oameni şi nepătimaşi nu se vatămă mult de lucrurile lumii, pentru că le chivernisesc bine, aşa şi cei ce au daruri mari, pentru că pun în seama lui Dumnezeu isprăvile lor.

---

[202] Του αγίου ‘Ισαακ, τα ευρεθέντα ασκητικά, ed. Nichifor Teotoche, Atena, 1895, Cuv. XVII, p. 65.

[203] *Ibidem.*

[204] *Cuvânt foarte folositor (Filocalia rom.,* 4, p. 194-195).

Liniştirea foloseşte mai mult celor pătimaşi[205]

Tuturor le este de folos liniştea şi fuga de unele lucruri şi de anumiţi oameni. Dar mai mult celor pătimaşi şi slabi. Fiindcă nu poate mintea numai din făptuirea cea din afară să se facă nepătimaşă, dacă nu îi urmează multe şi duhovniceşti vederi. Nici împrăştierea şi conducerea nu-l lasă pe cineva fără vătămare, dacă nu şi-a dobândit mai întâi nepătimirea prin fuga de ispitele lumii. Iar grija vieţii şi tulburarea obişnuiesc să vatăme şi pe cei desăvârşiţi şi pe cei nepătimitori[206]. Căci niciun folos nu vine, zice Gură de Aur, din lucrarea omului, fără înrâurirea de sus. Dar nici înrâurirea de sus nu vine peste cel ce nu o primeşte în chip liber. De amândouă avem trebuinţă: şi de lucrarea dumnezeiască, şi de cea omenească; şi de făptuire, şi de cunoştinţă; şi de temere, şi de nădejde; şi de plâns, şi de mângâiere; şi de frică, şi de smerenie; şi de dreaptă socoteală, şi de dragoste. Fiindcă toate ale vieţii, zice, sunt îndoite; zi şi noapte, lumină şi întuneric, sănătate şi beteşug, virtute şi păcat, uşurinţă şi greutate, viaţă şi moarte, ca cei slabi prin unele să iubim pe Dumnezeu, şi prin altele să fugim de păcat de frica ispitelor, iar cei puternici să iubim prin toate pe Dumnezeu ca pe Tatăl, cunoscând că toate sunt bune foarte şi Dumnezeu le rânduieşte după folos. Aceştia de la cele plăcute trebuie să se înfrâneze, iar pe cele grele să le dorească, ştiind că prin cele dintâi se susţine viaţa trupurilor, spre slava Făcătorului; iar prin celelalte sunt ajutate sufletele spre a se mântui, din mila negrăită a lui Dumnezeu.

Căci trei sunt stările oamenilor: robi, plătiţi şi fii[207]. Robii nu iubesc binele, dar se reţin de la rău de frica muncilor. Acesta nu este, zice Sfântul Dorotei, un lucru bun, nici bine-plăcut. Cei plătiţi iubesc binele şi urăsc răul, dar în nădejdea plăţii. Iar fiii, fiind desăvârşiţi, nu se reţin de la rău de frica muncilor, ci-l urăsc cu putere, nici nu fac binele în nădejdea plăţii, ci-l socotesc ca pe o datorie. Ei iubesc şi nepătimirea ca pe o urmare a lui Dumnezeu şi ca pe o pricinuitoare a sălăşluirii Lui, prin care se depărtează de tot răul, chiar dacă nu e vreo ameninţare. Fiindcă dacă nu se face cineva nepătimitor, nu-Şi trimite Sfântul Dumnezeu Duhul Său Cel Preasfânt, ca nu cumva să se afle încă atras din obişnuinţă spre patimi şi să se facă vinovat în faţa Duhului Sfânt celui sălăşluit în el, şi mai mare osândă să aibă. Dar când deprinderea virtuţii îl face să nu mai aibă prietenie cu vrăjmaşii, nici să mai fie atras de obişnuinţa patimilor, se împărtăşeşte de har, şi aşa rămâne neosândit primind darul. De aceea zice Scărarul: „Nu ne descopere nouă Dumnezeu voia Lui, ca nu cumva

---

[205] Cu titlu în ms. 1935 (f. 125 r).

[206] De aici în ms. 1993 se continuă astfel: Pentru aceasta zic Părinţii: Că datornic este neştine întâi nepătimirea..., şi celelalte din acest text, din cap. 39.

[207] „Pentru că, după cum spune marele Vasilie, trei stări sunt cu care putem plăcea lui Dumnezeu”, la Avva Dorotei: Cuv. IV, *Despre frica de Dumnezeu,* 2, *Filocalia rom.,* 9, p. 514.

aflând-o să nu o ascultăm şi să ne osândim şi mai mult”[208]. Căci prunci fiind, nu ne dăm seama de milostivirea Lui nemărginită către noi, cei nemulţumitori. Cel ce vrea, zice, să afle voia dumnezeiască trebuie să moară lumii întregi şi voilor sale întru toate. De aceea, niciun lucru îndoielnic nu trebuie să-l facă cineva sau să-l hotărască ca bun, afară de cazul că nu poate să trăiască sau să se mântuiască fără el. Să întrebe pe cei încercaţi sau să-şi câştige asigurarea din credinţa cea tare şi din rugăciune, înainte de a fi ajuns la desăvârşita nepătimire, care face mintea nebiruită şi nemişcată în tot lucrul bun. În felul acesta încleştarea poate fi mare, dar omul rămâne nevătămat. Căci „puterea Mea întru neputinţă se desăvârşeşte” (2 Cor. 12, 9), zice Domnul. Iar Apostolul: „Când sunt slab, atunci sunt tare” (2 Cor. 12, 10).

Căci a fi cineva nerăzboit nu e bine. Fiindcă dracii se depărtează adeseori, zice Scărarul, pentru multe pricini, părăsindu-l pe monah, fie pentru a-i întinde curse, fie pentru a-i stârni părerea de sine, sau înălţarea, sau vreun alt rău, cu care se mulţumesc, ştiind că acestea pot să umple locul celorlalte patimi.

Părinţii, zice Cartea bătrânilor (Patericul), au păzit poruncile, cei de după ei le-au scris, iar noi am pus cele scrise în dulapuri (biblioteci)[209]. Chiar dacă vrem să le mai şi citim, nu stăruim să înţelegem cele scrise şi să le facem, ci le citim în fugă, sau, socotind că facem ceva mare, ne înălţăm, neştiind că mai mult ne osândim dacă nu le împlinim, cum zice Gură de Aur; „Cel ce a cunoscut, zice Domnul, voia Domnului său” (Luca 12, 47), şi celelalte. Aşadar, bună e citirea şi cunoştinţa, dar când duc la o mai mare smerenie; asemenea şi sfatul, dar când nu iscodeşte cineva viaţa învăţătorului, cum zice Teologul: „Nu căuta vrednicia de crezare a celui ce te învaţă sau îţi vesteşte”, şi cum zice Domnul: „Câte vă vor zice vouă preoţii” (Matei 23, 3), şi celelalte. Căci nicio vătămare nu-i vine vreunuia care întreabă, din faptele celui ce-l învaţă pe el, dar iarăşi niciun folos, dacă nu lucrează însuşi. Pentru că fiecare va da socoteală pentru sine: învăţătorul pentru cuvântul său, iar auzitorul pentru ascultarea lui cu lucrul.

Iar ce este afară de acestea e împotriva firii şi vrednic de osândă. Căci, cum zice Sfântul Eustratie, Dumnezeu fiind bun şi drept, prin bunătate ne dăruieşte tot binele, când ne purtăm cu recunoştinţă, primind ca de la un Dătător drept, cu mulţumire; dar dacă ne arătăm nerecunoscători, cădem de la bine întru osânda lui Dumnezeu. Aşadar, bunătatea şi dreptatea lui Dumnezeu, dacă trăim după fire, ne sunt pricinuitoare a tot binele; iar dacă le folosim rău, ne pricinuiesc munca veşnică.

---

[208] Cuv. XXVI: *Pentru deslușirea cea bine deslușită,* Partea a doua, 6, *Filocalia rom.,* 9, p. 350.

[209] „...şi venind cei de pre urmă le-au pus deşarte pe fereastră” *(Pateric XXV,* 16).

Mare bine este pocăinţa adevărată[210]

Dar dacă cineva vrea, pune iarăşi început prin pocăinţă. „Dacă ai căzut, zice, ridică-te; şi dacă iarăşi ai căzut, iarăşi ridică-te”[211], nedeznădăjduind nicidecum de mântuirea ta, orice s-ar întâmpla. Nu te preda pe tine de bunăvoie vrăjmaşului. Îţi ajunge ţie spre mântuire răbdarea aceasta, împreună cu osândirea de sine.

„Eram, zice Apostolul, şi noi odinioară fără minte, umblând după poftele noastre...” (Efes. 2, 3), şi celelalte. Şi tu deci să nu-ţi pierzi nădejdea, uitând de ajutorul lui Dumnezeu. Căci El poate face câte vrea. Ci nădăjduieşte în El, şi va face una din acestea: sau îţi va pregăti îndreptarea prin niscai ispite şi alte mijloace, precum El ştie, sau îţi primeşte răbdarea şi smerenia în loc de altă lucrare, sau îţi va dărui cu iubire de oameni o altă cale pe care nu o ştii pentru a mântui sufletul tău umilit. Numai să nu părăseşti pe Doctor. Fiindcă altfel vei suferi jalnic moartea cea îndoită, pentru că nu cunoşti scopul cel ascuns al lui Dumnezeu.

Cum s-a spus despre cunoştinţă, se va spune şi acum despre faptă: că toată fapta trupească şi sufletească e la mijlocul a şase curse, adică a celei de la dreapta şi de la stânga, sau a prea multelor osteneli şi a prea puţinelor; a celei de sus şi jos, sau a înălţării şi descurajării; a celei dinăuntru şi de afară, sau a fricii şi a îndrăznelii, despre care zice Teologul că este departe de îndrăznirea cea adevărată, prin întrecerea măsurii, măcar că are asemănare după nume. Iar la mijloc între cele şase curse este lucrarea măsurată, întru smerenie şi răbdare. Dar trebuie să ne minunăm de mintea omenească, cum întoarce toate lucrurile în sine după cum vrea, măcar că în ele însele sunt de neîntors şi în alte privinţe rămân aşa. Din această pricină, noi toţi avem înţelegere a lucrurilor, dar fiecare le foloseşte cum vrea, fie bine, fie rău; cele sensibile cu lucrul, iar cele inteligibile cu cuvântul şi cu gândul.

Patru sunt vederile, cum mi se pare mie, sau stările oamenilor, după Teologul: Unii se află bine aici şi în veacul viitor, cum sunt toţi sfinţii şi cei ce au ajuns nepătimitori; alţii numai aici se află bine, ca unii ce se împărtăşesc de binefaceri, sufleteşte sau trupeşte, în chip nevrednic, neavând recunoştinţă faţă de Binefăcător, cum este bogatul acela şi cei asemenea; alţii, iarăşi, se muncesc numai aici, cum sunt cei ţinuţi de o boală îndelungată, ca slăbănogul acela, şi cei ce se nevoiesc cu mulţumire de bunăvoie; şi, în sfârşit, alţii se muncesc şi aici şi acolo, ca cei ce se ispitesc de voile lor, cum e Iuda şi cei asemenea. Aceste patru feluri de oameni privesc în patru feluri lucrurile sensibile: unii urăsc lucrurile lui Dumnezeu, ca dracii, şi le strică dintr-o pornire rea; alţii le iubesc ca bune, dar cu patimă, ca dobitoacele necuvântătoare, neavând nicio grijă de contemplare sau de mulţumirea naturală; alţii le iubesc firesc,

---

[210] Cu titlu şi în ms. nr. 1935 (f. 128 v).

[211] *Pateric,* Avva Sisoe, 38.

folosindu-se de toate cu înfrânare; alţii, iarăşi, în chip suprafiresc, ca îngerii, privindu-le pe toate spre slava Făcătorului şi nefolosindu-se de ele, decât de cele trebuincioase pentru viaţă, după Apostol.

Despre binefacerile generale şi particulare ale lui Dumnezeu[212]

De aceea suntem datori să mulţumim pururea lui Dumnezeu pentru binefacerile generale şi particulare ale Lui, pentru cele sufleteşti şi trupeşti. Cele generale sunt: cele patru stihii şi toate cele făcute din ele şi toate lucrurile minunate şi mai presus de fire ale lui Dumnezeu, aflătoare în dumnezeieştile Scripturi. Iar cele particulare sunt toate cele câte le-a dat Dumnezeu fiecărui om: fie bogăţie, spre milostenie, fie sărăcie, spre răbdare cu mulţumire, fie stăpânire, spre judecată dreaptă şi spre susţinerea virtuţii; fie supunere şi slujire, spre mântuirea sigură a sufletului; fie sănătate, spre ajutorarea celor ce au trebuinţă şi spre lucrarea cea după Dumnezeu; fie boală, spre încununarea răbdării; fie cunoştinţă şi putere, spre dobândirea virtuţilor; fie neputinţă şi neştiinţă, spre ascultarea în linişte cu smerenie şi cu fuga de lucruri; fie lipsirea fără de voie de lucruri, spre mântuirea cea de voie şi spre ajutorarea celor ce nu vor să vină la desăvârşirea neaverii sau la milostenie; fie uşurare şi bună îndemnare spre nevoinţa de bunăvoie şi spre osteneala în virtuţi, ca omul să ajungă nepătimitor şi să mântuiască şi alte suflete; fie încercarea şi strâmtorarea, spre a se mântui fără de voie cei ce nu pot să-şi taie voile lor, sau spre desăvârşirea celor ce pot să rabde cu bucurie. Deci toate cele spuse, chiar dacă îşi sunt potrivnice, prin întrebuinţare bună sunt foarte bune; iar prin întrebuinţare rea, nu sunt bune, ci mai degrabă vătămătoare sufletului şi trupului.

Dar mai bună decât toate cele spuse este răbdarea necazurilor. Cel ce s-a învrednicit de acest mare dar este dator să mulţumească lui Dumnezeu, fiindcă l-a împărtăşit de o binefacere mai mare. Căci s-a făcut următor al lui Hristos, al Sfinţilor Săi Apostoli, al mucenicilor şi al cuvioşilor, ca să se depărteze de bunăvoie de cele plăcute, prin tăierea voilor sale şi prin lepădarea gândurilor care nu sunt după Dumnezeu, ca să facă şi să cugete pururea cele plăcute lui Dumnezeu.

Cei ce s-au învrednicit să folosească lucrurile potrivit trebuinţelor lor sunt datori să mulţumească mult lui Dumnezeu, întru multă smerenie, că s-au slobozit de cele contrare firii şi de călcarea poruncilor, prin harul lui Dumnezeu. Iar noi, cei ce suntem încă pătimaşi şi întrebuinţăm rău lucrurile, lucrând împotriva firii, suntem datori să tremurăm şi să-I mulţumim mult Făcătorului de bine, cu toată recunoştinţa, minunându-se de negrăita Sa îndelungă-răbdare, că neîmplinind noi poruncile Lui şi întrebuinţând rău lucrurile şi lepădând darurile Lui, rabdă nerecunoştinţa noastră şi nu încetează să ne facă bine, ci aşteaptă întoarcerea noastră şi pocăinţa, până la cea din

---

[212] Cu acelaşi titlu şi în ms. nr. 1935 (f. 130 v).

urmă răsuflare.

Aşadar, toţi creştinii suntem datori să mulţumim lui Dumnezeu, precum s-a zis: „Pentru toate mulţumiţi” (1 Tes. 5, 18). De la aceasta ajungem la alt cuvânt al Apostolului, care zice: „neîncetat vă rugaţi” (1 Tes. 5, 17), adică să avem pomenirea lui Dumnezeu în toată vremea, locul şi lucrul. Pentru că orice ar face cineva, e dator să aibă pomenirea Celui ce a făcut lucrul acela. De pildă, tu cel dintre noi, când vezi lumina, nu uita pe Cel ce ţi-a dăruit-o; când vezi cerul şi pământul, marea şi toate cele ce sunt, dă laudă şi slavă Celui ce le-a făcut; când îmbraci o haină, cunoaşte al cui e darul şi măreşte pe Cel ce poartă grijă de viaţa ta. Şi simplu, orice mişcare să-ţi fie prilej pentru slava lui Dumnezeu şi, iată, te rogi neîncetat, şi prin aceasta sufletul se bucură totdeauna (cf. 1 Tes. 5, 16), după Apostol. Căci pomenirea lui Dumnezeu îl veseleşte pe el, zice Sfântul Dorotei, aducând mărturie cuvântul lui David: „Adusu-mi-am aminte de Dumnezeu şi m-am veselit” (Ps. 86, 3)[213].

Toate le-a făcut Dumnezeu spre folosul nostru[214]

Fiindcă toate cele ce sunt le-a făcut Dumnezeu spre folosul nostru. Îngerii ne păzesc şi ne învaţă, iar dracii ne ispitesc, spre a ne smeri şi a alerga la Dumnezeu. Prin ei, aşadar, ne izbăvim de înălţare şi de nepăsare, de frica ispitelor. Sau iarăşi: prin cele plăcute ale lumii, prin sănătate, bunăstare, tărie, odihnă, bucurie, lumină, cunoştinţă, bogăţie, sporirea în toate, starea de pace, bucuria de cinste, stăpânire, belşug şi prin toate cele socotite bune în viaţa aceasta, suntem ridicaţi la mulţumire şi la recunoştinţă faţă de Făcătorul de bine, ca şi la iubirea Lui şi la facerea, după putinţă, a binelui, având ca datorie firească să răsplătim darurile prin facerea de bine. Iar prin cele socotite neplăcute, prin boală, greutăţi, osteneală, neputinţă, întristarea fără de voie, întuneric, neştiinţă, sărăcie, neizbândă în toate, frică, păgubire, necinste, durere, lipsă, şi prin toate cele potrivnice celor spuse înainte, venim la răbdare, smerenie şi bună nădejde în veacul viitor. Dar nu numai atât, ci în veacul de acum ni se fac pricină de mari mângâieri. Deci toate ni le-a rânduit Dumnezeu bune, în chip minunat, pentru bunătatea Sa negrăită. Cel ce vrea să cunoască acestea şi să le aibă cum trebuie, să se nevoiască spre dobândirea virtuţilor, ca toate cele spuse să le primească cu mulţumire, atât cele bune, cât şi cele ce par potrivnice, şi în toate să se afle netulburat.

Şi nu numai în acestea, dar şi când îl momesc dracii cu vreun gând de

---

[213] „Şi ca să pricepeţi mai limpede aceasta ce vă grăiesc (adică a fi lipsit de această bucurie), socotiţi-vă cum ar fi când unul din voi ar sta închis într-o casă întunecoasă şi numai trei zile să nu mănânce, să nu bea, să nu doarmă, să nu vorbească cu nimeni, să nu cânte, să nu se roage, nici să-şi aducă aminte de Dumnezeu; cu câtă greutate îl vor apăsa patimile pe unul ca acesta, încă aici în lume fiind el” (Cuv. XII: *Pentru frica de muncile viitoare...*, 1, *Filocalia rom.,* 9, p. 599).

[214] Cu acelaşi titlu ms. 1935 (f. 132 v).

mândrie, ca să-l înalţe, să-şi aducă aminte de lucrurile de ruşine, vorbite de el mai înainte, şi va surpa acest gând şi va veni la smerenie. Iar când iarăşi îl momesc cu ceva de ruşine, aducându-şi aminte de acel gând de mândrie, să-l înlăture. Deci să le înlăture unul prin altul, cu ajutorul harului, prin aducere-aminte, ca să nu vină niciodată nici la descurajare pentru cele de ruşine, nici la nebunie, pentru părerea de sine. Ci când îi vor înălţa vrăjmaşii mintea, să fugă la smerenie, şi când îl vor smeri, să şi-o înalţe prin nădejdea la Dumnezeu, ca niciodată să nu cadă tulburându-se, nici să nu deznădăjduiască înfricoşându-se, până la cea mai de pe urmă răsuflare. Aceasta este marea lucrare a monahului, cum zice Patericul[215]. Când vrăjmaşii aduc înainte pe aceasta, el scoate înainte pe cealaltă; şi când aceia aduc pe cealaltă, el scoate la arătare pe aceasta, cunoscând că nimic nu rămâne în viaţa aceasta cu totul neschimbat, ci „cel ce rabdă până la sfârşit se va mântui" (Matei 10, 22).

Iar cel ce vrea să se facă lucrurile după voia lui, nu ştie unde merge, ci ca un orb purtat de orice vânt, orice întâmplare i-ar veni, i se dă cu totul ei; şi ca un rob se teme de cele de întristare şi ca un prizonier e dus oriunde de părerea de sine. El aşteaptă de la bucuria dobitocească să aibă cele ce niciodată nu le-a văzut şi nu ştie de unde sunt. Iar de zice că ştie, atunci şi mai mult suferă de orbire; căci aceasta vine de acolo că nu se ocărăşte pe sine. Iar aceasta se numeşte părere de sine şi pieirea în ascuns, cum zice Sfântul Macarie în capetele despre monahul care s-a pierdut după ce a văzut Ierusalimul de sus, răpindu-i-se mintea, când se ruga cu alţi fraţi. Aceasta i s-a întâmplat pentru că îşi închipuia că a ajuns ceva şi nu mai e dator să aibă ceva şi mai mare. Deci precum cei foarte pătimaşi nu cunosc nici cele evidente celor mulţi din pricina pâclei patimilor, aşa şi cei nepătimitori cunosc cele necunoscute celor mulţi, datorită curăţiei minţii.

Cuvântul lui Dumnezeu nu este vorbă multă[216]

Cuvântul lui Dumnezeu, zice Sfântul Maxim, nu este vorbă multă, ci când grăim toţi oamenii multe, nu împlinim un singur cuvânt al lui Dumnezeu[217]. De pildă, Dumnezeu a zis: „Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău" (Deut. 5, 5), şi celelalte câte au spus Părinţii şi câte au scris şi câte zic încă şi scriu; cu toate acestea încă n-am împlinit acest unic cuvânt. Căci a-L iubi din tot sufletul, zice marele Vasile, înseamnă a nu mai iubi nimic afară de Dumnezeu. Fiindcă dacă cineva îşi iubeşte sufletul său, nu iubeşte din tot sufletul pe Dumnezeu, ci numai din jumătate. Iar dacă ne iubim pe noi şi alte lucruri nenumărate, cum putem iubi pe Dumnezeu sau îndrăzni a o spune? Asemenea stă lucrul cu iubirea aproapelui. Dacă nu suntem în stare să

---

[215] „A fost întrebat un Bătrân ce este lucrul monahului. Şi a răspuns: Dreapta socoteală" *(Pateric,* XXV, 52).

[216] Cu titlu şi în ms. nr. 1935 (f. 134 v).

[217] *Suta a doua a capetelor gnostice,* cap. 20 *(Filocalia rom., 1,* p. 210).

renunţăm la viaţa vremelnică sau poate şi la cea viitoare, ca Moise şi Apostolul, cum zicem că iubim pe aproapele? Fiindcă cel dintâi a zis pentru popor către Dumnezeu: „De vrei să le ierţi păcatul, iartă-le; dacă nu şterge-mă şi pe mine din cartea vieţii în care m-ai scris (Ieş. 32, 32). Iar Apostolul zice că ar dori să fie „anatema de la Hristos” (Rom. 9, 3), şi celelalte. Căci se ruga să se întâmple pierzarea lui, ca alţii să se mântuiască, şi anume cei ce căutau să-l ucidă pe el, adică iudeii. Suflete ca acestea sunt cele ale sfinţilor, care iubesc pe vrăjmaşi mai mult ca pe ei înşişi, încât în toate pun pe aproapele mai presus, în veacul de acum şi în cel viitor, chiar dacă le este duşman, dintr-o voinţă rea. Ei nu cer nimic în schimb de la cei iubiţi de ei, ci se bucură dând toate ale lor altora, ca şi când ar lua, ca să placă Făcătorului de bine şi să se facă următori, după putinţă, iubirii Lui de oameni, Care este bun cu cei nemulţumitori şi păcătoşi.

Mai bine-zis, cu cât se va învrednici cineva să aibă mai multe daruri de acestea, cu atât trebuie să se socotească mai dator lui Dumnezeu, Celui ce l-a înălţat pe el de la pământ şi a învrednicit ţărâna să urmeze Făcătorului şi Dumnezeu, măcar în parte. Căci a răbda nedreptăţile cu bucurie şi a face bine, fără ţinerea de minte a răului, duşmanilor, şi a-şi pune sufletul său pentru aproapele, şi celelalte daruri asemănătoare, sunt de la Dumnezeu, dăruite celor ce vor să le primească de la El, prin sârguinţa de a lucra şi păzi, cum s-a zis către Adam, ca să rămână darurile, prin recunoştinţă, în preajma Făcătorului de bine. Fiindcă niciun bine propriu nu dobândim vreodată, ci toate bunătăţile ne vin de la Dumnezeu, după har, ca şi existenţa din nimic. „Căci ce ai ce n-ai luat, zice Apostolul, în dar”, de la Dumnezeu adică? „Iar dacă ai luat, ce te lauzi, ca şi când n-ai luat” (1 Cor. 4, 7), ci ca şi când ai face prin tine? Căci aceasta este cu neputinţă, odată ce Domnul a spus: „Fără Mine nu puteţi face nimic” (Ioan 15, 5).

Fără smerită cugetare nu e cu putinţă să ne mântuim[218]

Nu ştiu ca cineva, din multa întunecare prin patimi, să fi ajuns la atâta nebunie, încât să-i pară că este chiar ca îngerii, ba şi mai mare, încât să-şi închipuie că nu mai e dator cu smerita cugetare. Căci şi Luceafărul de la început, abătându-se de la aceasta, s-a făcut întuneric, fără alt păcat. Dacă e aşa, ce va avea să pătimească cel ce nu are smerenie, muritorul şi ţărâna, ca să nu zic păcătosul? Poate orb fiind, nu crede că e păcătos. Cu toată siguranţa, zice Gură de Aur, creştinul cel desăvârşit se va face întocmai cu îngerii (cf. Matei 22, 30), cum zice Domnul; se înţelege, la învierea morţilor, nu în veacul de acum. Dar nici atunci nu a zis că vor fi îngeri, ci întocmai cu îngerii, căci oamenii nu pot să-şi părăsească firea lor, ci ajungând ca şi aceia, neschimbăcioşi după har şi izbăviţi de toată trebuinţa din necesitate, îşi au voia cu totul neatârnată şi se află într-o veselie şi într-o dragoste de Dumnezeu

[218] Cu acest titlu în ms. 1935 (f. 177). Ultimele două titluri adăugate ulterior de altă mână.

neîncetată, și se bucură de „cele ce ochiul nu le-a văzut” (1 Cor. 2, 9), și celelalte. Dar aici este cu neputinţă să ajungă cineva desăvârşit, ci primeşte numai o arvună a bunătăţilor făgăduite.

Deci precum cei lipsiţi de daruri sunt datori să se smerească, săraci fiind, aşa şi cei ce le au pe acestea, ca unii ce le-au luat de la Dumnezeu, ca să nu fie osândiţi pentru nerecunoştinţă. Şi precum bogaţii sunt datori să dea mulţumită lui Dumnezeu pentru daruri, la fel, şi cu mult mai mult, cei bogaţi în virtuţi. Şi iarăşi, precum sunt datori săracii să mulţumească lui Dumnezeu şi să iubească din prisos pe binefăcătorii lor pentru binefacerile primite de la ei, la fel, şi cu mult mai mult, bogaţii, pentru că se mântuiesc şi în veacul de acum, şi în cel viitor, prin milostenie, datorită purtării de grijă a lui Dumnezeu. Fiindcă fără săraci nu câştigă mântuirea sufletului, precum nu pot nici să scape de ispitele bogăţiei. Şi precum ucenicii sunt datori să iubească pe dascăli, aşa şi dascălii pe ucenici, şi să mulţumească unii pentru alţii lui Dumnezeu, Cel ce dă tuturor cunoştinţă şi orice alt bine, pentru care suntem datori să-I mulţumim pururea Lui, şi mai ales cei ce au luat puterea ca să înnoiască dumnezeiescul Botez prin pocăinţă, fără de care nimeni nu se poate mântui. Fiindcă a zis Domnul: „Ce Mă chemaţi: Doamne, Doamne, şi nu faceţi cele ce zic?” (Matei 7, 21).

Dar să nu-şi închipuie vreun nebun, auzind unele ca acestea, că dacă omul nu cheamă pe Domnul rămâne fără vină, ci mai degrabă se osândeşte şi mai mult. Căci zice Domnul: „Dacă fac aceasta lemnului verde, ce voi face celui uscat?” (Luca 25, 31). Şi „dacă dreptul abia se mântuieşte, zice Solomon, nedreptul şi păcătosul unde se vor arăta?” (Pilde 11, 31; 1 Petru 4, 18). Dar iarăşi, văzându-se de pretutindeni strâmtorat de poruncile dumnezeieşti, să nu deznădăjduiască şi să se osândească mai rău decât un sinucigaş, ci mai degrabă trebuie să se minuneze de Scripturile şi poruncile dumnezeieşti, cum îl împing din toate părţile pe om spre desăvârşire, ca să nu afle unde să fugă de la bine şi să găsească odihnă în cele rele, ci îndată ce ar vrea să facă ceva de felul acesta, aflând înaintea lui toate înfricoşările, să se întoarcă spre bine. Căci Dumnezeu rânduieşte, cu iubire de oameni, toate în chip minunat, ca tot omul să se facă desăvârşit într-un fel oarecare, chiar fără să vrea, măcar că are libertate întru sine. Dar cei recunoscători se nevoiesc mai degrabă ruşinându-se de facerile de bine, ca cei ce au trecut râul dormind, cum a zis Sfântul Efrem. De aceea zice Sfântul Isaac: „înmulţit-a Dumnezeu ispitele, ca de frica lor să fugim la El”[219]. Iar cel ce nu înţelege aceasta, ci îşi face râs de acest dar, din iubirea de plăcere, s-a ucis şi s-a pierdut pe sine însuşi. Primind arme împotriva vrăjmaşilor, le-a folosit spre uciderea sa.

---

[219] „...Şi în vremea ispitelor mereu să alerge către El, din îmbulzeala patimilor şi a fricii de a cădea...”. Sf. Macarie, citat în Cuv. XLIX: *Despre adevărata cunoştinţă şi despre ispite, Filocalia rom.,* 10, p. 258.

Căci precum Dumnezeu, bun fiind, vrea să-i facă pe toţi buni, zice marele Vasile, aşa şi diavolul, rău fiind, pofteşte să-i atragă pe toţi la ticăloşia sa, măcar că nu poate. Şi precum părinţii iubitori de fii întorc pe fiii lor care fac lucruri nesocotite, cu ameninţări, fiind purtaţi de iubire, aşa şi Dumnezeu îngăduie încercările ca pe un toiag care întoarce pe cei vrednici de la viclenia diavolului. „Cel ce-şi cruţă nuiaua sa, urăşte pe fiul său; iar cel ce-l iubeşte, îl ceartă cu grijă" (Pilde 13, 24). Dar fiindcă pe noi, iubitorii de plăcere şi de noi înşine, ne pândeşte primejdia din alte părţi, deci şi încercările din îngăduinţa lui Dumnezeu, care le sunt iubitorilor de Dumnezeu spre mântuire, ne pot aduce căderea spre pierzanie, din mândrie şi nerămânerea lângă Dumnezeu, când suntem ca nişte fii pedepsiţi, dar nu omorâţi, trebuie să alegem ceea ce e mai uşor. Căci mai bine este ca prin răbdarea celor ce ne vin asupră-ne să alergăm la Dumnezeu, decât de frica primejdiilor să pătimim căderea şi să ajungem în mâinile diavolului, atrăgându-ne pieirea, mai bine-zis osânda veşnică, împreună cu el. Fiindcă trebuie să alegem una din două: sau să suferim pe cele dintâi şi vremelnice, sau pe cele de al doilea şi veşnice. Dar pe cei drepţi nu-i atinge niciuna dintre cele două primejdii, deoarece iubesc cu bucurie cele ce ni se par nouă neplăcute, şi aflându-le ca un mijloc de câştig, îmbrăţişează încercările şi rămân nerăniţi de ele. Căci nu cel ce a primit o săgeată şi n-a fost rănit obişnuieşte să moară, ci cel ce a primit o rană de moarte de la ea, acela s-a pierdut. Sau a vătămat pe Iov rana, şi nu mai degrabă l-a încununat? Sau i-a înspăimântat pe Apostoli şi pe mucenici vreodată? Se bucurau, zice, că s-au învrednicit să fie batjocoriţi pentru numele Lui. Cu cât e război biruitorul mai mult, cu atât se încununează mai mult, şi de aceea are multă bucurie când aude glas de trâmbiţă. Unul ca acesta nu se înspăimântă de ea, ca de una ce-i vesteşte moartea, ci mai degrabă se veseleşte ca de una ce-i prezice împărtăşirea cununilor.

Nimic nu obişnuieşte să pregătească mai fără osteneală biruinţa ca buna îndrăzneală cu credinţă tare, nici înfrângerea nu obişnuieşte să o aducă ceva atât de uşor ca iubirea de sine şi ca frica din necredinţă. De asemenea, nimic nu călăuzeşte spre bărbăţie, ca sârguinţa şi experienţa lucrurilor, nici spre subţirimea gândurilor, ca citirea în linişte. Nimic nu pricinuieşte uitarea ca starea degeaba; nici nu duce aşa de repede la iertarea păcatelor ca neţinerea în minte a răului. Nimic nu pricinuieşte ştergerea greşelilor ca pocăinţa şi tăierea răului; nici sporirea mai grabnică a sufletului ca tăierea voilor şi cugetărilor proprii. Nu e lucru mai bun ca acela de a te arunca pe tine înaintea lui Dumnezeu, ziua şi noaptea, şi a-L ruga să se facă voia Lui întru toate; nici mai rău, ca a iubi libertatea şi rătăcirea sufletului sau a trupului. Fiindcă nouă celor ce încă iubim binele de frica muncilor şi a încercărilor, nu ne este de folos deloc libertatea, ci paza şi fuga de lucruri, ca şi prin depărtarea celor ce vatămă neputinţa noastră, să putem lupta cu gândurile. Căci duhurile stăpânitoare sunt nepătimitorii care stăpânesc, ca unii ce au biruit patimile de ruşine; iar cei

ce se află în ascultarea părintelui sunt duhuri stăpânite. Fiindcă, zic Sfântul Macarie şi Sfântul Cronie, dracii sunt stăpânitori şi stăpâniţi. Deci stăpânitoare sunt: slava deşartă, părerea de sine şi cele asemenea; iar stăpânite sunt: lăcomia pântecelui, curvia și cele ca acestea. Astfel, cei ce au ajuns la dragostea desăvârşită au stăpânirea (libertatea), pentru că fac binele nesilit şi se bucură făcându-l şi niciodată nu vor să-l părăsească. Iar când le vine vreo piedică fără de voie, se simt ca tiranizaţi. Dar atrași de dorul dumnezeiesc, aleargă îndată la liniște, la lucrare, la bucurie şi la obișnuinţa lor. Căci către unii ca aceștia zic Părinţii: Roagă-te puţin, citeşte puţin, cugetă puţin, lucrează puţin, ţine-ţi mintea puţin, şi aşa cheltuieşte vremea. Iar acestea le zic, pentru ca cei nepătimitori să se stăpânească pe ei înşişi şi să nu se robească vreunei voi mai mult decât trebuie. Ci când vor, să aibă mintea şi să poruncească trupului ca unui rob.

Noi, însă, suntem datori să fim sub lege şi canon, ca, siliţi de datorie, să facem binele fără de voie. Fiindcă noi iubim încă mai mult patimile şi plăcerile sau odihna trupului şi voile noastre, şi vrăjmaşul duce mintea noastră unde vrea; de asemenea şi trupul, având pornirile fără rânduială, face ceea ce vrea, fără judecată. Şi cu drept cuvânt. Căci unde nu e supravegherea minţii, toate se fac fără judecată şi împotriva firii, şi nu ca adevăraţii israeliţi, cum zice Domnul, către Simon Zilotul, Cananitul: „Iată cu adevărat israelit în care nu este vicleşug” (Ioan 1, 47). Prin aceasta vestește virtutea bărbatului, căci Natanael se tâlcuieşte „râvnă de Dumnezeu”. Numele lui de obşte era Simon. Iar Cananit se numea fiindcă era din Cana Galileei. Natanael, iarăşi, pentru virtutea lui; de asemenea și israelit, adică minte ce vede pe Dumnezeu, în afară de orice vicleşug. Căci este obiceiul dumnezeieştei Scripturi, zice marele Vasile, să numească pe om mai mult după virtutea lui, decât după naştere. De fapt, căpeteniile Apostolilor, Petru şi Pavel, s-au chemat, cel dintâi, Simon, dar Domnul i-a zis Petru, pentru tăria bărbatului; celălalt Saul, adică furtună, şi s-a schimbat în Pavel, adică linişte sau odihnă. Şi pe drept cuvânt. Căci pe cât îi tulbura mai înainte pe credincioşi, pe atât odihnea pe urmă sufletele tuturor, cu lucrul şi cu cuvântul. Fiindcă zice Gură de Aur despre el: „Priveşte evlavia Apostolului. Căci aducându-şi aminte de Dumnezeu, nu învăţa până ce nu aducea lui Dumnezeu datorita mulţumire şi rugăciune, arătând că de acolo are cunoştinţa şi tăria”. Şi cu drept cuvânt. Căci sfătuirea este împreună cu rugăciunea. Iar dumnezeiescul Luca lăsând neisprăvite Faptele Apostolilor, nu din negrijă sau de vreo altă silă a făcut aceasta, ci pentru că a plecat la Domnul. Noi însă când lăsăm un lucru sau o faptă neîmplinită, pățim aceasta din negrijă şi nedestoinicie, fiindcă nu facem lucrul lui Dumnezeu cu sârguinţă şi nu-l iubim ca pe un lucru de căpetenie, ci-l dispreţuim ca pe ceva de a doua mână şi ca pe o povară şi de aceea rămânem nesporiţi, sau chiar ne întoarcem adeseori la cele dinapoi, ca cei ce s-au întors îndată îndărăt şi n-au mai urmat lui Iisus (cf. Ioan 6, 66), măcar că, zice Gură de Aur, nu era cuvântul aspru, cum

socoteau, ci era vorba despre dogme. Dar unde nu este hotărâre, nu e nici râvnă, şi cele uşoare par grele, precum şi invers.

Despre zidirea sufletului prin virtuţi

Orice om, zice marele Vasile, are nevoie înainte de toate de răbdare, ca pământul de ploaie, ca să aşeze pe ea, cum zice Apostolul, temelia sau credinţa. Pe aceasta zideşte treptat dreapta socoteală, ca un ziditor încercat, casa sufletului, aşezând necontenit lut din pământul smereniei, ca să ţină la un loc piatră cu piatră, sau virtute cu virtute, până ce se aşază acoperişul, sau dragostea desăvârşită. Atunci între Stăpânul casei şi locuieşte în suflet dacă are paznici buni la uşă, care ţin totdeauna arme în mâini, adică cugetări luminoase şi lucrări vrednice de Dumnezeu, ce pot păzi pe Împărat netulburat; dacă nu are ca paznic o femeie, iar aceasta având mâinile ocupate cu lucrul, cum zice Sfântul Nil, tâlcuind vechea istorie (2 Regi 4, 6)[220]. De aceea, zice, nu a aşezat patriarhul Avraam femeia ca paznică la uşă, ci mai degrabă un gând bărbătesc şi ager, şi acesta purtând ca arme, pe lângă altele, şi sabia Duhului, care este cuvântul lui Dumnezeu, cum zice Apostolul, ca să-i taie pe cei ce ar intra la el sau să-i alunge. Căci neaţipind şi stând drept, ucide gândurile străine printr-o lucrare ce li se opune şi printr-un cuvânt ce le grăieşte împotrivă, şi alungă tot ce intră în inimă în afară de scopul lui Dumnezeu, prin dispreţuirea şi lepădarea lui, ca mintea luminată să nu se desfacă nicidecum de la vederea lui Dumnezeu şi de la cugetările dumnezeieşti[221].

Iar aceasta este lucrul liniştii, zice Sfântul Nil, precum în altă parte, aducând mărturie dumnezeiasca Scriptură, lămureşte că împrăştierea este pricina întunecării minţii. Şi pe drept cuvânt. Căci dacă mintea nu e ţinută din toate părţile, ca apa în matcă, nu se poate aduna cugetarea în sine însăşi, ca să urce şi la Dumnezeu. Iar neurcându-se cineva cu mintea şi negustând ceva din cele de sus, cum va putea dispreţui uşor cele de jos? Aşadar, suntem datori să alergăm prin credinţă, după Apostol (2 Cor. 5, 7), având cu răbdare, ca lucru al nostru, să bine-plăcem lui Dumnezeu. Şi venind vremea, cei ce aleargă bine ajung să cunoască şi să înţeleagă din parte, iar pe urmă totul, în veacul viitor, când se vor topi oglinzile, adică viaţa aceasta stricăcioasă (1 Cor. 13, 12). Atunci sufletul nu va mai pofti împotriva trupului, nici trupul împotriva duhului, precum lenea nu va mai putea aduce uitarea şi nici uitarea neştiinţa; lucru pe care-l pătimim astăzi cei mulţi, încât trebuie să scriem, ca să ne aducem aminte. Căci adeseori ne-a venit la fiecare vreo înţelegere de la sine, şi am predat-o scrisului spre ţinerea de minte. Iar în vreme de război, am avut-o ca

---

[220] Sf. Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic, Filocalia rom.,* 1, p. 205.

[221] Acest pasaj îl dezvoltă Cuv. Nicodim Aghioritul în cartea sa *Pentru paza celor cinci simţiri,* cap. XI, unde arată că „se cuvine după rânduială a câştiga faptele bune, iar pe rânduiala aceasta ne-o predaniseşte nouă cuviosul Petru, cel ce se cheamă Damaschin...” (trad. rom. cit., p. 309 ş.u.).

mijloc de ajutorare, sau de uşurare, sau de mulţumire, dacă avem mărturia dumnezeieştei Scripturi. Dar dacă am fost fără grijă în privinţa unora ca acestea, nu s-a mai aflat când am avut lipsă de ea, şi ne-am păgubit de folosul ei, din pricina uitării celei atotrele. De aceea suntem datori să învăţăm cu lucrul virtuţile şi nu numai cu cuvântul, ca prin deprinderea cu ele să se păzească amintirea binelui. Căci: „Nu este, zice Apostolul, Împărăţia lui Dumnezeu în cuvânt, ci în putere" (1 Cor. 4, 20).

Fiindcă cel ce caută cu lucrul, acela vede paguba şi câştigul în lucrul cu care se îndeletniceşte, zice Sfântul Isaac, şi acela poate da sfat altora, ca unul ce l-a păţit adeseori şi l-a învăţat cu cercarea. Pentru că sunt, zice, lucruri bune la arătare, dar ascund o pagubă destul de însemnată; şi sunt altele rele la arătare, dar cuprind în ele cel mai mare câştig[222]. De aceea nu este, zice, tot omul vrednic de încredere, ca să dea un sfat celor ce-l caută, ci numai acela care a luat de la Dumnezeu darul deosebirii şi a dobândit din stăruirea în nevoinţă o minte străvăzătoare, cum zice Sfântul Maxim. Iar acesta trebuie să fie cu multă smerenie şi să nu dea sfaturi tuturor, ci numai celor ce le cer de bunăvoie, şi-l întreabă nesilit, şi învaţă după rânduială. Să facă aşa, pentru ca prin smerenie şi prin întrebarea de bunăvoie a celui ce întreabă, să se întipărească cuvântul în sufletul celui ce-l aude, şi să se încălzească din credinţă, văzând pe sfătuitor bun, asemenea sfătuitorului aceluia minunat, pe care L-a numit Isaia Prorocul: „Dumnezeu tare, biruitor" (Is. 9, 5), şi celelalte, adică asemenea Domnului nostru Iisus Hristos. Căci acesta a zis către cel ce-l chema: „Cine M-a pus pe Mine judecător şi împărţitor peste voi?" (Luca 12, 14). Măcar că zice altădată: „Toată judecata a dat-o (Tatăl) Fiului" (Ioan 5, 22). Prin aceasta ne-a arătat, ca în toate, şi în privinţa aceasta calea mântuirii, prin sfânta Lui smerenie.

El nu sileşte pe nimeni, ci zice: „Dacă vrea cineva să vină după Mine, să se lepede de sine şi să-Mi urmeze Mie" (Marcu 10, 34); adică să nu-şi facă despre sine nicio grijă, ci precum Eu fac, şi rabd moartea sensibilă şi de bunăvoie pentru toţi, aşa şi acela să-Mi urmeze cu lucrul şi cu cuvântul ca Apostolii şi mucenicii, iar de nu, să rabde măcar moartea voii sale proprii. Iar către bogatul acela zice: „De voieşti să fii desăvârşit, mergi, vinde-ţi averile..." (Matei 19, 21), şi celelalte.

Despre acesta zice Sfântul Vasile că a minţit zicând că a păzit poruncile[223]. Căci dacă le-ar fi păzit, nu ar fi avut averi multe, odată ce Legea spune mai întâi de toate: „Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din tot sufletul tău" (Luca 10, 27). Căci zicând: „din tot sufletul tău", nu a lăsat pe cel ce iubeşte pe Dumnezeu să iubească şi altceva, pentru care întristându-se, să rămână în robia lui. Şi iarăşi zice: „Să iubeşti pe aproapele tău", adică pe orice om, „ca pe tine însuţi". Dar cum păzeşte această poruncă, dacă în vreme ce

[222] Cuv. XLVI: *Despre chipul diferitelor ispite, Filocalia rom.,* 10, p. 241.
[223] *Cuvânt către cei bogaţi.*

mulţi alţii sunt lipsiţi de hrana zilnică, el are averi multe, şi aceasta cu împătimire? Căci dacă le-ar avea ca Avraam, Iov şi ceilalţi drepţi, ca averi ale lui Dumnezeu, nu s-ar fi depărtat întristându-se. De asemenea şi Gură de Aur zice: „A crezut că cele zise lui de către Domnul sunt adevărate, pentru aceea s-a şi depărtat întristându-se; dar n-a avut putere să le împlinească. Că mulţi sunt cei ce cred cuvintele Scripturilor, dar n-au putere să împlinească cele scrise”.

Mare bine este dragostea şi sfatul cu smerenie[224]

Acestea deci şi alte multe le sfătuieşte Domnul. De asemenea şi Apostolii, care scriu: Vă rugăm pe voi, iubiţilor, să faceţi aceasta şi aceasta. Dar noi nu binevoim să-i rugăm pe cei ce cer de la noi sfat, ca văzându-ne pe noi cum ne smerim şi-i cinstim, să asculte cu bucurie şi să ia încredinţare că le grăim cuvântul Scripturii cu multă dragoste şi smerenie, şi să se grăbească să răspundă la cinstirea şi dragostea pe care le-o arătăm noi, şi împreună cu acestea să primească cele grele, şi prin dragoste să li se arate uşoare. Căci ştim că Sfântul Apostol Petru, auzind adeseori de cruce şi moarte, se bucura şi se simţea cu sufletul ca şi când n-auzea nimic de felul acesta, din dragostea pe care o avea de învăţător. Iar despre minuni n-avea vreo grijă, ca necredincioşii, ci zicea: „Tu ai cuvintele vieţii veşnice...”, şi celelalte (1 Ioan 6, 68). Dar nu aşa Iuda, care murind de două ori, s-a spânzurat, şi n-a murit, ci trăind nepocăit şi slăbind cumplit a crăpat în două, cum zice Petru în Faptele Apostolilor (1, 18). Şi iarăşi zice Apostolul Pavel, scriind către fraţi: „Uneori suntem cuprinşi de dorinţa să vă dăm nu numai Evanghelia lui Hristos, ci şi sufletele noastre; iar alteori, să ne facem robii voştri pentru Hristos” (1 Tes. 2, 8). Iar scriind lui Timotei, îi spune să aibă pe cei mai bătrâni ca pe părinţi, iar pe cei mai tineri ca pe nişte fraţi (1 Tim. 5, 1). Dar cine este în stare să cuprindă smerenia sfinţilor şi dragostea arzătoare pe care o aveau către Dumnezeu şi către aproapele?

Dar nu numai la aceştia suntem datori să luăm aminte, ci şi la cei către care grăim sau scriem. Căci cel ce vrea să îndrume sau să dea vreun sfat cuiva sau să-i aducă aminte de ceva, cum zice Scărarul[225], e dator mai întâi să se cureţe de patimi, ca să cunoască în chip nemincinos scopul lui Dumnezeu şi starea celui ce cere de la el cuvânt. Fiindcă nu tuturor li se potriveşte acelaşi leac, chiar dacă neputinţa este poate aceeaşi. Pe urmă să se încredinţeze de la cel ce cere sfat, dacă face aceasta din faptul că e supus cu trup şi suflet sau se roagă de la sine cu căldura credinţei şi caută sfat, fără să-l aducă dascălul la aceasta, sau, dimpotrivă, îl sileşte vreo altă trebuinţă spre a se preface că e dornic să audă un sfat. Să se încredinţeze de aceasta, ca nu cumva să cadă amândoi în minciună şi vorbărie, în vicleşug şi în alte multe. În acest caz, unul

[224] Toate titlurile de aici până la sfârşit şi în ms. 1935.
[225] Cuvântul XXVI, partea a doua, 2 (*Filocalia rom.,* 9, p. 348).

e silit de cel ce-l învaţă, zice-se, pe el, să spună lucruri pe care nu le voieşte şi minte cu neruşinare şi se preface că vrea să facă binele. Iar celălalt linguşeşte cu vicleşug pe cel pe care-l învaţă, ca să afle cele ascunse în cugetul lui, punând în mişcare orice meşteşug şi cât mai multă vorbă. Din vorba multă însă, cum zice Solomon, nu lipseşte păcatul (Pilde 10, 19). De asemenea şi marele Vasile a scris care sunt păcatele acesteia.

Iar acestea s-au zis nu ca să ne oprim de a sfătui pe cei ce vin la noi supuşi şi cu credinţă tare, mai ales când suntem nepătimitori, ci ca să nu învăţăm cu înfumurare, din slavă deşartă, pe cei ce nu vor să asculte cu lucrul şi din credinţă fierbinte, cum o facem când suntem încă pătimaşi. Nici să nu facem aceasta ca nişte stăpâni, ci cum ziceau Părinţii: Fără întrebare de la fraţi, nu trebuie să grăiască cineva, de dragul folosului, ca binele să se facă din hotărâre liberă. Căci Apostolii ne cer să fim nu ca unii ce stăpânesc peste turmă, ci ca unii ce ne facem chip turmei. Iar către Sfântul Timotei zice Apostolul: „Trebuie ca mai întâi plugarul să se împărtăşească din roade” (2 Tim. 2, 6); prin aceasta cere ca cele ce vrea să le înveţe cineva, să le împlinească întâi el însuşi. Sau iarăşi: „nimeni să nu dispreţuiască tinereţea ta” (1 Tim. 4, 12), adică să nu faci nimic ca un tânăr, ci să fii ca un desăvârşit în Hristos. Asemenea şi în Pateric se zice că fără întrebare de la fraţi nu grăiau Părinţii pentru mântuirea sufletului, ci socoteau aceasta grăire deşartă[226]. Şi pe drept cuvânt. Căci noi ne pomenim dând drumul cuvântului prin aceea că ne închipuim că avem o cunoştinţă mai presus de alţii. Şi de fapt, cu cât suntem mai vinovaţi, cu atât socotim că avem mai multă slobozenie. Pe când sfinţii, cu cât sunt mai aproape de Dumnezeu, cu atât se ţin pe ei mai păcătoşi, zice avva Dorotei[227]. Căci fiind copleşiţi de cunoştinţa despre Dumnezeu, ca unii ce s-au împărtăşit de ea, simt că nu mai ştiu ce să spună. Asemenea şi sfinţii îngeri, din pricina bucuriei şi a uimirii nemărginite, nu se mai satură de a-L preamări. Şi pentru că s-au învrednicit să preamărească pe un astfel de Stăpân, neîncetat Îl preamăresc, minunându-se de cele făcute de El, cum a zis Gură de Aur, şi sporind la o tot mai mare cunoştinţă, cum zice Teologul. La fel şi toţi sfinţii în veacul de acum şi în cel viitor. Şi precum puterile înţelegătoare îşi împărtăşesc unele altora luminarea, tot aşa şi oamenii cuvântători se învaţă unii de la alţii; unii luând cercarea din dumnezeieştile Scripturi, învaţă pe cei mai de jos; iar alţii învăţând mintal de la Duhul Sfânt descoperă şi altora tainele descoperite lor prin Scriptură. De aceea toţi trebuie să ne smerim înaintea lui Dumnezeu şi întreolaltă, ca unii ce am primit existenţa şi toate celelalte de la Dumnezeu; şi

---

[226] *Pateric,* Avva Pimen, 45.

[227] „Precum pomii când sunt încărcaţi cu roduri multe le atârnă ramurile în jos şi se pleacă, iar pomii cei fără rod stau drept în sus şi nu fac rod câtă vreme le cresc ramurile în sus..., aşa şi sufletul, cât se smereşte, atât rodeşte, şi cât rodeşte, atât se smereşte” (Cuv. 11: *Despre smerenie,* 8, *Filocalia rom.,* 9, p. 502).

tot de la El cunoştinţa, unii prin alţii.

Şi cel ce are smerenie se luminează şi mai mult. Iar cel ce nu vrea să se smerească rămâne în întuneric, ca cel ce a fost mai înainte Luceafăr, iar mai pe urmă diavol. Acesta fiind cel dintâi din ceata cea mai de jos a puterilor înţelegătoare, adică a zecea de la ceata cea mai de sus, care stă înaintea Scaunului înfricoşat, şi din cea dintâi de la pământ, pentru că s-a înălţat, a ajuns împreună cu cei ce au ascultat de el nu numai dedesubtul celor nouă cete şi al nostru, al pământenilor, ci şi dedesubtul celor de sub pământ, fiind aruncat în tartar, din pricina nerecunoştinţei. De aceea s-a spus adeseori că ajunge nebunia, fără alt păcat, pentru pierderea sufletului. Căci cel ce are păcate mici e lăsat să cadă în mai mari, spune Sfântul Isaac[228], şi cel ce a luat de la Dumnezeu dar şi se arată cu nemulţumire, îşi pregăteşte pierderea acestui dar, fiindcă s-a făcut pe sine nevrednic de darul lui Dumnezeu, cum zice marele Vasile. Căci mulţumirea se roagă. Dar să nu fie mulţumirea ca a fariseului aceluia, care osândeşte pe alţii, iar pe sine se îndreptăţeşte, ci mai degrabă ca una ce se îndatorează pe sine mai mult decât toţi, şi mulţumeşte copleşită de uimire, ca una ce a cunoscut negrăita îndelungă-răbdare şi îngăduinţă a lui Dumnezeu. Ba, nu numai atât, ci ea trebuie să se şi minuneze cum Dumnezeu cel supralăudat, neavând lipsă de nimic, primeşte mulţumire de la noi, care-L mâniem şi-L amărâm pururea după atâtea binefaceri de obşte şi particulare, despre care au scris Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu şi ceilalţi Părinţi, binefaceri nu numai trupeşti, ci şi sufleteşti, de multe feluri, cărora nu este număr. Una dintre acestea este şi aceea că unele lucruri aflătoare în dumnezeieştile Scripturi sunt limpezi şi uşor de înţeles, iar altele nelămurite şi greu de cuprins, ca prin cele dintâi să ne atragă pe cei mai trândavi la credinţă şi la căutarea şi a celorlalte, ca să nu cădem dintr-o prea mare neînţelegere în deznădejde şi necredinţă; iar prin celelalte, ca să nu ne atragem o şi mai mare osândă dispreţuind cuvântul înţeles, ci ca cei ce vor, ostenindu-se de bunăvoie, să caute cu lucrul cele ascunse şi să aibă laudă din aceasta, cum zice Gură de Aur.

Pomenirea deasă a unor cuvinte din dumnezeiasca Scriptură nu este vorbărie

În dumnezeiasca Scriptură întâlnim adeseori acelaşi cuvânt. Dar aceasta nu se face din vorbărie, ci ca prin pomenirea deasă a aceluiaşi cuvânt să-i aducă în chip minunat şi cu iubire de oameni şi pe cei mai trândavi cu auzirea la aducerea-aminte şi la înţelegerea celor zise, şi să nu scape urechilor cuvântul, din pricina repeziciunii şi scurtimii numitei ziceri, mai cu seamă când ne îndeletnicim cu lucrurile lumeşti. Căci noi nu cunoaştem nici din parte, măcar că, zice Gură de Aur, ceea ce este din parte, nu este o parte

[228] „Cine crede că păcatele sale sunt mici, cade în altele mai mari şi înşeptită osândă va lua” (Cuv. V: *Despre depărtarea de lume, Filocalia rom.,* 10, p. 45).

întreagă, ci o parte a părţii[229]. Iar partea va înceta, nu ca să se scufunde în nimic, fiindcă atunci n-am mai avea o cunoştinţă şi nici n-am fi oameni, ci va înceta ceea ce e în parte, pentru că va veni cunoştinţa faţă către faţă, precum încetează vârsta pruncului, când ajunge bărbat, precum însuşi Apostolul a spus tâlcuind cuvântul său prin asemănarea cu pruncul (1 Cor. 13, 11); sau cum zice iarăşi Gură de Aur, că acum cunoaştem cerul că este, dar nu ştim ce este, atunci însă se va covârşi ceea ce e mai mic de către ceea ce e mai mare, adică de faptul că vom cunoaşte şi ce este, aşa încât cunoştinţa va creşte şi mai mult. De fapt sunt multe taine ascunse în dumnezeieştile Scripturi, fără să cunoaştem gândul lui Dumnezeu din cele spuse. Dar să nu te înalţi, zice Teologul, când ne vezi mărturisindu-ne, cu recunoştinţă, neştiinţa, ocărând cuvintele. Căci este lucru fără judecată şi strâmb a nu lua aminte la înţeles şi la scop, ci la slove, zice marele Dionisie.

Când caută însă cineva prin plânsul fericit, atunci află. Căci aceasta este lucrarea temerii, prin care se face descoperirea celor ascunse. De pildă, iată ce zice Prorocul Isaia: „Cei morţi nu vor vedea viaţa” (Is. 26, 14). Dar iarăşi zice: „Cei morţi vor învia” (Is. 26, 19). Aici nu este potrivnicie, cum socotesc cei ce nu cunosc scopul din înţelesul dumnezeieştei Scripturi. „Nu vor vedea viaţă”, o spune pentru idolii neamurilor, pentru că sunt fără suflet; iar: „cei morţi vor învia”, o spune despre obşteasca înviere şi despre bucuria drepţilor; dar nu numai despre aceasta, ci, prorocind, şi despre ridicarea din morţi a Mântuitorului nostru Iisus Hristos. La fel grăiesc şi Evangheliştii despre schimbarea la faţă a Domnului, cea din Sfânta Evanghelie: unul o aşază după şase zile (Matei 17, 1), altul după opt (Luca 9, 28), de la minunea şi de la învăţătura Domnului dinaintea ei. Dar cel dintâi, sărind peste ziua dintâi şi cea din urmă, le-a pomenit pe cele şase din mijloc; iar celălalt, cuprinzând şi pe aceasta şi pe aceea, a zis opt. Şi iarăşi, Ioan, Cuvântătorul de Dumnezeu, în Evanghelia cea după el, zice în două locuri: într-unul: „Sunt şi alte multe ce le-a făcut Iisus înaintea ucenicilor Săi, care nu sunt scrise...” (Ioan 20, 30), şi celelalte; iar în celălalt: „sunt şi alte multe pe care le-a făcut Iisus” (Ioan 21, 25), dar nu zice: „înaintea ucenicilor Săi”. Despre acestea a scris Sfântul Prohor, vorbind de amândouă: în locul dintâi Evanghelistul grăieşte despre lucrurile minunate şi celelalte pe care le-a făcut Domnul şi pe care nu le-a scris, fiindcă au fost scrise mai înainte de către ceilalţi evanghelişti, din care pricină a adăugat: „înaintea învăţăceilor Săi”; iar în celălalt, despre facerea lumii, când era Cuvântul lui Dumnezeu fără trup, şi Tatăl a făcut împreună cu El toate din nimic, zicând: „să fie”, şi s-au făcut. Acestea sunt cele „care de s-ar scrie una câte una...”, şi celelalte.

Şi simplu, toată Scriptura şi tot cuvântul lui Dumnezeu sau al unui sfânt sau al făpturilor sensibile sau inteligibile are un scop ascuns în sine. Ba chiar

---

[229] *Despre Dumnezeu cel necuprins.*

orice cuvânt omenesc. Şi nimeni nu cunoaşte înţelesul vreunui cuvânt, decât prin descoperire. Aşa, zicând Domnul despre vânt că: „suflă unde vrea...” (Ioan 3, 8), şi celelalte, Gură de Aur tâlcuieşte: „Nu pentru că vântul are libertate, a zis Hristos că «suflă unde vrea», ci pogorându-se la neputinţa lui Nicodim, a folosit Domnul icoana vântului, ca să înţeleagă ceea ce spune El”[230]. Vântul l-a folosit ca asemănare a Duhului Sfânt, sau a cuvântului care-l grăia către acela şi către alţii, voind să le spună: „Cele ce le grăiesc vouă sunt Duh”, adică duhovniceşti, şi nu cum socotiţi voi, căci nu despre lucruri trupeşti vă grăiesc, ci ca să le înţelegeţi întrucât sunteţi trupeşti. De aceea zice Damaschin că dacă nu aude cineva de la acela care spune un cuvânt, despre scopul lui, nu poate zice: cunosc scopul celor spuse de el. Deci cum îndrăzneşte cineva să spună: cunosc scopul lui Dumnezeu cel ascuns în dumnezeieştile Scripturi, fără descoperirea Fiului Său? Căci Însuşi Hristos a zis: „Cui va vrea Fiul să-i descopere” (Matei 11, 27). Iar acela este cel ce voieşte să primească de la El descoperirea, prin păzirea dumnezeieştilor Lui porunci, fără de care cel ce zice că cunoaşte, minte. Căci grăieşte din părere, şi nu ca unul ce a învăţat cu adevărat de la Dumnezeu, zice Scărarul, chiar dacă părerea de sine îl face să se laude nemăsurat. Către acesta zice Teologul: „Când, preînţeleptule, când, cărturarule...”[231], osândind înălţarea, care-l face pe unul ca acesta, fără să ştie, să-şi închipuie că ştie ceva. Căci chiar şi aceea ce i se pare că are se va lua de la el, fiindcă nu vrea să spună: Nu ştiu, ca toţi sfinţii. Fiindcă numai prin smerenie i se va da lui şi-i va prisosi, ca şi acelora, care măcar că ştiau, ziceau că nu ştiu nimic, cum spune Gură de Aur: „Nu a zis Apostolul: «încă nu ştiu nimic», ci «nu ştiu nimic cum trebuie»„ (cf. 1 Cor. 8, 2)[232]. Deci ştia, dar nu „cum trebuie”.

Arătare despre cunoştinţa cu nume mincinos

Aceasta este cunoştinţa mincinoasă, care socoteşte că ştie cele ce niciodată nu le-a ştiut. Aceasta este mai rea decât neştiinţa îndeobşte, zice Gură de Aur, ca una ce nu vrea să primească de la vreun învăţător îndreptare, pentru că îşi închipuie că e dreaptă. Ea e cea mai rea neştiinţă. De aceea zic Părinţii că suntem datori să cercetăm cele aflătoare în Scripturi, cu osteneală şi smerenie şi cu sfatul celor cercaţi, căutând să le aflăm mai curând cu lucrul, decât cu cuvântul. Iar cele tăcute de dumnezeieştile Scripturi, să nu le cercetăm nicidecum. Căci acesta este lucru nebunesc, cum zice marele Antonie despre cei ce cer să cunoască mai înainte cele viitoare şi nu se opresc mai degrabă de la aceasta ca fiind nevrednici. Iar dacă li se dă uneori aceasta din purtarea de grijă a lui Dumnezeu, cum s-a întâmplat în cazul lui Nabucodonosor (Dan., cap. 2) şi al lui Valaam (Num., cap. 24) de odinioară,

---

[230] *Omilia XXVI la Evanghelia de la Ioan.*
[231] Neidentificat.
[232] Neidentificat.

aceasta s-a întâmplat spre folosul de obşte, măcar că aceia erau nevrednici; căci ceea ce s-a întâmplat cu ei n-a fost de la draci, cu toate că s-a întâmplat prin visuri şi anumite năluciri. Iar aceasta s-a zis ca prin fapte trupeşti şi morale să cercetăm Scripturile, ca să aflăm porunca Domnului şi viaţa veşnică; şi ca să nu căutăm cu cuvântul şi să socotim din părerea de sine că am înţeles ceva, şi mai ales cele mai mari decât noi, ascunse de la noi spre smerirea noastră; şi ca să nu ne osândim, călcând porunca întru cunoştinţă. Deoarece mintea care s-a învrednicit să agonisească cunoştinţa şi nu se nevoieşte în cercetarea dumnezeieştilor Scripturi şi în pătrunderea cunoştinţelor dăruite ei, întru multă silinţă şi luare-aminte, cu smerenie şi frică de Dumnezeu, e scoasă de la cunoştinţă, cu înfricoşare, ca Saul de la împărăţie, ca nevrednică de cele dăruite ei de către Acela, cum zice Sfântul Maxim[233]. Iar cea care se îndeletniceşte şi se nevoieşte, zice, e datoare, ca David, să se roage pururea şi să zică: „Inimă curată zideşte întru mine, Dumnezeule, şi duh drept înnoieşte întru cele dinăuntru ale mele” (Ps. 50, 11), ca să se vadă vrednică de venirea Lui, precum au primit odinioară Apostolii harul, în ceasul al treilea, cum se zice în Fapte (2, 15).

Căci era ceasul al treilea al zilei, iar ziua, duminica, precum zice dumnezeiescul Luca (Fapte 2, 1). Fiindcă Cincizecimea este duminica a şaptea de la duminica în care se face aşa-numita pashă, după graiul iudeilor. Iar pasha se tălmăceşte trecere şi slobozire, în limba noastră. Şi duminica de după cincizeci de zile se zice Cincizecimea, împlinindu-se cincizeci de zile dintre ea şi pashă, după Lege. Căci zice şi Ioan, Cuvântătorul de Dumnezeu, în Sfânta Evanghelie cea după el: „Sărbătoarea cea de pe urmă şi cea mare” (Ioan 7, 37), fiindcă atunci era isprăvirea sărbătorii paştelui. Şi la ceasul întreit s-au împărtăşit de har, zice Damaschin, şi celelalte. Aceasta înseamnă că în ceasul al treilea, dar în una cea domnească a zilelor. Prin aceasta ne-a arătat să cinstim Trei Ipostasuri în unitatea stăpânirii, adică a Dumnezeirii celei una. Căci duminica, zice Gură de Aur, e numită una a săptămânii, şi nu cea dintâi, pentru că Sfânta Scriptură o deosebeşte de celelalte. Cea veche face aceasta prorocind despre ea. De aceea nu o pune la rând, ca pe a doua şi pe celelalte. Căci dacă n-o despărţea, i-ar fi zis cea dintâi. Dar din pricina aceasta i se zice „una a sâmbetelor” sau a săptămânii. Iar în harul cel nou, ziua aceasta sfântă şi aleasă se numeşte duminică (zi domnească, zi de căpetenie), pentru că în ea s-au făcut lucrurile cele mai de căpetenie şi cele domneşti: Bună Vestirea, Naşterea Domnului, Învierea Lui, şi în ea va fi şi învierea morţilor cea de obşte. Căci în ea s-a făcut lumina sensibilă de către Dumnezeu, zice Damaschin, şi iarăşi, în ea va avea să fie venirea Domnului, ca să rămână în veacuri nesfârşite ziua aceasta, una şi a opta, ca fiind în afară de aceste şapte veacuri, care au zile şi nopţi.

---

[233] *A doua sută a capetelor gnostice,* cap. 53 (*Filocalia rom.,* 2, p. 224).

Dar fiindcă ne-am învrednicit să aflăm de la sfinţi scopul acestor lucruri, să învăţăm şi scopul fiecărei părţi a acestui cuvânt, de la început[234]. Scopul acesta este mai întâi să spunem numele cărţilor şi ale sfinţilor, ca să ne aducem aminte totdeauna de cuvintele lor, spre râvnirea vieţii lor, cum zice marele Vasile, şi spre cunoştinţă celor neştiutori, ca cel ce cunoaşte acestea să-şi aducă aminte, iar cel ce nu le cunoaşte să vină la cercetarea cărţii care le cuprinde; căci numirea după loc a sfântului şi a cărţii lui serveşte la o mai deasă aducere-aminte. Pe urmă să pomenim prin puţine cuvinte faptele şi învăţăturile fiecăruia, spre a înţelege cele ce urmează din fiecare zicere a dumnezeieştei Scripturi, sau lămurirea şi sfatul cel bun al învăţătorului. Fiindcă fiecare zice: „că nu sunt ale mele cele spuse, ci ale dumnezeieştilor Scripturi"[235]. Prin aceasta, cunoscând negrăita iubire de oameni a lui Dumnezeu, ne minunăm cum prin hârtie şi cerneală ne-a pregătit mântuirea sufletelor noastre şi ne-a dăruit atâtea cărţi şi dascăli ai învăţăturii celei drepte; şi cum eu, neînvăţatul şi trândavul, m-am învrednicit să străbat atâtea cărţi, neavând nicio carte a mea, sau altceva peste tot, şi fiind străin şi lipsit totdeauna, şi de aceea petrecând întru toată liniştea şi lipsa de griji cu toată bucuria trupească. Iar dacă am lăsat unele fără nume, aceasta este din negrija mea, şi ca să nu se lungească cuvântul.

Iar întrebările şi dezlegările lucrurilor de obşte s-au arătat pentru cunoştinţă şi pentru mulţumire către Cel ce a dăruit sfinţilor noştri Părinţi cunoştinţa şi pătrunderea, şi prin ei nouă, nevrednicilor, precum şi spre mustrarea noastră, a celor neputincioşi şi neştiutori. S-a vorbit şi despre drepţii ce s-au mântuit odinioară întru multă bogăţie şi în mijlocul oamenilor păcătoşi şi necredincioşi, măcar că erau oameni de aceeaşi fire cu noi, care nu vrem să ajungem la măsura desăvârşirii, deşi am luat o mai mare cercare şi cunoştinţă a binelui şi a răului, ca unii ce am învăţat din viaţa lor şi ne-am învrednicit de un mai mare har şi de atâta cunoştinţă a Scripturilor. S-au înfăţişat apoi datoriile noastre, ale monahilor, spre a cunoaşte că ne putem mântui pretutindeni dacă părăsim voile noastre. Fiindcă de nu vom face aşa, nu vom putea avea odihnă, precum nu putem avea cunoştinţa voilor dumnezeieşti şi împlinirea lor. Căci voia noastră este peretele din mijloc (Efes. 2, 14), ce ne desparte pe noi de Dumnezeu; şi dacă nu se surpă acest perete, nu putem să aflăm şi să facem cele ale lui Dumnezeu; ci ne aflăm afară de El, stăpâniţi şi asupriţi de vrăjmaşi, chiar fără să vrem[236].

S-a arătat apoi că liniştea este mai mare decât toate şi fără de aceasta nu ne putem curăţi şi cunoaşte neputinţa noastră şi uneltirile dracilor; dar nici puterea şi purtarea de grijă a lui Dumnezeu nu o putem cunoaşte din cele

[234] Parcă ar începe un rezumat al cuvântului.
[235] Neidentificat.
[236] *Pateric,* Avva Pimen, 54.

cântate şi citite. De aceea toţi oamenii avem trebuinţă de această îndeletnicire, fie în parte, fie în întregime, şi fără ea este cu neputinţă să vină cineva la cunoştinţa duhovnicească şi la smerita cugetare, prin care, cel care a ales-o, înţelege tainele ascunse în dumnezeieştile Scripturi şi în toate făpturile.

Apoi că nu trebuie să fie folosit un lucru, sau un cuvânt, sau o faptă, sau un gând în afară de trebuinţa neapărată pentru mântuirea sufletului şi pentru viaţa trupului; şi că fără dreapta socoteală, nici cele ce par bune nu sunt primite de Dumnezeu, precum nici lucrarea cea bună nu poate folosi pe cineva, dacă nu se face cu scop bun. Iar troparele scrise mai înainte s-au adus pentru înţelegerea acestora şi a altor scripturi, şi ca îndemn spre străpungerea inimii celor ce au mintea neputincioasă, cum zice Scărarul. Căci cântarea, zice marele Vasile, atrage cugetul omului spre ceea ce vrea, fie spre plâns, fie spre dor, fie spre întristare, fie spre veselie[237].

S-a mai arătat că suntem datori să cercetăm Scripturile, după porunca Domnului, ca să aflăm în ele viaţa veşnică; şi să luăm aminte la înţelesul psalmilor şi al troparelor. De asemenea, să cunoaştem întru cunoştinţă multă, că nu cunoaştem. Căci, zice marele Vasile, dacă n-a gustat cineva din cunoştinţă, nu ştie de câte este lipsit. Iar despre naşterile virtuţilor şi ale patimilor, s-a scris spre cercare şi cunoştinţă, ca să cunoască cineva acestea şi să se nevoiască spre cei ce le nasc pe ele, şi de unii să se apropie, iar pe alţii să-i depărteze şi pe ceilalţi să-i biruiască prin lucrarea potrivnică.

S-a mai spus că faptele trupeşti suntem datori să le păzim pe toate totdeauna ca pe nişte pomi prin lucrare, iar la virtuţile sufleteşti neîncetat să luăm aminte; şi să cugetăm cum să dobândim fiecare virtute şi cum să aflăm despre aceasta din dumnezeieştile Scripturi şi de la Sfinţii Părinţi şi cum să o păzim cu osârdie întru osteneala sufletului ca pe o comoară prin lucrare, până ce venim la deprinderea virtuţii aceleia; şi apoi să începem cu grijă pe cealaltă, cum zice marele Vasile, ca nu cumva începându-le pe toate odată, să slăbim poate[238]. Deci se cade să începem de la răbdarea celor ce vin asupra noastră şi apoi să trecem la celelalte, cu încordare şi cu toată râvna, având drept scop să bineplăcem lui Dumnezeu, căci toţi suntem datori, ca creştini, să păzim poruncile, fiindcă nu avem trebuinţă de osteneală trupească în dobândirea virtuţilor, ci numai de hotărâre liberă şi de voinţa de a primi darul cu toată inima, cum spun marele Vasile, Grigorie Teologul şi ceilalţi. Totuşi, prin faptele trupeşti se câştigă mai uşor, şi mai ales de către cei ce vieţuiesc în linişte, într-o petrecere neîmprăştiată şi cu lepădarea oricărei griji. Fiindcă nu poate cineva să-şi vadă purtările lui şi să le îndrepte, dacă nu e liniştit şi dacă nu se poate îngriji de ele.

---

[237] *Omilii la Psalmi,* I.

[238] „Mai bună este sporirea înainte câte puţin” *(Epistola către Filon).*

De aceea[239] e dator mai întâi cineva să dobândească nepătimirea, prin fuga de lucruri şi de oameni nefolositori şi numai după aceea, când o cere vremea, să povăţuiască pe alţii şi să chivernisească lucruri, fără osândă şi fără vătămare, în urma deprinderii întru neîmpătimire, odată ce a ajuns la desăvârşita lipsă de patimi; dar numai dacă a primit de la Dumnezeu o chemare, zice Damaschin, ca Moise, Samuel şi ceilalţi proroci şi sfinţi Apostoli, spre mântuirea celor mulţi. Chiar şi atunci să nu primească uşor, ca Moise, Avacum, Grigorie, Cuvântătorul de Dumnezeu, şi alţii, şi cum a zis Sfântul Prohor despre Sfântul Ioan, că nu voia să părăsească liniştea lui scumpă, măcar că avea datoria ca Apostol să propovăduiască, nu să vieţuiască în linişte. Dar nu îmbrăţişa liniştea ca un pătimaş, acest preanepătimitor – să nu fie! ci ca unul ce nu voia să se despartă de vederea lui Dumnezeu şi să se lipsească vreodată de preadulcea linişte. Alţii, iarăşi, fiind nepătimitori, din smerita cugetare, au fugit în pustiurile cele mai dinăuntru, temându-se de tulburare. De pildă, marele Sisoe, chemat fiind de ucenicul său la odihnă, nu a ascultat, ci a zis: „Unde nu sunt oameni, acolo vom merge”[240], măcar că ajunsese la atâta nepătimire încât se făcuse rob al dragostei dumnezeieşti şi ajunsese nesimţitor din pricina aceasta, neştiind de mâncase sau nu. Dar simplu grăind, toţi îşi tăiau voile lor întru toată liniştea, încât, fiind încă ucenici, erau rânduiţi unii de învăţătorul lor să înveţe pe alţii, să primească gânduri şi să stăpânească peste alţii, fie prin arhierie, fie prin stăreţie[241], primind printr-o simţire a minţii pecetea de la Duhul Sfânt, prin pogorârea Lui, asemenea sfinţilor Apostoli şi cei dinainte de ei, Aaron, Melchisedec şi ceilalţi.

Dar cel ce încearcă să păşească cu îndrăzneală la o astfel de treaptă, se osândeşte, zice Damaschin. Căci dacă cei ce ocupă cu îndrăzneală, fără firman împărătesc, dregătoriile, au să sufere cea mai mare osândă, cu cât mai mult se vor osândi cei ce cutează să le ocupe pe ale lui Dumnezeu, fără porunca Lui? Şi mai ales dacă îşi închipuie din neştiinţă şi părere de sine că această îndeletnicire înfricoşătoare este fără osândă, sau socotesc să o folosească pentru cinstea şi odihna lor şi nu mai degrabă să se apropie de ea ca de adâncul smereniei şi de moartea pentru cei supuşi şi pentru vrăjmaşi, când vremea o cere. Căci aşa au făcut sfinţii Apostoli, învăţându-i pe alţii; şi aceasta, fiind nepătimitori şi înţelepţi în chip covârşitor. Iar dacă nici măcar aceasta nu o cunoaştem, că suntem neputincioşi şi nedestoinici, la ce să mai şi grăim? Căci părerea de sine şi neştiinţa fac orbi pe cei ce nu vor să vadă nicidecum neputinţa şi neştiinţa lor.

Căci zice Patericul: „Chilia monahului este cuptorul din Babilon în care

---

[239] De aici continuă ms. 1935, după cap. 30, început.

[240] *Pateric,* Avva Sisoe, 5.

[241] Până aici, ms. 1953 (236 r – 237 v). Continuă de aici până la nota 3. Apoi alte pasaje neidentificate, până se termină cartea (f. 237 r – 239 v).

cei trei tineri au aflat pe Fiul lui Dumnezeu”[242]. Sau iarăşi: „Şezi în chilia ta şi ea te va învăţa pe tine toate”[243]. Iar Domnul zice: „Unde sunt doi sau trei adunaţi în numele Meu, acolo sunt şi Eu în mijlocul lor” (Matei 18, 20). Dar zice şi Scărarul[244]: „Să nu te abaţi, zice Solomon, la dreapta sau la stânga, ci mergi pe calea împărătească, adică liniştindu-te cu unul sau doi; şi să nu fii nici singur în pustiu, nici însoţit de mulţi. Căci mijlocia între aceste două, zice, este potrivită pentru cei mulţi”. Şi iarăşi: „Postul smereşte trupul, privegherea luminează mintea, liniştirea aduce plânsul, plânsul botează pe om şi spală sufletul şi-l face fără păcat”.

De aceea s-au scris la sfârşit numele aproape al tuturor virtuţilor şi al patimilor[245], ca să cunoaştem câte virtuţi suntem datori să agonisim şi câte rele să plângem. Fiindcă fără plâns nu se face curăţirea, iar plâns în împrăştiere neîncetată nu este; şi fără curăţirea sufletului, nu se naşte încredinţarea neclintită, iar fără încredinţare neclintită, despărţirea sufletului de trup este primejdioasă. Căci ceea ce nu e vădit, zice Scărarul, poate nu e nici crezut.

Iar cele opt vederi pomenite mai înainte nu sunt lucrările noastre, ci plata lucrului virtuţilor noastre. Şi nu putem să le dobândim pe acestea numai din citire, chiar dacă ne silim dintr-o râvnă mândră, cum zice Scărarul despre cele mai desăvârşite, adică despre cele patru din urmă, pentru că sunt cereşti şi mintea necurată nu cuprinde unele ca acestea. Şi toată sârguinţa noastră trebuie să o avem îndreptată spre virtuţile trupeşti şi sufleteşti şi aşa se naşte în noi prima poruncă sau frica de Dumnezeu. Iar stăruind în aceasta timp mai lung, se naşte plânsul. Şi de câte ori vom ajunge la deprinderea unei vederi, harul lui Dumnezeu şi Maica cea de obşte a tuturor, cum zice Sfântul Isaac, ne vor dărui cele următoare acesteia, până ce vom dobândi cele şapte cunoştinţe în noi înşine. Iar cei ce lucrează cu grijă virtuţile, după scopul cel drept de a bineplăcea lui Dumnezeu, se vor învrednici şi de a opta, care este lucrarea veacului viitor.

Iar noi suntem datori ca, de câte ori ne vine de la sine înţelegerea cea după Dumnezeu, fie cea dintâi, fie oricare, aşa deodată, fără să ştim noi, să părăsim numaidecât toată grija lumească şi adeseori însuşi canonul, şi să păzim cunoştinţa duhovnicească şi străpungerea inimii care ne-a venit, ca pe lumina ochiului, până se va retrage cu bun rost. Şi de atunci să ne gândim pururea la cele scrise despre frică şi plâns, şi înainte de canon, şi după el. Şi ori de câte ori avem un răgaz, ziua şi noaptea, fie să avem un lucru al mâinilor, cei se suntem încă slabi şi uşor povârniţi spre somn şi trândăvie, fie să stăm fără lucru, cei ce putem, să ne predăm în întregime plânsului şi să ne robim

---

[242] *Pateric,* cap. XXI, 7.

[243] *Pateric,* Avva Floise, 6; Avva Pafnutie, 5.

[244] Cuv. I: *Pentru lepădarea de lume,* 46, *Filocalia rom.,* 9, p. 59.

[245] Capitolele următoare.

cuvintelor spuse de sfinţi şi lacrimilor ce se ivesc. Căci de aceea s-au scris, ca şi cei necercaţi în acestea, între care şi eu, prin aceste cuvinte să clintim trândăvia minţii prin meditarea şi luarea-aminte la ele. Pentru că cei ce au râvna şi experienţa din deprinderea în lucrarea virtuţilor ştiu şi zic cu mult mai mult decât cele spuse, mai ales în vremea străpungerii inimii, ce vine de la sine, deoarece multă tărie dobândesc în ceasul acesta, mai multă decât cea care le răsare din strădanie proprie.

Dar să nu socotească cineva că este el însuşi lucrătorul unor daruri ca acestea, ci mai degrabă, ca unul ce le-a luat mai presus de vrednicia lui, trebuie să mulţumească mult şi să se teamă, ca nu cumva să aibă din pricina aceasta osândă mai mare, pentru că neostenindu-se câtuşi de puţin, se învredniceşte de lucrarea îngerilor. Căci cunoştinţa ni s-a dat spre agerirea minţii şi ca tărie spre a păzi poruncile şi a lucra virtuţile; şi ca să cunoaştem cum şi pentru ce facem acestea şi ce trebuie să facem şi de la ce să ne oprim, ca să nu ne osândim; şi ca, întraripaţi de cunoştinţă, să lucrăm cu bucurie şi să luăm o cunoştinţă şi mai mare şi tărie şi bucurie în a lucra; iar făcându-se aceasta, să ne învrednicim a mulţumi Celui ce ne-a dăruit acestea, cunoscând de unde am luat bunătăţi aşa de mari. Şi mulţumind noi, ni se dăruiesc şi mai mari bunătăţi, iar primind darurile, să-L iubim pe El şi mai mult, şi prin dragoste să ajungem la înţelepciunea lui Dumnezeu[246].

Dar începutul acesteia este frica de Dumnezeu; şi lucrarea fricii este pocăinţa, zice Sfântul Isaac, prin care se face descoperirea celor ascunse[247]. Iar cugetările fricii trebuie să le îngrijim aşa: După rânduiala pavecerniţei trebuie să zicem: *Crezul, Tatăl nostru* şi *Doamne, miluieşte*, de multe ori. Şi şezând apoi către răsărit, ca cei ce plâng un mort, să ne clătinăm capul cu durere din suflet şi cu suspin din inimă şi să zicem cuvintele cunoştinţei ce se întâmplă să o avem, începând de la cea dintâi, până ajungem la rugăciune. Şi apoi cădem pe faţă înaintea lui Dumnezeu cu frică negrăită şi ne rugăm, rostind întâi mulţumirea, pe urmă mărturisirea şi apoi celelalte cuvinte ale rugăciunii, precum s-a spus înainte. Căci zice marele Atanasie: „Suntem datori să ne mărturisim pentru păcatele din neştiinţă şi pentru cele ce am fi avut să le facem, dar de care ne-a izbăvit harul lui Dumnezeu, ca nu cumva în ceasul morţii să fim traşi la răspundere pentru acestea"; asemenea şi unii pentru alţii, după porunca Apostolului.

Iar scopul celor spuse în rugăciune este acesta: mulţumirea pentru cererea din ceasul acesta mărturiseşte nevrednicia noastră pentru nemulţumirea şi nepăsarea noastră din cealaltă vreme, şi că ceasul acesta este

---

[246] Ceea ce spune Heidegger despre minunata trecere din *Seiende* (ordinea individuaţiunilor) în *Sein* seamănă cu acestea, deşi efectele sunt mai unilaterale la Heidegger.

[247] Cuv. LXXII: *Învăţături folositoare, Filocalia rom.*, 10, p. 362.

un dar lui Dumnezeu. Iar mărturisirea recunoaște că cele dăruite nouă sunt nemăsurate și că nu suntem în stare să le cuprindem pe toate, nici să le cunoaștem, ci numai să le auzim; dar și aceasta numai pe unele, și nu pe toate. De asemenea mărturisește că pururea ni se împărtășesc faceri de bine la arătare și în ascuns, și că negrăită este răbdarea lui Dumnezeu față de mulțimea păcatelor mele, apoi că nevrednic sunt chiar și numai să privesc în sus, cum a făcut vameșul. Apoi să nu îndrăznim în altceva decât în negrăita Ta iubire de oameni, când cad ca Daniil înaintea îngerului dumnezeiesc, ca Apostolul și ca ceilalți Părinți, din tot sufletul. Dar și aceasta o fac cu cutezanță, odată ce nu sunt vrednic să fac nici acest lucru. Și vestesc felurile păcatelor mele pe scurt, ca să le țin minte și să plâng pentru ele, mărturisind neputința mea, ca să vină peste mine puterea lui Hristos, după Apostol (2 Cor. 12, 9), și să-mi ierte mulțimea răutăților mele. Fiindcă nu îndrăznesc să mă rog pentru toate, ci pentru mulțimea păcatelor mele.

Și ca să se înfrâneze în mine toată răutatea și toată obișnuința rea, neputând să mă împotrivesc însumi acestora, rog pe Atotputernicul să oprească pornirile patimilor mele și să nu mă lase să păcătuiesc față de El sau față de vreun om, și ca prin aceasta să primesc mântuirea după har și ca din aducerea aminte de ele să dobândesc durere în suflet și puterea să mă rog și pentru alții, plinind poruncile Apostolului (1 Tim. 2, 1) și dragostea față de toți. Căci înșirând felul păcatelor, ca unul ce sunt tiranizat de ele, alerg la Stăpânul și la străpungerea inimii și mă rog pentru cei ce i-am întristat și pentru cei ce m-au întristat sau mă vor întrista, nemaivoind să păstrez nici urmă de pomenirea răului. Pentru că temându-mă de neputința mea în vremea ispitei, că nu voi putea să port cu răbdare și să mă rog pentru ei, după porunca Domnului, trebuie să fac ce zice Sfântul Isaac: „Caută doctor înainte de boală și roagă-te înainte de ispită". De asemenea mă rog pentru cei ce au plecat de la noi, ca să dobândească mântuire și ca să-mi aduc aminte de moarte. Căci este un semn al iubirii a mă ruga pentru toți și a cere rugăciunea tuturor; de asemenea, a mă lăsa condus de Dumnezeu, a mă face cum vrea și a mă amesteca între ceilalți, ca să fiu miluit prin rugăciunile lor, socotindu-i pe ei mai presus de mine. Dar nu îndrăznesc să cer acum iertare de tot păcatul, ca nu cumva, socotind că mă micșorez pe mine, să-i socotesc pe ceilalți nevrednici de iertare. Ci neștiind și neputând să fac ceva, alerg și cer să facă iubirea Lui de oameni precum voiește, temându-mă, ca un păcătos, de dreptatea Lui și zicând: Numai să nu pierd starea de-a dreapta Ta, chiar dacă mă voi afla cel din urmă dintre cei mântuiți, ca unul ce nu sunt vrednic nici de aceștia.

Mă mai rog pentru toată lumea, cum am învățat de la Biserică, și să mă învrednicesc de dumnezeiasca împărtășire după datorie, și ca rugându-mă înainte de aceasta, să-L aflu gata de ajutor când voi vrea să mă împărtășesc; de asemenea, ca să-mi aduc aminte de Patimile preacurate ale Mântuitorului și să

câştig dragostea de a mi le reaminti. Apoi ca să-mi fie cuminecătura spre împărtăşirea Sfântului Duh; fiindcă Însuşi Mângâietorul mângâie pe cei ce plâng pentru Dumnezeu, în veacul de acum şi în cel viitor, şi pe cei ce-L roagă pe El din tot sufletul cu lacrimi şi grăiesc: Împărate ceresc, şi celelalte; de asemenea, ca să ne fie împărtăşirea de Preacuratele Taine arvună a vieţii veşnice în Hristos, prin rugăciunile Maicii Sale şi ale tuturor sfinţilor.

Pe urmă cad la toţi sfinţii, rugându-i pe ei să facă rugăciune pentru mine, ca unii ce pot să aducă rugăciunea Stăpânului. Apoi zic rugăciunea obişnuită a marelui Vasile, ca una ce cuprinde cea mai minunată teologie şi cere numai voia lui Dumnezeu şi binecuvântarea lui Dumnezeu.

După acestea ne întoarcem îndată spre gândurile proprii, cu multă stăruinţă şi luare-aminte, zicând: „Veniţi să ne închinăm”, de trei ori, şi celelalte, cum s-a scris mai înainte, ca prin rugăciunea din inimă şi prin meditarea dumnezeieştilor Scripturi să se cureţe mintea şi să înceapă să vadă tainele ascunse în dumnezeieştile Scripturi.

Dar sufletul să fie în afară de toată răutatea, mai cu seamă în afară de ţinerea de minte a răului, cum zice Domnul, în vremea rugăciunii (Matei 5, 23-24). De aceea şi marele Vasile, osândind împotrivirea în cuvânt, zice către egumen să-i dea celui ce se împotriveşte în cuvânt multe metanii, până la o mie. Iar schimbând numărul, a zis: sau o mie, sau una. Aceasta înseamnă: cel ce grăieşte împotrivă e dator să facă o mie de metanii înaintea lui Dumnezeu sau una către stareţ, zicând: „Iartă-mă, Părinte”. Şi dezlegare de legătură primeşte numai prin cea una, care este propriu-zis pocăinţa şi tăierea patimii împotrivirii în cuvânt. Nu este împotrivirea în cuvânt, zice Sfântul Isaac, proprie vieţuirii creştinilor. El a preluat cuvântul de la Apostolul care zice: „Iar dacă cineva încearcă să se împotrivească în cuvânt, noi nu avem o astfel de obişnuinţă”. Şi ca să nu pară cuiva că leapădă numai de la sine pe cel ce se împotriveşte în cuvânt, adaugă: „nici Bisericile lui Dumnezeu” (1 Cor. 11, 16). Din aceasta poate cunoaşte cineva că este în afară de toate Bisericile lui Dumnezeu, şi de Dumnezeu, când se împotriveşte în cuvânt, şi are trebuinţă de acea unică şi minunată pocăinţă (metanie), care nefăcându-se, nici cele o mie[248] nu-i folosesc celui ce are o purtare nepocăită. Căci metania (pocăinţa) este tăierea voii rele, zice Gură de Aur, iar aşa-zisele metanii sunt mai degrabă plecări de genunchi, şi arată înfăţişarea de supunere a celui ce cade fără îngâmfare înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor, dacă s-a împotrivit cuiva. Prin ele îşi află loc de apărare, dacă nu se împotriveşte nicidecum în cuvânt, nici nu încearcă să se îndreptăţească pe sine, ca fariseul acela, ci mai degrabă imită pe vameş, socotindu-se pe sine mai rău decât toţi şi nevrednic să caute în sus. Fiindcă dacă ar socoti că face pocăinţă, dar încearcă să se împotrivească în cuvânt celui ce-l judecă pe el, întemeiat sau neîntemeiat, nu este vrednic de

[248] În acest pasaj cuvântul μετάνοια e luat şi ca pocăinţă, şi ca metanie.

iertarea cea după har, ca unul ce caută judecătorie şi dreptăţi şi aşteaptă să ia folos de la forul dreptăţii. Dar această faptă este străină poruncilor Domnului. Şi pe drept cuvânt. Căci unde se aduc dezvinovăţiri, se caută dreptatea, şi nu iubirea de oameni. Acolo a încetat harul, care îndreaptă pe cel care a făcut rău, fără faptele dreptăţii, numai prin recunoaşterea şi răbdarea cu mulţumire a mustrărilor celor ce-l mustră, şi prin suferirea celor ce-l învinovăţesc, fără punere de rău la inimă, numai atunci i se face rugăciunea curată şi pocăinţa lucrătoare. Căci cu cât se roagă cineva mai mult pentru cei ce-l bârfesc şi-l învinovăţesc pe el, cu atât îi înştiinţează Dumnezeu mai mult pe cei ce-l duşmănesc pe el, şi-i dăruieşte lui odihnă prin rugăciunea curată şi stăruitoare. Iar cele ce le cerem, le spunem cu de-amănuntul, nu ca să învăţăm pe cunoscătorul de inimi Dumnezeu, ci ca să ne străpungem la inimă printr-unele ca acestea; şi înmulţim cuvintele cu sârguinţă, ca unii ce dorim să rămânem cât mai mult cu El, mulţumindu-I pentru aşa de mari binefaceri, atât cât e cu putinţă, cum zice Gură de Aur despre fericitul David: „Zicând Prorocul acelaşi cuvânt de mai multe ori, sau unul asemănător lui, nu este vorbărie. Ci face aceasta purtat de dor, şi ca să se întipărească cuvântul dumnezeieştei Scripturi în mintea celui ce se roagă sau citeşte". Căci Dumnezeu toate le ştie mai înainte de a se face şi nu are trebuinţă să asculte înşirarea lor, ci noi avem lipsă de aceasta, ca să cunoaştem ce cerem şi pentru ce ne rugăm, şi ca să avem recunoştinţă şi să ne lipim de El prin cereri; apoi ca să nu fim învăluiţi de viforul gândurilor şi să fim biruiţi de vrăjmaşi, ca fiind în afară de pomenirea lui Dumnezeu. Ci ajutaţi de rugăciune şi de meditarea dumnezeieştilor Scripturi, să ajungem la dobândirea virtuţilor, despre care Sfinţii Părinţi au scris cu harul Duhului Sfânt. De la aceştia învăţând şi eu, voi spune numele acestor virtuţi, după putinţă, deşi nu ale tuturor, din lipsă de cunoştinţă.

Arătarea virtuţilor

Deci numele acestora sunt: chibzuinţă, cumpătarea, bărbăţia, dreptatea; credinţa, nădejdea, dragostea; temerea, bine-credincioşia, cunoştinţa, sfatul, tăria, înţelegerea, înţelepciunea; frângerea, plânsul, blândeţea, cercetarea dumnezeieştilor Scripturi; milostenia, curăţia inimii, pacea, răbdarea, înfrânarea, stăruinţa, alegerea bună, hotărârea, simţirea, grijirea; sprijinirea pe Dumnezeu, căldura, vegherea, arderea duhului, meditaţia, sârguinţa, trezvia, ţinerea în minte, adunarea minţii; evlavia, sfiala, ruşinea, părerea de rău, oprirea de la rele, pocăinţa, întoarcerea către Dumnezeu; unirea cu Hristos, lepădarea de diavol, păzirea poruncilor, străjuirea sufletului, curăţia conştiinţei, aducerea-aminte de moarte, durerea sufletului; lucrarea celor bune, osteneala, aspra petrecere, postul, privegherea, foamea, setea, trebuinţa de puţine, mulţumirea de buna rânduială, cuviincioşia, modestia, neuşurătatea, dispreţuirea banilor, neiubirea de arginţi, lepădarea de cele lumeşti, supunerea, ascultarea, sărăcia, nealergarea după câştig, fuga de lume, tăierea voilor, lepădarea de sine; sfătuirea, mărinimia sufletului, îndeletnicirea

cea după Dumnezeu, liniştea, pedepsirea de sine, aşternutul tare, nespilcuirea, pregătirea de luptă, lupta, luarea-aminte, mâncarea uscată, golătatea, uscarea trupului, însingurarea; seninătatea, inima bună, curajul, îndrăzneala, râvna dumnezeiască, ardoarea, sporirea, nebunia pentru Hristos, paza minţii, aşezarea purtărilor, cuvioşia, fecioria, sfinţirea, curăţia trupului, nevinovăţia sufletului, curăţia pentru Hristos; grija dumnezeiască, destoinicia, adevărul, neiscodirea, neosândirea, iertarea greşelilor, chivernisirea, iscusinţa, pătrunderea, îngăduinţa, folosirea dreaptă a lucrurilor, ştiinţa, dibăcia, priceperea; psalmodia, rugăciunea, mulţumirea, mărturisirea, plecarea genunchilor, cererea, căutarea, lăudarea, îngrijorarea cea după Dumnezeu, tânguirea, necazul, durerea, supărarea, suspinul, lacrimile dureroase, străpungerea, tăcerea, căutarea lui Dumnezeu, negrija de toate, răbdarea răului, lipsa de slavă deşartă, simplitatea sufletului; compătimirea, neiubirea de arătare, buna purtare, faptele după fire, cele mai presus de fire, iubirea de fraţi, unirea în cuget, comuniunea în Dumnezeu, dulceaţa, simţirea duhovnicească, nerăutatea, inima dreaptă, nevinovăţia, simplitatea, vorbirea cea bună, lucrarea cea bună, preţuirea aproapelui, iubirea cea după Dumnezeu, deprinderea virtuoasă, statornicia, recunoştinţa, smerenia, neîmpătimirea, suferirea, îndelunga-răbdare, bunătatea, dreapta socoteală, inima primitoare, netulburarea, vederea, călăuzirea, soliditatea, străvederea, nepătimirea, bucuria duhovnicească, neclintirea, lacrimile înţelegerii, lacrima sufletească, dorirea dumnezeiască; mila, duioşia, iubirea de oameni, curăţia sufletului, curăţia minţii, vederea înainte, rugăciunea curată, gândul nerobit, fermitatea, tăria sufletului şi a trupului, luminarea, recâştigarea sufletului, urârea vieţii, învăţătura cum trebuie, dorirea cea bună a morţii, pruncia în Hristos, temeinicia, îndemnarea cu măsură şi cu silinţă; schimbarea cea de laudă, extazul către Dumnezeu, desăvârşirea în Hristos, iluminarea nemincinoasă, dragostea dumnezeiască, răpirea minţii, sălăşluirea lui Dumnezeu, iubirea de Dumnezeu, filosofia cea dinăuntru, teologia, mărturisirea într-un cuget, dispreţuirea morţii, sfinţenia, izbândirea, sănătatea, desăvârşirea sufletului, virtutea, lauda de Dumnezeu, harul, împărăţia, înfierea, şi prin toate acestea, îndumnezeirea omului, prin harul Celui ce ne-a dat nouă biruinţă asupra patimilor[249].

Arătarea patimilor

Iar numele patimilor, precum socotesc, sunt acestea: chipul înfricoşat, uneltirea, viclenia, reaua cugetare, nebunia, neînfrânarea, vrăjirea, nepriceperea, neştiinţa, nelucrarea, răceala, ticăloşia, linguşirea, prostia, nerozia, ieşirea din minţi, aiureala, sălbăticia, obrăznicia, laşitatea, toropeala, negrija de cele bune, greşeala, zgârcenia, risipa, necunoştinţa, neobişnuinţa,

[249] În textul grec se spune la sfârşit că sunt 228 de virtuţi. Noi am contopit câteva, neavând pentru ele cuvinte deosebite.

cunoştinţa mincinoasă, uitarea, nedeosebirea, nesimţirea, nedreptatea, hotărârea rea, suflet fără conştiinţă, lâncezeala, flecăreala, nesocotinţa; păcatul, nelegiuirea, fărădelegea, patima, robia, încuviinţarea cea rea, însoţirea fără judecată, momeala drăcească, zăbovirea, odihna trupească fără trebuinţă, răutatea, boala sufletului, lipsa de curaj, neputinţa minţii, nepăsarea, trândăvia, nepreţuirea lui Dumnezeu, abaterea, călcarea, necredinţa, neîncrederea, reaua credinţă, puţina credinţă, erezia, slujirea la mulţi zei, slujirea la idoli, necunoaşterea lui Dumnezeu, necuvioşia, vrăjitoria, ghicirea, fermecătoria, tăgăduirea, nebunia idolească, nereţinerea, iubirea de vorbă, lenea, iubirea de sine, neatenţia, nesporirea, amăgirea, rătăcirea, cutezanţa, necurăţia, mâncarea de spurcăciuni, desfătarea, lăcomia pântecelui, curvia, iubirea de arginţi, mânia, întristarea, lenea, slava deşartă, mândria, părerea de sine, înălţarea, îngâmfarea, înfumurarea nebună, urâciunea; săturarea, moliciunea, ameţeala, plăcerea, nemâncarea de legume, mâncarea pe ascuns, mâncarea peste măsură, mâncarea de unul singur, nepăsarea, uşurătatea, umblarea după voia proprie, lipsa de voinţă, plăcerea de sine, plăcerea de la oameni, necercarea binelui, nepedepsirea de sine, nedestoinicia, uşurătatea voii, tâmpenia, grosolănia, grăirea împotrivă, iubirea de vrajbă, reaua vorbire, strigarea, tulburarea, hărţuiala, iuţimea, pofta nesocotită, oţărârea, sminteala, duşmănia, alegarea după multe, bârfeala, amărăciunea, defăimarea, ocărârea, osândirea, învinovăţirea, ura, calomnia, injuria, necinstirea, furia, asprimea, jurământul, nemilostivirea, ura de fraţi, părtinirea, uciderea de părinţi, dezlânarea, neîncordarea; primirea de daruri, furtul, răpirea, pizma, cearta, necuviincioşia, batjocura, luarea în râs, lucrarea împotrivă, asuprirea, dispreţuirea aproapelui, bătaia, sugrumarea, înăbuşirea, lipsa de iubire, neunirea, neîmpăcarea, neînţelegerea, ponegrirea, cruzimea, obrăznicia, neruşinarea, robia, întunericul gândurilor, neprivirea, orbirea, năzuirea după cele vremelnice, împătimirea, deşertăciunea, neascultarea, toropeala sufletului, somnul mult, nălucirea, băutura multă, beţia, netrebnicia, moleşeala, încântarea nesocotită, iubirea de plăcere, desfrâul, vorbirea de ruşine, umblarea după femei, dorinţa neînfrânată, arderea, malachia, preacurvia, sodomia, împreunarea cu dobitoacele, întinăciunea, pata sufletului, amestecarea sângelui, necurăţia, întinarea, prietenia particulară, râsul, jocurile, dansurile, întâlnirile, cântările necuviincioase, petrecerile; îndrăznirea, nesupunerea, neorânduiala, tovărăşia cea rea, uneltirea, războiul, uciderea, tâlhăria, jefuirea celor sfinte, câştigul ruşinos, camăta, înşelarea, jefuirea mormintelor, întovărăşirea inimii, faima rea, cârtirea, hulirea, nemulţumirea, reaua plănuire, lipsa de curaj, micimea de suflet, zăpăceala, minciuna, mâncărimea de limbă, grăirea în deşert, bucuria nesocotită, împrăştierea, prietenia nesocotită, reaua purtare, vorbirea de prostii, vorba multă, stricăciunea, neprimirea altora, multul câştig, indignarea, ţinerea de minte a răului, reaua întrebuinţare, reaua dispoziţie, iubirea de dobitoace, uşurătatea,

înfumurarea, iubirea de stăpânire, făţărnicia, ironia, prefăcătoria, folosirea de glume proaste, curiozitatea, înfrângerea, dragostea drăcească, ciocnirile, netemerea de Dumnezeu, surzenia, nerecunoştinţa, cugetul semeţ, lauda de sine, fălirea, umilirea aproapelui, neîndurarea, neîndurerarea, deznădejdea, moleşirea, ura de Dumnezeu, descurajarea, uciderea de sine şi, prin toate, căderea de la Dumnezeu şi pierzania desăvârşită[250].

Deci aceste patimi le-am aflat numite în dumnezeieştile Scripturi şi le-am adunat la un loc, ca şi cărţile de la începutul cuvântului. Dar nu le-am putut pune după rând, nici n-am încercat aceasta, fiind mai presus de mine, pentru cuvântul pe care l-a spus Scărarul: „Vei căuta la cei răi înţelegere, şi nu vei afla (Pilde 14, 6), fiindcă toate ale dracilor sunt fără orânduială”[251]. Un singur scop au, în care sunt egali cei neegali şi necuvioşi, să piardă sufletele celor ce primesc sfatul lor cel atotrău, măcar că altor oameni li se fac pricinuitori de cununi, când sunt biruiţi de credinţa şi răbdarea celor ce nădăjduiesc în Domnul şi aceia lucrează şi se roagă împotriva lor, prin împlinirea celor bune şi prin împotrivirea cu gândurile.

Despre deosebirea dintre gânduri şi momeli (atacuri)

Gândurile se deosebesc în toate. Unele dintre ele sunt nepăcătoase, altele încă nu. De pildă, aşa-numita momeală sau venire în minte a binelui sau a răului, care nu are nici răsplată, nici ocară. După aceasta, se iveşte aşa-zisa însoţire, adică convorbirea cu gândul, fie spre încuviinţare, fie spre lepădare. Aceasta are laudă, când e plăcută lui Dumnezeu, dar mică; precum şi mustrare, când e rea. Pe urmă, aşa-zisa luptă, în care mintea biruie sau e biruită şi pricinuieşte sau cunună, sau osândă, când ajunge la faptă. Este apoi încuviinţarea, care este aplecarea cu plăcere a sufletului spre lucrul văzut, din care se naşte robia, care duce cu sila şi fără voie inima spre lucrare. Iar din zăbovirea gândului pătimaş în suflet, se naşte ceea ce se zice patimă, care duce sufletul la deprindere prin obişnuinţa cu ea, făcându-l să se pornească la faptă de la sine. Patima e supusă, fără îndoială, la toţi, fie pocăinţei, care îi este potrivnică, fie osândei viitoare, cum zice Scărarul[252]. Acesteia din urmă pentru că nu ne pocăim, nu pentru că ne războieşte, căci dacă ar fi aşa, noi cei mulţi n-am putea primi iertarea, neavând nepătimirea desăvârşită. Fiindcă a zis tot Scărarul că nu e cu putinţă să ajungă toţi nepătimitori, dar nu e cu neputinţă ca toţi să se mântuiască, toţi să se împace cu Dumnezeu.

Deci cel cu mintea sănătoasă leapădă momeala vicleană şi născătoare de rău, ca să taie dintr-odată toate relele ce urmează din ea; iar momeala bună o are totdeauna gata spre lucrare, ca sufletul şi trupul să ajungă la deprinderea

---

[250] În textul grecesc se spune la sfârşit că sunt 298 de patimi. Noi am mai contopit unele dintre ele, din lipsă de termeni deosebiţi.

[251] Cuv. XV: *Pentru curăţie, 74, Filocalia rom.,* 9, p. 243.

[252] Cuv. XV: *Pentru curăţie, 72, vol. cit.,* p. 241.

virtuţii şi să se izbăvească de patimi, cu harul lui Hristos. Pentru că nu avem peste tot ceva ce n-am primit de la El, nici n-avem ceva ce să-I aducem Lui, decât hotărârea noastră cea bună, pe care neluând-o, nu aflăm nici cunoştinţă, nici putere pentru a lucra binele. Şi aceasta o vrea iubirea de oameni a lui Dumnezeu, ca să nu ne osândim ca nişte leneşi. Căci lenea este începutul a tot răul[253].

Dar şi pentru a lucra binele, zice Patericul, e trebuinţă de dreaptă socoteală. Căci fecioara care a postit şase săptămâni, cugetând pururea şi la Legea veche, şi la cea nouă, nu a socotit la fel lucrurile grele şi cele uşoare. De aceea, cu toate că trebuia să-şi rodească din atâtea socoteli nepătimirea, dar nu s-a întâmplat[254], fiindcă binele nu este bine dacă nu are ca scop voia dumnezeiască. Căci găsim în dumnezeiasca Scriptură că adeseori Dumnezeu se supără împotriva cuiva care face un lucru ce pare tuturor bun. Şi iarăşi, primeşte pe altul, care pare că face rău. Martor ne este prorocul acela care cerea unora să-l lovească. Iar cel ce n-a ascultat, făcând – chipurile – bine, a fost mâncat de fiare. De asemenea Petru, socotind că face ceva bun neprimind să fie spălat, a fost certat (Ioan 13, 8). De aici urmează că suntem datori să aflăm şi să facem cu toată puterea voia dumnezeiască, chiar dacă ni s-ar părea că nu e bine. De aceea lucrarea binelui nu se face fără osteneală, ca să nu ne pierdem pe lângă libertate şi lauda pentru silinţă.

Simplu grăind, toate câte le rânduieşte Dumnezeu sunt minunate şi mai presus de minte şi de înţelegere. De aceea trebuie să ne minunăm nu numai de cele ce se săvârşesc în Biserica dreptcredincioşilor, ci şi de simbolurile lor: cum prin dumnezeiescul Botez ne facem fii după har, nelucrând nimic înainte de el şi nici după el, afară de păzirea poruncilor; şi cum aceste lucruri înfricoşătoare, adică sfântul Botez şi sfânta Împărtăşanie, nu se fac fără preoţie, cum zice dumnezeiescul Gură de Aur. Căci în aceasta se arată puterea dată lui Petru, fruntaşul Apostolilor. Pentru ca dacă nu s-ar deschide porţile Împărăţiei Cerurilor prin sfintele slujbe, nimeni n-ar putea să intre, cum zice Domnul: „De nu se va naşte cineva din apă şi din Duh” (Ioan 3, 5); sau iarăşi: „De nu veţi mânca trupul Fiului omului şi nu veţi bea sângele Lui, nu veţi avea viaţă întru voi” (Ioan 6, 53). Apoi trebuie să ne minunăm cum a fost templul vechi în partea din afară, în care aduceau preoţii jertfele, chipul lumii, iar înăuntru avea Sfânta Sfintelor, unde aduceau tămâia cea din patru feluri: liban, smirnă, stactie şi casie, prin care se arată cele patru virtuţi generale. Căci cele ce se făceau în afară erau un pogorământ al lui Dumnezeu, ca să nu se aplece iudeii, cei cu cuget de prunci, spre idoli, prin cântări şi desfătări. Iar Biserica cea nouă este chipul celor viitoare. De aceea şi cele săvârşite în ea sunt cereşti şi

---

[253] Aceste idei se regăsesc la Sf. Marcu Ascetul, *Răspuns acelora care se îndoiesc despre dumnezeiescul Botez (Filocalia rom.,* 1, în special p. 363 ş.u.).

[254] *Pateric,* cap. XXV, 7.

duhovniceşti. Căci precum în cer sunt nouă cete, aşa şi în Biserică, şi anume: patriarhii, mitropoliţii, episcopii, preoţii, diaconii, ipodiaconii, citeţii, cântăreţii şi monahii. De asemenea trebuie să ne minunăm cum prin semnul cinstitei şi de viaţă făcătoarei Cruci se izgonesc dracii şi felurite boli, lucru cu neputinţă tuturor. Şi cine poate număra laudele Crucii? Iar simbolurile acestui sfânt semn ni le-au predat Sfinţii Părinţi, ca să stăm împotrivă necredincioşilor şi ereticilor. Căci cele două degete şi o singură mână, arată pe Domnul nostru Iisus Hristos cel răstignit, cunoscut în două firi şi într-un singur ipostas. Iar dreapta aminteşte de puterea Lui nemărginită şi de şederea de-a dreapta Tatălui. Coborând ea de sus, ne arată pogorârea Lui din ceruri până la noi. Iar trecând de la dreapta la stânga izgoneşte pe vrăjmaşi şi arată că prin puterea Sa nebiruită a biruit Domnul pe diavol, care stă la stânga, lipsit de tărie şi întunecat. Trebuie să ne minunăm iarăşi cum prin puţine culori ni se arată istoria atâtor lucruri minunate făcute de Domnul şi de toţi sfinţii, cum şi cele întâmplate cu atâţia ani înainte ni se înfăţişează de parcă s-ar săvârşi acum. Aceasta se face prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu, ca văzându-le înaintea ochilor, să le dorim şi mai mult, cum zice Sfântul Petru, fruntaşul Apostolilor, în martiriul Sfântului Pancratie, ucenicul lui.

Dar toate cele spuse de la începutul cuvântului, fără credinţă dreaptă nu folosesc nimic şi nici nu se pot face; precum nici credinţa nu e fără fapte. Iar despre credinţă şi despre fapte, voi spune pe scurt: ca fapte trebuie să avem fiecare pe cele scrise, după ceata sa. Iar credinţă, pe cea drept-măritoare, pe care am primit-o de la sfinţii pomeniţi mai înainte, ca împreună cu ei să dobândim veşnicia, prin harul şi iubirea de oameni ale Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia I se cuvine toată cinstea şi închinăciunea, împreună cu Cel fără de început al Său Părinte şi cu Preasfântul şi Bunul şi de viaţă făcătorul Său Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Isprăvind, am spus: Hristoase, slavă Ţie!

CARTEA A DOUA
Douăzeci și patru de cuvinte scurte (sinoptice) și pline de toată cunoștința duhovnicească

Cuvântul 1

Iată precuvântarea și litera a *(alfa)*
Cuprinde înțelepciunea duhovnicească.
Căci precum ceea ce e între toate literele începutul în orice grai.
Așa aceasta între toate virtuțile
E începutul, chiar dacă e și sfârșitul lor.
Dar precum alfabetul este
Învățătura pruncilor și fără el
Nu se pot învăța științele,
Așa începutul cunoștinței
Deși e mic, dar fără el
Nu se poate afla nicio virtute.

Începutul literelor în orice grai este a, chiar dacă unii nu știu aceasta. Și începutul tuturor virtuților este înțelepciunea duhovnicească, chiar dacă e și sfârșitul. Fiindcă dacă nu se apropie aceasta de minte, nu poate omul lucra vreun bine, pentru că nu a auzit niciodată despre aceasta. Iar dacă s-a învrednicit întrucâtva să audă, aceasta însăși este înțelepciunea. Dar precum alfabetul este învățătură pentru prunci, și fără el nu se poate ajunge la învățăturile de jos, așa și începutul cunoștinței, măcar că e foarte mic, fără el nu se poate afla virtutea în general. De aceea mă înfricoșez să scriu ceva despre înțelepciune, fiind cu totul neînțelept.

Căci, precum mi se pare, patru sunt mijloacele deosebite care pregătesc mintea spre a putea grăi: sau harul și fericirea ce vine de sus în chip suprafiresc; sau curăția, câștigată prin nevoința cea după Dumnezeu și care poate să readucă sufletul la frumusețea străveche; sau experiența învățăturilor de jos, câștigată prin educația omenească și prin deprinderea înțelepciunii din afară; sau blestemata și drăceasca amăgire, pusă în lucrare de mândrie și de viclenia dracilor și strâmbarea firii. Eu, însă, nefiind părtaș de niciuna dintre cele spuse mai înainte, nu știu cum pot să scriu, afară de cazul că credința voastră, care mă siliți la aceasta după voia lui Dumnezeu, atrage harul spre condeiul meu. Căci mintea și mâna mea sunt nevrednice și necurate. Iar aceasta o știu lămurit din experiență, deoarece mi s-a întâmplat adeseori și mi se întâmplă totdeauna. Căci, credeți-mă, Părinților, de câte ori am vrut să scriu ceva, n-am putut să-mi aduc aceea în minte înainte de a lua condeiul. Dar a fost de ajuns adeseori un mic înțeles din Scriptură sau din auz sau din vederea vreunuia din lucrurile sensibile ale lumii, de la care mintea să-și ia prilejul, și

îndată ce am luat condeiul şi am început să scriu, am aflat lucrul despre care aveam să scriu şi despre care mă silea cineva să scriu. Şi aşa scriu de atunci neîmpiedicat şi fără grijă, până ce poate mâna, care nu are oprire. Tot ce aruncă Dumnezeu în inima mea întunecoasă, aceea scriu fără să mă gândesc. Fac aceasta ca să nu par că am de la mine ceea ce am luat prin rugăciunile altcuiva, după cuvântul lui Scărarul, care a pornit de la ceea ce zice Apostolul.

Căci zice acesta: „Ce ai ce n-ai luat? iar dacă ai luat, ce te lauzi, ca şi când n-ai luat?" (1 Cor. 4, 7)[255], ci ca şi când faci tu însuţi? Căci înţelesurile ce vin de la sine în mintea celor ce se liniştesc pentru Dumnezeu, sunt de primit fără cugetarea care le cerne, cum zice Sfântul Isaac. Fiindcă ceea ce cerne cineva este gândul propriu, căci zice Sfântul Antonie: „Tot lucrul sau cuvântul trebuie să aibă mărturia din dumnezeieştile Scripturi"[256].

Pentru aceea, precum odinioară a grăit asina lui Valaam (Num. 22, 28), aşa încep şi eu să scriu acum: nu învăţând – să nu fie! -, ci spre mustrarea ticălosului meu suflet, ca ruşinându-se măcar de cuvinte, cum zice Scărarul, să înceapă să lucreze el, cel ce n-a agonisit lucru, ci numai cuvânt. Dar cine ştie dacă voi trăi şi voi putea să scriu sau dacă veţi putea voi să împliniţi lucrurile? Totuşi să le începem pe amândouă şi să ajungă fiecare unde va putea. Căci moartea noastră este nearătată şi nu ştim când va veni sfârşitul. Iar lui Dumnezeu, Care cunoaşte de mai înainte toate cele ale noastre Îi sunt cunoscute. Lui se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

Cuvântul 2

Precuvântarea s-a scris, deşi n-aveam nădejdea.
Dar iată a doua literă,
Adică b *(beta), şi cuvântul al doilea*
Se va spune pe scurt împreună cu ea.
Căci credinţa *naşte cealaltă*
Şi marea credinţă, cum zic Părinţii.
Ea e temelia virtuţilor, cum a zis
Apostolul Domnului, care a pus-o.
Cea dintâi se naşte fără faptele legii,
Iar cealaltă se desăvârşeşte din fapte.
Aceasta se află în isihie.
Dar se dobândeşte prin multe războaie.

Credinţa, de care a spus Apostolul că este temelia faptelor celor după Dumnezeu, am primit-o la dumnezeiescul Botez prin harul lui Hristos, şi nu din fapte. Ea naşte frica credinţei, prin care vine păzirea poruncilor şi răbdarea

[255] Cuv. XV: *Pentru curăţie,* 75 *(Filocalia rom.,* p. 243).
[256] *Pateric,* Avva Antonie, 5.

ispitelor, cum zice Sfântul Maxim. Iar după ce lucrăm noi, vine în noi credinţa cea mare a vederii, despre care a zis Domnul: „De veţi avea credinţă cât un grăunte de muştar...” (Matei 17, 20), şi celelalte. De aceea, vrând cuviosul părintele nostru Isaac să arate credinţa, a zis că alta este credinţa cea de obşte a dreptcredincioşilor, adică dogmele drepte despre Dumnezeu şi despre făpturile Sale inteligibile şi sensibile, precum cu harul lui Dumnezeu le-a primit sfânta şi soborniceasca Biserică, şi alta cea a vederii, adică a cunoştinţei, care nu se împotriveşte celei ce o naşte pe ea, ci o face şi mai sigură[257]. Pentru că cea dintâi am învăţat-o din auz, moştenind-o de la Părinţii binecredincioşi şi de la învăţătorii credinţei dreptmăritoare, iar cea de a doua vine prin aceea că credem drept şi ne temem de Domnul în Care am crezut. Căci din frică ne-am hotărât să păzim poruncile şi pentru aceasta am voit să lucrăm virtuţile trupeşti, adică liniştirea, postul, privegherea cu măsură, psalmodia, rugăciunea, citirea şi întrebarea celor ce au experienţă despre tot gândul, cuvântul şi lucrul, ca prin asemenea fapte să ni se cureţe trupul de patimile atotruşinoase, adică de lăcomia pântecelui, de curvie şi de avuţie de prisos, îndestulându-ne cu cele de faţă, cum zice Apostolul. De aici ia omul tărie ca să rămână lângă Dumnezeu prin lipsa de grijă şi învaţă din Scripturi şi de la oamenii cercaţi despre dumnezeieştile dogme şi porunci. Şi prin aceasta începe să dispreţuiască pe cele opt căpetenii ale răutăţii, şi cunoscând ameninţările, se teme, nu simplu, ci ca de Dumnezeu, după Sfântul Nil. Iar din această temere începe a păzi poruncile întru cunoştinţă.

Şi cu cât rabdă mai mult pentru fiecare poruncă moartea voii slobode, cu atât vine la o mai mare cunoştinţă şi vede cele ce se fac în sine însuşi de către harul lui Hristos. Iar dintr-aceasta crede că într-adevăr mare este credinţa dreptmăritorilor. Şi începe a dori să placă lui Dumnezeu şi nu se mai îndoieşte ca mai înainte despre ajutorul lui Dumnezeu, şi toată grija sa o aruncă asupra Aceluia, după Proroc (Ps. 54, 25; 2 Petru 5, 7). Căci zice marele Vasile: „Cel ce vrea să aibă întru sine această credinţă mare, nu trebuie să-şi mai facă nicidecum vreo grijă despre viaţa sau despre moartea sa, ci de ar vedea chiar fiară sălbatică, sau ridicări de draci, sau de oameni răi, nu se mai înspăimântă deloc, ca unul ce cunoaşte că sunt făpturi ale unuia şi aceluiaşi Făcător şi împreună roabe cu el şi nu au putere asupra sa de nu va îngădui Dumnezeu”. Numai de El se mai teme, ca de Cel ce are stăpânire, precum a zis Însuşi Domnul: „Vă voi arăta vouă de cine să vă temeţi” (Luca 12, 5) şi a adăugat: „Temeţi-vă de Cel ce are putere să arunce şi sufletul, şi trupul în gheenă”; şi ca să-şi întărească cuvântul, spune: „zic vouă: de Acesta să vă temeţi” (Luca 12, 5; Matei 10, 28). Şi pe drept cuvânt. Căci dacă ar fi altul care să aibă stăpânire afară de Dumnezeu, ar trebui să ne temem de acela. Dar odată ce Acesta singur este Făcătorul şi Stăpânul celor de sus şi celor de jos, cine este cel ce ne poate

---

[257] Ed. Theotoche, *Cuv. 19,* p. 65, *Filocalia rom.,* 10, p. 95.

face ceva fără El? Iar dacă ar zice cineva că sunt făpturi care au libertate, voi zice şi eu că de fapt o au puterile inteligibile şi oamenii, asemenea şi dracii. Dar cetele fiinţelor cereşti fără de trup şi oamenii buni nu suferă să vatăme pe careva dintre cei împreună robi, chiar dacă ar fi foarte rău acesta, ci mai vârtos au milă de el şi se roagă la Dumnezeu pentru el, cum zice marele Atanasie. Iar oamenii răi şi învăţătorii acestora întru răutate, dracii, voiesc, însă nu pot nicidecum să vatăme pe cineva dacă nu cumva dă el însuşi pricină să fie părăsit de Dumnezeu, prin faptele rele. Şi aceasta se face spre cercarea şi mântuirea aceluia de către preabunul Dumnezeu, ca, dacă vrea şi el, prin răbdare cu mulţumită, să se îndrepte din răutatea sa, iar dacă nu, să fie spre folosul altuia, atotbunul Dumnezeu vrând ca toţi să se mântuiască. Iar ispitirile oamenilor drepţi şi sfinţi se întâmplă după bunăvoinţa lui Dumnezeu, spre desăvârşirea sufletelor lor, şi spre ruşinarea vrăjmaşilor lor, demonii.

Luând deci acestea la cunoştinţă, lucrătorul dumnezeieştilor porunci ale lui Hristos crede nu numai simplu că Hristos este Dumnezeu şi că are putere (căci aceasta au văzut-o şi dracii din lucruri şi s-au cutremurat) (Iacov 2, 19), ci că toate-I sunt cu putinţă şi toată voia Lui este bună, şi fără de El nu se poate face vreun bine. Pentru aceea nu vrea unul ca acesta să facă ceva în afară de voia lui Dumnezeu, chiar dacă e spre viaţă, măcar că aşa ceva nu se poate afla, ci mai degrabă voia lui Dumnezeu este viaţă veşnică şi bună foarte, deşi li se pare unora că lucrarea acestei vieţi este împreunată cu durere.

De aceea, eu, ticălosul, sunt mai rău ca un necredincios, că nu vreau să lucrez ca să aflu credinţa cea mare şi prin ea să vin la temerea de Dumnezeu şi la începutul înţelepciunii Duhului, ci acum calc legea închizând ochii sufletului cu voia, acum vin la desăvârşita neştiinţă, întunecându-mă de uitare desăvârşită. Pentru aceasta nu cunosc ce foloseşte sufletului meu şi venind la cunoştinţa cea rea, câştig deprinderea păcatului. Ca urmare, chiar dacă aş vrea să mă întorc de unde am căzut, nu pot, pentru că voia se face peretele din mijloc (Efes. 2, 14), ce mă desparte de Dumnezeu, cum zic Părinţii, şi nu vreau să ostenesc să dărâm peretele din mijloc. Căci dacă aş fi avut credinţa care vine din faptele pocăinţei, aş fi putut să zic: „în Dumnezeul meu voi trece zidul" (Ps. 17, 32), şi nu m-aş fi înfricoşat din îndoială zicând în mine însumi: „Oare cine mă va întâmpina, când mă voi repezi să sar înălţimea zidului? Oare nu cumva e vreo prăpastie acolo? Nu cumva nu voi putea să-l trec, ci, rostogolindu-mă, mă voi întoarce iarăşi jos, după ce m-am ostenit?" Şi alte multe de acestea, pe care cel ce are credinţă că Dumnezeu este aproape şi nu departe, nu le socoteşte niciodată[258].

[258] Precum voia proprie este peretele din mijloc, aşa credinţa surpă acest perete, pentru că credinţa este voia care vrea să se surpe pe ea însăşi ca voie autonomă. Realităţile spirituale dumnezeieşti se fac vădite în faţa noastră şi pătrund în noi, şi noi înaintăm şi creştem în ele dacă credem în ele, adică dacă vrem să le socotim reale. Ele

Acela aleargă drept spre Dumnezeu, Cel ce are toată puterea şi stăpânirea, toată bunătatea şi iubirea de oameni, ca să-L ajungă, nu ca unul ce bate aerul, ci ca unul ce vâsleşte, căutând cele de sus. Lăsând toată voia sa jos, îşi face călătoria spre voia dumnezeiască, până ce va auzi şi el graiuri noi sau chiar va grăi şi el tainele, cunoscându-le. De la puterea lucrătoare el urcă treptele spre puterea văzătoare, mai bine-zis primeşte această putere, cu harul şi cu iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine slava, cinstea şi Împărăţia, în veci. Amin!

Cuvântul 3

A treia între litere este g *(gama),*
Dar iată şi al treilea, despre frică.
Căci două sunt temerile de Domnul:
Cea începătoare, care opreşte de la păcat,
Şi cea desăvârşită, care lucrează cu sârguinţă.

Lăcomia pântecelui este cea dintâi dintre cele opt căpetenii ale răutăţii. Iar dumnezeiasca frică şi prima poruncă le surpă pe toate. Că cel ce nu o are pe aceasta, nu poate avea nici alt bine. Căci cum ar putea cel ce nu se teme să păzească porunca, afară de cazul că a ajuns la dragoste? Dar şi aceasta a început de la frică, chiar dacă, poate, nu-şi dă seama cum a trecut de la el frica începătoare. Iar dacă zice cineva că pe altă cale a călătorit spre dragoste, a fost robit fie de bucuria duhovnicească, fie de nesimţire, ca cei ce au trecut râul dormind, după cuvântul Sfântului Efrem. Acesta, uimit prin har de multele binefaceri ale lui Dumnezeu, de care s-a învrednicit, iubeşte pe Binefăcător.

Iar când cineva, petrecând nesimţitor în desfătare şi în slavă, ca bogatul acela, şi închipuindu-şi că cei ce se topesc de frică şi vieţuiesc în încercări pătimesc aceasta din pricina păcatelor, se înalţă nebuneşte deasupra lor, socotindu-se pe sine vrednic de această tihnă, de care se bucură fără să fie vrednic, prin aceasta s-a făcut pe sine nevrednic de viaţa viitoare, şi datorită iubirii nesocotite din viaţa vremelnică, se întunecă aşa de mult, încât i se pare

---

nu sunt iluzii, dar depinde de voinţa noastră de a le socoti reale, ca ele să devină reale pentru noi. Spiritul este putere şi dacă nu punem noi la contribuţie efortul spiritual al credinţei, nu putem descoperi şi experia spiritul ca putere. Dar faptul că depinde de voie, de efortul voinţei noastre, manifestat în credinţă, descoperirea realităţilor spirituale face posibilă pentru noi ispita de a le socoti iluzii, autosugestii, precum şi faptul ca ele să se evapore îndată ce slăbim efortul credinţei noastre. Ele sunt pentru noi până ce credem în ele, adică până ce vrem să fie, şi nu mai sunt pentru noi când nu mai credem cu tărie, când nu mai vrem să fie. Existând totdeauna ca virtualitate pentru noi, în mod actual există numai când credem şi în măsura în care credem. În acest sens credinţa e vedere, e experienţă, iar voia noastră opusă credinţei e un perete care ne desparte de ele.

că a ajuns la dragoste şi că pentru aceasta primeşte binefaceri mai mari decât aceia. El nu-şi dă seama de îngăduinţa lui Dumnezeu faţă de el. De aceea, unul ca acesta se va afla fără de apărare la Judecată şi va auzi cu dreptate cuvântul: „Ai luat cele bune în viaţa ta" (Luca 16, 25). Acest lucru e vădit din faptul că sunt mulţi dintre cei cu puţină credinţă încărcaţi în chip nevrednic cu faceri de bine, şi nimeni dintre cei ce judecă sănătos nu-i fericeşte şi nu zice că sunt vrednici să fie iubiţi de Dumnezeu sau că iubesc pe Dumnezeu, şi de aceea le merge bine în viaţă. Acestea aşa sunt.

Iar frica Domnului este îndoită, ca şi credinţa. Cele dintâi sunt începătoare, iar celelalte desăvârşite şi se nasc din cele începătoare. Căci cel ce se teme de munci se teme ca un rob şi se abate de la rele. „De frica Domnului se abate fieştecare de la rău" (Pilde 15, 29). Şi: „Frica Domnului vă voi învăţa pe voi" (Ps. 33, 11). Deci acestea şi acelea ca acestea s-au spus despre frica începătoare, după Sfântul Dorotei, ca de frica ameninţărilor să venim noi, cei păcătoşi, la pocăinţă, căutând cum să aflăm dezlegare de păcatele noastre. Şi iarăşi: „Petrecând frica în noi, ne învaţă calea vieţii", sau: „Abate-te de la rău şi fă binele" (Ps. 33, 13)[259]. Şi cu cât se nevoieşte cineva spre bine, cu atât creşte în el frica, până ce şi cele mai mici greşeli ale lui, pe care nu le-a luat în seamă niciodată aflându-se în întunericul neştiinţei, i le arată lui.

Iar desăvârşindu-se frica, se desăvârşeşte şi omul, prin plâns, şi nu mai vrea să păcătuiască, ci temându-se de întoarcerea patimilor, petrece nerănit în frica cea curată. „Frica Domnului este curată, rămâne în veacul veacului" (Ps. 18, 10). Pentru că frica cea dintâi nu este curată, ci este mai degrabă din păcate. Iar cel curăţit se teme fără de păcat, nu fiindcă greşeşte, ci fiindcă este om schimbăcios şi îndemânatic la rău. Şi cu cât se înalţă în agonisirea virtuţilor, cu atât se teme mai mult, ca unul ce cugetă smerit. Şi pe drept cuvânt. Căci tot cel ce are bogăţie, se teme mult de pagubă, de munci, de necinste şi de cădere din înălţime, iar săracul petrece fără frică, în cele mai multe privinţe, temându-se numai să nu fie bătut.

Acestea s-au spus despre cei foarte desăvârşiţi şi curaţi cu sufletul şi cu trupul. Iar dacă cineva mai săvârşeşte încă, fie măcar şi cele mai mici şi neînsemnate greşeli, să nu se amăgească, zice Scărarul. Frica acestora nu este nici frică curată, nici smerenie, ci recunoştinţă de rob şi frică de ameninţări. Pentru aceea, unul ca acesta are trebuinţă de îndreptarea gândului, ca să înveţe în ce frică este, şi ca prin plânsul cel mai cu amar şi întru răbdarea necazurilor, să-şi cureţe greşelile şi aşa să poată veni la frica desăvârşită, prin harul lui Hristos.

Iar semnul fricii dintâi stă în a urî păcatul şi a ne mânia pe păcat, ca nişte răniţi de fiară. Iar al celei desăvârşite, în a iubi virtutea şi a ne teme de abatere,

---

[259] Cuvântul IV: *Despre frica lui Dumnezeu,* 3, *Filocalia rom.,* 9, p. 515, în care Avva Dorotei deosebeşte frica începătorilor de frica sfinţilor.

fiindcă nimeni nu este neschimbăcios. De aceea la tot lucrul în viaţa aceasta suntem datori să ne temem totdeauna de cădere, văzând pe marele Proroc şi împărat plângând pentru două păcate, şi pe Solomon abătându-se spre atâta răutate, şi auzind pe Apostolul care spune: „Celui ce i se pare că stă, să ia aminte să nu cadă” (1 Cor. 10, 12). Iar dacă zice careva că „dragostea scoate afară frica”, după Cuvântătorul de Dumnezeu (1 Ioan 4, 18), bine zice, dar pe cea dintâi şi începătoare. Căci despre frica desăvârşită zice David: „Fericit bărbatul care se teme de Domnul, şi în poruncile Lui voieşte foarte” (Ps. 111, 1), adică iubeşte foarte virtutea. Acesta se află în treapta fiului, fiindcă nu face aceasta de frica muncilor, ci din dragostea care scoate afară frica, şi de aceea voieşte foarte. El nu împlineşte de silă, ca un rob, poruncile, de frica muncilor, de care fie să ne izbăvim, prin harul şi prin iubirea de oameni ale Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia I se cuvine toată slava, cinstea şi închinăciunea în veci. Amin.

Cuvântul 4

Iată cuvântul de faţă, al patrulea,
Despre buna-cinstire, *şi litera* d *(delta),*
Căci lui i-a venit rândul.
El se ocupă cu înfrânarea.
Pentru că aceasta e începutul celor opt duşmani
Ai celor opt patimi. Dar şi despre neprihănire.
Căci acestea două sunt fapte ale bunei cinstiri.

Vădit este că buna-cinstire de Dumnezeu, binecredincioşia, e de multe chipuri şi de multe feluri, ca şi filosofia cea din afară[260]. Precum numai când se întrunesc cele zece ştiinţe dau ceea ce se zice filosofia, şi nu o ştiinţă singură sau două primesc numele acesta, ci toate cele zece la un loc, aşa şi buna-cinstire nu este un nume al unei singure virtuţi, ci numele tuturor poruncilor. Căci el e de la a cinsti sau a sluji bine[261]. Iar dacă ar zice cineva că acest cuvânt arată credinţa, să ne spună nouă: Oare cineva crede în Domnul după ce se teme de El? Aşadar, temerea e din credinţă, şi din temere buna-cinstire, potrivit cu prorocul, care, după ce a înfăţişat sus înţelepciunea, coborându-se mai jos zice: „Duhul cunoştinţei şi al bunei-cinstiri, duhul temerii de Dumnezeu” (Is. 11, 2-3). Iar Domnul începând de la temere a călăuzit la plâns pe cel ce are temere (Matei 5, 3-4)[262]. Dar nu este vremea să grăim după rând

[260] Evlavia, pietatea, buna-cinstire, binecredincioşia (ευσέβεια), e credinţa manifestată în fapte, e întregul fel de viaţă al credinciosului, prin care cinsteşte pe Dumnezeu.
[261] εκ του ευσεβειν, ήγουν καλώς δουλεύειν.
[262] Fericirea întâi şi a doua.

despre toată buna-cinstire, sau lucrare duhovnicească.

Ci lăsând faptele trupeşti dinainte de credinţa cea mare şi de frica curată, ca unele ce sunt cunoscute de toţi, vom vorbi pe scurt despre pomii Raiului inteligibil, adică despre virtuţile sufleteşti, cu ajutorul harului.

Dintre acestea una este înfrânarea generală, adică oprirea de la toate patimile. Dar fiindcă mai este una particulară, între faptele trupeşti, care ne învaţă cum să facem întrebuinţare de mâncări şi băuturi, iar aceasta înfrânează tot gândul şi toată mişcarea mădularelor ce nu se face după voia lui Dumnezeu, aceasta se numeşte înfrânarea patimilor. Cel ce o are pe aceasta nu încuviinţează peste tot niciun gând, sau cuvânt, sau mişcare a piciorului şi mâinii, sau a altui mădular al trupului, afară de trebuinţa neapărată a trupului, sau a vieţuirii trupeşti şi a mântuirii sufleteşti. Din această pricină se înmulţesc încercările dracilor, văzând pe îngerul în trup prins de râvna şi lucrarea celor bune. Iar această virtute trebuie să fie lucrată şi păzită, pentru că este lucru desăvârşit şi are lipsă de paza neîncetată, ca nu cumva uitând cel ce o are, de vreo patimă din cele ce pândesc la uşă, aceasta să intre.

Iar cele două înfrânări şi neprihăniri (castităţi) nu sunt la fel. Ci una opreşte curvia şi patimile cele atoturâte; iar cealaltă chiar şi gândul cel mai subţire şi mai nepăcătos îl adună spre sine şi prin sine îl înalţă spre Dumnezeu. De aceea nici nu poate descrie cineva prin cuvânt sau cunoaşte prin auz lucrarea şi cunoştinţa acestor lucruri care uimesc mintea, ci numai prin experienţă vine la ele. Cum ar putea arăta prin cuvinte simple lucruri aşa de mari, ca înălţarea ţărânei şi prefacerea celui material în nematerial? Numele le cunoaşte şi învăţătura din afară ce sunt, pornind de la rădăcina cuvintelor. Dar experienţa şi dobândirea virtuţilor au nevoie de Dumnezeu şi se adună cu multă osteneală şi după vreme îndelungată; mai ales a virtuţilor sufletului, deoarece acestea sunt mai tainice şi virtuţi în înţelesul adevărat. Căci virtuţile trupeşti, fiind mai degrabă unelte ale virtuţilor, sunt mai uşoare, măcar că au trebuinţă de osteneli trupeşti. Dar cele ale sufletului, deşi au nevoie numai de supravegherea gândului, sunt foarte greu de câştigat. De aceea Legea porunceşte între cele dintâi: „Ia aminte la tine însuţi”. Despre acest îndemn a scris marele Vasile un cuvânt vrednic de toată lauda[263].

Iar noi ce vom zice, neluând aminte la noi nicidecum, ci fiind, unii, asemenea fariseilor? Posturi, privegheri şi cele asemenea, e drept, au unii dintre noi; şi adeseori şi o cunoştinţă din parte. Dar nu avem dreaptă socoteală, pentru că nu vrem să luăm aminte la noi înşine şi să cunoaştem ce se cere de la noi. Fiindcă nici nu avem răbdare să luăm aminte la gânduri, ca să câştigăm experienţa[264] din multele războaie şi gânduri, spre a ne face măcar

[263] Citat şi în Cartea întâi, cap. *Virtuţile trupeşti sunt unelte ale celor sufleteşti.*

[264] Am tradus uneori cuvântul grecesc πείρα prin *experienţă,* sau pe ἔμπειρος prin: *om cu experienţă,* dar uneori am folosit şi cuvintele vechi: *cercare* şi *om încercat,* cum

corăbieri încercaţi şi pentru alţii, dacă nu căpitani de corabie. Ci pentru că „vedem” orbi fiind, zicem că „vedem”, ca fariseii. Pentru aceea zice: „mai mare osândă vor lua” (Matei 23, 14). Pentru că de am fi orbi, nu am avea osândă, ci ne-ar ajunge să ne recunoaştem şi să ne mărturisim slăbiciunea şi neştiinţa. Dar vai, avem osândă mai mare, asemenea elinilor, fiindcă, precum zice Solomon, au născocit atâtea, iar ce se cere au pierdut. Deci vom tăcea, ca unii ce nu avem lucrare? Dar prin aceasta şi mai mare rău se face; şi mai mult veţi fi mustraţi, zice. Căci cele ce se fac în ascuns este de fapt ruşine a le şi grăi (Efes. 5, 12). De aceea, despre acestea voi tăcea. Dar despre virtuţile vrednice de laudă, voi începe să grăiesc. Pentru că plăcere are inima mea întunecată ca să-şi aducă aminte de dulceaţa lor. Din această pricină uit de măsura mea şi nu mă gândesc la osânda ce mă aşteaptă prin aceea că grăiesc şi nu fac.

Înfrânarea, deci, şi neprihănirea au aceeaşi putere şi sunt de două feluri, cum s-a zis. Dar acum vom grăi despre cele mai desăvârşite. Aşadar cel ce are prin harul lui Dumnezeu cunoştinţa cea mare a vederii şi frica dumnezeiască cea curată şi vrea să aibă şi înfrânarea şi neprihănirea, e dator să se stăpânească pe sine înlăuntru şi în afară şi să fie ca unul ce e mort cu trupul şi cu sufletul faţă de lumea aceasta şi de oameni, zicând la tot prilejul către gândul său: Cine sunt eu? Şi ce este fiinţa mea, dacă nu un lucru de scârbă? La început e pământ, pe urmă putreziciune, iar mijlocul e plin de toată urâciunea. Iar mai departe: Ce este viaţa mea? Şi câtă este? Un ceas, şi apoi moartea. Ce-mi pasă mie de aceasta sau de aceea? Iată, degrabă voi muri, pentru că viaţa şi moartea le stăpâneşte Hristos. La ce mă îngrijesc eu şi mă gâlcevesc în deşert? N-am trebuinţă decât de puţină pâine. Iar ceea ce-mi prisoseşte, de ce îmi trebuie? Dacă o am pe aceasta, a încetat orice grijă. Iar dacă n-o am, să mă îngrijesc numai de ea, pentru nedesăvârşirea cunoştinţei mele, măcar că este Dumnezeu care poartă grijă.

Deci toată grija omului să fie pentru păzirea simţurilor şi a gândurilor, ca să nu stea sau să nu facă ceva ce nu i se pare că este după Dumnezeu. Încolo, să se gătească pentru răbdarea celor ce-i vin asupra lui de la draci şi de la oameni, fie că sunt plăcute, fie neplăcute, ca să nu fie clintit nici de acelea, nici de acestea, sau să vină la o bucurie nesocotită şi la o părere de sine, sau la întristare şi descurajare. Să nu primească nicio cutezanţă a gândului, până ce va veni Domnul, Căruia fie slava în veci. Amin.

---

am făcut şi cu un rând mai jos. Cuvintele noi le-am folosit pentru că au căpătat o circulaţie generală, dar le-am alternat cu cele vechi, pentru a arăta că experienţa de care e vorba în scrierile duhovniceşti nu e o cunoaştere a unor lucruri neutre din trăirea lor simplă, ci o cunoaştere din suferirea încercărilor. Cuvântul πείρα e din aceeaşi familie cu πειραομος, încercare. Cercarea (experienţa) o câştigă cel ce a trecut prin încercări. Numai cel ce a răbdat încercările (care sunt totodată ispite, cum le traduc cei vechi) şi le-a biruit, poate învăţa pe alţii cum să biruie încercările ce le vin.

Cuvântul 5

E al cincilea cuvânt şi litera e *(epsilon).*
El vorbeşte despre răbdare.
Căci aceasta e prima şi mare
Între virtuţi şi în toată ştiinţa.

Zis-a Domnul: „Cel ce va răbda până la sfârşit, acela se va mântui” (Matei 24, 13). Iar răbdarea este îmbinarea tuturor virtuţilor. Căci niciuna dintre virtuţi nu stă fără ea. Deoarece „tot cel ce se întoarce înapoi nu este vrednic de Împărăţia cerurilor” (Luca 9, 62). Chiar dacă i se pare cuiva că se împărtăşeşte de toate virtuţile, dacă nu va răbda până la sfârşit şi nu se va izbăvi de cursele diavolului, nu este vrednic să ajungă în Împărăţia cerurilor. Fiindcă şi cei ce au luat arvuna au nevoie de răbdare, ca să primească răsplata desăvârşită în veacul viitor. În toată ştiinţa şi cunoştinţa este nevoie de răbdare. Şi pe drept cuvânt. Pentru că nici lucrurile cele sensibile nu se fac fără ea, iar dacă i s-a făcut cuiva vreunul dintre ele, are nevoie de răbdare ca să-i rămână ceea ce i s-a făcut. Şi simplu grăind, tot lucrul înainte de a se face, prin ce se face şi odată făcut, prin ea rămâne şi fără de ea nu stă, nici nu se desăvârşeşte. Pentru că dacă este bun, ea îl prilejuieşte şi îl păzeşte; iar dacă este rău, ea dă uşurare şi tărie de suflet şi nu lasă pe cel ispitit să fie strâmtorat de descurajare, care este arvuna gheenei. Ea are putere să omoare deznădejdea, care omoară sufletul. Ea învaţă sufletul să se mângâie şi să nu slăbească de mulţimea războaielor şi a necazurilor. Pe ea neavând-o Iuda, a găsit moartea cea îndoită, ca un lipsit de experienţa războiului. Pe ea având-o fruntaşul Petru, deşi a căzut, dar ca un cercat în război a biruit pe diavolul care-l doborâse. Pe ea aflând-o monahul acela care a căzut în curvie, a biruit pe cel ce l-a biruit, nesupunându-se gândului deznădejdii care-l împingea să părăsească chilia şi pustiul, ci cu răbdare zicând către gânduri: N-am păcătuit şi iarăşi zic vouă n-am păcătuit[265]. O, dumnezeiască înţelepciune şi răbdare a viteazului bărbat! Această fericită virtute l-a desăvârşit pe Iov şi toate bunătăţile lui cele dintâi. Căci numai puţin dacă ar fi slăbit în ea, dreptul ar fi pierdut toate cele dintâi. Dar Cel ce cunoştea răbdarea lui, a îngăduit bătaia spre desăvârşirea lui şi spre folosul multora.

Deci cel ce-i cunoaşte folosul se nevoieşte întâi de toate să o aibă pe aceasta. Căci zice marele Vasile: „Să nu porţi război deodată cu toate patimile,

---

[265] *Pateric* VI, 14. Iar Sf. Nicodim Aghioritul aşa sfătuieşte pe cel căzut în vreun păcat: „Să nu te împuţinezi cu sufletul, nici să te tulburi pentru aceasta, ci întorcându-se îndată la Dumnezeu, zi aşa: «Iată, Doamne al meu, ceea ce am făcut ca cela ce sunt; nici nu era cu putinţă a se aştepta altceva de la mine...»” *(Războiul nevăzut,* partea 1, cap. 27).

că poate slăbind, te vei întoarce la cele dinapoi şi nu te vei afla pregătit pentru Împărăţia cerurilor. Ci luptă-te cu fiecare din patimi pe rând, începând de la răbdarea celor ce vin asupră-ţi”[266]. Şi pe drept cuvânt. Căci dacă nu o are cineva pe aceasta, niciodată nu va putea sta la războiul cel văzut, ci îşi va pricinui sieşi şi altora fuga şi pierzarea, prin slăbire, după cuvântul care l-a spus Dumnezeu lui Moise: „Fricosul să nu iasă la război” (Deut. 20, 8), şi celelalte. Dar în războiul văzut poate să rămână cineva acasă şi să nu iasă la război. Prin aceasta pierde darurile şi cununile, rămânând poate numai cu sărăcia şi cu necinstea. Dar în războiul nevăzut nu se poate afla un singur loc unde să nu fie război, chiar dacă ar străbate cineva toată creaţia. Şi oriunde ar merge, află război. În pustie, fiare şi draci şi celelalte greutăţi şi spaime; în linişte, draci şi ispite; în mijlocul oamenilor, draci şi oameni care ispitesc. Nu se află loc fără supărare. De aceea fără răbdare nu poate avea odihnă.

Iar aceasta vine din frică şi credinţă şi începe de la înţelepciune. Cel cu dreapta judecată cântăreşte lucrurile în minte şi aflându-le strâmte, cum a zis Susana, alege pe cele mai bune, ca aceea. Căci a zis această fericită către Dumnezeu: „Toate îmi sunt strâmte. De voi face voia bătrânilor nelegiuiţi, s-a pierdut sufletul meu prin preacurvie; iar de nu voi asculta de ei, mă vor învinovăţi de preacurvie şi ca judecători ai poporului mă vor osândi la moarte. Ci mai bine îmi este să alerg la Cel atotputernic, chiar dacă îmi stă înainte moartea” (Istoria Susanei 1, 21-23). O, înţelepciune a fericitei acesteia! Judecând aşa, nu a înşelat-o nădejdea. Ci, după ce s-a adunat poporul şi au şezut judecătorii nelegiuiţi ca să o învinovăţească pe ea şi să o osândească la moarte ca pe o adulteră, pe cea nevinovată, îndată Daniil, de doisprezece ani fiind, s-a arătat proroc de la Dumnezeu şi a izbăvit-o pe ea de la moarte, întorcând moartea peste bătrânii nelegiuiţi, ce voiau să o judece pe ea.

Prin aceasta a arătat Dumnezeu că aproape este de cei ce vor să rabde pentru El încercarea şi să nu părăsească virtutea cu nepăsare, de frica durerii, ci să preţuiască mai mult legea lui Dumnezeu, prin răbdarea celor ce vin asupră-le, veselindu-se cu nădejdea mântuirii. Şi cu drept cuvânt. Căci dacă stau înainte două primejdii, una vremelnică, iar alta veşnică, oare nu e bine să fie aleasă cea dintâi? De aceea zice Sfântul Isaac: „Mai bine este a răbda primejdiile pentru dragostea lui Dumnezeu şi a alerga la El cu nădejdea vieţii veşnice, decât a cădea cineva de la Dumnezeu în mâinile diavolului de frica încercărilor şi a se duce împreună cu acela la munci”. De aceea bine este dacă se bucură cineva, asemenea sfinţilor, în încercări, ca un iubitor de Dumnezeu. Iar de nu suntem ca aceştia, să alegem ce e mai uşor, pentru sila care ne stă în faţă. Fiindcă ne stă în faţă necesitatea sau să ne primejduim aici trupeşte şi să împărăţim cu Hristos duhovniceşte în veacul de acum prin nepătimire şi în cel viitor, sau să cădem de frica încercărilor, cum s-a zis, şi să mergem la munca

[266] *Epistola 42, către Hilon.*

veşnică.

Să ne izbăvească Dumnezeu de această muncă prin răbdarea celor neplăcute. Căci răbdarea este piatră neclintită în faţa vânturilor şi a valurilor vieţii, şi cel ce o are pe ea nu slăbeşte şi nu se întoarce înapoi în vremea revărsării lor. Iar aflând uşurare şi bucurie, nu e furat de părerea de sine, ci e la fel pururea, la vreme bună şi în greutăţi. De aceea rămâne nerănit în cursele vrăjmaşului. În vreme de furtună rabdă cu bucurie aşteptând sfârşitul, iar când se face vreme bună aşteaptă ispita, până la cea din urmă suflare, asemenea marelui Antonie[267]. Căci unul ca acesta cunoaşte că nu este în viaţa aceasta ceva care să nu se schimbe, ci toate trec. De aceea nu-şi face nicio grijă pentru vreuna din acestea, ci le lasă pe toate lui Dumnezeu, căci are El grijă de noi. Lui se cuvine toată slava, cinstea şi stăpânirea, în veci. Amin.

Cuvântul 6

S-a scris iarăşi un cuvânt evanghelic
Despre nădejdea *celor viitoare.*
Iar a şasea între litere este z *(zeta)*[268]
Şi mintea caută să se facă fără grijă.

Nădejdea fără grijă este viaţă şi bogăţie ascunsă pentru simţire, dar mărturisită de înţelepciune şi de firea lucrurilor. Căci plugarii se ostenesc semănând şi sădind; corăbierii, la fel, rabdă multe primejdii; copiii învaţă slovele şi celelalte ştiinţe. Toţi aceştia privesc la nădejde, şi de aceea se ostenesc cu bucurie şi dau, la arătare, pierzării lucrurile isprăvite, iar în cuget rabdă pentru a câştiga altele mai mari, adeseori păgubindu-se şi de cele ce vor să le câştige.

Dar va zice cineva că aceste legi privitoare la câştig se cunosc din experienţă. Însă cât priveşte cele inteligibile, nimeni n-a înviat din morţi ca să putem şti ceva. Această părere vine din neexperierea darurilor şi a cunoştinţelor duhovniceşti. Şi de aceea nu trebuie să ne mirăm de ea. Pentru că şi cei lipsiţi de experienţă în cele de mai sus se înfricoşează de ele până ce nu fac experienţa lor. Aşa, pruncii, necunoscând folosul slovelor şi al celorlalte învăţături, fug de ele. Dar părinţii, cunoscând câştigul, îi constrâng şi îi silesc spre ele din iubirea de copii. Iar când vine vremea, câştigă şi copiii experienţă şi încep nu numai să le iubească pe acestea şi pe cei ce i-au silit, ci chiar să sufere cu bucurie pentru învăţăturile de care s-au împărtăşit.

De aceea şi noi suntem datori să alergăm la început din credinţă, prin răbdare, şi să nu slăbim în necazuri, şi la vremea sa vom veni la cunoştinţa folosului celor ce ni s-au întâmplat şi apoi vom lucra cu bucurie şi veselie, fără

---

[267] *Pateric,* Avva Antonie, 6.
[268] Se face o legătură între litera z şi ζητεί – caută.

osteneală. „Prin credinţă umblăm, cum zice Apostolul, și nu după vedere” (2 Cor. 5, 7). Dar precum este cu neputinţă să afle cineva fără vedere folosul lucrurilor făcute în lumea aceasta, așa este cu neputinţă să afle cineva cunoștința și odihna înainte de a se fi ostenit cu lucrul și cu cuvântul în virtuţi. Şi precum aceia se tem pururea de pagubă și nădăjduiesc în câștig, așa trebuie să se întâmple și aici, până la ultima suflare. De asemenea, precum cei dintâi nu aleargă numai când câștigă, ci și după pagubă și după primejdii, așa trebuie să facă și cei de al doilea, știind că leneșul nu mănâncă din ostenelile sale, pentru care pricină rămâne și dator poate cu mulţi talanţi. Pentru aceasta „întru nădejde m-ai așezat”, zice Prorocul (Ps. 4, 8), „și întru nădejde s-au desăvârșit”, zice Apostolul (Rom. 8, 24). Iar acestea s-au spus pe scurt, de la lucrurile firii și din dumnezeieștile Scripturi.

Iar dacă vrea cineva să înveţe din experienţă, să lucreze după puterea lui cele șapte fapte trupești cu toată osârdia, fără împrăștiere și să îngrijească fapta morală sau sufletească. Şi prin aceasta ajungând la nădejde și stăruind în ea, va afla cunoștința celor spuse în amănunt și va avea de la începutul pocăinţei, adică de când a început cele șapte fapte, de la cea dintâi dintre ele, sau de la liniștire, plata nădejdii și câștigul, înainte de a se osteni în celelalte șase, adică în post, în priveghere și celelalte. Îndată ce s-a deprins cu liniștea, care e cea dintâi și începutul curăţiei sufletului, i s-a gătit câștigul. Dar învăţăcelul lipsit de experienţă n-a cunoscut harul Stăpânului, precum nici pruncul folosul părinţilor, măcar că încă mai înainte de a se naște el, părinţii erau binevoitorii cu voia, rugându-se pentru el să se nască și să trăiască; ba și după aceasta se ostenesc, ca el să-i moștenească și să aibă toate câte i-au adunat ei. Dar pruncul neștiind aceasta, nu-și face nicio grijă despre unele ca acestea, ci socotește povară supunerea către părinţi și de n-ar fi nevoia hranei și a firii, n-ar fi nicidecum recunoscător.

Dar cel ce vrea să moștenească Împărăţia cerurilor și nu rabdă cele ce vin asupră-i se arată și mai nerecunoscător, deoarece a fost zidit prin har și luând toate cele ce le are și nădăjduindu-le pe cele următoare, împărăţește veșnic împreună cu Hristos, cel ce l-a învrednicit pe el, care nu e nimic, de așa de mari daruri sensibile și inteligibile, încât și preacinstitul Său sânge a binevoit să-l verse pentru el, necerându-i în schimb nimic, decât să vrea să primească bunătăţile Lui. Pentru că aceasta singură este cererea Lui, de care cel ce a putut să o înţeleagă, se minunează. „Căci ce cere de la tine Dumnezeu?”, zice. O, nebunie! Cum, văzând, nu vedem tainele Lui cele înfricoșătoare? Căci chiar și aceea ce ne pare că cere este un dar și mai mare.

Cum nu înţelegem că cel ce se îngrijește de virtute este mai bun decât toţi și stă mai sus decât cei ce plutesc la înălţime, chiar dacă e sărac și de neam smerit? Oare nu știm pe proroci în veacul de acum, sau pe apostoli și mucenici? Și ne mai îndoim de cele viitoare? Să privim vieţile lor și ce au făcut și de unde zic ei că primesc harul și puterea. Ba putem vedea că și după moarte

fac minuni. Să privim pe împăraţi şi bogaţi, cum se închină sfintelor lor icoane. Să privim pe cei virtuoşi, cum petrec acum în toată mulţumirea şi virtutea şi bucuria duhovnicească, în vreme ce cei bogaţi sunt supăraţi şi ispitiţi mai mult decât cei ce se nevoiesc şi trăiesc în sărăcie. Acestea văzându-le, să nădăjduim că virtutea este mai bună decât toate. Iar de nu, să privim cum necredincioşii poate pe Dumnezeu nu-L cunosc, dar virtutea o laudă, chiar dacă cel virtuos li se arată lor de altă credinţă. Căci de virtute ştie să se ruşineze şi duşmanul.

Iar de credem că virtutea este bună, negreşit cel ce a făcut virtutea şi a dat-o oamenilor este Dumnezeu. Şi dacă El e bun, negreşit e şi drept. Căci dreptatea e virtute, de aceea e şi bună. Iar dacă Dumnezeu e bun şi drept, fără îndoială că din bunătate a făcut şi face toate câte le face, chiar dacă celor răi nu li se pare aşa. Fiindcă nimic nu întunecă aşa ca răutatea. Dumnezeu Se arată simplităţii şi smereniei, şi nu ostenelilor. Şi Se arată, nu cum socotesc unii, din neexperienţă, ci prin contemplarea lucrurilor sau a făpturilor şi a tainelor descoperite în dumnezeieştile Scripturi. Aceasta e plata liniştirii şi a celorlalte fapte în veacul de acum; iar în cel viitor: „Cele ce ochiul nu le-a văzut şi urechea nu le-a auzit şi la inima omului nu s-au suit, pe care le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El” (1 Cor. 2, 9) şi părăsesc voile lor prin răbdare şi nădejdea bunătăţilor viitoare. De acestea ne rugăm să ne împărtăşim prin harul şi prin iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine toată slava, cinstea şi stăpânirea, în veci. Amin!

Cuvântul 7

A şaptea între litere este ē (eta),
Iar cuvântul de faţă, despre neîmpătimire.
Şi se naşte aceasta din nădejde
Şi e fuga de toată lumea.

Neîmpătimirea vine din nădejde; fiindcă cel ce nădăjduieşte că va dobândi în altă parte o bogăţie veşnică, uşor dispreţuieşte pe cea din mână, chiar dacă cea vremelnică îi aduce toată odihna. Iar dacă viaţa este plină de dureri şi de primejdii, cine va îndupleca pe omul cu judecată să o preţuiască pe aceasta mai mult decât dragostea lui Dumnezeu, Cel ce o dăruieşte şi pe aceasta şi pe aceea celor ce-L iubesc pe El? Doar să fie cineva orb, neputând să vadă nicidecum, din necredinţă sau rea-voinţă şi urâtă obişnuinţă. Căci dacă ar crede, s-ar lumina. Iar dacă ar lua puţină luminare din credinţa singură, s-ar nevoi să surpe obişnuinţa lui cea atotrea. Şi dacă ar pune-o pe această lumină în sufletul său, s-ar uni şi harul şi ar lupta împreună.

De aceea, zice Domnul, cei ce se mântuiesc sunt puţini (Matei 20, 16; 22, 14), din pricină că cele ce se văd par dulci, măcar că sunt amare. Căci şi câinele lingându-şi rănile cu limba sa, din pricina dulceţii, nu simte durere, măcar că bea din sângele său. Tot aşa lacomul, mâncând cele ce-l vatămă sufleteşte şi

trupeşte, nu simte vătămarea sa. Şi toţi cei ce slujesc patimilor suferă, la fel, de nesimţire. Chiar dacă se uită câteodată în sus, obişnuinţa îi trage iarăşi în jos.

Pentru aceea zice Domnul, că „Împărăţia cerurilor se ia cu sila” (Matei 11, 12), nu prin fire. Căci dacă ar fi prin fire, din pricina obişnuinţei cu patimile, nu ar intra nimeni în ea. Dar pentru cei ce vor cu hotărâre, „jugul Domnului este blând şi sarcina uşoară” (Matei 11, 30), în vreme ce pentru cei ce nu vor cu toată hotărârea, „strâmtă e poarta şi îngustă calea” (Matei 7, 14) şi cu silă (cu anevoie) de luat Împărăţia. Căci celor dintâi Împărăţia le este înăuntru şi aproape, pentru că o vor pe ea şi degrabă dobândesc nepătimirea. Pentru că ceea ce ajută şi împiedică pe om să se mântuiască este voia sa şi nimic altceva. Nu poţi ceva? Voieşte, şi vei avea ceea ce nu ai. Şi aşa, obişnuinţa face pe om de la sine, pe încetul, fie bun, fie rău. Căci dacă n-ar fi aşa, niciun tâlhar nu s-ar fi mântuit. Dar nu numai că s-au mântuit, ci au şi luminat mulţi dintre tâlhari. Gândeşte cât e de lung drumul de la tâlhar la sfânt. Dacă n-a fost în stare să-l străbată obişnuinţa, l-a biruit voinţa hotărâtă. Iar pe cel ce este prin harul lui Hristos evlavios, sau chiar monah, ce-l împiedică să se facă asemenea acelora? Acela e departe, acesta aproape, şi cea mai mare parte a drumului a primit-o prin har, sau prin fire, sau a moştenit evlavia şi buna cinstire de la părinţi. Nu este, aşadar, ciudat că sunt tâlhari şi jefuitori de morminte care se fac sfinţi, în vreme ce sunt monahi care se osândesc.

Dar, vai mie, ticălosul, când ruşinea feţei mele mă va fi descoperit pe mine! Împăraţii se fac săraci, ca Ioasaf şi cei asemenea lui, iar săracul nu-şi poate stăpâni vechea obişnuinţă, ca să intre fără greutate în Împărăţia cerurilor, prin neîmpătimirea de lucrurile pe care n-a avut parte să le moştenească de la părinţi. Căci când a zis „mă lepăd” de lucruri pe care nu le avea (căci lumea şi cele din lume le stăpâneşte altul, iar el are stăpânire peste poftă) şi când s-a lepădat de acestea, atunci s-a făcut iubitor de multă agoniseală. El zice: Nu mă pot lipsi de agoniseală, nici nu pot răbda cele ce vin asupră-mi. Spune mie care sunt acelea? Închisorile şi lanţurile pe care le-ar fi avut înainte, chiar dacă ar fi fost stăpân? Căci cei ce au stăpânirile şi bogăţiile, suferă şi acestea. Dar care? Lipsirea de cele trebuincioase, golătatea şi celelalte greutăţi, pe care le-a avut şi înainte? Ca să nu grăiesc cu de-amănuntul, lungind cuvântul şi ruşinând pe cei plini de toată neruşinarea, ne ajunge să spunem atât: împătimirea faţă de ceva din cele văzute, de a căror poftire nu ne-am lepădat, ni se face spre ruşine şi osândă în veacul viitor, cum s-a întâmplat cu Ghiezi şi Iuda. Cel dintâi a poftit lucruri pe care nu le avea; de aceea a luat şi lepra împreună cu căderea de la Dumnezeu. Celălalt, lepădându-se de cele ce le avea, le-a poftit iarăşi; de aceea deodată cu spânzurarea a moştenit şi pierzarea.

Dar ce face mai mult monahul, dacă nu păstrează fecioria şi nu trăieşte în sărăcie? Căci celelalte porunci sunt datori să le păzească şi ceilalţi toţi, fiind proprii firii. A iubi pe Dumnezeu şi pe aproapele, a răbda cele ce vin asupră-ne,

a se folosi potrivit cu firea de lucruri şi a se opri de la faptele rele, e dator oricine, chiar dacă nu vrea, şi fără păzirea acestora nu află odihnă nici în veacul acesta. Pentru că şi legile pedepsesc pe cei ce greşesc şi stăpânitorii silesc spre păzirea virtuţii. Căci zice Apostolul: „Nu în zadar poartă sabie" (Rom. 13, 4) şi iarăşi: „Vrei să nu te temi de stăpânire? Fă binele şi vei avea laudă de la ea" (Rom. 13, 3). Deci acestea toate fiind fireşti le fac şi le vor toţi, ba le şi cer sub pedeapsă. Dar partea monahului sunt cele mai presus de fire, ca unul ce e ostaş al lui Hristos. De aceea e dator să guste din patimile Lui, ca să se împărtăşească şi de slava Lui. Dar şi aceasta este o lege firească, mărturisită de lucrurile supuse simţurilor. Oare nu se slăvesc ostaşii împăratului fiindcă pătimesc împreună? Nu primeşte fiecare aici atâta laudă cât pătimeşte? Şi nu poartă ocară în măsura în care se arată nevrednic? Nu în măsura în care poartă cineva un veşmânt mai asemănător cu al împăratului, se arată mai familiar Lui, precum cu cât e mai departe de aşa ceva, se arată mai străin? Aşa trebuie să socotim şi despre Împăratul nostru. Cu cât pătimeşte cineva mai mult împreună cu Hristos şi urmează pilda Lui, gustând din Patimile şi ocările Lui dinainte de a se răstigni pentru noi şi de a se înmormânta, cu atât se face mai familiar Lui şi mai împreună-părtaş al slavei Lui. Căci zice Apostolul: „Dacă pătimim împreună, împreună vom fi slăviţi" (Rom. 8, 17).

Vai, cum uităm cât pătimesc şi se ostenesc ostaşii şi tâlharii numai pentru pâine! Şi cât se înstrăinează cărăuşii şi marinarii! Câtă osteneală rabdă toţi oamenii, fără nădejdea Împărăţiei cerurilor! Măcar că de multe ori nu ajung nici la scopul pentru care ostenesc. Iar noi nu vrem să răbdăm pentru Împărăţia cerurilor şi pentru bunătăţile veşnice un lucru aşa de mic. Şi doar n-am simţi multă osteneală dacă am vrea cu hotărâre aceasta; şi împlinirea virtuţilor nu e un lucru împovărător şi de nepurtat, ci e mai degrabă o bucurie şi o odihnă, prin nădejdea, negrija şi cinstea fără de voie ce urmează virtuţii. (Căci şi vrăjmaşul se sfieşte şi se minunează de ea). Iar sfârşitul ei este veselie şi fericire. Dar nu numai atât, ci chiar în ea însăşi nepătimirea are amestecată bucuria, precum viaţa lipită de cele materiale are întristarea în patimile necinstite. Fie deci să ne izbăvim de aceasta şi să avem parte de viaţa nematerială şi de veşnica neîmpătimire, care naşte mortificarea trupului, în Hristos Iisus Domnul nostru. Căruia I se cuvine toată cinstea şi închinăciunea, în veci. Amin!

Cuvântul 8

Iată al optulea cuvânt şi litera th *(theta).*
Neîmpătimirea naşte omorârea patimilor.
Căci dacă nu o ţine cineva pe aceasta,
Nu se izbăveşte nici de patimi.

Neîmpătimitul ia pururea aminte la Dumnezeu prin vedere. Căci

neîmpătimirea de cele supuse simţurilor trezeşte vederea celor cunoscute cu mintea (inteligibile). Şi înţelegem prin vedere aici nu pe cea a celor ce sunt, ci pe a lucrurilor înfricoşătoare de dinainte de moarte şi de după moarte, despre care, nepătimind, a învăţat prin har, ca din plâns să vină, la vremea sa, la omorârea patimilor şi la blândeţea gândurilor[269]. Căci din credinţă se naşte temerea şi din aceasta buna-cinstire, sau înfrânarea, răbdarea, plânsul, blândeţea, foamea şi setea de dreptate, adică de toate virtuţile, milostenia, potrivit cu fericirile Domnului, neîmpătimirea, şi din aceasta omorârea patimilor, prin multe suspine şi lacrimi amare de pocăinţă şi de întristare, care fac sufletul să lepede bucuria lumii şi însăşi hrana, din nemulţumirea de sine. Aceasta fiindcă începe să-şi vadă greşelile cele ca nisipul mării. Acesta este începutul luminării sufletului şi dovada sănătăţii lui. Căci lacrimile venite poate înainte de aceasta şi aşa-zisele cugetări dumnezeieşti, şi străpungerea şi cele asemenea sunt ca o bătaie de joc şi o înşelăciune a dracilor, mai ales dacă li se întâmplă acestea celor ce petrec în mijlocul oamenilor şi în împrăştiere cât de mică. Pentru că nu este cu putinţă celor ce mai au încă vreo legătură cu ceva din cele sensibile, să biruiască patimile. Iar dacă cineva aduce aminte pe cei vechi, că le-ar fi avut pe amândouă, să ştie că de fapt le-au avut, dar nu s-au folosit în chip pătimaş de niciuna dintre ele. Aceasta e vădit din aceea că îşi luau femei, dar le cunoşteau numai după mulţi ani, cum se scrie în vechea carte a neamurilor. Ei, având, erau la fel ca şi cum nu aveau. Aceasta se vede şi de la Iov şi de la ceilalţi drepţi. Dar şi David a fost şi împărat, şi proroc, iar Solomon, de asemenea, până la o vreme. Şi cum a spus-o el însuşi: „Dumnezeu a dat fiilor oamenilor împrăştierea cea rea, ca să se împrăştie în cele deşarte, spre a nu rămâne lipiţi de cele rele” (Eccl. 3, 10)[270]. Dar însăşi firea lucrurilor ne învaţă aceasta. Căci dacă purtaţi de nenumăratele împrăştieri, unul află prilej să facă cele necuvenite, cu cât mai mult n-ar fi aceasta dacă viaţa noastră ar fi fără împrăştiere. Pentru aceea, unul ca acesta să se împrăştie. Căci mai bine este să fie împrăştiat în chip rău şi să nu se afle ocupat nici cu lucrurile şi cugetările dumnezeieşti, decât să lucreze, dar pe cele rele.

Iar cel ce a ajuns, prin harul lui Dumnezeu, la o cunoştinţă în parte şi poate înţelege lucrurile înfricoşătoare dinainte de moarte şi de după moarte, pe care le-a adus neascultarea, nu trebuie să mai părăsească aceste cugetări şi fapte care le aduc pe ele, întru toată liniştea şi negrija, ca să se împrăştie în cele deşarte, ci să-şi aducă aminte că „deşertăciunea deşertăciunilor, toate sunt deşertăciune” (Eccl. 1, 2). De la acest cuvânt plecând Damaschin a zis: „Cu adevărat deşertăciune sunt toate şi viaţa aceasta este umbră şi vis. Că în deşert

---

[269] Omorârea patimilor e desfiinţarea rădăcinilor înseşi din care creşte împătimirea de lucrurile lumii.

[270] Vezi şi Sf. Ioan Casian, *Despre cele opt gânduri ale răutăţii,* II, *Filocalia rom.,* 1, 2009, p. 128-131.

se tulbură tot pământeanul, precum zice Scriptura”[271]. Și pe drept cuvânt. Căci ce poate fi mai deşert decât aceea al cărei sfârşit e putreziciune şi ţărână?

Pentru aceea neîmpătimirea înseamnă omorâre, dar nu a minţii, ci a trupului în ce priveşte mişcările lui de mai înainte către desfătare şi odihnă. Căci odihna, oricât ar fi de mică, este o voie trupească. Fiindcă sufletul se întristează şi mai mult din pricina ei, când vede peste tot vreun lucru duhovnicesc sau vreo cunoştinţă în sine. Iar dacă este şi el trup, nu petrece în el Duhul lui Dumnezeu. De aceea nici nu se îngrijeşte de vreo faptă bună, ci se nevoieşte să împlinească voile trupului şi ale patimilor din sine. Și luând întuneric peste întuneric, petrece mereu cu plăcere în neştiinţa cea de obşte. Iar cel ce a fost luminat ca să-şi vadă greşelile sale, nu încetează a plânge pentru sine şi pentru toţi oamenii, văzând atâta îngăduinţă a lui Dumnezeu şi atâtea greşeli pe care le-am făcut de la început şi le facem pururea noi, ticăloșii.

Prin aceasta se face recunoscător şi nu mai îndrăzneşte să osândească pe nimeni, ruşinându-se de multele binefaceri ale lui Dumnezeu şi de greşelile noastre.

Iar ca urmare părăseşte cu bucurie toată voia sa care nu e după Dumnezeu, şi ia seama la simţuri, ca să nu mai facă peste tot ceea ce nu-i neapărat de trebuinţă, potrivit cu prorocul care zice: „Doamne, nu s-a mândrit inima mea şi nu s-au înălţat ochii mei” (Ps. 130, 1). Unul ca acesta trebuie să ia aminte ca nu cumva şi el, după ce a ajuns la atâta înălţime, să pătimească din negrijă sau din mândrie ceea ce a pătimit acela, şi să nu mai fie poate în stare să se pocăiască asemenea aceluia. Fiindcă păcatul e la îndemâna chiar şi a celor foarte drepţi; iar pocăinţa nu e tuturor la îndemână, pentru faptul că moartea este aproape, şi înainte de ea, deznădejdea. Bine este, deci, să nu cădem, sau să cădem şi să ne ridicăm. Iar dacă s-ar întâmpla să cădem, bine este să nu deznădăjduim şi să nu ne întristăm de iubirea de oameni a Stăpânului. Căci dacă vrea, poate face milă cu neputinţa noastră, numai să nu ne depărtăm de El, sau să ne îngrijorăm şi să ne descurajăm dacă, silindu-ne, nu izbândim să împlinim poruncile. Ci să ne gândim că o mie de ani înaintea Domnului sunt ca o zi, şi o zi ca o mie de ani (2 Petru 3, 8).

De aceea să nu ne îngrijorăm şi să nu ostenim, ci pururea să punem din nou început. Ai căzut, ridică-te. Ai căzut iarăși, ridică-te iarăși. Numai pe Doctorul tău să nu-L părăsești, căci atunci vei fi osândit de deznădejde mai rău decât un sinucigaş. Stăruie pe lângă El, şi El Îşi va face milă cu tine, fie prin întoarcerea ta, fie prin încercare, fie prin altă faptă a purtării Sale de grijă, fără să ştii tu. Căci diavolul are obiceiul să atace sufletul cu ceea ce găseşte în faţa sufletului, fie cu bucurie şi cu părere de sine, fie cu întristare şi cu deznădejde, fie cu oboseală covârşitoare, fie cu desăvârşită nelucrare, fie cu lucruri şi

[271] Slujba înmormântării mirenilor, Sedealna glas 6.

cugetări nelavreme și fără folos, fie cu întunecime și ură nesocotită față de toate cele ce sunt. Și simplu grăind, cu materia pe care o află în fiecare suflet, cu aceea îl atacă, spre a nu-i fi de folos, chiar dacă este bună poate și plăcută lui Dumnezeu dacă e folosită cu măsură de cei ce pot să judece lucrurile și să afle scopul lui Dumnezeu, ascuns la mijloc între cele șase patimi care-l înconjoară, adică între cea de deasupra lui, de dedesubt, de-a dreapta și de-a stânga, de afară și dinăuntru. Căci fie că e faptă voită de Dumnezeu, fie că e cunoștință, ea are un scop bun, aflător între cele șase patimi potrivnice lui. De aceea, pentru tot lucrul bun trebuie să întrebe omul, ca Sfântul Antonie[272], nu pe oricine se nimerește, ci pe cei ce au darul deosebirii[273], ca nu cumva cei întrebați, fiind necercați (lipsiți de experiență), să cadă amândoi în groapă, după pilda Evangheliei (Matei 15, 14). Pentru că fără dreapta socoteală nu se face niciun lucru bun, chiar dacă li se pare celor neștiutori că e bun, fie pentru că se face nelavreme și fără să fie trebuință, fie că nu se ține seama de măsura lucrului sau de tăria omului, sau de cunoștința lui și de alte multe. Iar cel ce are darul deosebirii, l-a primit prin smerita cugetare. De aceea toate le cunoaște după har și la vremea sa vine la puterea străvederii.

Din plâns, așadar, și din răbdare se nasc nădejdea și neîmpătimirea, prin care vine mortificarea lumii. Și dacă rabdă cineva bine, fără să deznădăjduiască prin aceea că vede peste tot strâmtorare și moarte, ci cunoscând că acestea sunt cercare și luminare, dar nici încrezându-se că a ajuns la o măsură văzând multele lacrimi ale întristării, vine la starea de a vedea limpede Sfintele Patimi ale Domnului și de a se mângâia mult din acestea. Atunci el se socotește pe sine într-adevăr dedesubtul tuturor, văzând atâtea bunătăți făcându-i-se lui, prin harul lui Dumnezeu. Căruia I se cuvine slava și Împărăția, în vecii vecilor. Amin!

Cuvântul 9

Iată și al nouălea cuvânt,
Despre Patimile preacinstite ale lui Hristos.
Din pomenirea morții și a greșelilor
Se nasc multe lacrimi *ostenitorului.*
Și din acestea va putea avea în minte
Patimile lui Hristos și ale sfinților Lui.

Ca să nu-și închipuie cineva că face mare lucru prin nevoință și prin multele suspine și lacrimi, i se dă cunoștința Patimilor lui Hristos și ale tuturor

---

272 *Pateric,* Avva Antonie, 40.

273 „Dar să nu le destăinui oricui ți-ar ieși în cale, ci să le vestești bătrânilor duhovnicești care au darul deosebirii, și nu celor ce nu-s decât albiți de vreme”. Sf. Ioan Casian, *Cuvânt plin de mult folos..., Filocalia rom.,* 1, 2009, p. 170.

sfinţilor. Şi pătrunzându-le pe acestea, se uimeşte minunându-se şi totodată frângându-se pe sine în nevoinţă. Căci îşi cunoaşte până la capăt neputinţa sa, din vederea unor atât de mari încercări cărora nu le este număr. Cum au răbdat sfinţii, cu bucurie, atâtea? Şi cum a pătimit Domnul atâtea pentru noi? Şi deodată cu acesta se luminează spre cunoaşterea celor făcute şi spuse de El. Şi înţelegând toate cele zise în Evanghelie, începe aici a plânge amar de întristare, aici a se bucura duhovniceşte cu mulţumire; nu pentru că socoteşte că ar avea fapte bune, căci aceasta este părere de sine, ci pentru că, păcătos fiind foarte, s-a învrednicit de vederea acestora. Astfel se smereşte şi mai mult cu lucrul şi cu cuvântul, prin cele şapte fapte pomenite, şi prin fapta morală sau sufletească, ca şi prin păzirea celor cinci simţuri şi a poruncilor Domnului. Iar acestea nu le socoteşte de fapte bune şi vrednice de răsplată, ci mai vârtos ca o datorie, nenădăjduind câtuşi de puţin să fie slobozit de datorie, din pricina mărimii cunoştinţelor dăruite lui.

El se face, în oarecare fel, rob cugetărilor izvorâte din cuvintele ce le citeşte şi le cântă, şi de plăcere uită adeseori, fără să vrea, de păcatele sale, şi de bucurie începe să verse lacrimi dulci ca mierea. Dar iarăşi, temându-se de amăgire, ca nu cumva să fie starea aceasta nelavreme, şi-o opreşte. Şi aducându-şi aminte de cea dintâi purtare a sa plânge iarăşi cu amar, şi aşa călătoreşte prin mijlocul celor două feluri de lacrimi, dacă ia aminte şi se sfătuieşte în toate cu vreunul din cei cercaţi şi cade la Dumnezeu prin rugăciunea curată ce se cuvine celui lucrător, adunându-şi mintea din toate câte ştie, sau a auzit, la pomenirea lui Dumnezeu, şi cerând să se facă numai voia Lui în toate faptele şi gândurile sale. Iar de nu va face aşa, se va amăgi, închipuindu-şi că are să vadă arătarea vreunuia dintre sfinţii îngeri sau a lui Hristos, neştiind că cel ce caută să vadă pe Hristos nu trebuie să-L caute în afară, ci în sine însuşi, prin imitarea vieţii Lui în lume şi prin aceea că devine trup şi suflet nepăcătos, ca şi Hristos, şi are o minte care cugetă pururea pentru Hristos.

Iar a avea vreo figură, sau vreo culoare, sau vreun gând în vremea rugăciunii, nu e un lucru bun, ci mai degrabă foarte păgubitor. Căci mintea trebuie să fie în locul lui Dumnezeu, cum spune Evagrie şi cum a arătat Sfântul Nil[274], pornind de la cuvântul Psaltirii: „Şi s-a făcut în pace locul lui” (Ps. 75, 2). Iar pacea înseamnă a nu avea niciun gând, bun sau rău, „fiindcă – zice acela – dacă mintea se simte pe sine, nu mai este numai în Dumnezeu, ci şi în sine însăşi”. Şi pe drept cuvânt. Căci Dumnezeirea este nescrisă împrejur şi nehotărnicită, fără chip şi fără culoare. Şi cel ce zice că este numai cu Dumnezeu, trebuie să fie fără chip, fără culoare, fără formă şi neîmprăştiat. Iar ce este afară de aceasta, este amăgire drăcească. De aceea monahul e dator să

[274] Evagrie, *Cuvânt despre rugăciune,* 57 *(Filocalia rom.,* 1, p. 205); Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic...,* 41, 45, 48 *(vol. cit.,* p. 231, 235, 237 ş.u.).

ia aminte şi fără întrebarea celor cercaţi să nu fixeze niciun gând bun sau rău, pentru că nu le cunoaştem pe niciunele. Căci dracii iau înfăţişările pe care le voiesc şi se arată aşa, precum şi mintea omenească se face după chipurile celor ce le vrea şi se vopseşte după înfăţişarea lucrului primit de ea.

Iar dracii fac aceasta spre a ne amăgi pe noi, pe când mintea noastră rătăceşte fără socoteală, spre a nu ajunge la desăvârşire. Deci trebuie ţinută cu toată puterea la vreo meditaţie potrivită cu Dumnezeu. Căci precum sunt şapte lucrări trupeşti, aşa sunt şi opt vederi ale minţii sau cunoştinţei. Trei sunt cele spuse mai înainte despre preacuratele Patimi ale Domnului. Pe acestea trebuie să le mediteze monahul pururea, ca să-şi plângă sufletul său şi al celorlalţi oameni; adică să gândească la relele aduse de la început de neascultare, la toate patimile în care a căzut firea şi la greşelile lui şi la încercările ce i-au venit pentru îndreptarea lui; pe urmă la moarte şi la chinurile ce îi aşteaptă pe cei păcătoşi după moarte. Aceasta, pentru ca sufletul strâmtorat să se predea plânsului spre mângâierea şi umilirea sa, ca să nu deznădăjduiască de pe urma celor multe şi înfricoşătoare cugetări, dar nici să nu-şi închipuie că a ajuns la lucrarea duhovnicească. Şi ca să rămână în frică şi nădejde, ceea ce înseamnă blândeţea gândurilor care e mereu la fel şi care duce mintea la cunoştinţă şi la dreapta socoteală, cum zice Prorocul: „Vei călăuzi pe cei blânzi întru judecată” (Ps. 24, 10), mai bine-zis „întru dreaptă socoteală”.

Acesteia, Prorocul îi zice cunoştinţa cu bună cinstire. Dar precum buna-cinstire este una după nume, dar are multe lucrări, aşa şi cunoştinţa este una după nume, dar are multe cunoştinţe şi vederi. Şi de fapt, începutul făptuirii trupeşti e cunoştinţa, şi fără cunoştinţă nimeni nu vine la săvârşirea binelui. Şi tot drumul până la sfârşitul înfierii şi până la înălţarea minţii la cer în Hristos se numeşte cunoştinţă şi vedere. Dar cea dintâi este înainte de osteneală, ca prin ea să se înfăptuiască lucrarea, ca o zidire prin unealtă; iar cea de a doua este după zidire, ca să fie păzită ca un turn, din frică. Şi iarăşi cunoştinţa e şi lucrare a virtuţilor sufletului, ca să se pregătească şi să se sădească pomii raiului. Dar după aceea e cunoştinţa minţii şi lucrarea duhovnicească, sau supravegherea minţii şi aşezarea moravurilor sufletului, ca lucrătorul să lucreze cu pricepere şi să păzească poruncile. Din acestea vine îngrijirea pomilor şi chivernisirea dumnezeiască, ca soarele, ploaia, vântul şi creşterea, fără de care toată osteneala lucrătorului este deşartă, chiar dacă se face cu socoteală. „Fiindcă nici fără înrâurirea de sus nu se poate face ceva bun, nici înrâurirea de sus sau harul nu vine peste cei ce nu voiesc”, zice dumnezeiescul Gură de Aur.

Căci toate ale vieţii acesteia sunt îndoite: faptă şi cunoştinţă; voinţă şi har; frică şi nădejde; osteneală şi răsplată. Dar cele de al doilea nu se fac până nu se împlinesc cele dintâi. Dacă se pare că da, e amăgire. Precum cel neexperimentat în lucrarea pământului, când vede floarea îşi închipuie că e rod şi îndată se repede să-l culeagă şi nu ştie că pierde rodul culegerii a ceea ce

se arată, aşa şi aici. „Căci închipuirea de sine a cuiva nu-l lasă să ajungă ceea ce îşi închipuie", zice Sfântul Nil. De aceea trebuie să stăruie lângă Dumnezeu şi să facă toate cu dreaptă socoteală. Iar aceasta se întâmplă dacă întreabă cu smerenie şi dacă se ocărăşte pe sine şi cele făcute şi gândite de el. Fiindcă diavolul ia înfăţişare de înger al luminii. Şi nu e de mirare. Fiindcă gândurile semănate de el se arată celor necercaţi ca gânduri ale dreptăţii.

„Smerenia este uşa nepătimirii", zice Scărarul. Iar materia acesteia este blândeţea, după marele Vasile. Căci aceasta face pe om să fie pururea la fel în toate lucrurile şi gândurile, plăcute şi neplăcute, şi să nu se grijească nici de cinste, nici de necinste, ci să primească şi cele dulci, şi cele dureroase cu bucurie şi să nu se tulbure ca fecioara aceea despre care a zis marele Antonie: „Şezând eu odinioară lângă oarecare avvă, a venit o fecioară şi a zis bătrânului: Părinte, postesc şase zile şi mărturisesc în fiecare zi Legea, cea veche şi cea nouă. Răspunse bătrânul acela către ea: Făcutu-ţi-s-a fie lipsa ca belşugul? Iar ea răspunse: Nu. Nici necinstea, ca numele bun? Nu, părinte. Nici duşmanii, ca prietenii? Şi a zis: Nu! Zise bătrânul acela înţelept către ea: Du-te, lucrează, căci nu ai nimic"[275]. Şi pe drept cuvânt: Căci dacă postea atât, încât mânca o dată pe săptămână şi atunci foarte puţină mâncare, nu trebuia să aibă lipsa ca belşugul? Şi iarăşi, dacă mărturisea în fiecare zi Legea cea veche şi pe cea nouă, nu trebuia să înveţe să se smerească? Şi neavând peste tot ceva din viaţă nu trebuia să aibă pe toţi prieteni? Şi n-a izbutit să înveţe din atâtea osteneli să aibă pe duşmani ca pe prieteni. Bine a zis deci: „Nu ai nimic". Iar eu mai adaug că unul ca acesta se şi osândeşte mult, cum zice Gură de Aur despre cele cinci fecioare nebune, „că ceea ce-i mai greu au putut să dobândească prin nevoinţă, adică fecioria cea mai presus de fire, iar ceea ce-i mai uşor, adică milostenia, pe care şi păgânii, şi necredincioşii o fac ca pe ceva firesc până astăzi, nu au putut". Şi cum n-au cunoscut ceea ce se cerea, au ostenit în zadar[276]. „Trebuie, zice Domnul, acestea să le faceţi, iar acelea să nu le lăsaţi" (Matei 23, 23). Bună este nevoinţa, dar cu scop drept; şi bine este a o avea nu ca un lucru în sine, ci ca pe o pregătire la lucru; nici ca rod, ci ca pământ ce poate hrăni, cu vremea, cu osteneala şi cu Dumnezeu, pomii din care creşte rodul, care este curăţia minţii şi unirea cu Dumnezeu, Căruia se cuvine slava în veci. Amin.

Cuvântul 10

Iată litera k *(kappa) şi al zecelea cuvânt.*
Iarăşi despre smerenia lui Hristos[277].
Ca sufletul să nu se îngrijească nicidecum de ceva,

---

[275] *Pateric,* cap. XXV, 47. Cit. şi în Cartea I, în *Cuvântul despre deosebirea între gânduri şi momeli.*

[276] *Omilia 78 la Matei.*

[277] Conţinutul cuvântului e despre smerenia lui Hristos imitată de om sau în om.

Ci să se lucreze numai pe el însuși
Pururea, cu toată osârdia.

Cu adevărat cel smerit la cuget nu încetează niciodată de a se ocărî pe sine, chiar dacă toată lumea s-ar lupta cu el și l-ar necinsti. Și face aceasta ca să nu se mântuiască numai fără voie, ca cei ce au răbdare, ci să alerge de voie spre Patimile lui Hristos, de la care a învățat unul ca acesta pe cea mai mare dintre toate virtuțile, în care locuiește Duhul Sfânt. Aceasta este ușa Împărăției sau a nepătimirii. Și cel ce a intrat prin ea vine la Dumnezeu; iar fără ea este zadarnică toată osteneala și cu multe dureri drumul. Aceasta dăruiește toată odihna celui ce o are pe ea în inima sa, pentru că Îl are pe Hristos sălășluit în sine. Căci prin ea rămâne harul și se păzesc darurile.

Ea se naște dintr-o mulțime de virtuți: din ascultare, răbdare, neavere, sărăcie, frică dumnezeiască, cunoștință și altele. Între ele este mai ales dreapta socoteală, care luminează hotarele minții. Dar să nu-și închipuie cineva că ajunge smerit cu cugetul așa la întâmplare, ci aceasta este un lucru mai presus de fire; și întrucât este un dar mare, e împreunat și cu multă greutate și are nevoie de multă înțelepciune și răbdare împotriva ispitelor și dracilor ce i se împotrivesc, fiindcă are de trecut prin toate cursele lor.

Smerenia este roada cunoștinței, iar cunoștința roada ispitelor. Căci celui ce s-a cunoscut pe sine, i se dă cunoștința tuturor. Și celui ce s-a supus lui Dumnezeu, i se vor supune toate, când va împărăți smerenia în mădularele lui. Și pe drept cuvânt. Căci prin multe ispite și prin răbdarea lor se face omul încercat, și prin aceasta își cunoaște neputința sa și puterea lui Dumnezeu. Iar prin cunoștința neputinței și a neștiinței sale, își dă seama că odinioară nu cunoștea cele ce le-a aflat acum și că precum pe acestea nu le cunoștea odinioară și nu știa că nu le cunoaște, așa sunt și alte multe de care va primi poate cunoștință, după marele Vasile. Căci zice acesta: „Dacă n-a gustat cineva dintr-un lucru, nu știe că-i lipsește. Iar cel ce a gustat din cunoștință, știe din parte că nu cunoaște și cunoștința i se face pricină de smerenie". Și iarăși: „Cel ce s-a cunoscut pe sine că este făptură schimbăcioasă, niciodată nu se înalță întru nimic. Fiindcă, chiar dacă are ceva, este al Făcătorului". Căci nimeni nu laudă vreun vas că s-a făcut el pe sine bun și trebuincios, ci pe făcătorul lui îl laudă. Dar de se strică, învinuiește pe cel ce i-a pricinuit stricăciunea, nu pe făcător.

Iar dacă vasul este cuvântător, neapărat este și cu voie slobodă. Căci în cele bune Îl are pe Făcătorul de dăruitor, precum El este și pricinuitorul plăsmuirii lui; iar căderea și abaterea lui au ca pricină hotărârea voii slobode. Fără îndoială celui ce rămâne neschimbat îi vine și laudă, precum celui ce primește răutatea șarpelui îi vine și mustrare. Dar nu celui ce primește daruri, ci Celui ce le dă i se cuvine, propriu-zis, laudă cu mulțumită. Însă după har poate are laudă și cel ce le-a primit, pentru că a voit să primească cele ce nu le

avea, sau mai bine-zis pentru că arată recunoștința față de Binefăcător. Iar de nu face aceasta, nu numai că pierde lauda, ci se osândește pentru nerecunoștința sa. Însă nimeni nu e atât de fără de rușine ca să îndrăznească să spună că nu a primit în dar, decât cel ce, furând laudă cu viclenie și fălindu-se în liniște, osândește pe cei ce socotește că n-au ajuns ca el, ca și cum bogăția ce i se pare că o are el și-a pricinuit-o sieși și nu a luat-o după har. Iar dacă unul ca acesta mulțumește poate Dătătorului, o face fățărindu-se ca fariseul acela și zicând către sine însuși: „Mulțumescu-Ți că sunt așa și așa”. Bine a zis deci evanghelistul, mai bine-zis cunoscătorul de inimi Dumnezeu: „Zicea către sine” (Luca 18, 11), dar nu către Dumnezeu. Căci deși părea că grăiește cu gura către Dumnezeu, dar Cel ce cunoștea sufletul lui îngâmfat, a spus nu către Dumnezeu, ci „stând fariseul, acestea zicea către sine”.

Iar dacă Scriptura grăiește de multe ori aceleași cuvinte, sau cele asemănătoare lor, aceasta nu este, zice Gură de Aur, repetare sau vorbă multă, ci o face ca să se întipărească cuvântul în inima auzitorilor. Iar psalmistul nu voiește să părăsească cuvântul, din dragoste. Nu așa fac cei ce n-au gustat din dulceața lui. Aceștia calcă, din pricina lenei, și cuvântul însuși în picioare, ca să se izbăvească de povara lui. Oare unul ca acesta va culege vreun folos din dumnezeieștile Scripturi? Nu va culege numai osândă și întunecime a minții, prin aceea că a deschis ușa dracilor care-l războiesc? Căci zice Domnul: „Dacă cu lemnul verde fac acestea, ce va fi cu cel uscat?”, (Luca 23, 31); și „dacă dreptul abia se va mântui, cel nedrept și necredincios unde se va arăta?” (1 Petru 4, 18). Și dacă pe cei ce au toată mintea nematerială și fără chip, adunată în pomenirea lui Dumnezeu, îi războiesc dracii, încât dacă nu le-ar sta Dumnezeu într-ajutor, prin smerita lor cugetare, nu ar izbuti rugăciunea lor să se înalțe, ci s-ar întoarce deșartă, ce vom face noi, ticăloșii, că nu grăim nimic, nici măcar în vânt, prin gură, ca să se milostivească Dumnezeu, fie și măcar mai târziu cândva și să coboare la lupta și la neputința noastră prin recunoștința ce I-am arătat-o?

Iar dacă dracii îi războiesc și pe cei desăvârșiți, să ascultăm ce zice Sfântul Macarie, că „nimeni nu ajunge desăvârșit în veacul de acum, fiindcă atunci n-ar mai fi arvună ceea ce se dă aici”. Și ca mărturie aduce pe oarecare dintre frați, care, rugându-se cu unii și îndată fiind răpit la cer cu înțelegerea și văzând Ierusalimul cel de sus și corturile sfinților, pe urmă coborând jos, a căzut din virtute și a ajuns la desăvârșita pierzare, pentru că își închipuia despre sine că a ajuns la ceva, și nu mai vârtos că are o și mai mare datorie, ca unul ce s-a învrednicit de o asemenea înălțare, nevrednic fiind și țărână după fire. Și iarăși zice tot acela: „Știu pe mulți, și mă număr și eu între aceștia prin experiență, și știu bine că nimeni nu este desăvârșit aici. Ci chiar de-ar ajunge cu totul nematerial și s-ar uni aproape cu Dumnezeu, păcatul merge pe urma lui și niciodată nu piere cu desăvârșire înainte de moarte”. Iar despre un oarecare se spune că în vreme ce se ruga, prin îngăduința lui Dumnezeu, spre

folosul lui şi al altora mulţi, îl aruncau dracii în sus, luându-l de mâini şi de picioare, şi ca să nu se vatăme trupul lui căzând, îl primeau într-o rogojină. Şi făcând aceasta de multe ori nu au putut să coboare mintea lui din ceruri[278]. Oare, unul ca acesta ar simţi vreodată mâncarea sau ar avea trebuinţă de aceasta, pentru neputinţa noastră, măcar că nici aşa nu voim să luăm aminte. Şi, vai, un sfânt ca acesta era războit, iar noi nu avem nicio grijă de război. Sfinţii sunt păziţi prin smerenie de cursele diavolului, iar noi ne înălţăm din neştiinţă. Şi cu adevărat mare neştiinţă este să se înalţe cineva la ceea ce nu are. „Căci ce ai, zice, ce n-ai luat de la Dumnezeu” în dar sau prin rugăciunile vreunora; „iar dacă ai luat, ce te lauzi ca şi când n-ai luat, ci singur ai făcut?” (1 Cor. 4, 7). Zice Avva Casian: „Smerenia se naşte din cunoştinţă”. Iar ea naşte dreapta socoteală, din care se naşte pătrunderea, pe care o numeşte Prorocul „sfat”. Iar aceasta vede lucrurile după fire; şi mintea se face moartă în privinţa lumii, prin vederea făpturilor lui Dumnezeu. Lui se cuvine slava, în veci. Amin.

Cuvântul 11

Cuvântul al unsprezecelea şi litera l *(lambda).*
Smerenia naşte darul de a deosebi
Făpturile sensibile după fire.

Este foarte bine a întreba în toate. Dar pe cei cercaţi (cu experienţă); pe cei necercaţi e primejdios, neavând ei puterea de a deosebi. Căci această putere cunoaşte vremea, trebuinţa, starea omului, câtimea, puterea, cunoştinţa celui ce întreabă şi hotărârea lui, scopul lui Dumnezeu şi al fiecărui cuvânt din dumnezeiasca Scriptură şi alte multe. Iar cel ce nu are darul deosebirii osteneşte poate mult, dar nu poate izbândi nimic. De se va afla cineva având acest dar va fi călăuză orbilor şi lumină celor din întuneric. Suntem datori, deci, să-i încredinţăm lui toate şi să le primim de la el, chiar dacă nu înţelegem, poate, cum am voi, din lipsa de cercare (experienţă). Dar cel ce are darul deosebirii poate face pe cineva să primească cele spuse de el, fie că vrea, fie că nu vrea, fiindcă duhul cercetează şi descoperă lucrurile dumnezeieşti, putând sili mintea să creadă chiar dacă nu vrea, cum s-a întâmplat cu Ionà, cu Zaharia şi cu David scăpat de tâlhari, oprindu-l îngerul să grăiască ceva afară de rânduiala cântării lui.

Iar dacă nu se află cineva cu darul deosebirii între oamenii de acum, pentru că lipseşte smerenia care îl naşte, suntem datori să ne rugăm cu stăruinţă înaintea fiecărei fapte, cum zice Apostolul. Şi chiar dacă suntem lipsiţi de mâini cuvioase sau de curăţia sufletului şi a trupului, să fim măcar în afară de pomenirea răului şi de gânduri pătimaşe. Căci aceasta vrea să spună cuvântul apostolic care porunceşte să ridicăm „mâini cuvioase, fără mânie şi

---

[278] Evagrie, *Cuvânt despre rugăciune,* cap. 111, *Filocalia rom.,* 1, p. 113.

fără gânduri gâlcevitoare” (1 Tim. 2, 8). Şi dacă cugetăm ceva potrivit cu Dumnezeu, să facem aceasta fără patimă, chiar dacă nu va fi poate un lucru foarte bun. Pentru nepriceperea noastră şi pentru voinţa de a-l face potrivit cu scopul lui Dumnezeu, ni se va socoti prin har ceea ce am făcut, ca bun, dacă nu s-a făcut din patimă, ci pentru voia lui Dumnezeu, cum s-a zis. Aceasta la caz de nevoie şi numai pentru bunătatea lui Dumnezeu.

Dar unde se caută voia proprie, şi nu a lui Dumnezeu, acolo este îngâmfare, şi Dumnezeu nu-Şi arată bunăvoinţa, nici nu-Şi descoperă sfatul Său, ca nu cumva cunoscând cineva şi nefăcând, să se osândească şi mai mult. Pentru că toate câte ni le dă Dumnezeu şi toate câte nu ni le dă, spre folosul nostru o face, chiar dacă noi, ca nişte prunci, nu ne dăm seama. Nu trimite Sfântul Lui Duh celui ce nu s-a curăţat pe sine de patimi prin fapte trupeşti şi morale, ca nu cumva să încline acesta din obişnuinţă spre patimi şi să se facă vinovat faţă de Duhul Sfânt venit în el. Dar după ce a stăruit cineva vreme îndelungată în nevoinţă şi şi-a curăţat întâi trupul de păcatul cu lucrul, mic şi mare, apoi sufletul de toată pofta şi de tot felul de mânie, iar purtările şi le-a înfrumuseţat printr-o bună obişnuinţă ca să nu mai facă nimic fără voia minţii prin cele cinci simţuri, nici omul dinăuntru să nu mai încuviinţeze ceva din acestea, şi tot omul s-a supus lui Dumnezeu, atunci şi Dumnezeu îi va supune lui toate cu harul Duhului Sfânt prin nepătimire. Căci întâi trebuie să se supună el legii lui Dumnezeu, şi apoi îşi va supune ca fiinţă raţională cele ce sunt date sub mâna lui, ca – cugetând – să împărăţească precum i s-a rânduit de la început, printr-o stăpânire înţeleaptă, neprihănită, bărbătească şi dreaptă. Ajuns la această stare, aici îşi linişteşte mânia prin molcomirea poftei, aici îşi alină pofta prin asprimea mâniei; şi cunoaşte că este împărat şi lucrează cu toate mădularele trupului după porunca lui Dumnezeu şi nu mai e furat ca mai înainte de uitare şi de neştiinţă. Prin îndeletnicirea cu Dumnezeu ajunge atunci străvăzător şi începe să vadă de mai înainte cursele pregătite de diavol şi toate cele ce i se întâmplă în ascuns prin furarea atenţiei.

Nu prevede, desigur, cele viitoare, ca prorocii, căci aceasta e mai presus de fire şi se dă spre folosul obştesc. Dar străvederea este un lucru firesc; ea iese doar la iveală de sub stăpânirea patimilor prin care se ascundea ca într-un întuneric, după ce s-a curăţat mintea. Prin cugetarea smerită vine harul şi deschide ochiul sufletului, pe care-l orbise diavolul, şi îndată începe omul să vadă lucrurile după fire şi nu se mai lasă fermecat de vederea din afară a lucrurilor, ca mai înainte. Căci unul ca acesta priveşte fără împătimire aurul, argintul, pietrele preţioase, şi nu se amăgeşte, nici nu judecă greşit, ca un pătimaş, şi cunoaşte că din pământ sunt acestea, ca şi celelalte materii ale lumii, cum zic Sfinţii Părinţi. Priveşte pe om şi cunoaşte că din pământ este şi în pământ se va întoarce.

Dar această privire nu vine din simpla judecată. Căci toţi oamenii cunosc acestea prin experienţă, dar stăpâniţi de patimi se împătimesc de lucruri. Iar

dacă cineva socoteşte, din părerea de sine, că a ajuns să privească lucrurile după fire, fără ostenelile şi virtuţile de mai înainte, nu e nicio mirare. Căci aceasta ştie să facă şi pe orbi să-şi închipuie că văd, şi pe nebuni să se laude în deşert. Dar dacă ar fi aşa de uşor să se vadă lucrurile după fire numai prin simpla judecată, ar fi de prisos plânsul şi nevoinţa cea de multe feluri şi smerenia şi harul de sus şi nepătimirea. Dar nu este aşa. Căci adeseori este mai uşoară vederea celor atotsimpli şi cu mintea curată de lucrurile şi de răutăţile lumii, când i se întâmplă unuia din aceştia să se supună unui părinte duhovnicesc şi încercat, sau asemenea celor vechi, prin iconomia harului, încă înainte de a-şi cunoaşte dreapta sau stânga lui, cum zice Solomon.

Dar dacă am slujit patimilor din tinereţe şi ne-am nevoit cu toată râvna întru răutate şi vicleşug, este cu neputinţă să ne izbăvim de asemenea rele fără osteneală, fără vreme şi fără Dumnezeu, ca să putem dobândi astfel acea vedere. Ci mai întâi trebuie să iubim virtuţile înainte pomenite şi să ne îngrijim de ele cu lucrul şi cu cuvântul întru toată sârguinţa. Dar se întâmplă adeseori că nici aşa nu ni se fac de folos sârguinţele noastre, fie pentru că nu răbdăm încercările până la sfârşit, fie pentru că nu cunoaştem calea sau scopul, sau fie din lene, sau din necredinţă, sau din alte multe pricini cărora nu le este număr. Iar dacă se va întâmpla chiar într-un asemenea caz ca să ne aflăm peste măsură de departe de ţintă, cum vom îndrăzni să zicem că am ajuns la străvechea frumuseţe, afară doar că ne amăgim prin plăcerea de noi înşine şi de pierzania ascunsă? Căci precum ocărârea de sine înseamnă o sporire ascunsă, pentru faptul că înaintăm bine şi nu simţim, aşa şi părerea de sine şi plăcerea de sine înseamnă o pierzanie ascunsă, pentru faptul că ne-am întors înapoi şi nu ştim. Şi cu adevărat aşa este. Căci în sufletul iubitor de slavă deşartă se întorc şi patimile curăţate de har, iar Domnul zice: „Când a ieşit duhul necurat" (Matei 12, 43), şi celelalte. Pentru ce? Pentru că nu are lucrare duhovnicească locul de unde a ieşit, nici smerenie. De aceea se întoarce pentru ca să-l robească cu adaos de multe alte rele şi se aşază acolo. Cel ce înţelege să înţeleagă! Căci nu vrea Cuvântul să le spună deschis toate, dar nici să treacă peste ele, ci precum foloseşte. Pentru că zice Gură de Aur: „Mare binefacere a lui Dumnezeu este şi aceasta, că unele cuvinte ale dumnezeieştilor Scripturi sunt desluşite, iar altele nelămurite, ca prin cele dintâi să venim la credinţă şi la osârdie, şi să nu cădem din prea mare neînţelegere în necredinţă şi nepăsare, iar prin celelalte să ne trezim la întrebare şi osteneală, şi să ne izbăvim de mândrie şi să aflăm smerenia, prin aceea că nu putem să înţelegem. Şi aşa să culegem din amândouă smerenie şi dorul după Dumnezeu, dacă primim simţirea darurilor făcute nouă".

Deci a cincea vedere şi întărire despre care e cuvântul de faţă este acesta: să poată vedea cineva cu lucrul fapturile sensibile şi gândurile prin darul deosebirii şi să nu fie ţinut de vreo amăgire întru neştiinţă şi să facă ceva cu patimă în afară de scopul lui Dumnezeu sau să încuviinţeze vreun gând, ci

chiar dacă ar sta înainte moartea, să nu se abată de la scopul dumnezeiesc, cu cuvântul şi cu lucrul. Iar aceasta s-a spus despre sfârşitul cunoştinţei, fiindcă la început, ca învăţăcel, lucrează de silă potrivit scopului. Şi dacă, biruit de obişnuinţă, se abate poate puţin de la lucrul său, aceasta e fie printr-o iconomie mai înaltă, ca să se întoarcă îndată cu multă smerenie, fie din părerea de sine care-l face să se înalţe. Iar când se află într-o astfel de dispoziţie, să ştie că harul, certându-l, îl învaţă să se smerească şi să cunoască de unde primeşte puterea şi cunoştinţa, „ca să nu fim încrezându-ne în noi, ci în Cel ce ne-a ridicat pe noi" (2 Cor. 1, 9), şi celelalte. Aceasta se întâmplă şi aici. Căci dacă rabdă cineva fără să se înalţe şi fără să se întoarcă de la virtute, se ridică şi el prin mortificarea trupului şi a lucrurilor la cunoştinţa celor ce sunt. Pentru că, după Apostol, omul se împreună-răstigneşte trupeşte prin faptele trupeşti, şi sufleteşte prin faptele sufleteşti, şi apoi se îngroapă împreună prin omorârea simţurilor şi a cunoştinţei celei după fire şi învie duhovniceşte prin nepătimire în Hristos Iisus Domnul nostru (Rom. 6, 4-10; Gal. 6, 14)[279]. Căruia I se cuvine slava şi stăpânirea în vecii vecilor. Amin.

Cuvântul 12

Litera m *(mi) şi cuvântul al doisprezecelea.*
El arată experienţa contemplării
Celor sensibile şi trebuinţa
Ca nimeni să nu întrebe la vreme nepotrivită.

Până ce mintea n-a dobândit omorârea patimilor, nu-i foloseşte să vină la contemplarea celor sensibile. Iar dacă e împrăştiată de griji şi nu se adună în meditarea dumnezeieştilor Scripturi întru cunoştinţă şi linişte, omul se întunecă şi mai mult prin uitare şi vine cu încetul la neştiinţă, chiar dacă unul ca acesta a ajuns poate la cunoştinţa minţii. Aceasta i se întâmplă mai ales dacă cunoştinţa nu i-a venit de la har, fără să ştie el, ci din citire, şi află despre asemenea taine numai de la cei ce le-au trăit. Căci precum dacă plugarul nu-şi lucrează pământul, acesta se face vârtos, oricât ar fi de bun, aşa şi mintea, dacă nu se adună în rugăciune şi citire, şi nu are acestea ca lucrare, se îngroaşă şi cade în neştiinţă. Şi precum pământul chiar dacă e plouat şi străbătut de soare, nu aduce folos plugarului, dacă acesta nu-l seamănă şi nu-l păzeşte, aşa nici mintea nu poate avea cunoştinţa fără fapta morală, chiar dacă a primit-o pe aceea de la har; ci pe măsură ce se întoarce încetul cu încetul, din nepăsare, spre patimi, îndată rătăceşte. Şi chiar dacă vede întrucâtva, pentru părerea de sine, e părăsită de har.

De aceea Părinţii, chiar dacă au împuţinat adeseori, din bătrâneţe şi

[279] Verset tâlcuit de Sf. Maxim în: *Suta întâi a capetelor gnostice,* 67 *(Filocalia rom.,* II, p. 183-184).

neputinţă, faptele trupeşti, niciodată nu le-au împuţinat pe cele sufleteşti. Fiindcă în loc de cele trupeşti, aveau slăbiciunea trupească ce putea ţine trupul sub asuprire. Dar a păzi sufletul fără păcat, ca să lumineze mintea, fără fapta morală, este cu neputinţă. Pentru că uneltele le schimbă plugarul adeseori; poate uneori le şi scoate din întrebuinţare. Dar pământul nu-l lasă niciodată nelucrat sau nesemănat şi nesădit şi nici roada nepăzită, dacă vrea să se împărtăşească din ea.

Iar dacă este cineva hoţ şi tâlhar şi nu vrea să intre pe poarta aceasta, ci se urcă prin altă parte, cum zice Domnul (Ioan 10, 1), de unul ca acesta nu ascultă oile, adică înţelesurile dumnezeieşti, după dumnezeiescul Maxim[280]. Fiindcă hoţul nu intră decât ca să fure prin auz şi să înjunghie prin explicare străină (prin alegorie), neputând ridica Scriptura[281], şi ca să se piardă pe sine şi înţelesurile prin cunoştinţa sa mincinoasă, ce vine din părerea de sine. Dar păstorul păzeşte oile împreună cu înţelesurile, ca un bun ostaş al lui Hristos, cum zice Apostolul, prin păzirea poruncilor dumnezeieşti. El intră prin poarta îngustă, adică prin cugetarea smerită, şi prin uşa nepătimirii. Şi înainte de a se învrednici de harul de sus, se adună din împrăştiere şi învaţă din auz despre toate. Şi de câte ori vine vreun lup în chip de oaie, îl alungă prin dispreţuirea de sine, zicând: „Nu ştiu cine eşti, Dumnezeu ştie”. Iar dacă vine un înţeles cu îndrăzneală şi cere să fie primit, zicând: „Dacă nu-ţi fixezi înţelesurile şi nu deosebeşti lucrurile, eşti necredincios şi neştiutor”, acesta îi răspunde, după dumnezeiescul Gură de Aur: „De zici că sunt nebun, aşa e, dar eu ştiu că nebunul în lumea aceasta se face înţelept, după Apostol (1 Cor. 3, 18); iar Domnul zice că fiii veacului acestuia sunt mai înţelepţi pentru neamul lor decât fiii Împărăţiei cerurilor” (Luca 16, 8).

Şi pe drept cuvânt. Fiindcă cei dintâi doresc să biruiască, să se îmbogăţească, să se înţelepţească, să se preamărească, să stăpânească şi alte ca acestea. Şi chiar dacă nu ajung la acestea şi le rămâne fără folos osteneala, ei se sârguiesc totuşi mai presus de puterea lor, spre acestea. Iar ceilalţi vor să aibă cele potrivnice celor pomenite înainte. Şi prin ele iau adeseori încă de aici cununa fericirii de acolo. Ei se sârguiesc, ca şi aceia, dar ca mintea să câştige libertatea după har. Căci prin ea pot să-şi ţină amintirea necăzută în uitare şi înţelesurile sau să le cunoască ca mărturisite de dumnezeieştile Scripturi şi de cei ce au experienţa cunoştinţei duhovniceşti, sau să nu le cunoască, chiar dacă sunt întru cunoştinţă multă, din neputinţa de a le pricepe, cunoscând că înţelesurile dinainte de aceasta erau ispite spre cercarea libertăţii lor. Cel smerit cu cugetul se sârguieşte, adică, să respingă raţionamentul şi scopul său

---

[280] *A doua sută a capetelor despre dragoste,* 55, *Filocalia rom., 2,* p. 95. Vezi şi Cuv. 18 din acest volum, p. 284 (160).

[281] ανάγειν την γραφήν – neputându-se ridica la sensurile înalte sau neputând ridica vălul de pe Scriptură.

şi să nu-i dea crezare, ci mai degrabă să se teamă şi să întrebe cu multe lacrimi şi să alerge la smerenie şi la dispreţuirea de sine, socotindu-şi spre mare pagubă cunoştinţa şi darurile; iar cel mândru se grăbeşte să-şi întemeieze înţelegerile sale, neauzind pe Scărarul care zice: „Să nu căutăm cele ale vremii înainte de vreme”, şi următoarele, sau pe Sfântul Isaac, care învaţă: „Să nu intri cu îndrăzneală înăuntru, ci mulţumeşte în tăcere”, sau pe Gură de Aur, care spune, învăţând de la Apostol: „Nu ştiu”, sau pe Damaschin, care zice despre Adam că nu era vremea să purceadă la contemplarea celor sensibile[282]. Căci simţurile pruncilor sunt neputincioase pentru hrană vârtoasă şi au trebuinţă de lapte, cum zice Apostolul (Evr. 5, 12). De aceea să nu căutăm contemplaţia până nu e vremea de contemplaţie, ci să dobândim mai întâi în noi înşine pe maicile virtuţilor, şi cunoştinţa va veni de la sine, cu harul lui Hristos, Căruia I se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

Cuvântul 13

Litera n *(ni) şi cuvântul al treisprezecelea.*
E lesne cunoştinţa celor inteligibile
Sau a oştilor netrupeşti înţelegătoare,
A *căror dovadă o ia cel ce vede din cele sensibile.*

Cunoştinţa se face inteligibilă după deprinderea în contemplaţia sensibilă. Dar cel ce ajunge la această cunoştinţă nu vede înger. Căci cum poate să vadă omul, care nu-şi vede nici sufletul său, o realitate nematerială, care e cunoscută numai Făcătorului? Pentru folosul cel de obşte însă, îngerii au luat anumite înfăţişări pentru părinţii noştri, prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu. Dar nouă nu ni se întâmplă nici aceasta, deoarece vrem aceasta din părerea de sine şi n-avem nicio grijă de folosul obştesc, nici nu pătimim ceva potrivit cu Dumnezeu. De aceea, cel ce pofteşte ceva de felul acesta doreşte să vadă mai degrabă drac. Căci zice Apostolul că acesta ia înfăţişare de înger al luminii (2 Cor. 11, 14). Mai degrabă când cineva nu urmăreşte niciodată unele ca acestea şi nu le crede chiar ochilor dacă i s-ar arăta, i se arată poate, dacă le primeşte spre folosul obştii. Deci se cunoaşte aceasta prin aceea că nu vrem să primim nici în vis un lucru ca acesta, sau, dacă ni se arată, nu facem caz, ci ne purtăm ca şi când n-am şti ceva. Fiindcă îngerul adevărat are putere de la Dumnezeu şi face mintea să se liniştească şi să-l primească, chiar dacă nu vrea. Dar dracul nu poate să facă aceasta, ci numai când vede mintea că îl primeşte i se arată, după îngăduinţa lui Dumnezeu. Iar de nu e primit, se depărtează,

---

[282] *Dogmatica,* cartea II, cap. 11, unde se dă şi citatul din Apostol, de mai jos. Iar Sf. Grigorie Teologul în *Cuvânt la Naşterea Mântuitorului* spune: „Pomul cunoştinţei nu s-a sădit dintru început rău, nici nu a fost oprit din vreo zavistie..., ci era bun, dacă în bună vreme ar fi fost împărtăşit”.

alungat de îngerul păzitor de la dumnezeiescul Botez, dat fiind că mintea nu şi-a vândut libertatea.

Acestea aşa sunt. Dar grăind despre vederea celor de sus, se cuvine să se arate că sunt nouă cete, după marele Dionisie[283] şi după cum aflăm din toate Scripturile, iar cele nouă cete au numiri după fire şi lucrare. Ele se zic netrupeşti, fiind nemateriale, şi înţelegătoare, fiind minţi; apoi oşti, fiind duhuri slujitoare ale Împăratului tuturor. Mai au şi alte numiri comune şi particulare. Astfel se numesc Puteri şi Îngeri. Numirea dintâi este pe de o parte a unei singure cete, iar după lucrare se numesc Puteri toate nouă, putând să împlinească voile dumnezeieşti. Numirea de Îngeri este, iarăşi, numirea deosebită a unei singure cete, cea dintâi de la noi în sus, iar de la tronul neapropiat a noua; iar după lucrare se zic toţi îngeri, ca unii ce vestesc poruncile dumnezeieşti oamenilor. „Căci la Iov a venit alt înger, zice Solomon, şi nu era înger sfânt". Fiindcă a fost lăsat singur, zice Gură de Aur, şi a venit să-i vestească. Dar şi pe Domnul Îl prevesteşte dumnezeiasca Scriptură cu înger. De Avraam se zice că a ospătat îngeri şi unul din ei era Domnul fără de trup, cum zice Damaschin către Născătoarea de Dumnezeu: „Avraam a privit în cort taina din Tine, Născătoare de Dumnezeu: că pe Fiul Tău L-a primit fără de trup" şi celelalte. Şi iarăşi: „în cuptor cu tinerii era El". E numit Înger după lucrare, cum zice prorocul Isaia: „Înger de mare sfat" (Isaia 9, 5). Căci Însuşi Domnul a zis: „Cele ce le-am auzit de la Tatăl, acelea le voi vesti vouă" (Ioan 12, 50). Lui I se cuvine slava în veci. Amin.

Cuvântul 14

Cuvântul de faţă şi litera x *(xi)*
E despre nepătimirea adevărată, în general.
Avem până acum patrusprezece capete,
Cu harul lui Hristos, pe scurt.

Străin lucru şi minunat este nepătimirea, pentru că poate face pe omul care a biruit patimile, prin deprindere, imitator al lui Dumnezeu, pe cât e cu putinţă omului. Căci pătimind cel nepătimitor şi fiind războit de draci şi de oameni răi, se află ca şi când altul ar pătimi, cum erau Sfinţii Apostoli şi mucenicii. Când e slăvit, el nu se înalţă, şi când e ocărât, nu se mâhneşte.

Căci el socoteşte că cele plăcute sunt dar şi pogorământ al lui Dumnezeu, de care nu e vrednic, iar cele grele îi sunt spre cercare; şi că cele dintâi se dau aici după har spre mângâiere, iar celelalte spre smerita cugetare şi spre buna nădejde în veacul viitor. Şi e ca un nesimţitor ce are multă simţire a durerilor, prin darul deosebirii. Fiindcă nepătimirea nu este o singură virtute,

---

283 *Ierarhia cerească,* cap. VI. Vezi şi nota Sf. Nicodim Aghioritul la cap. 23, partea I a *Nevăzutului război.*

ci un nume pentru toate virtuţile. Căci precum omul nu e un singur mădular, ci pe om îl arată multele mădulare ale trupului, şi nici ele singure, ci împreună cu sufletul, aşa şi nepătimirea este împreunarea (sinteza) multor virtuţi. Iar în loc de suflet el are pe Duhul Sfânt. Pentru că toate faptele duhovniceşti pomenite sunt fără suflet dacă nu au pe Duhul Sfânt, de la care şi-a luat şi numirea cel ce se numeşte duhovnicesc. Căci de nu va lepăda sufletul patimile, nu va veni Duhul Sfânt în el. Iar fără Duhul Sfânt această virtute cuprinzătoare nu se numeşte nepătimire. Ci chiar dacă ar fi, poate, cineva astfel, el se află mai degrabă întru nesimţire.

De aceea şi elinii, necunoscând acestea, zic: „Nu te face nepătimitor (apatic) ca un lipsit de suflet, nici pătimaş, ca un lipsit de raţiune”. Spunând că nepătimitorul e lipsit de suflet, o spuneau după cunoştinţa lor, neavând cunoştinţa Duhului Sfânt[284]. Iar spunând despre omul pătimaş că este fără raţiune, aveau dreptate, şi aceasta o spunem şi noi. Dar nu o spunem aceasta fiindcă am învăţat-o de la ei. Căci aceasta n-ar fi cunoştinţă, nici experienţă. Ci pentru că având experienţa tiraniei patimilor, am învăţat din ceea ce am pătimit. Şi mai scriem ca unii ce am învăţat să dobândim virtuţile de la Părinţii care s-au învrednicit de nepătimire. Căci zic aceia că cel foarte pătimaş ajunge ca un rob şi ca un nesimţitor din prea mare alipire la patimi şi aici se porneşte fără să cugete, ca dobitoacele, împins de vreo poftă, aici caută să-şi răzbune cu mânie pentru neîmplinirea unei pofte, scrâşnind din dinţi ca o fiară împotriva semenilor. Tot aşa şi omul nepătimitor se face nesimţitor din dragoste desăvârşită faţă de Dumnezeu. Şi aici îşi îndreaptă toată preocuparea către Dumnezeu, aici către contemplarea vreuneia din minunile Lui, sau către vreun cuvânt din dumnezeieştile Scripturi, după cum zice Sfântul Nil. Şi chiar dacă s-ar afla în mijlocul multora, sau în piaţă, mintea lui se simte de parcă ar fi singur. Iar această stare vine din păzirea dumnezeieştilor porunci ale lui Hristos, Căruia I se cuvine slava şi stăpânirea în veci. Amin.

Cuvântul 15

Păzirea poruncilor dumnezeieşti
Este dovada iubirii lui Dumnezeu şi a aproapelui.
De aceea cuvântul despre dragoste
E cuvântul de faţă, şi litera o *(omicron).*
El este al cincisprezecelea,
Căci dragostea este începutul şi sfârşitul Legii.

---

[284] Aici se face o deosebire categorică între apatia filosofică sau budistă şi nepătimirea creştină. Aceea e nesimţire, iar aceasta e plină de simţire în Duhul Sfânt. Ea nu e numai ceva negativ (lipsa de patimi), ci ceva pozitiv (sinteză de virtuţi) şi, mai mult decât aceasta, o simţire produsă de Duhul Sfânt. Sau, cum spune Sf. Maxim Mărturisitorul, nepătimirea rodeşte dragostea *(Capete despre dragoste,* I, 2; II, 30).

Cel ce vrea să spună ceva despre dragoste îndrăzneşte să grăiască despre Dumnezeu Însuşi. Căci zice Ioan Teologul: „Dumnezeu este iubire, şi cel ce rămâne în iubire rămâne în Dumnezeu” (1 Ioan 4, 16). O, minune! Această cea mai de căpetenie dintre virtuţi este proprie firii. Pentru aceea o pomeneşte legea printre cele dintâi, poruncind: „Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău”, şi celelalte (Lev. 19, 18; Luca 10, 27).

Deci eu auzind cuvintele „din tot”, m-am umplut de uimire şi n-am mai avut lipsă de celelalte cuvinte. Căci „din tot sufletul” înseamnă că din raţiune, mânie şi poftă. Pentru că din acestea trei se alcătuieşte sufletul. Mintea cugetă pururea la cele dumnezeieşti; pofta îl pofteşte numai pe El neîncetat şi nu pe altcineva, odată ce legea a spus că „din tot”; iar mânia se pune în mişcare în chip firesc împotriva celor ce împiedică această poftă şi numai împotriva lor. Bine a zis deci că Dumnezeu este dragoste.

Dacă deci vede Dumnezeu cele trei puteri ale sufletului avându-şi dorul numai spre El, cum a poruncit, neapărat că şi El, bun fiind, nu numai că iubeşte pe om, ci Se şi sălăşluieşte în el şi petrece în el, precum a zis, prin venirea Duhului. Iar trupul se va supune chiar fără voie raţiunii, ca neraţional, şi nu va mai pofti împotriva Duhului, cum zice Apostolul (Gal. 5, 17). Ci precum soarele şi luna se călăuzesc după porunca Domnului pentru a lumina lumea, măcar că sunt neînsufleţite, aşa şi trupul va lucra după voia sufletului faptele luminii.

Şi precum soarele călătorind de fiecare dată de la răsărit până la apus dă o zi, iar lipsind el, se face noapte, aşa şi fiecare virtute pe care o săvârşeşte omul luminează sufletul, iar ascunzându-se ea se face patimă şi întuneric, până ce agoniseşte omul iarăşi virtutea şi prin aceasta vine lumina. De asemenea, precum soarele începând de la marginea răsăritului şi mutându-şi pe încetul lumina până la cealaltă margine se împlineşte vremea, aşa şi omul crescând pe încetul de la începutul virtuţilor se face nepătimitor. Şi precum discul lunii creşte şi scade în cursul unei luni, aşa şi omul creşte şi se micşorează cu fiecare virtute, până ce ajunge la deprinderea virtuţii cu pricina; şi aici suferă necazuri după Dumnezeu, aici se veseleşte mulţumind lui Dumnezeu, fiind nevrednic de dobândirea virtuţilor; aici iarăşi se luminează şi aici se întunecă, până ce se împlineşte drumul. Unele îi vin cu bun rost din pricina înălţării, altele din pricina deznădejdii[285]. Precum soarele îşi face în veacul de acum schimbările şi luna creşterile şi micşorările, iar în veacul viitor cei drepţi se vor bucura

[285] Omul pe de o parte creşte prin virtute, pe de alta, se micşorează, împuţinându-i-se egoismul; pe de o parte, virtutea îi aduce bucurie, pe de alta, încercare. Când e primejdie să se mândrească pentru virtute, vin încercări, când e primejdie să deznădăjduiască, îi vine bucuria. E de remarcat apoi funcţia de luminare ce o atribuie virtuţii, conform Sf. Grigorie de Nyssa.

pururea de lumină, iar cei păcătoşi ca mine vor avea parte de întuneric, aşa şi acum, înainte de dragostea desăvârşită şi de contemplaţia îndumnezeită, sufletul îşi are schimbările amestecate, iar mintea întunecimile împreunate cu virtuţile şi cunoştinţele, până ce se va învrednici omul de lucrarea veacului viitor prin dragostea desăvârşită, pentru care se face toată osteneala. Căci pentru dragoste ascultă de poruncă cel aflător în ascultare; pentru ea se face sărac şi rob bogatul şi cel slobod, ca să lase, celor ce vor să le aibă, pe ale lui şi pe el însuşi; şi cel ce posteşte, de asemenea, ca să mănânce alţii cele ce le-ar fi mâncat el. Şi, simplu grăind, toată lucrarea se face sau pentru dragostea de Dumnezeu, sau pentru dragostea de aproapele. Şi anume cele spuse înainte şi cele asemenea lor se fac pentru dragostea aproapelui. Iar privegherea, psalmodierea şi cele asemenea lor, pentru dragostea de Dumnezeu. Că Lui I se cuvine slava, cinstea şi stăpânirea în vecii vecilor. Amin!

Cuvântul 16

Litera p *(pi) şi cuvântul al şaisprezecelea*
Se ocupă pe scurt de cunoaşterea lui Dumnezeu,
Deoarece mulţi au grăit
În multe reguli şi cuvinte despre teologie.

Toate câte le-a făcut Dumnezeu au început, iar dacă vrea El, şi sfârşit. Pentru că din nimic s-au făcut. Dar Dumnezeu nu are nici început, nici sfârşit. De asemenea, nici virtuţile Lui, pentru că niciodată n-a fost fără ele. Ci totdeauna este suprabun şi drept, atotînţelept, atotputernic, neînfrânt, nepătimitor, nescris împrejur, nehotărnicit, neaflat, necuprins, fără sfârşit, veşnic, necreat, neschimbat, neîncetat adevărat, necompus, nevăzut, nepipăit, neînţeles, desăvârşit, mai presus de fiinţă, negrăit, mult-milostiv, atotîndurat, atotvăzător. Dar având virtuţile, zice marele Dionisie, nu e silit să o împlinească pe fiecare, ca cei virtuoşi, ci săvârşeşte virtutea fiindcă vrea şi se foloseşte slobod şi cu deplină stăpânire de fiecare, ca de o unealtă.

Dar îngerii şi oamenii virtuoşi sunt aşa prin har. Căci după ce au primit existenţa de la El, s-au făcut prin imitarea Lui şi drepţi şi înţelepţi. Aceştia, fiind făpturi, au trebuinţă de ajutorul şi de înrâurirea Atotţiitorului, fără de care nu pot să aibă nici virtute, nici înţelepciune. Pentru că făpturile sunt schimbăcioase şi compuse din lucruri felurite. Dar Dumnezeu e netrupesc, simplu, fără de început, un singur Dumnezeu închinat şi preamărit de toată zidirea în Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt. Iar cel ce s-a făcut asemenea Lui are, la fel, o singură voinţă, şi nu mai multe, compuse. De asemenea, el are mintea simplă şi ca stare ea petrece pururea în Cel fără chip, cât depinde de ea. Dar după o rânduială cu bun rost, coboară iarăşi de la Cel fără chip la contemplarea a ceva din Scriptură sau din făpturi. Şi ca să nu se osândească, poartă grijă de trup, nu pentru că, iubindu-l, ar vrea să-l înviioreze pe acesta, ci ca să nu-l facă cu

desăvârşire nefolositor şi din pricina aceasta să fie osândit, cum s-a zis mai înainte. Căci precum mintea nu leapădă afectele (patimile) din jurul ei, ci se foloseşte de ele potrivit cu firea, aşa nici sufletul nu leapădă trupul, ci-l întrebuinţează pe acesta în tot lucrul bun. Şi precum mintea stăpâneşte pornirile nesocotite ale afectelor îndreptând pe fiecare dintre ele spre voia dumnezeiască, aşa stăpâneşte şi omul mădularele trupului, devenind astfel o singură voie şi nu multe[286]. Căci nu lasă nici cele patru elemente ale trupului sau mădularele lui cele multe să facă ce vor, nici cele trei puteri ale sufletului să gândească sau să mişte trupul spre lucrare fără judecată şi fără frâu, ci povăţuindu-le cu înţelepciune duhovnicească, îşi face voinţa nedespărţită de cele trei puteri. Iar felurile acestei înţelepciuni sunt patru: chibzuinţă, neprihănirea, bărbăţia şi dreptatea, despre care a scris cele mai înalte lucruri Teologul întru Hristos Iisus Domnul nostru. Căruia I se cuvine slava şi stăpânirea în veci. Amin!

Cuvântul 17

Iată acum cuvântul al şaptesprezecelea.
E despre una dintre virtuţile generale.
Am ajuns la litera r *(rho).*
Chibzuinţă e prima *dintre cele patru.*

Mai uşor este pentru toţi cei ce vor, să înveţe despre cele patru virtuţi generale de la Teologul. Cu toate acestea, vom grăi puţin şi aici despre fiecare din ele. Pentru că toată virtutea are nevoie de acestea patru şi orice faptă are trebuinţă de cea dintâi, adică de chibzuinţă, şi fără aceasta nu se face. Căci cum s-ar face un lucru oarecare fără chibzuinţă? Aceasta se naşte din raţiune şi stă la mijloc între abilitate şi prea multa ticluire, şi nechibzuinţă. Cea dintâi atrage chibzuinţa spre vicleşug şi spre vătămarea sufletului celui ce-o are şi al celor pe care-i poate (atrage). Iar cealaltă face mintea nesimţitoare şi deşartă şi nu o lasă să se îngrijească nici de lucrurile dumnezeieşti, nici de ceva din cele de folos sufletului sau aproapelui. Cea dintâi se aseamănă unui munte foarte

[286] Deşi în text sunt numite tot patimi (τα πάθη), e vorba nu de patimile rele, ci de afectele naturale, care numai printr-o rea întrebuinţare devin patimi rele. Ele devin rele când nu sunt supuse raţiunii (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste,* IV, 45). Afectele nu sunt suprimate în viaţa duhovnicească, pentru că ele sunt expresia a două din părţile componente ale sufletului: iuţimea şi pofta. (Sf. Maxim Mărturisitorul, *op. cit.,* IV, 44). Omul duhovnicesc nu se sărăceşte de bogăţia vieţii lui sufleteşti, dar o aduce la unitate. El e ca o orchestră şi în acelaşi timp ca un dirijor de orchestră. Dacă afectele lui s-ar manifesta de capul lor, ar produce cacofonia patimilor. Supuse însă comenzii unice a raţiunii, care vrea să execute prin ele partitura voii divine, produc o armonie bogată şi strălucitoare. Dacă omul ar fi numai raţional, ar fi lipsit de căldură, dulceaţă şi bucurie, în sine şi în raporturile cu ceilalţi.

înalt, cea de a doua unei prăpăstii. Cel ce călătoreşte prin şesul care se află în mijlocul lor este chibzuit. Iar cel ce calcă alături cu drumul, sau va cădea în jos, în prăpastie, sau va încerca să urce prea mult în sus şi neaflând cărare se rostogoleşte fără voie tot în prăpastie şi nu se poate ridica, fiindcă nu vrea să se întoarcă prin pocăinţă de la înălţimea muntelui la chibzuinţă. Dar cel ce a căzut în prăpastie, roagă cu smerenie pe Cel ce poate să-l aducă pe el la calea împărătească a virtuţii. Cel chibzuit însă nici nu se înalţă, mândrindu-se şi căutând să vatăme pe cineva, nici nu se rostogoleşte fără minte şi nu se vatămă de cineva; ci culegând cele bune, le păzeşte în Hristos Domnul nostru, Căruia I se cuvine slava şi stăpânirea în veci. Amin!

Cuvântul 18

Litera a optsprezecea este s *(sigma).*
Iar cuvântul de faţă, despre neprihănire.

Neprihănirea este cugetul întreg, adică neştirbit. Ea nu lasă pe cel ce o are să se abată nici spre neînfrânare, nici spre tocire, ci păzeşte bunătăţile culese de chibzuinţă şi leapădă pe toate cele rele şi adună gândul la ea însăşi şi prin ea îl urcă la Dumnezeu. Ca un păstor bun, ea strânge înăuntru oile, sau înţelesurile dumnezeieşti, şi omoară neînfrânarea ca pe un câine turbat, prin îndepărtarea de la cele vătămătoare. Iar tocirea o alungă ca pe un lup sălbatic, pe care nu-l lasă să mănânce oile într-un colţ, ci-l priveşte neîncetat şi-l face arătat cugetării, ca să nu se ascundă în întuneric şi să petreacă împreună cu înţelesurile sale.

Aceasta se naşte din partea poftitoare a sufletului şi fără de ea nu se păzeşte niciun bine, chiar dacă se poate face. Pentru că dacă nu este neprihănire, cele trei părţi ale sufletului sunt duse fie în sus, fie în jos, adică sau spre învârtoşare, sau spre neînfrânare. Iar prin neînfrânare nu înţeleg numai pe cea care se îngrijeşte de lăcomia pântecelui şi de curvie, ci toată patima şi gândul care nu cugetă de bunăvoie după voia lui Dumnezeu. Căci această virtute le munceşte pe toate acestea şi stăpâneşte pornirile nesocotite ale sufletului şi ale trupului şi le îndreaptă către Dumnezeu, Căruia I se cuvine slava în veci. Amin!

Cuvântul 19

Litera t *(tau) şi cuvântul* despre bărbăţie
Este al nouăsprezecelea.
Aceasta se naşte din partea mânietoare
Şi se află la mijloc între semeţie şi laşitate.

Însuşirea bărbăţiei nu stă în a birui şi a asupri pe aproapele. Căci aceasta este semeţie şi se află deasupra bărbăţiei. Dar nici în a fugi de frica ispitelor de

lucrările şi de virtuţile cele după voia lui Dumnezeu. Căci aceasta este laşitate şi se află dedesubtul bărbăţiei. Bărbăţia înseamnă a stărui cu răbdare în tot lucrul bun şi a birui patimile sufletului şi ale trupului. Fiindcă nu este lupta noastră împotriva trupului şi a sângelui sau împotriva oamenilor, ca la iudeii de odinioară, la care cel ce biruia în războaie pe cei de alt neam făcea lucrul lui Dumnezeu, ci împotriva începătoriilor şi stăpâniilor, adică a dracilor nevăzuţi (Efes. 6, 12). Iar cel ce luptă biruie duhovniceşte sau e biruit de patimi. Căci războiul acela era numai chipul războiului nostru.

Iar cele două patimi pe care le-am amintit, deşi par potrivnice laolaltă, vin însă amândouă din neputinţă. Semeţia se ţine pe sus şi înspăimântă, chipurile, ca un urs neputincios. Iar frica fuge ca un câine alungat. Pentru că nimeni din cei ce au una din aceste două patimi nu nădăjduieşte în Domnul. De aceea nu poate să stea la război, fie pentru că se semeţeşte, fie pentru că îi este frică. Iar cel drept, ca un leu, se încrede în Hristos Iisus Domnul nostru, Căruia I se cuvine slava şi stăpânirea în veci. Amin!

Cuvântul 20

Cuvântul douăzeci şi litera y *(ipsilon)*
E despre dreptatea *tuturor virtuţilor.*
Aceasta dă tuturor măsura mereu egală
Şi se naşte din minte.

Dumnezeu e preamărit şi prin dreptate, zice marele Dionisie[287]. Şi pe drept cuvânt. Căci fără aceasta toate sunt nedrepte şi fără aceasta nu pot sta. Ei i se mai zice şi dreapta judecată, fiindcă dă fiecărei fapte măsura ei, mereu egală, ca să nu fie nici vreo lipsă în ceva prin aceea că voim prea puţin, nici vreo covârşire prin aceea că ne lăcomim la prea mult. Pentru că măcar că acestea par să fie potrivnice, ca fiind deasupra şi dedesubtul dreptăţii, dar amândouă înclină spre câte o latură a nedreptăţii. Căci linia fie că se încovoaie înăuntru, fie că se umflă în afară, se abate de la ţinta ei. Iar cumpăna, de asemenea, în orice parte se apleacă, ia prea mult din partea cealaltă. Dar cel ce poate păzi dreptatea nu cade nici în jos prin nechibzuinţă, neînfrânare, laşitate şi lăcomie, ca să se târască ca un şarpe pe pântece, mâncând ţărână şi tăvălindu-se în patimile cele de necinste, nici nu se înalţă cu dispreţ în sus, prin abilitate, semeţie, tocire şi mulţumirea cu prea puţin, purtându-se cu viclenie, ci chibzuieşte întru neprihănire şi rabdă cu smerenie, cunoscând că a luat ceea ce are prin har, cum zice Apostolul (1 Cor. 4, 7; Matei 25, 29), şi netăgăduind. Căci se nedreptăţeşte pe sine însuşi şi pe aproapele, dar mai vârtos pe Dumnezeu, punându-şi în socoteala sa izbânzile. El ştie că dacă îşi închipuie că are peste tot vreun bine, se va lua de la sine ceea ce i se pare că e

---

287 *Despre numele divine,* cap. VIII, 9.

al lui, cum zice Domnul, Căruia I se cuvine slava în veci. Amin!

Cuvântul 21

Litera f *(fi) și cuvântul douăzeci și unu.*
Despre pacea *desăvârșită a gândurilor.*
Cum o învață oricare învățăcel de la Domnul.
Căci aceasta este dată de la Dumnezeu.

Zicând Domnul către Apostoli: „Pacea Mea dau vouă”, a adăugat „nu cum dă lumea” (Ioan 14, 27), sau nu simplu, ca oamenii ţării aceleia când se salută zicând: „Pace vouă” şi cum a zis Şumaniteanca: „Pace ţie” (4 Regi 4, 23), sau Elisei către Ghiezi: „Şi vei zice: pace ţie, către ea” (4 Regi 4, 26), adică pace bărbatului tău, pace copilului. Domnul vorbeşte aici de „pacea care covârşeşte toată mintea” (Filip. 4, 7) și pe care o dă Dumnezeu celor ce Îl iubesc pe El din tot sufletul, pentru războaiele și primejdiile răbdate înainte de ea. Căci de aceea a zis, iarăși, Domnul: „Întru Mine pace să aveţi” şi a adăugat: „În lume necazuri veţi avea, dar îndrăzniţi. Eu am biruit lumea” (Ioan 16, 33). Aceasta înseamnă că chiar dacă cineva ar avea multe necazuri şi multe primejdii de la draci şi de la oameni, ţinând pacea Domnului toate le va socoti ca nimic. Şi iarăși a zis: „Să aveţi pace întreolaltă” (Marcu 9, 50). Acestea toate le-a prezis lor Domnul, fiindcă aveau să ajungă în războaie și să rabde necazuri pentru El. Iar după un înţeles mai depărtat, fiecare dintre noi, credincioşii, suferim războaie şi sminteli din partea patimilor, dar dacă avem pace cu Dumnezeu şi cu aproapele, le biruim toate.

Acestea sunt lumea pe care a poruncit Ioan Teologul să o urâm (1 Ioan 2, 15); nu făpturile, ci poftele lumeşti. Iar sufletul are pace cu Dumnezeu când are pace cu sine însuși și se face întreg după voia lui Dumnezeu. Și se face așa când are pace cu toţi oamenii, chiar dacă suferă supărări grele de la ei. Căci prin răbdare nu se tulbură nicidecum, ci toate le suferă, tuturor le vrea binele, pe toţi îi iubeşte pentru Dumnezeu şi pentru fire. Pentru cei necredincioşi plânge ca pentru niște pierduţi, cum a făcut Domnul, și Apostolii, iar pentru cei credincioşi se roagă şi lucrează. Şi aşa primeşte pacea gândurilor şi petrece cu mintea în contemplaţie şi rugăciune curată către Dumnezeu, Căruia I se cuvine slava în vecii vecilor. Amin!

Cuvântul 22

Cuvântul douăzeci și doi și litera h *(hi).*
Despre naşterea bucuriei din pace
Se va vorbi puțin.
Dar este o bucurie duhovnicească, și o altă bucurie.

„Bucuraţi-vă în Domnul”, zice Apostolul (Filip. 4, 4). Bine a zis „în

Domnul”. Căci de nu va fi bucuria în Domnul, nu numai că nu va avea bucurie cineva, dar aproape niciodată nu se va bucura. Căci Iov cercetând viaţa omenească, a aflat-o cuprinzând tot necazul (Iov 14, 1 ; Eccl. 2, 23). Tot aşa marele Vasile. Iar Grigorie al Nyssei a spus că păsările şi celelalte animale se bucură pentru că sunt nesimţitoare, pe când omul raţional nu are nicio uşurare, din pricina plânsului. „Pentru că, zice, nu ne-am învrednicit să avem nici cunoştinţa bunătăţilor de la care am căzut. De aceea şi firea ne învaţă mai mult să plângem, întrucât viaţa e împreunată cu multe dureri şi osteneli şi e robită multor păcate”. Dar dacă are cineva neîncetat pomenirea lui Dumnezeu, se veseleşte. Căci zice psalmistul: „Adusu-mi-am aminte de Dumnezeu şi m-am veselit” (Ps. 76, 3). Căci veselindu-se de pomenirea lui Dumnezeu, mintea uită de necazurile lumii şi prin aceasta nădăjduieşte în El şi ajunge fără grijă. Iar lipsa de grijă o face să se bucure şi să mulţumească. La rândul ei, mulţumirea, împreunată cu recunoştinţă, face să crească darurile, şi cu cât se înmulţesc facerile de bine ale lui Dumnezeu, cu atât creşte mulţumirea şi rugăciunea curată cu lacrimile bucuriei. Astfel omul iese pe încetul din lacrimile întristării şi din patimi şi vine la bucuria duhovnicească din orice prilej. Pentru cele plăcute se smereşte şi mulţumeşte, iar prin încercări se întăreşte în el nădejdea în viitor. Şi prin amândouă se bucură şi iubeşte pe Dumnezeu şi pe toţi în chip firesc, ca pe nişte binefăcători. Şi nu află în toată zidirea ceva ce poate să-l vatăme. Ci luminat de cunoştinţa lui Dumnezeu, se bucură de toate făpturile în Domnul, minunându-se de purtarea de grijă pe care o are pentru făpturile Lui. Şi nu numai de cele arătate se minunează, ca de unele vrednice de laudă, cel ce a ajuns la cunoştinţa duhovnicească, ci se uimeşte prin simţire şi de cele nearătate celor neîncercaţi, ca de cele trebuincioase.

Nu se minunează numai de ziuă, pentru lumină, ci şi de noapte, căci tuturor le este noaptea de folos: celor lucrători linişte şi uşurare; pe cei ce plâng îi aduce la pomenirea morţii şi a iadului; iar pe cei ce se îndeletnicesc cu purtările morale îi face să cugete şi să cerceteze mai cu de-amănuntul binefacerile şi aşezarea moravurilor. Căci zice psalmistul: „Pocăiţi-vă pe paturile voastre de cele ce grăiţi în inimile voastre” (Ps. 4, 4), sau pocăiţi-vă în liniştea nopţii, amintindu-vă de alunecările ce vi s-au întâmplat în tulburarea zilei şi vă sfătuiţi sau vă învăţaţi să petreceţi în imnuri şi cântări duhovniceşti, adică în rugăciuni şi cântări, prin meditaţie şi luare-aminte a citirii. Căci aşa se câştigă o deprindere cuvioasă: meditând omul la cele ale zilei, ca să ajungă la simţire în liniştea nopţii şi să poată plânge pentru cele ce a păcătuit. Iar când harul îl duce la vreo sporire şi află cu adevărat, şi nu în nălucire, anumite fapte morale ale sufletului şi ale trupului, săvârşite cu lucrul sau cu cuvintele, după porunca lui Hristos, mulţumeşte cu frică şi cu smerenie, şi se nevoieşte prin rugăciune şi lacrimi multe îndreptate către Dumnezeu să păzească obiceiul acela bun, îndemnându-se pe sine spre ţinerea de minte a lui, ca să nu se

piardă iarăşi prin uitare. Fiindcă numai după vreme îndelungată dobândim în noi vreo deprindere bună. Dar ceea ce s-a dobândit după vreme şi osteneală îndelungată se poate pierde într-o clipită de timp.

Acestea despre cei lucrători. Cât despre cei contemplativi, noaptea are multe vederi, cum zice marele Vasile. Ea aduce aminte de fiecare dată despre facerea lumii, pentru pricina că toată zidirea se ascunde sub întuneric ca mai înainte, şi ajută pe om să cugete cum cerul era odată singur, fără stele, precum nevăzute sunt acelea acum când sunt ascunse de nori. Iar intrând în chilie şi privind numai întunericul, îşi aduce aminte de întunericul acela ce era deasupra adâncului. Şi făcându-se iarăşi cerul dintr-odată curat şi el stând afară din chilie, se uimeşte de lumea de sus şi aduce laudă lui Dumnezeu, cum zice Iov despre îngeri, când au văzut stelele (Iov 38, 7). Priveşte şi pământul nevăzut şi neîntocmit ca odinioară şi pe oameni cufundaţi în somn ca şi când n-ar fi, şi se face prin simţire singur ca Adam şi preamăreşte pe Ziditorul şi Făcătorul zidirii întru cunoştinţă cu îngerii. Din tunetele şi fulgerele ce se fac, îşi închipuie ziua Judecăţii; iar din glasurile păsărilor parcă ar simţi glasul trâmbiţei de atunci. Din răsărirea luceafărului şi din arătarea zorilor, înţelege arătarea cinstitei şi de viaţă făcătoarei Cruci; iar din scularea oamenilor din somn, îşi ia o dovadă despre înviere, precum răsăritul soarelui îi dă o asemănare despre venirea Domnului; şi precum cei ce întâmpină soarele prin cântare sunt ca sfinţii ce vor ieşi atunci înaintea Domnului în nori, aşa cei ce trândăvesc şi rămân dormind sunt ca cei ce se vor osândi atunci. Cei dintâi veselindu-se în tot timpul zilei prin cântări de laudă, prin contemplaţie, rugăciune şi prin celelalte virtuţi, petrec în lumina cunoştinţei, ca drepţii de atunci; ceilalţi rămân în patimă şi în întunericul neştiinţei, ca păcătoşii de atunci.

Simplu grăind, cel ce are cunoştinţă, află tot lucrul ca ajutător spre mântuirea sufletului şi spre slava lui Dumnezeu, pentru care s-au şi făcut de Domnul şi „Dumnezeul cunoştinţelor”, cum zicea maica prorocului Samuel (1 Regi 2, 3)[288]. De aceea, „să nu se laude înţeleptul întru înţelepciune” (Ier. 9, 24), şi celelalte, „ci întru aceasta să se laude cel ce se laudă, că înţelege şi cunoaşte pe Domnul”, adică Îl cunoaşte pe Domnul în înţelegere multă din făpturile Lui şi Îl imită pe El, după putere, prin păzirea dumnezeieştilor Lui porunci, „ca să poată face judecată şi dreptate în mijlocul pământului”, ca Acela (1 Regi 2, 10) (adică prorocind despre răstignirea şi Învierea Domnului a zis ea acestea), şi ca să pătimească împreună cu El prin dobândirea virtuţilor şi să se slăvească împreună cu El, prin nepătimire şi cunoştinţă[289]. Atunci va avea laudă în sine,

[288] Dumnezeu, creând lumea, o creează şi spre a ne ridica prin lucruri la cunoştinţa Lui. El Se revelează chiar prin actul creaţiei ca un Dumnezeu al cunoştinţelor.

[289] Omul dobândeşte virtuţile pătimind osteneli şi încercări, dar puterea pentru pătimirea aceasta o are din împreună-pătimirea lui Hristos în el; şi se ridică la

ca cel ce s-a învrednicit să se facă robul unui astfel de Stăpân și următor al smereniei Lui, nevrednic fiind. Atunci i se va face lui, după Apostol, laudă de la Domnul (Rom. 2, 29).

Când atunci? Când va zice celor de-a dreapta: „Veniţi, binecuvântaţii Părintelui Meu, de moșteniţi Împărăţia” (Matei 25, 34). Căreia fie să ne învrednicim și noi toţi, prin harul și prin iubirea Lui de oameni, Căruia I se cuvine slava și împărăţia în veci. Amin!

Cuvântul 23

Cuvântul al douăzeci și treilea e despre Scripturi.
Ca să nu afle nicio contrazicere
Cei ce vor să le cerceteze pe ele
Și să înțeleagă toate cele scrise cum trebuie.

„Cântaţi cu înțelepciune”, zice prorocul (Ps. 46, 7), și „cercetaţi Scripturile”, zice Domnul (Ioan 5, 39). Și cel ce aude se luminează, iar cel ce nu aude se întunecă. Căci dacă nu ia cineva aminte la cele spuse, nu culege atâta rod din dumnezeieștile Scripturi, chiar dacă ar cânta și ar citi de multe ori. Liniștiţi-vă și cunoașteţi, zice, pentru că liniștirea adună mintea. Iar de va vrea cineva să ia aminte puţin, va cunoaște, după Apostol, „în parte” (1 Cor. 13, 12), mai ales de va avea puţină făptuire morală. Căci aceasta face mintea mult încercată de pe urma luptei cu patimile. Dar nu cunoaște toate tainele câte le are fiecare cuvânt al Scripturii ascunse la Dumnezeu, ci câte poate primi curăţia minţii de la har. Aceasta o știm de acolo că de multe ori cunoscând un cuvânt al Scripturii, reușim să descoperim unul sau două din scopurile pentru care s-au scris. Dar după o vreme oarecare, făcându-se mintea, poate, mai curată, se învrednicește de alt înţeles, mai înalt decât cel dintâi. Astfel, dându-și seama de nepriceperea sa și minunându-se de harul lui Dumnezeu și de înţelepciunea Lui negrăită, omul se pomenește cutremurându-se înaintea Dumnezeului cunoștinţelor, cum a zis prorociţa Ana, că „Domnul e Dumnezeul cunoștinţelor”.

Nu vorbesc despre ceea ce aude cineva din vreo carte sau de la vreun om. Căci aceasta nu este din curăţia minţii, nici din descoperire. Ci despre ceea ce cunoaște fără să-și creadă lui, până ce află dumnezeiasca Scriptură sau pe vreunul dintre Sfinţi împreună mărturisind pentru înţelesul care a răsărit de la sine din cuvântul Scripturii, sau din vreun lucru sensibil, sau inteligibil.

Chiar dacă acesta, în loc de un singur înţeles, află sau aude de la dumnezeiasca Scriptură, sau de la Sfinţii Părinţi, mai multe, să nu fie fără

---

nepătimire și cunoștinţă tainică prin aceea că se împărtășește de slava lui Hristos. Domnul Hristos repetă drumul pătimirii și slăvirii Sale cu fiecare dintre cei ce vor să urmeze Lui sau să-L imite pe El.

crezare şi să-şi închipuie că aceasta e contrazicere. Pentru că uneori acelaşi lucru are mai multe scopuri, ca, de pildă, o haină. Dacă, deci, ar zice cineva despre aceasta că încălzeşte, iar altul că împodobeşte şi iarăşi altul că acoperă, toţi trei spun adevărul, pentru că haina foloseşte pentru încălzit, pentru acoperământ şi pentru podoabă; şi toţi trei au aflat scopul dumnezeiesc al hainei, având mărturie dumnezeiasca Scriptură şi firea lucrurilor. Iar dacă cineva fiind răpitor sau hoţ, vorbind de înţelesurile ei, ar zice că haina e bună spre a fi răpită sau furată, cu siguranţă minte, fiindcă nici Scriptura, nici firea lucrurilor nu mărturiseşte că pentru aceasta s-a făcut, odată ce şi legile pedepsesc asemenea fapte. Tot aşa este cu orice lucru sensibil sau inteligibil, sau cu orice cuvânt al dumnezeieştei Scripturi. Pentru că sfinţii nici nu cunosc tot scopul lui Dumnezeu cu fiecare lucru sau cuvânt al Scripturii, nici nu scriu deodată toate cele cunoscute de ei. Nu cunosc totul, pentru că Dumnezeu este necuprins şi înţelepciunea Lui nu are hotar, ca să cuprindă vreun înger sau om toate. Căci zice Gură de Aur despre cunoaşterea vreunui lucru oarecare, că noi spunem despre el câte trebuie să le spunem acum, dar Dumnezeu pe lângă cele spuse cunoaşte şi alte laturi neînţelese. Şi nu le spun nici sfinţii toate deodată, pentru că nu e de folos ca să le spună toate câte le cunosc, din pricina neputinţei oamenilor şi ca să nu se lungească cuvântul şi să se facă neplăcut sau neînţeles din pricina amestecării, ci ca cele spuse să fie măsurate, cum zice Teologul. De aceea unul şi acelaşi, azi spune despre un lucru unele, şi mâine altele. Iar aceasta nu este contrazicere pentru auzitorul care are cunoştinţa sau experienţa celor spuse. Şi iarăşi unul zice acestea, altul altele despre acelaşi cuvânt al dumnezeieştei Scripturi, pentru că harul dumnezeiesc le-a dăruit şi pe acestea şi pe acelea, potrivit cu oamenii şi cu vremea.

Numai aceea trebuie să caute cineva, ca ceea ce se face şi se zice să se facă şi să se zică potrivit cu scopul dumnezeiesc şi ca să aibă mărturie din dumnezeieştile Scripturi, ca să nu audă de la Apostol: anatema fie celui ce va binevesti altceva în afară de scopul dumnezeiesc sau de firea lucrurilor, fie acela chiar înger (Gal. 1, 8), cum zic şi marele Dionisie, marele Antonie şi Maxim Mărturisitorul. De aceea zice Gură de Aur: „Nu fiii elinilor ne-au predat nouă acestea, ci dumnezeiasca Scriptură”.

Nu este contrazicere dacă zice Scriptura despre oarecare că n-a văzut Babilonul în robie (Iez. 12, 13), iar în alt loc că l-au luat în Babilon cu ceilalţi (Ier. 32, 5). Căci cine citeşte cu luare-aminte află în alt loc al Scripturii că l-a orbit pe el şi aşa l-au luat în robie (4 Regi 25, 7). Prin urmare, a intrat în Babilon cum a zis unul despre el, dar nu l-a văzut pe acesta, cum a zis celălalt. Şi iarăşi unii zic din neiscusinţă că Epistola către Evrei nu este a lui Pavel Apostolul, şi un cuvânt al Sfântului Dionisie nu este dintre celelalte cuvinte ale lui. Dar dacă ia aminte cineva, în cuvintele înseşi află adevărul. Căci sfinţii, când e vorba de un lucru al firii, descoperă scopul lui Dumnezeu întru toată amănunţimea, prin analiză, sau cunoştinţă naturală, sau prin contemplarea

celor ce sunt, adică a făpturilor, care se întemeiază pe curăţia minţii; dar cercetează şi Scripturile, cum zice Gură de Aur, cum cei ce vrând să descopere aurul din metalele pământului cercetează vinele cele mai subţiri, ca să nu cadă nicio iotă sau nicio cirtă, cum zice Domnul (Matei 5, 18). Iar iota este litera a zecea şi cirta este cea numită mare, fără de care nu putem scrie drept.

Acestea s-au spus despre lucrurile firii. Dar când e vorba de un lucru sensibil sau inteligibil, care se petrece mai presus de fire, sau de un cuvânt al Scripturii, atunci cunosc prin înainte vedere şi prin descoperire, dacă li se dă cunoştinţă despre acestea de la Duhul Sfânt. Iar dacă nu li se dă, ci spre folosul lor le rămâne lucrul necuprins, nu se ruşinează să spună adevărul şi să mărturisească neputinţa omenească, zicând: „Nu ştiu, Dumnezeu ştie" (2 Cor. 12, 3), ca Apostolul, şi cum zice Solomon: „Trei nu le cunosc, iar a patra n-o ştiu" (Pilde 30, 18), sau Gură de Aur: „Eu nu ştiu, chiar dacă m-ar numi ereticii necredincios; dar numească-mă şi nebun".

Şi, simplu grăind, aceştia având înţelepciunea îndoită, dar preţuind mai mult înţelepciunea de sus, s-au folosit în chip înţelept şi măsurat şi de învăţătura cea de afară, urmând regulii apostolilor, ca să nu se laude cu cele nemăsurate, ca egiptenii aceia care îşi băteau joc de graiul simplu al lui Varnava apostolul, nedându-şi seama că predica lui avea cuvintele vieţii veşnice, cum zic Clementinele. Căci mulţi păţim aceasta când auzim pe cineva vorbind alt grai şi râdem, chiar dacă acela e poate înţelept în limba lui şi grăieşte despre taine înfricoşătoare. Iar aceasta ni se întâmplă din lipsa de cercare. Dar Părinţii au scris şi cu voia simplu, după vremea şi după oamenii pentru care au scris, cum zice Sfântul Grigorie al Nyssei, lăudând pe Sfântul Efrem care, înţelept fiind, a scris simplu, dar de care a spus, minunându-se, că mult iscusit fiind în dogme, a ţintuit la stâlp cărţile blestemate ale unui eretic cu cugetare de prunc, iar acela neputând răbda, de mândrie, ruşinea, a murit[290]. Căci sfânta smerenie e mai presus de fire şi nu poate să o aibă cel ce nu crede, ci o socoteşte contrară firii, cum zice marele Dionisie despre unii ca aceştia, scriind către Sfântul Timotei: „Celor vechi învierea din morţi li se pare contrară firii, mie, însă, şi ţie, nu ne este contrară firii, ci mai presus de fire. Aceasta faţă de noi. Iar faţă de Dumnezeu nu e nici mai presus de fire, ci firească. Căci porunca lui Dumnezeu este firea Lui". Iar Părinţii iubesc mai

---

[290] *Cuvânt de laudă la cuviosul Părintele nostru Efrem Sirul,* unde se istoriseşte şi întâmplarea cu Apolinarie „cel fără de minte şi fără de socoteală, multe izvodind şi din pântece grăind", căruia luându-i cărţile cu care se lăuda, i le-a uns sfântul „filă cu filă cu ulei de peşte..., nelăsând o parte de alta să se dezlipească din strângerea cea cumplită". Mai târziu, polemizând ereticul cu un ortodox, a cerut să i se aducă lucrările sale, pentru a citi din ele, neştiind el ce se petrecuse. Şi mândrindu-se cu ele, a încercat să le deschidă, dar „nedespărţite şi cu totul nesupuse văzându-le, de ruşine faţa şi-a schimbat, iar de nedumerire cu sufletul s-a spăimântat şi de adunare despărţindu-se, nebunul, la boală, şi mai pe urmă la moarte a ajuns, nesuferind ocara".

degrabă smerenia cu lucrul şi cu cuvântul, ca cel ce a scris *Gheronticonul,* măcar că era episcop şi a fost izgonit pentru Hristos[291]. Căci zice despre veşmântul unei fecioare că „l-am luat eu ca să fiu binecuvântat”. Iar Sfinţii Părinţi Dorotei şi Casian, înţelepţi fiind, au scris simplu.

Iar aceasta s-a zis ca să nu-şi închipuie cineva că din mândrie au scris unii înalt, iar alţii din lipsă de învăţătură au scris simplu. Ci înţelegerea tuturor este una şi e dăruită de acelaşi Duh Sfânt. Iar scopul lor era să folosească pe toţi. Pentru că dacă ar fi scris toţi simplu, niciunul dintre cei învăţaţi nu s-ar fi folosit vreodată. Căci ar fi socotit acestea ca nimic, pentru simplitatea cuvântului. Dar, iarăşi, nu s-ar fi folosit nimeni dintre cei mai simpli dacă ar fi scris toţi înalt, pentru că n-ar fi prins înţelesul celor spuse.

Cel încercat în înţelegerea Scripturilor cunoaşte că înţelesul celui mai simplu cuvânt al Scripturii şi al celui covârşitor de înţelept este unul şi are în vedere mântuirea omului. Iar cel neîncercat în aceasta, se sminteşte de multe ori, neştiind că mult ajută învăţătura de jos când se face purtătoare a înţelepciunii de sus a Duhului. Pentru că una dă înţelesuri luminoase, iar cealaltă putere cuvântului, dacă are omul o chibzuinţă statornică şi sălăşluieşte în el cumpătarea prin care se teme de nechibzuinţă şi de cugetare uşuratică şi cugetă cu cumpătare, cum zice Apostolul. Precum deci cuvântul „Amin” spus cu adevărat la sfârşitul Evangheliei după Luca e cuvântul neclintit ce întăreşte cele spuse înainte de el, aşa şi chibzuinţa este o înţelegere neclintită ce poate să păzească adevărul. Căci „Amin” arată statornicia harului celui nou. De aceea în Vechiul Testament nici nu se află deloc, căci acela era chip. Dar în harul cel nou se spune pretutindeni, pentru faptul că acesta rămâne în veac şi în veacul veacului.

Cuvântul 24

Acum O *(omega) şi cuvântul de faţă.*
Al douăzeci şi patrulea, aduce inimii o simţire,
Ca să cunoască omul ceea ce-i foloseşte.

O, câte lacrimi aş vrea să am, când mă văd pe mine dintr-o parte sau alta! Că de nu păcătuiesc, mă înalţ din mândrie. Iar de păcătuiesc, şi pot să văd, îmi pierd curajul nemaiştiind ce să fac şi vin la deznădejde. Dacă apoi alerg la nădejde, iarăşi vine mândria. Iar dacă plâng, aceasta mi se face pricină de părere de sine; şi dacă nu plâng, iarăşi vin patimile. Viaţa mea e moarte şi moartea e mai rea pentru frica muncilor. Rugăciunea mea mi se face ispită şi neluarea-aminte, pierzare. „Cel ce a câştigat cunoştinţă, a adăugat durere” (Eccl. 1, 18), zice Solomon. Nu pricep şi mă înciudez şi nu ştiu ce să fac. Iar

[291] Este vorba de episcopul Palladius, care a scris *Lavsaiconul,* şi care a fost exilat şase ani din scaunul său din Helenopolis, în Bitinia (veacul V).

dacă ştiu şi nu fac, cunoştinţa îmi este spre osândă. Vai mie, ce voi alege? Toate mi se par contrare din neştiinţă şi nu pot să pun de acord vreuna din ele. Nu descopăr virtutea şi înţelepciunea ascunse în încercări, pentru că nu am răbdare. Ci fugind de linişte din pricina gândurilor, aflu afară patimile, în ispita prin simţuri. De vreau să nu mănânc şi să priveghez, aflu părerea de sine şi slăbiciunea ca piedică. De mănânc şi dorm fără zgârcenie, vin, fără să vreau, la păcat. De mă retrag şi fug de la toate de frica păcatului, iarăşi mă moleşeşte trândăvia.

Pe de altă parte văd pe mulţi că iau prin aceste războaie frica dumnezeiască şi prin frică au dobândit lucrarea celorlalte virtuţi. De aş fi avut şi eu credinţă ca ei, aş fi aflat temerea, prin care aş fi primit binecredincioşia, cum zice prorocul, şi cunoştinţa, din care se nasc tăria şi sfatul, înţelegerea şi înţelepciunea Duhului (Is. 11, 2), în cei ce stăruie lângă Dumnezeu întru negrijă şi îndeletnicirea cu dumnezeieştile Scripturi, cu răbdare.

Pentru că prin aceasta toate cele de sus şi cele de jos se fac deopotrivă. Căci atunci când o patimă se preface în virtute, e vădit că aceasta s-a făcut prin vreme şi cercare. Iar când o virtute înclină spre patimă, tot vremea şi cercarea îndelungată prin răbdare o poate depărta de aceea. Dacă nu se naşte în suflet răbdarea din credinţă, nu poate avea cineva nicidecum vreo virtute. „Întru răbdarea voastră veţi dobândi sufletele voastre” (Luca 21, 19), zice Domnul, Cel ce a zidit una câte una inimile oamenilor, cum zice psalmistul (Ps. 32, 15). De aici este vădit că inima, adică mintea, se zideşte în fiecare deosebit prin răbdarea celor ce vin asupră-i. Căci cel ce crede că are pe altcineva care-i cârmuieşte nevăzut viaţa, cum va mai da crezare gândului său, care zice: Aceasta vreau sau aceasta nu vreau, aceasta e bine sau aceasta e rău? Dacă are vreun povăţuitor văzut, e dator să întrebe la tot lucrul şi să primească prin urechi răspunsul şi să plinească cu lucrul cele spuse. Iar dacă nu are vreunul, îl are, după Evhait, pe Hristos, şi e dator să-L întrebe prin rugăciune din inimă pe El şi să nădăjduiască cu credinţă răspunsul prin lucru şi prin cuvânt, ca nu cumva satana, neputând răspunde cu lucrul, să răspundă cu cuvântul, prefăcându-se pe sine în povăţuitor şi trăgând la pierzare pe cei ce n-au răbdare[292]. Căci aceştia se grăbesc din neştiinţă să ia cele ce niciodată nu li s-au dat lor, uitând că o zi în ochii Domnului e ca o mie de ani şi o mie de ani ca o

---

[292] Omul nu trebuie să-şi spună singur că lucrul cutare e bun sau rău, ci să aştepte prin răbdare răspunsul de la Domnul, când nu are un povăţuitor văzut. Iar Domnul i-l va spune, după răbdare multă, nu numai printr-un cuvânt şoptit în minte, ci mai ales printr-o experienţă tainică, căci binele între timp a devenit o calitate, o stare proprie lui, care durează. Satana însă dă răspuns numai prin cuvânt şoptit în minte celor ce nu aşteaptă să le devină binele calitate intrinsecă, prin răbdarea unor încercări. Astfel răbdarea e văzută ca o metodă prin care se ajunge la cunoaşterea a ceea ce e bine, dar la o cunoaştere prin experienţa lăuntrică, dat fiind că e o metodă prin care cineva ajunge el însuşi la calitatea binelui.

zi. Iar cel ce are din răbdare experienţa uneltirilor vrăjmaşului, cum zice Apostolul, lucrează, loveşte şi aleargă întru răbdare, ca să ia (Filip. 3, 12) cunoştinţă şi să poată zice: „Nu ne sunt necunoscute gândurile lui” (2 Cor. 2, 11), adică nu ne sunt ascunse uneltirile lui, neştiute de cei mulţi. Căci se preface, zice, în înger al luminii (2 Cor. 11, 14). Şi nu e de mirare, odată ce şi gândurile care vin de la el în inimă se înfăţişează ca gânduri ale dreptăţii celor neîncercaţi, lipsiţi de experienţă. De aceea bine este ca omul să zică: nu ştiu, ca să nu se arate fără crezământ nici celor spuse de înger şi să nu creadă nici celor săvârşite de viclenia vrăjmaşului, ci să scape prin răbdare de amândouă povârnişurile şi să aştepte să i se dăruiască răspunsul cu lucrul în decurs de mulţi ani, fără de voie, făcându-se că nu ştie de i-a spus cineva despre înţelesul lucrurilor sau al făpturilor lui Dumnezeu, până ce nu ajunge la un liman, adică la cunoştinţa cu lucrul. Şi când o vede rămânând mulţi ani, atunci află că într-adevăr a fost şi a primit răspuns în chip nevăzut.

De pildă, cineva se roagă pentru biruinţă asupra patimilor care îl războiesc şi cuvânt nu aude, nici chip amăgitor nu vede. Dar chiar dacă i s-ar întâmpla poate aceasta în somn sau sensibil, nu crede nicidecum. După câţiva ani însă vede războiul acela câştigat prin har şi anumite înţelesuri atrăgându-i mintea la smerenie şi la cunoştinţa neputinţei sale. Dar nici aşa nu crede, ci aşteaptă mulţi ani, temându-se ca nu cumva să fie şi aceasta înşelăciune. Căci zice Gură de Aur despre Apostoli că de aceea le-a spus Domnul de necazurile cele multe şi a adăugat „cel ce va răbda până în sfârşit, acela se va mântui” (Matei 10, 22), ca niciodată să nu rămână fără grijă, ci să se nevoiască din temere. Căci nu va folosi cineva nimic de la celelalte virtuţi, măcar de ar fi cu petrecerea în cer, dacă e stăpânit de mândrie, prin care diavolul şi Adam şi alţi mulţi au căzut. De aceea niciodată nu trebuie să părăsească temerea, până ce nu ajunge la limanul dragostei desăvârşite şi iese afară din lume şi din trup[293].

Căci unul ca acesta nu lasă temerea de bunăvoie, ci din marea credinţă, care-i face mintea să nu aibă grijă de viaţă şi de moartea trupului, el vine la temerea curată a dragostei. Despre aceasta zice marele Atanasie către cei desăvârşiţi: „Nu te teme de Dumnezeu ca de un tiran, ci te teme din dragoste faţă de El”. Aceasta ca să nu se teamă omul numai pentru că păcătuieşte, ci şi pentru că e iubit fără să iubească şi primeşte binefaceri cu nevrednicie. Prin temerea de asemenea bunătăţi, el vrea să-şi atragă sufletul la iubire şi să se facă vrednic de binefacerile de care a avut şi va avea parte, prin recunoştinţa sa faţă de Binefăcător.

Iar de la frica curată a dragostei vine la smerenia mai presus de fire. Fiindcă oricât de mult ar pătimi în înţeles bun şi oricâte necazuri ar răbda, el nu-şi închipuie câtuşi de puţin că din puterea şi din înţelegerea sa îi vin

---

[293] Asemănarea dragostei cu un liman la care ajunge omul dus de barca temerii e de la Sfântul Isaac Sirul *(Cuv. 72,* ed. Theotoche, p. 283; *Filocalia rom.,* 10, p. 364).

puterea de a răbda şi starea cea bună a sufletului şi a trupului. Ci din cugetarea smerită a câştigat darul deosebirii, prin care cunoaşte că este făptura lui Dumnezeu şi că nu poate să facă niciun bine de la sine, nici să-l păzească, odată săvârşit prin har; de asemenea, că nu poate surpa ispita, nici răbda prin bărbăţia sau înţelepciunea sa. Iar de la darul deosebirii vine la cunoştinţa din parte a lucrurilor şi începe să vadă cu mintea cele ce sunt. Necunoscând însă raţiunile acestora, doreşte un învăţător, şi neaflându-l pe acela, pentru că nu se poate vedea, iar pe altul care face pe învăţătorul neprimindu-l, pentru că ştie aceasta prin darul deosebirii, sau printr-o înţelegere fără martori, nu mai înţelege nimic. Aceasta-l face să socotească toate cele făcute şi învăţate de el ca nimic, văzând înainte de el atâta mulţime de oameni care au căzut după atâtea sudori şi cunoştinţe, de la Adam şi cei de după el.

Auzind, dar neînţelegând ceva din cele spuse în dumnezeieştile Scripturi, începe să lăcrimeze din pricina acestei cunoştinţe, adică din faptul că cunoaşte că nu cunoaşte cum trebuie. Şi cu adevărat e lucru de mirare cum cel ce-şi închipuie că ştie încă n-a ajuns să ştie că nu ştie nimic, şi ceea ce i se pare că are se va lua de la el, cum zice Domnul (Matei 25, 29), pentru că i se pare că are, dar nu are cu adevărat. Iar acesta, care se socoteşte că e nebun şi neînţelegător, neputincios şi neştiutor, plânge şi se tânguieşte, şi prin aceasta primeşte şi cele ce nu le are, prin recunoştinţă.

Căci smerenia se naşte din multe virtuţi, iar ea naşte altele mai desăvârşite. Asemenea şi cunoştinţa, rugăciunea, mulţumirea şi dragostea. Fiindcă aceste virtuţi pururea primesc creştere. De pildă, dacă cineva se smereşte ca păcătos şi plânge, prin aceasta se înfrânează şi rabdă necazurile ce-i vin de bunăvoie şi fără voie, de la draci din pricina nevoinţei, şi de la oameni spre cercarea credinţei, ca să se arate dacă îşi are nădejdea la Dumnezeu, sau la om, sau în tăria şi cuminţenia sa. Făcându-se astfel cercat prin răbdare şi părăsind toate pentru Dumnezeu, primeşte credinţa cea mare de care zice Domnul: „A venit Fiul Omului, poate va afla credinţă” (cf. Luca 18, 8). Iar prin credinţa aceasta va dobândi biruinţă împotriva celor ce-l războiesc. Şi dobândind-o pe aceasta, ia cunoştinţă de neputinţa şi de neştiinţa sa, din puterea şi înţelepciunea lui Dumnezeu arătată lui, şi începe întru smerenia sufletului să-I mulţumească şi tremură temându-se ca nu cumva să cadă iarăşi în neascultarea de mai înainte. Apoi, din frica curată, ajunsă fără de păcat, din mulţumirea, răbdarea şi smerenia de care s-a împărtăşit prin cunoştinţă, începe să aibă nădejde că va dobândi milă prin har.

Iar din gustarea (experienţa) binefacerilor dăruite lui, aşteaptă şi se teme ca nu cumva să se afle nevrednic de aşa de mari daruri ale lui Dumnezeu. Prin acestea îi creşte smerenia şi rugăciunea din inimă. Şi cu cât cresc acestea, deodată cu mulţumirea, primeşte cunoştinţă mai mare[294]. Astfel din cunoştinţă

[294] Reluând de la Sf. Grigorie de Nyssa tema *epectazei,* adică a necontenitei creşteri

vine la temere şi din temere la mulţumire şi la cunoştinţa cea mai presus de acestea. Şi pentru aceasta iubeşte pe Binefăcătorul în chip firesc şi cu bucurie doreşte să-i slujească Lui, ca unul ce se ştie îndatorat prin cunoştinţă. Prin aceasta îndată primeşte creşterea cunoştinţei şi vede împreună cu binefacerile personale şi pe cele de obşte, pentru care neputând mulţumi, plânge. Dar minunându-se iarăşi de harul lui Dumnezeu, primeşte mângâiere. Astfel aici varsă lacrimi îndurerate, aici iarăşi varsă din dragoste lacrimi mai dulci ca mierea, din bucuria duhovnicească ce vine dintr-o negrăită smerenie. Iar aceasta i se întâmplă când doreşte cu adevărat să se facă voia lui Dumnezeu şi urăşte toată cinstea şi odihna şi se ţine pe sine mai prejos de toţi, încât nu socoteşte nicidecum că este cineva şi se simte îndatorat, cu tot ce are, lui Dumnezeu şi tuturor oamenilor. De aceea socoteşte ispitele şi necazurile ca o mare binefacere, iar bucuria şi odihna ca o mare pagubă. Şi acelea le doreşte din tot sufletul ori de unde i-ar veni, iar de acestea se teme chiar de-i vin de la Dumnezeu spre cercare.

Şi fiind el în lacrimile acestea, începe mintea să primească curăţia şi vine la străvechea ei stare, adică la cunoştinţa firească pe care a pierdut-o din dragoste faţă de patimi. Aceasta e numită de unii înţelepciune, pentru că mintea vede lucrurile cum sunt după fire. De alţii iarăşi e numită pătrundere, pentru că cel ce are parte de ea cunoaşte o parte din tainele ascunse, sau scopul lui Dumnezeu aşezat în dumnezeieştile Scripturi şi în fiecare făptură. Iar aceasta se naşte din darul deosebirii şi poate înţelege raţiunile celor sensibile şi inteligibile. Din această pricină se numeşte vedere (contemplare) a celor ce sunt, sau a făpturilor, dar ea este firească (naturală) şi vine din curăţia minţii[295].

---

sau înaintări a sufletului în bine, Petru Damaschin îi dă o explicare ascetică în aceste pagini.

[295] După Părinţi, starea naturală şi cunoaşterea naturală nu e cea pe care o are cel scufundat în păcat, ci cea dinainte de păcat, pe care o redobândeşte acesta cu ajutorul harului, căci aşa e cum trebuie să fie. Redând această învăţătură, diaconul rus G. Tsebricov zice: „Nu lumea supusă legilor logice e concepută de sufletul ortodox ca fiind lumea *naturală.* Dimpotrivă, el străvede natura adevărată, realitatea substanţială, starea normală a lucrurilor în *supranatural,* în domeniul mistic deschis sfinţilor. Nu natura supusă matematicianului, nu universul unde doi ori doi fac *în mod invariabil* patru, şi-l reprezintă sufletul ortodox ca adevărata lume a lui Dumnezeu. Nu cosmosul în care legile par să prevaleze asupra Dătătorului de legi, în care pretinsa imutabilitate a legilor fizice pare mai degrabă să disciplineze pe Dumnezeu decât să fie disciplinată de El". „Aspectul actual al universului nu e decât un episod", scria Teofan Zăvorâtul (1870). „El (acest aspect) n-ar fi existat dacă păcatul n-ar fi fost săvârşit. Şi precum păcatul n-a fost necesar, aşa aspectul acesta al lumii nu are nimic necesar. Libertatea în creaţie nu înseamnă numai posibilitatea căderii. Deci ea neagă necesitatea căderii, a păcatului şi, în acelaşi timp, necesitatea aspectului actual al universului. Noi n-avem

Iar dacă cineva s-ar învrednici să vină la vederea înainte spre folosul obştesc, aceasta este mai presus de fire. Pentru că singur Dumnezeu cunoaşte dinainte toate în toţi şi pentru ce e făcut fiecare lucru sau spus fiecare cuvânt în dumnezeiasca Scriptură şi dă această cunoştinţă după har şi celor vrednici să cunoască. Deci cunoaşterea (contemplarea) făpturilor sensibile şi inteligibile, numită înţelepciune, este o pătrundere şi o cunoştinţă firească, fiindcă a existat de mai înainte în fire, dar patimile au întunecat mintea. Şi dacă nu înlătură Dumnezeu, prin virtutea făptuitoare, patimile, mintea nu poate vedea. Dar vederea înainte nu e tot aşa, ci este har şi mai presus de fire. Însă nici cea dintâi nu se iveşte fără Dumnezeu, măcar că e firească.

Fiindcă şi elinii multe au iscodit, dar scopul lui Dumnezeu din făpturi nu l-au aflat, cum zice marele Vasile; ba nici pe Dumnezeu Însuşi, pentru că n-aveau smerenia şi credinţa lui Avraam. Căci credincios se numeşte cineva atunci când crede celor nevăzute, din cele văzute. Iar a crede cele văzute de el înseamnă a nu crede celui ce îl învaţă sau îi propovăduieşte.

Pentru aceasta, spre cercarea credinţei, ispitele sunt arătate, iar ajutorările nearătate, ca cel credincios să afle, prin răbdare, după isprăvirea ispitei, cunoştinţa. Iar din aceasta să afle că nu cunoaşte şi că se împărtăşeşte de binefaceri, culegând rodul smereniei şi dragostea faţă de Dumnezeu ca binefăcător, şi faţă de aproapele, pentru a sluji lui Dumnezeu. Şi aceasta socoteşte că este un lucru firesc şi o datorie, care-l face să dorească a păzi poruncile şi a urî patimile ca vrăjmaşe, iar trupul a-l dispreţui, socotindu-l ca piedică spre nepătimire şi spre cunoştinţa lui Dumnezeu, adică spre înţelepciunea cea ascunsă.

Şi pe drept cuvânt e ascunsă aceasta. Pentru că cel ce stăpâneşte înţelepciunea lumii şi se desfată de ea şi are odihna lumii acesteia şi slava ei, prieten al ei este. Iar prietenul înţelepciunii lui Dumnezeu se nevoieşte în cele potrivnice acestora, adică e împovărat de dureri şi trăieşte în înfrânare şi suferă tot necazul şi necinstea pentru Împărăţia cerurilor. Cel dintâi doreşte să se

---

puterea să presupunem cum ar fi lumea dacă n-ar fi avut loc căderea, dar putem spune că ar fi fost cu totul diferită. Astăzi totul este adaptat la starea de pedeapsă care trebuie suportată. Altfel totul ar fi fost adaptat la starea de ascultare de voia lui Dumnezeu.

Aşadar, un lucru e clar: „Noi nu vedem universul decât printr-o viziune coruptă de păcatul săvârşit împotriva lui Dumnezeu şi care ne scufundă în întuneric; universul adevărat e de fapt altul. Lumea adevărată e aceea care se deschide ochilor duhovniceşti şi credinţei, prin înrâurirea harului revărsat în noi cu plinătate. Atunci începem, sau mai vârtos reîncepem, să o înţelegem după Dumnezeu, şi nu după noi. Atunci supranaturalul devine natural, în vreme ce naturalul de aici de jos devine ireal. Minunea lui Dumnezeu realizată de sfinţi nu e decât starea cea mai normală a lucrurilor. În sine minunea nu e supranaturală, căci *„emană din unica şi adevărata natură”* („L'esprit de l'Orthodoxie”, în *Irénikon,* Prieure d'Amay sur Meuse, Coli. nr. 7, 1927, p. 14-15).

apropie de bunătăţile văzute, de învăţăturile de jos şi de regi; şi pătimeşte pentru aceasta adeseori. Iar cel de al doilea pătimeşte împreună cu Patimile lui Hristos. Pentru că cel dintâi are nădejdile aici, dacă poate peste tot să le aibă, căci sunt vremelnice şi greu de înfăptuit, iar cel de al doilea aici se ascunde în ochii celor nebuni, zice Sfânta Scriptură, dar se face arătat în veacul viitor, când toate cele ascunse se vor face arătate.

Dar pe lângă aceasta mai trebuie spus că cunoştinţa celor ascunse, adică contemplarea Scripturilor şi a făpturilor, se dă aici şi spre mângâierea celor ce plâng, cum zice Sfântul Ioan Gură de Aur. Căci din credinţă se naşte frica, iar din aceasta plânsul, prin care vine smerenia, din care se naşte darul deosebirii. Iar din aceasta pătrunderea şi vederea înainte cea după har.

Iar cunoscătorul nu trebuie să-şi fixeze un înţeles al său, ci să voiască să aibă totdeauna mărturie Sfânta Scriptură, sau firea lucrului[296]. O cunoştinţă care nu le are pe acestea nu e cunoştinţă adevărată, ci viclenie şi amăgire. O spune marele Vasile când, vorbind despre stele, zice că Sfânta Scriptură pe puţine le numeşte, iar elinii, amăgindu-se, spun multe nume. Pentru că scopul dumnezeieştei Scripturi acesta este: să descopere unora tainele dumnezeieştilor Scripturi, ce pot să mântuiască sufletul, şi raţiunile celor ce sunt, adică scopul pentru care a fost făcut fiecare lucru. Aceasta pentru ca să lumineze mintea omului spre a iubi pe Dumnezeu şi a cunoaşte mărirea Lui şi negrăita Lui înţelepciune şi pronia Lui din purtarea de grijă ce o are pentru făpturile Lui. Căci prin această cunoştinţă omul se teme de călcarea poruncilor Lui şi îşi dispreţuieşte neputinţa şi neştiinţa sa şi prin aceasta se smereşte şi iubeşte pe Dumnezeu şi nu dispreţuieşte poruncile Lui, ca cei nepărtaşi de cunoaşterea Lui cu lucrul. Şi iarăşi reţine vreunele din tainele Lui, ca să le dorească omul şi să nu se sature îndată ca Adam şi, aflându-l vrăjmaşul afară, să-l atragă spre răutatea sa.

Aşa face cu cei virtuoşi. Iar pe cei nerecunoscători, prin încercări îi înfricoşează ca să se ferească a păcătui, iar prin binefacerile trupeşti îi încurajează ca să nu deznădăjduiască. Şi aceasta mereu o face Dumnezeu prin bunătatea Lui cea fără de margini, ca să mântuiască pe toţi şi să-i izbăvească de cursele diavolului, fie dăruind, fie reţinând binefacerile şi cunoştinţele şi dând după recunoştinţa fiecăruia darurile şi înţelegerile. La fel a făcut şi dumnezeiasca Scriptură, fie să se ascundă, fie să se facă cunoscută unora spre folos, după cum a ales cel ce o citeşte.

Dar scopul mincinoşilor înţelepţi (sofiştilor) de afară nu a fost acesta, ci fiecare se străduia să învingă pe altul şi să pară mai înţelept. De aceea nu l-au aflat pe Domnul nici ei, nici cei ce fac ca ei, chiar dacă se ostenesc poate foarte mult. Pentru că nu ostenelilor, zice Scărarul, ci smereniei şi simplităţii se

---

[296] Cunoscătorul nu e un individualist orgolios în cunoaştere, ci e deschis raţiunii obiective, dumnezeieşti, a textului Scripturii sau a lucrului.

descoperă Domnul prin credinţă, adică prin contemplarea Scripturilor şi făpturilor, de care zice Domnul: „Cum puteţi crede, căutând slavă unii de la alţii” şi celelalte (Ioan 5, 44).

Şi aceasta este credinţa cea mare, care îşi poate pune toată grija în Dumnezeu. Pe aceasta o numeşte Apostolul temelie, iar Scărarul maica liniştii şi Sfântul Isaac credinţă a vederii[297] şi uşă a tainelor[298]. Căci cel ce o are pe ea e fără grijă în toate, ca toţi sfinţii, care au şi numele potrivite. Petru poartă numele tăriei, Pavel al odihnei, Iacob al călcâiului, ca cel ce dă un călcâi lui Veliar, Ştefan, al cununii neveştejite, Atanasie al nemuririi, Vasile al împărăţiei, Grigorie al vegherii înţelepciunii, sau teologiei, Gură de Aur al avuţiei de mult preţ şi al harului mult dorit, Isaac al iertării.

Şi simplu spunând, atât în Vechiul, cât şi în Noul Testament se dau nume potrivite. Căci Adam poartă numele celor patru laturi: A – Anatoli (răsărit), D – Dysis (apus), A – Arktos (miazănoapte) şi M – mesimvria (miazăzi). Iar „om” în limba de atunci, adică în siriacă, se numeşte focul, pentru asemănarea firii. Căci dintr-un om s-a făcut toată lumea, precum dintr-o candelă poate aprinde cine vrea pe toate celelalte, iar cea dintâi nu se împuţinează. Iar după amestecarea limbilor, o limbă derivă pe om de la uitarea ce-l stăpâneşte; alta, de la alte îndeletniciri. Iar cea grecească de la privirea în sus (άνω αθρειν - άνθρωπος) a omului.

Dar firea lui e în primul rând raţiunea cuvântătoare. De aceea se şi zice: raţional, şi singur acest nume era propriu lui. Căci în celelalte nume ale lui are şi alte făpturi părtaşe. De aceea trebuie să părăsim toate şi să preţuim mai mult raţiunea şi să aducem, prin raţiune, raţiunile Cuvântului lui Dumnezeu, ca să ne învrednicim să primim de la el în minte, în loc de cuvinte, raţiunile Duhului Sfânt[299]. Aceasta potrivit cu ceea ce s-a spus: „Cel ce dă rugăciune celui ce se roagă”; adică Dumnezeu dă celui ce face bine rugăciunea trupească, rugăciunea cea din minte; şi celui ce o face cu sârguinţă pe aceasta, pe cea fără formă şi fără figuri, din frica curată de Dumnezeu; şi iarăşi, celui ce o face bine pe aceasta, contemplaţia făpturilor; iar din aceasta i se va dărui celui ce se odihneşte de toate şi meditează în El cu lucrul şi cu cuvântul (cu raţiunea), şi nu numai cu auzul, răpirea minţii spre cunoaşterea lui Dumnezeu (spre teologie) şi spre facerea de bine.

Aşadar, cunoştinţa dacă e fără de voie şi duce spre smerenie pe cel ce o are, prin ruşine, pentru că a primit-o fără să fie vrednic, şi dacă acela caută să o depărteze de la sine ca vătămătoare, chiar dacă e dată de la Dumnezeu, prin mâna smereniei, cum zice Scărarul, e bună. Altfel să ne amintim de cel luat

---

[297] Cuv. 18, *ed. cit.,* p. 65, *Filocalia rom.,* 10, p. 93.

[298] Cuv. 72, *ed. cit.,* p. 281, *Filocalia rom.,* 10, p. 361.

[299] În greceşte λογος însemnând atât „cuvânt”, cât şi „raţiune”, în tot pasajul acesta trebuie să se înţeleagă, pe lângă „raţiune” şi „raţiuni”, şi „cuvânt” şi „cuvinte”.

odinioară în furci de nişte chipuri negre. Ce nenorocire! Acela avea nume mare şi era iubit aşa de mult de oameni, că toţi au plâns moartea lui şi au socotit mare pagubă pierderea lui, dar din pricina mândriei ce o avea ascunsă, cel ce a văzut acestea a auzit din înălţime: „Nu-l voi odihni pe el, căci nici el nu M-a odihnit pe Mine niciun ceas”. Vai, cel numit de toţi sfânt şi cu ale cărui rugăciuni nădăjduiau să se mântuiască mulţi din tot felul de ispite, aşa a avut sfârşitul, din pricina îngâmfării! Şi că aceasta a fost pricina, e vădit oricui. Căci dacă era alt păcat, nu ar fi putut rămâne tuturor ascuns şi nici nu l-ar fi putut săvârşi în fiecare ceas. Iar de ar fi fost erezie, ereticul de fapt mânie pe Dumnezeu în fiecare ceas prin blasfemia lui cu voia, dar nici aceasta nu e cu totul nearătată, ci, după iconomia lui Dumnezeu, se face arătată spre îndreptarea celui ce o are, dacă vrea să se întoarcă, iar de nu, spre păzirea altor oameni. De aceea numai cugetarea semeaţă a încântării de sine poate să rămână ascunsă tuturor, ba aproape şi celui ce o are pe aceasta, mai ales dacă nu cade în încercări prin care sufletul e dus la mustrare şi-şi cunoaşte neputinţa şi neştiinţa sa. Şi de aceea n-a avut nici Duhul Sfânt odihnă în ticălosul acela de suflet, pentru că neîncetat avea acelaşi gând şi se bucura de el, ca de o izbândă oarecare. Pentru aceea s-a şi întunecat, ca dracii, pentru că de păcătuit nu se arăta deloc păcătuind. Şi aceasta a fost de ajuns dracilor, putând să umple locul celorlalte rele, cum zice Scărarul.

Şi nu eu am aflat această tâlcuire şi înţelegere a întâmplării amintite, ci am scris-o auzind-o de la sfântul bătrân. El a spus şi despre Sfântul Pavel cel Simplu, că de aceea n-a ascultat dracul să iasă îndată dintr-un om, pentru că i-a spus aceluia marele Antonie: Ava Pavele, scoate pe diavolul din fata aceasta!, şi nu a făcut îndată metanie ascultând, ci oarecum s-a împotrivit zicând: „Dar tu cine eşti?” Şi când a auzit: Nu fac aceasta de la mine, s-a supus. Şi de aceea a spus fericitul bătrân că n-a ieşit îndată dracul, ci după ce s-a ostenit mult. Şi aşa a trebuit să fie. Căci bătrânul merită crezare, pentru că e purtător de Dumnezeu. Dar avem şi mărturie din prilejul spălării picioarelor şi din împotrivirea lui Moise şi a prorocului care cerea să fie lovit. Dar pentru că istoria are înţelesul acesta şi nu s-a spus până acum, se va spune aici.

Un rege, se spune în Cartea a treia a Regilor (cap. 20), cârmuia ţara în chip tiranic. De aceea, iubitorul de oameni Dumnezeu, nesuferind tirania, a poruncit prorocului să meargă şi să mustre pe regele acela. Acesta însă, cunoscând cruzimea aceluia, nu a voit să meargă în chip simplu, ca nu cumva văzându-l pe el de departe şi cunoscând pentru ce pricină a venit, să-l alunge şi să nu poată prorocul să-l mustre pe el; sau ca nu cumva, începând el a spune: „De Dumnezeul meu am fost trimis din pricina cruzimii tale”, acela să nu dea atenţie celor spuse. Ci a plănuit să fie lovit de cineva şi să meargă plin de sânge la rege cu pâră, pentru ca prin aceasta să înşele cu meşteşug pe rege şi să-l facă să audă cele spuse. Şi străbătând drumul a aflat pe cineva lângă cale cu o secure şi a zis către el: „Acestea zice Domnul: Ridică securea ta şi loveşte-mă în

cap”. Dar acela fiind temător de Dumnezeu a zis: „Nicidecum, domnul meu; sunt om al lui Dumnezeu, nu voi pune mâna mea pe un uns al Domnului”. Şi a zis prorocul: „Acestea zice Domnul, pentru că n-ai ascultat glasul Domnului, să vină un leu din pustie şi să te mănânce”. Aceasta deci n-a fost din mânie – să nu fie! -, ci spre folosul multora s-a făcut. Şi pentru că omul acela a fost vrednic să nu moară în chip simplu, ca ceilalţi oameni, ci ca, după cuvântul Domnului, să fie mâncat de fiară şi să ia cununa printr-o moarte amară. Zice şi Gheronticonul despre patru preoţi că s-au înţeles şi au făcut rugăciuni ca să fie mâncat slujitorul lor de un leu, din pricina curviei pe care a făcut-o. Dar nu a ascultat de ei Domnul, ci a judecat să asculte de pustnicul (isihastul) care s-a rugat pentru el, ca să se depărteze leul de el[300].

Apoi aflând prorocul alt om, a zis lui: „Acestea zice Domnul: Ridică securea ta şi loveşte-mă în cap”. Iar acela auzind: „Acestea zice Domnul”, a lovit fără să mai stea pe gânduri capul prorocului cu securea lui. Iar prorocul, ca odinioară Moise, a zis către el: „Binecuvântarea Domnului peste tine, că ai ascultat glasul Domnului”.

Aşadar unul, din bunătate multă, s-a sfiit de proroc şi n-a ascultat, ca şi Petru din prilejul spălării picioarelor. Celălalt a făcut ascultare, cum a ascultat poporul de Moise când s-au junghiat unii pe alţii. De aici vedem că cel ce ascultă la arătare de voia dumnezeiască face un lucru mai bun. Căci socoteşte porunca mai presus de fire a Stăpânului firii înţeleaptă şi mai dreaptă decât cunoaşterea naturală. Iar cel ce nu ascultă face un lucru mai mic, căci socoteşte cele la arătare bune pentru el mai drepte decât cele ale lui Dumnezeu. În ascuns însă nu e aşa, ci acela se judecă după intenţia de a asculta sau de a nu asculta. Căci cel ce are scopul să placă lui Dumnezeu, acela e cel ce face lucrul mai bun. Şi la arătare Dumnezeu pare să fie cu mânie faţă de cel ce nu a ascultat şi cu binecuvântare faţă de cel ce a ascultat. Dar în ascuns nu e aşa, ci cum s-a spus, după înţelegerea naturală erau la fel de buni amândoi, pentru că scopul amândurora era după Dumnezeu.

Acestea aşa sunt. Iar prorocul mergând la rege şi stând înaintea lui, a zis: «„O, rege! Venind eu, m-a întâmpinat cineva pe cale şi m-a lovit în cap”. Şi regele văzând sângele şi lovitura, s-a mâniat, după obiceiul lui, dar nu împotriva pârâşului, ci socotind că avea de judecat pe altcineva, şi nu pe sine însuşi, s-a rostit cu cuvinte grele împotriva celui ce a făcut aceasta. Iar Prorocul dobândind ceea ce nădăjduia, zise: „Bine ai spus, o, rege. Pentru aceea, acestea zice Domnul. Smulgând, voi smulge împărăţia din mâna ta şi de la seminţia ta, pentru că tu eşti cel ce ai făcut acestea”» (3 Regi 20, 43). Şi aşa a împlinit prorocul porunca precum a voit şi cu meşteşug a făcut pe rege să ia aminte la cele spuse de el. Şi a plecat mărind pe Dumnezeu.

---

[300] Se pare că pasajul despre aceşti patru preoţi e o interpolare ulterioară. (Pateric, Cap. XII, 12).

Aşa erau sufletele prorocilor, iubitoare de Dumnezeu şi grabnice să sufere pentru voia Lui, din cunoştinţa de Dumnezeu ce o aveau. Şi cu drept cuvânt. Căci cel ce cunoaşte cu exactitate o cale sau o ştiinţă, o ţine cu toată râvna şi uşurinţa şi învaţă şi pe alţii în chip sigur călătoria pe cale sau tainele şi înţelesurile meşteşugului, chiar dacă el e, poate, tânăr cu vârsta şi simplu, iar aceia numără mulţi ani şi sunt înţelepţi în celelalte ştiinţe. Căci prorocii, apostolii şi mucenicii n-au învăţat cunoştinţa de Dumnezeu şi înţelepciunea din auz, ca noi, ci au dat sânge şi au primit Duh, după cum s-a spus de Bătrâni: „Dă sânge şi ia Duh”[301].

De aceea şi Părinţii în loc de mucenicie sensibilă au mucenicit cu conştiinţă, suferind în loc de moartea trupească, cea a voii, ca să biruiască mintea voile trupeşti şi să împărăţească în Hristos Iisus, Domnul nostru, Căruia se cuvine slava, stăpânirea, cinstea şi închinăciunea, acum şi pururea, în veci. Amin.

[301] *Pateric,* Avva Longhin, 6.

SFÂNTUL SIMEON METAFRASTUL

Introducere

Filocalia greacă inserează, după Petru Damaschin, parafraza – în 150 de capete, făcută de către Simeon Metafrastul – a unor pasaje din scrierile lui Macarie Egipteanul[1]. Aceasta corespunde unei tradiţii pe care o vedem urmată uneori şi în manuscrisele filocalice române[2]. O urmăm şi noi în aceeaşi ordine, deşi cercetarea pare să fi dovedit că Petru Damaschin a trăit după Simeon Metafrastul. O urmăm în principiu, pentru că scrierea aceasta serveşte scopului urmărit de Filocalie, care dă îndrumări cu privire la lupta cu gândurile şi la înaintarea spre nepătimire.

Autorul scrierii şi lucrările lui

Simeon Logofătul şi Magistrul, supranumit şi Metafrastul, a fost un înalt demnitar la curtea împărătească din Constantinopol şi un vestit aghiograf sau alcătuitor de *Vieţi de sfinţi*. El şi-a desfăşurat activitatea pe la mijlocul şi în a doua jumătate a secolului X, murind probabil spre sfârşitul acestui secol. El a servit ca logofăt (logothet) sub împăraţii Nichifor Foca († 969), Ioan Tzimisches († 976) şi Vasile II (976-1025). După Mihail Psellos, Simeon s-a născut dintr-o familie bogată şi nobilă din Constantinopol, a strălucit în toate ştiinţele vremii şi a condus în stil mare afacerile Imperiului bizantin, într-o epocă de mare înflorire. Psellos stăruie asupra operei aghiografice a lui Simeon. Marcu Efesenul va spune, la mijlocul secolului XV, că spre sfârşitul vieţii Simeon a îmbrăcat haina monahală, ceea ce nu era un lucru neobişnuit într-o epocă când şi unii împăraţi sau împărătese făceau aceasta. Tot Marcu Efesenul va spune că, murind Simeon, a fost îngropat în biserica Sfânta Maria των οδηγών. Ieromonahul Paisie spune în prefaţa operei Κατάνυξις a lui Simeon (Atena, 1875) că acesta a dus ca monah o viaţă de nevoinţe duhovniceşti şi a dovedit o mare smerenie şi pocăinţă şi a scris cuvântări de pocăinţă şi de îndemn spre folosul creştinilor dreptcredincioşi şi că avea totdeauna lacrimi pe obraz, plângând neîncetat în vreme ce medita la temele conţinute în aceste

---

[1] φιλοκαλία των ιερών νηπτικών, ed. II, Atena, 1893, tom. II, p. 109-149.

[2] Asemenea manuscrise filocalice române ce cuprind unele dintre aceste capete sunt în Biblioteca Academiei Române: nr. 1076, 1617, 2014, toate din secolul XVIII.

scrieri. Psellos şi Marcu Efesenul îl consideră sfânt, şi cel din urmă i-a scris şi o *Rânduială,* adică o slujbă de prăznuire. Dar Simeon n-a intrat în Sinaxar decât târziu, la început în ziua de 28 noiembrie, apoi în ziua de 8 a aceleiaşi luni.

Cu privire la scrierile ce-i poartă numele, încă nu s-a stabilit sigur dacă toate sunt sau nu sunt ale lui. Aşa e cazul în special cu *Cronica* ce-i poartă numele şi care sfârşeşte cu anul 948. Discuţia continuă încă şi cu privire la *Epitoma,* sau colecţia de canoane ce i se atribuie, ca şi cu privire la poeziile cu teme laice sau la imnurile bisericeşti (tropare, stihiri, canoane, sinaxare etc.). J. Gouillard, de la care luăm toate aceste date[3], socoteşte că înainte de cercetarea mărturiilor manuscriselor trebuie să se recunoască numai în mod provizoriu paternitatea lui Simeon şi pentru cele trei compilaţii ce i se atribuie de obicei: ’Ηδικοί λογοι κδ; extrase din Sfântul Vasile (P.G. XXXII, 1115-1382); o altă compilaţie din Sfântul Ioan Gură de Aur (inedită, Paris. gr. 509); în sfârşit una din Sfântul Macarie Egipteanul: Παράφρασις... εις ρν’ κεφαλεια εις τους νι’ λόγους του αγιου Μαχαρίου, publicată în Filocalia greacă şi tradusă de noi în acest al V-lea volum al *Filocaliei româneşti.* Aceeaşi opinie o are Gouillard despre unele rugăciuni atribuite lui Simeon (între care una înainte de sfânta împărtăşanie). Dar socotim că o tradiţie îndelung practicată în rânduiala de rugăciune şi de viaţă duhovnicească a Bisericii se întemeiază aproape totdeauna pe temeiuri puternice în atribuirea unor scrieri anumitor autori.

În mod incontestabil i se recunoaşte lui Simeon *Menologiul,* adică *Vieţile Sfinţilor* înşiruite calendaristic, pe zile. Opera aceasta îndreptăţeşte „renumele literar şi aureola de sfânt” a lui Simeon Metafrastul şi „admiraţia fără limite de care s-a bucurat în Bizanţ în cursul secolelor” (Gouillard). Efrem cel Mic, biograful georgian al lui Simeon de la sfârşitul secolului XI, spune că simplitatea naivă a vieţilor de sfinţi de până atunci nu mai era pe gustul cititorilor din epoca rafinată în care trăia Simeon. De aceea întreprinde acesta o înnoire stilistică a acestor *Vieţi,* „parafrazând” textele anterioare. El a realizat prin aceasta o „adevărată revoluţie aghiografică”. El a dat vechilor istorisiri o stilizare retorică, destinată lecturilor liturgice[4]. Opera aceasta a fost mereu copiată, dar în acelaşi timp mereu modificată în timpul ulterior. Ea a circulat adeseori şi ca o colecţie anonimă de *Vieţi de sfinţi.* Ehrhard şi M. Delehaye[5] au izbutit în mare măsură să identifice opera genuină a Metafrastului. Ea a prelucrat în cele zece volume ale sale 123 de *Vieţi de sfinţi.* Celelalte *Vieţi* au continuat să fie copiate în forma lor veche. Metafrastul n-a schimbat substanţa acestor *Vieţi.* Contribuţia lui e numai de ordin literar. Uneori lungeşte, alteori

---

[3] *Syméon Logothète et Magistre, surnommé le Métaphraste,* art. în „Dictionnaire de Théologie Catholique”, tome XIVz partea a II-a, 1941, col. 2959-2967.

[4] A. Ehrhard, *Überlieferung und Bestand der hagiographischen... Literatur der griechischen Kirche,* partea I, vol. II, Leipzig, 1938, p. 307.

[5] *Le Menologe de Métaphraste,* „Analecta Bollandiana”, tome XVII, 1898, p. 44 ş.u.

scurtează textele anterioare. Uneori introduce în ele sentinţe şi citate biblice şi clasice sau le adaptează pentru citirea în cadrul cultului. Opera a avut o mare influentă. S-a copiat de sute de ori. Metafrastul a avut şi mulţi imitatori.

Sub numele lui Simeon Metafrastul a publicat la 1875, în Atena, ieromonahul Paisie scrierea de cuprins duhovnicesc Κατάνυξις în 32 de capitole. Editorul declară că a folosit patru manuscrise, din care două atribuie scrierea lui Simeon Metafrastul, unul lui Simeon Monahul şi Logofătul, iar unul lui Simeon Monahul, Logofătul şi Metafrastul. J. Gouillard nu pomeneşte de ea. Rămâne cercetării viitoare să stabilească dacă ea este sau nu a Metafrastului şi dacă e sau nu identică cu „compilaţia" din scrierile Sfântului Ioan Gură de Aur, de care spune Gouillard că se află inedită în ms. Paris, gr. 509, deşi această Κατάνυξις nu face deloc impresia unei „compilaţii", căci e foarte bine închegată şi organizată.

În orice caz, această scriere circula în vremea lui Neagoe Basarab într-o traducere slavonă, sub numele lui Simeon Monahul şi cu titlul de *Umilenie.* Textul acesta slavon a fost larg folosit la alcătuirea *Învăţăturilor lui Neagoe către fiul său Teodosie,* în partea a II-a[6].

Scrierea din volumul de faţă

În jurul scrierilor lui Macarie Egipteanul s-a pornit, începând din 1920, o aprigă dispută. Cercetători ca Villecourt, Hausherr S. J., Dörr şi H. Dörries au crezut că pot recunoaşte în ele un conţinut masalian, negând în consecinţă originea lor macariană[7].

Dar publicarea *Epistolei celei mari* a lui Macarie şi a textului integral al tratatului Sfântului Grigorie de Nyssa, *De Instituto Christiano,* de către Werner Jaeger[8], a făcut dovada că autorul *Epistolei celei mari,* cunoscută sub numele lui Macarie Egipteanul, care este identic cu autorul *Omiliilor duhovniceşti,* stă în strânsă dependenţă de Sfântul Grigorie de Nyssa şi deci e departe de a fi masalian.

Sfântul Grigorie de Nyssa a scris tratatul său *De Institute Christiano* la cererea unor monahi (probabil din mănăstirile întemeiate de fratele său, Vasile cel Mare) de a le arăta care este ţinta vieţii creştine şi prin ce mijloace se poate înainta spre ea. Răspunzând acestei cereri, Sfântul Grigorie caută să arate cum

---

[6] Cf. *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie,* text ales şi stabilit de Florica Moisil şi Dan Zamfirescu, cu o nouă traducere a originalului slavon de G. Mihăilă. Studiu introductiv de Dan Zamfirescu şi G. Mihăilă, Bucureşti, 1970, p. 16, 52-53.

[7] Istoria acestei dispute am expus-o în studiul nostru: „În jurul Omiliilor duhovniceşti ale lui Macarie Egipteanul", în rev. *Mitropolia Olteniei,* X (1958) nr. 1-2, p. 15-28.

[8] Werner Jaeger, *Two rediscovered Works of ancient christian Literature, Gregory of Nyssa and Macarius,* Leiden, E. I. Brill, 1954.

se poate realiza doctrina sa despre desăvârşire în viaţa monahală de obşte[9]. Pe lângă aceea, tratând despre această temă a desăvârşirii, care e proprie şi altor scrieri ale sale, pentru uzul monahilor din mănăstiri, Sfântul Grigorie o ilustrează în acest tratat cu multe texte biblice.

Autorul *Epistolei* de sub numele lui Macarie vrea să adapteze şi mai mult ideile din tratatul Sfântului Grigorie pentru monahii din mănăstiri şi condiţiile lor de viaţă. „Cea mai radicală schimbare pe care a gândit el să o facă a fost să redea opera lui Grigorie într-un stil mai omiletic, potrivit pentru o predare orală şi calculat să aibă un efect retoric mai imediat în ascultătorii săi"[10]. Dar conţinutul tratatului e redat atât de fidel în *Epistolă,* încât nu se poate constata în ea nicio abatere de la doctrina Sfântului Grigorie de Nyssa, în sens masalian. „După ce am comparat, zice Jaeger, conţinutul acestei *Epistole* cu tratatul original al lui Grigorie de Nyssa, ... pot spune că *Epistola,* deşi nu e o compilaţie mecanică, cum e *Epistola a II-a,* tipărită în Migne[11], e nu mai puţin legată de tratatul lui Grigorie. Această *Epistolă* de aproximativ 67 de pagini conţine o metafrază completă a tratatului lui Grigorie de la început până la sfârşit"[12]. Dar autorul ei caută să redea ideile expuse în tratat mai filosofic şi mai complicat, în cuvinte mai simple, mai afective, explicându-le mai pe larg. După ce redă rând pe rând ideile din tratat, mai adaugă vreo douăzeci de pagini, cu chestiuni care preocupau pe monahii pentru care a alcătuit *Epistola*[13]*.*

Jaeger caracterizează astfel raportul *Epistolei* celei mari cu tratatul Sfântului Grigorie: „Punctele de diferenţă între tratatul lui Grigorie şi *Epistolă* nu sunt de natură dogmatică sau teologică, ci mai mult stilistică. De exemplu, Grigorie, ca şi în scrierile sale ascetice de mai înainte, vorbeşte şi în acest tratat, în general, despre viaţa ascetică ca despre o „viaţă filosofică", şi de monahii din comunităţile monastice ca de „ceata filosofică" sau ca de „ceata celor care au ales viaţa filosofică". În locul acestor termeni, *Epistola* vorbeşte de „adunarea sau ceata sfântă", sau de „mănăstire", sau de „fraţii din mănăstiri". „Profesorul Dörries socoteşte[14] că „mănăstirile" şi „proiestoşii" de care vorbeşte *Epistola* trebuie să fi fost legaţi împreună prin legătura vreunei convingeri comune, şi el sugerează că această legătură a fost presupusa lor erezie masaliană, ale cărei urme el le găseşte în scrierile macariene în general şi de

---

[9] W. Jaeger, *op. cit.,* p. 110.
[10] *Ibidem,* p. 155.
[11] P.G. XXXIV, 409-442.
[12] W. Jaeger, *op. cit.,* p. 154, 187.
[13] *Ibidem,* p. 188.
[14] Symeon von Mesopotamie, *Die Ueberlieferung der Messalianischen Makarios – „Schriften",* în: *Texte und Untersuhungen zur Geschite der altchristlichen Literatur,* 4 Reihe, 10 Band, 1 Heft, Leipzig, 1941, p. 156.

aceea vrea să le descopere și în documentul acesta, cel mai important al doctrinei lor ascetice". „Dar cel mai extins document teologic pe care îl posedăm sub numele lui Macarie trebuie considerat liber de orice suspiciune de erezie masaliană. Pluralitatea de mănăstiri cărora le este adresată *Epistola* erau adresatele tratatului și autoritatea scriitorului ei este autoritatea lui Grigorie de Nyssa. „Monahii rugători", care sunt deosebiţi de „fraţii slujitori", nu sunt secta evhiţilor, cum sugerează Dörries, ci e vorba aici de două clase de monahi, pe care-i deosebește și-i recunoaște încă tratatul lui Grigorie (οἱ ευχόμενοι și ἔτι νήπιοι, sau εργαζόμενοι)[15]. Polemica din partea finală a *Epistolei,* împotriva virtuţilor și faptelor mai mult externe, nu are nimic de-a face cu erezia masaliană și cu spiritualismul ei extrem. Ea exprimă spiritualismul lui Grigorie de Nyssa, care în tratatul său îndreaptă aceleași atacuri împotriva laxitătii și caracterului pur extern al anumitor practici mănăstirești și insistă asupra puterii credinţei vii și adevăratei iubiri creștine"[16].

Jaeger socotește că această *Epistolă* către monahi a fost un document de mare importanţă în formarea stilului de viaţă monahal în Răsărit, dar, la rândul ei, ea n-a fost decât „o parafrază explicativă" a tratatului Sfântului Grigorie de Nyssa, scris cu același scop.

„Astfel noi începem să cunoaștem enorma influenţă spirituală pe care «filosofia» ascetică a Sfântului Grigorie, în general, și tratatul redescoperit, în special, au exercitat-o asupra gândirii ascetice de după el și asupra învăţăturii religioase din comunităţile mănăstirești ale Bisericii din Răsărit... Evident, Sfântul Grigorie de Nyssa a reprezentat pentru Macarie tradiţia teologică în forma autoritativă. În special tratatul lui Grigorie despre ţinta vieţii monahale i-a apărut lui Macarie ca sumă a acestei tradiţii, pe care el a încercat s-o sădească în inima iubiţilor săi fii. De aceea, o cale pentru realizarea scopului său era să explice pe seama lor acest mare document despre evlavia mistic-

---

[15] Sf. Grigorie cunoaște chiar rugăciunea neîncetată; el vorbește în partea ultimă a tratatului său despre treapta cea mai înaltă a desăvârșirii, pe care trebuie s-o ajungă fiecare membru al comunităţii monahale: cea a rugăciunii neîncetate. „El citează mai multe pasaje din Scriptură pentru a dovedi că rugăciunea a fost socotită de Hristos și Apostoli cea mai înaltă treaptă. Conform cu aceasta, există o anumită ierarhie spirituală, cu diferite trepte de desăvârșire, în mănăstirea ideală a lui Grigorie, în care cei ce ajung să realizeze în viaţa lor porunca Apostolului de a se ruga neîncetat și de a stărui în rugăciune ocupă locul cel mai înalt. Sunt aceia care se roagă ziua și noaptea și stau treji atât de mult cât pot suporta trupurile lor. Proiestosul și comunitatea trebuie să încurajeze efortul lor și să simpatizeze cu stăruinţa lor în rugăciune. Ei sunt campionii întregii comunităţi duhovnicești și lor li se cuvine premiul cel mai înalt. După acești eroi ai rugăciunii vin cei care nu au ajuns încă pe vârful deplinei intensităţi a rugăciunii" (Jaeger, *op. cit.,* p. 193-194).

[16] Jaeger, *op. cit.,* p. 204-207; 193-194.

ascetică, în forma unei epistole didactice”[17].

Dar Jaeger a dovedit că *Epistola* are un cuprins identic cu acela al *Omiliilor duhovnicești,* cărora tradiția le dă ca autor tot pe Macarie. Mai mult chiar, el a dovedit că *Omiliile* reflectă aceeași dependență de tratatul Sfântului Grigorie de Nyssa, *De Instituto Christiano.* Prin aceasta a scos și *Omiliile* de sub bănuiala de masalianism.

Omiliile duhovnicești sunt și ele o adaptare a conținutului tratatului lui Grigorie de Nyssa la necesitățile mănăstirilor.

În *Omilia XL,* autorul, urmând lui Grigorie de Nyssa, afirmă legătura interioară dintre toate virtuțile. Atât în omilie, cât și în epistolă, „vârful tuturor virtuților” e „stăruința în rugăciune”, ca și în tratatul Sfântului Grigorie[18]. Toate celelalte virtuți pot fi dobândite prin ea, se spune în omilie, pentru că rugăciunea stabilește comuniunea sufletului cu Dumnezeu, izvorul întregii puteri duhovnicești. Cel ce se silește să stăruie în rugăciune se aprinde de *erosul* divin și primește harul sfintei desăvârșiri a Duhului[19]. Fiecare dintre acești termeni se găsește însă în scrierile Sfântului Grigorie și în tratat: stârnirea în rugăciune, arderea de dragoste (εκκαιεσθαι ερωτι), dispoziția minții pentru Dumnezeu (διάθεσις του νου), unirea ei cu Dumnezeu (συνάφεια), rugăciunea ca lucrare a minții ce pune în mișcare procesul de sfințire și de desăvârșire (α τελειοτης), prin primirea Duhului Sfânt (θαγιαστική)[20].

În această omilie găsim în continuare ideea treptelor în urcușul duhovnicesc, care se află și în tratatul Sfântului Grigorie. Comună cu tratatul mai are omilia ideea că în acest progres omul e asistat de Duhul Sfânt, care i se acordă pe măsura credinței și a vârstei lui spirituale[21]. Dar progresul e legat de luptă, de efort. Diavolul caută să abată sufletul de la drumul drept prin ispita descurajării și a mândriei[22]. Ideea aceasta, omilia o plasticizează prin imaginea calului și a carului de luptă din hipodrom. Folosind faimoasa imagine a lui Platon, care aseamănă sufletul cu un car tras de doi cai, pentru lupta (άγών) din suflet, Macarie vede în interiorul omului un teatru, în care duhurile rele se războiesc cu sufletul, având pe Dumnezeu și pe îngeri ca spectatori. În fiecare clipă se ivesc în conștiință gânduri bune și rele. Pe cele bune le naște mintea, pe cele rele le produce răutatea. Autorul omiliei, știind tot de la Grigorie că răsărirea gândurilor rele se face sub influența satanei, iar gândurile bune ies din minte sub influența harului, își închipuie mintea ca un conducător care

---

[17] *Ibidem,* p. 154-156.
[18] *Ibidem,* p. 268.
[19] Vezi omilia aceasta în P.G. XXXIV, 704 ș.u.
[20] *De Instituto christiano,* 46, 17 (ed. Jaeger).
[21] *Ibidem,* 44, 2; 45, 7; 46, 7.
[22] Jaeger, *op. cit.,* p. 141.

conduce carul sufletului împotriva carului răutăţii condus de satana. S-a socotit că aici avem ideea masaliană a prezenţei simultane a harului şi a satanei în suflet, neţinându-se seama că satana e considerat aici lucrând din afara sufletului, împotriva lui, şi că e vorba numai de simţirea ispitelor aruncate de satana asupra sufletului. Dare care dintre oamenii preocupaţi de progresul lor duhovnicesc nu simte ispitele satanei (carul de luptă al satanei) îndreptându-se spre sufletul lui?

Omilia XL, scriindu-se pentru monahii din obşte, caută să îmbine starea de rugăciune şi de linişte a celor desăvârşiţi cu datoria ce o simt ei de a-şi arăta iubirea faţă de fraţi prin diferite fapte: prin vizitarea lor, prin învăţarea şi întărirea lor cu cuvântul[23].

La întrebarea celor mai simpli, cum pot locui simultan în inimă „cele două", harul şi păcatul, autorul răspunde în *Omilia XL* că numai atunci când neglijăm să ţinem aprins focul harului din suflet (să punem lemne pe el), gândurile din suflet se răcesc şi nu mai ard de iubirea de Dumnezeu; numai atunci influenţa din afară a satanei se resimte mai tare. „Harul desăvârşit şi păcatul absolut nu pot locui în mod real în acelaşi timp în suflet"[24]. E o formulare total opusă învăţăturii masaliene.

Ideile acestea şi alte idei din tratatul Sfântului Grigorie revin şi în alte omilii. Dar Macarie dramatizează şi plasticizează războiul gândurilor din suflet, care e descris de Sfântul Grigorie în mod mai abstract. Toate ideile favorite ale Sfântului Grigorie revin mereu în *Omiliile duhovniceşti:* iubirea (ἔρως) sufletului, descris ca o mireasă a lui Hristos, îl pregăteşte să primească pe Mirele lui; comparaţia sufletelor nepregătite cu fecioarele nebune, care n-au untdelemn în candele; urcuşul treptat; căutarea nepătimirii desăvârşite; alipirea la Hristos; ferirea de slava deşartă de la oameni şi aşteptarea Judecăţii şi a răsplătii lui Dumnezeu; asemănarea vieţii din mănăstire cu viaţa îngerilor; datoria fraţilor de a se iubi unii pe alţii, fie că se roagă, fie că citesc Scripturile, fie că fac orice alt lucru; socotirea sărăciei ca bogăţie şi a bogăţiei lumeşti ca sărăcie[25].

„Aceste idei formează cadrul teologiei ascetice a lui Macarie. El umple acest cadru moştenit cu bogăţia îmbelşugată a propriei lui experienţe duhovniceşti, cu retorica lui debordantă, cu arzătorul lui entuziasm. Astfel, totul este nou şi totul este vechi. Este o uimitoare identitate în structura fundamentală a teoriilor teologice ale celor doi autori. Dar gândirea lui Macarie este departe de a fi o simplă copie a ideilor lui Grigorie, pe care le adoptă. El le-a îmbogăţit pe acelea printr-o trăire intensă şi le-a făcut expresia propriei lui vieţi interioare. Evident, Grigorie de Nyssa este acceptat de

---

[23] *Ibidem,* p. 216.
[24] *Ibidem,* p. 209-217.
[25] *De Institute christiano,* 80, 15 şi 81, 6 (ed. cit.)

Macarie nu numai ca un autor de înalte idei, ci şi ca unul care a dat cea mai exhaustivă formulare tradiţiei teologice ascetice, căreia noua generaţie vrea să-i dea viaţă. E demn de remarcat că toate omiliile lui Macarie preferă să se mişte pe planul înalt al gândirii teologice şi al simbolismului Sfântului Grigorie de Nyssa, decât să urmeze linia mai mult practică a legislaţiei *Regulilor* lui Vasile, care par să fie admise.

Pe de altă parte, ar fi greşit să spunem că tot ce, în *Omilii,* nu derivă de la Sfântul Grigorie de Nyssa e produsul gândirii proprii a lui Macarie. Alături de înalta speculaţie a lui Grigorie despre adevăratul sens al idealului ascetic, apar în aceste cuvântări, şi în special în întrebările ce le pun interlocutorii, incontestabile elemente ale unei tradiţii mănăstireşti mai mult populare, aşa cum le cunoaştem din istorioarele călugăreşti moralizatoare. Accentul pus în ele pe lucrarea satanei, i-a făcut pe unii să-l socotească pe autorul *Omiliilor* aderentul sau conducătorul aşa-zisei erezii masaliene. Dar aceste istorioare, interpretate de Macarie în sens spiritual, derivă mai degrabă dintr-o tradiţie monahală decât dintr-o erezie masaliană, despre care de altfel se ştie foarte puţin[26].

*

Dovedind caracterul corect bisericesc al operei lui Macarie, Jaeger crede totuşi că autorul ei nu poate fi Macarie Egipteanul, cum ar rezulta din manuscrisele greceşti, pentru că Macarie († 390) a murit cu câţiva ani înaintea lui Grigorie de Nyssa († 394) şi deci n-a putut să folosească tratatul celui din urmă, scris la sfârşitul vieţii lui. Autorul trebuie să fi trăit la o oarecare vreme după moartea lui Grigorie de Nyssa, pe la mijlocul secolului al V-lea, prin Siria[27].

Fără îndoială, faptul principal e că s-a putut face dovada că opera aceasta are un caracter ireproşabil bisericesc. Sunt destule cazuri când opere însemnate din literatura veche creştină derivă de la autori ce au ţinut să rămână anonimi, punându-le ei înşişi sau imaginaţia obştească sub numele unor mari personalităţi ale trecutului.

Totuşi, credem că nu s-au adus argumente decisive că *Omiliile* şi *Epistola* în chestiune s-au scris la oarecare vreme după moartea lui Grigorie de Nyssa şi că, deci, autorul lor nu poate fi Macarie. Jaeger socoteşte că tratatul *De Instituto Christiano* e ultima operă a Sfântului Grigorie şi a fost scris pe la 390. Deci Macarie, mort pe la 390, n-a mai avut când să o prelucreze pentru monahii săi. Dar ce ne-ar împiedica să admitem că *De Instituto Christiano* a fost scris cu vreun an-doi mai curând (pe la 388-389) şi deci Macarie ar fi putut să-l prelucreze înainte de moartea sa? În afară de aceea, cuvintele Sfântului Grigorie de Nyssa din tratat: „Am adunat pentru voi câteva puţine seminţe ale

---

[26] Jaeger, *op. cit.,* p. 224-225.
[27] *Ibidem,* p. 228.

învăţăturii, culegându-le din Scripturile dăruite nouă mai înainte de Duhul" (από των προδωρηθεντων[28] ημων παρά του Πνεύματος γραφών λεγόμενα), nu înseamnă numaidecât scrierile de mai înainte ale Sfântului Grigorie, cum interpretează Jaeger. Înseamnă mai degrabă Sfânta Scriptură. Dacă deci tratatul a fost scris pe la 380 şi a fost trimis imediat mănăstirilor din tot Răsăritul, cărora le era adresat, a putut deveni fără întârziere obiect de predică şi de prelucrare, prin adaptarea la împrejurările concrete ale vieţii din mănăstiri.

Am arătat în altă parte[29] că formulările lui Diadoh al Foticeei[30] privitoare la viaţa spirituală prezintă un caracter de mai mare precizie faţă de opera lui Macarie şi presupun opera acestuia. Deci, dacă Diadoh a scris pe la începutul secolului al V-lea, opera lui Macarie a trebuit să fie scrisă cu câteva zeci de ani înainte. Aceasta ne duce la epoca lui Macarie Egipteanul.

Fără îndoială, o mare dificultate e faptul că versiunea arabă a acestei opere poartă numele lui Simeon. Dar s-ar putea ca aceasta să provină de acolo că, mai târziu, un oarecare Simeon, poate Simeon Metafrastul (secolul al X-lea) sau poate unul mai vechi decât Metafrastul, a făcut nişte excerpte din opera lui Macarie. Numele lui a fost asociat apoi cu cel al lui Macarie, făcându-se o confuzie între aceste două nume, şi aşa în traducerea arabă opera întreagă a putut fi atribuită lui Simeon, înţelegându-se uneori, sau şi numindu-se Simeon Stâlpnicul[31], precum sunt în unele manuscripte greceşti şi excerptele atribuite lui Macarie[32]. Unii socotesc că autorul acestor excerpte a fost un Simeon Mesopotamitul, care a trăit pe la sfârşitul secolului al XIII-lea[33].

*

Excerptele amintite formează în *Filocalia greacă* o scriere unică, în 150 de capete numerotate în continuare. Dar această scriere are din loc în loc câte un subtitlu, fiind împărţită astfel în şase subdiviziuni şi fiind numită *Parafraza în 150 de capete a Sfântului Simeon Metafrastul la cele 50 de Cuvinte ale Sfântului Macarie Egipteanul.* Aceste subdiviziuni, cu titlurile lor şi cu capetele pe care le însumează, corespund cu cele şase tratate din Migne, P.G., t. XXXIV, 941-968, unde sunt date sub numele lui Macarie[34].

---

[28] În original trebuie să fi fost: προδωρηθεισων ημίν.

[29] „În jurul Omiliilor duhovniceşti ale lui Macarie Egipteanul" *rev. cit.,* p. 20-26.

[30] Diadoh al Foticeei, *Cuvânt ascetic,* în *Filocalia rom.,* vol. 1, ed. 2009, p. 368-378.

[31] Jaeger, *op. cit,* p. 226.

[32] *Ibidem,* p. 159-160.

[33] H. G. Beck, *Kirche und theologische Literatur im Byzantinischen Reich,* München, 1959, p. 364.

[34] Dar excerptele nu au putut fi făcute de Macarie însuşi. Autorul *Parafrazei* intercalează de multe ori cuvântul: „zice" φησι), arătând că redă textul altcuiva (de pildă, cap. XIV corespunde cu *Epistola,* la Jaeger, *op. cit.,* p. 269, rând 2; cap. XV corespunde cu *Epistola,* la Jaeger, *op. cit.,* p. 267 etc.). Despre vechimea acestor

Din aceste şase tratate, primele două, *Despre desăvârşirea în Duh* (Φιλοκαλία, ed. II, vol. II, p. 109-113, cap. I-XVII; P.G. XXXIV, 841-852; cap. I-XVII) şi *Despre rugăciune* (Φιλοκαλία, *ibid.,* p. 113-116, cap. XVIII-XXXII; P.G., XXXIV, 853-866), sunt alcătuite din pasaje din *Epistola cea mare,* publicată de Jaeger, deci au prin ea o legătură cu tratatul *De Instituto Christiano* al lui Grigorie de Nyssa.

Iată un tablou al capetelor din aceste două tratate, cu pasajele corespunzătoare din *Epistola* lui Macarie:

Parafraza lui Simion Metafrastul	*Epistola lui Macarie*
Despre desăvârşirea în Duh	*Ed. Jaeger*
Cap. I	p. 238 r. 8-20
Cap. II	p. 239 r. 47-248, 18
Cap. III	p. 244, 17-245, 9
Cap. IV	p. 246, 1-247, 8
Cap. V	p. 241, 10-243, 11
Cap. VI	p. 250, 1-251, 4
Cap. VII	p. 251, 10-14
Cap. VIII	p. 256, 21-257, 15; 258, 4-258, 8
Cap. IX	p. 258, 9-259, 10
Cap. X	p. 259, 11-24
Cap. XI	p. 261, 9-263, 4
Cap. XII	p. 263, 4-16
Cap. XIII	p. 264, 1-256, 1
Cap. XIV	p. 265, 2-266, 2
Cap. XV	p. 266, 1-267, 18
Cap. XVI	p. 268, 1-18
Cap. XVII	p. 266, 2-17
Despre rugăciune	
Cap. XVIII	p. 268, 20-269, 25
Cap. XIX	p. 273, 18-274, 8
Cap. XX	p. 270, 13-17; 272, 12-273, 1
Cap. XXI	p. 273, 1-18
Cap. XXII	p. 274, 9-276, 7
Cap. XXIII	p. 276, 14-277, 12
Cap. XXIV	p. 279, 21-280, 11
Cap. XXV	p. 280, 11-281, 7
Cap. XXVI	p. 283, 3-16; 284, 11-17

---

excerpte se va putea spune însă ceva mai sigur de-abia după o ediţie critică a întregii opere a lui Macarie, inclusiv a acestor excerpte. Atunci se va putea şti cel puţin de când datează cele mai vechi manuscrise care le cuprind.

Cap. XXVII	p. 285, 3-285, 9
Cap. XXVIII	p. 292, 7-20
Cap. XXIX	p. 293, 5-294, 1
Cap. XXX	p. 295, 15-295, 15
Cap. XXXI	p. 298, 10-22; 298, 8-300, 15
Cap. XXXII	p. 287, 19-289, 3

Dintr-o comparaţie a textelor paralele se pot constata următoarele feluri de deosebiri:

Simion prescurtează frazele din *Epistolă* şi simplifică întorsăturile mai complicate şi mai retorice, pentru a le face mai concentrate şi mai uşor de înţeles[35]. În acest scop, înlocuieşte termeni mai arhaici cu termeni mai noi, mai obişnuiţi. Din multele citate ale *Epistolei,* alege numai câte unul. De multe ori nu li se mai adresează monahilor la persoana a doua, ci vorbeşte de ei la persoana a treia (vezi cap. 14, coresp. Jaeger, p. 265, 2).

Încolo redă cu fidelitate aproape perfectă textul extras din *Epistolă,* nepunând nicio idee de la sine. Schimbările oarecum esenţiale de cuvinte arată că autorul a trăit câteva secole mai târziu faţă de autorul *Epistolei,* iar faptul că vorbeşte la persoana a treia despre monahi arată că, scriind parafraza, nu o făcea în împlinirea unei slujbe directe de învăţător al monahilor, ci scria oarecum retras de obştea monahală. Aceasta s-ar potrivi poate cu Simeon Metafrastul din secolul al X-lea, care a săvârşit, se pare, numai operă de scriitor şi nu a fost conducător al vreunei obşti monahale.

Comparând textul capetelor acestor prime două tratate din cele şase, cu textul capetelor tratatului: *Despre paza inimii,* aflat în Migne înaintea lor, vedem că multe dintre ele coincid, dar capetele din tratatul *Despre paza inimii* reproduc mai literar textele din *Epistola* lui Macarie, neschimbând cuvintele mai arhaice cu altele mai noi[36]. De aici se vede că tratatul *Despre paza inimii* nu provine de la autorul celorlalte două tratate pe care le-am amintit, care se pare că este şi autorul celorlalte patru tratate ce urmează. Încât pare a se

[35] De exemplu, iată cum redă *Epistola* ideea pe care o rezumă Simeon în cap. IX: „Dar ce este renunţarea la sufletul său decât a se preda pe sine cu totul frăţimii şi a nu împlini deloc vrerile sale, ci, atârnând cu totul de cuvântul lui Dumnezeu, să-şi împodobească sufletul său totdeauna cu sfintele şi curatele înţelesuri ale poruncilor şi să le socotească pe acestea mântuitoare şi dulci. Apoi să nu aibă nimic în stăpânirea sa, decât haina pe care o poartă, ca totdeauna să poată fi fără grijă, împlinind numai cele poruncite lui, cu bucurie. Şi ca un rob cumpărat să privească cu inimă bună pe toţi fraţii, dar mai cu seamă pe întâi-stătători, ca domni şi stăpâni, pentru Hristos, cum Însuşi Domnul a spus: «Cel ce voieşte să fie între voi cel dintâi şi mai mare să fie cel mai de pe urmă dintre toţi şi tuturor slujitor şi rob»” etc.

[36] De ex., cap. VII din tratatul *Despre paza inimii* (P.G. XXXIV, 825) reproduce fidel pe cel din *Epistolă* (Jaeger, *op. cit.,* p. 264, 14 ş.u.), pe când cap. XIII din *Filocalie* face anumite modificări de sintaxă.

verifica tradiţia – atestată de Nicodim Aghioritul în *Filocalia greacă -,* anume că aceste şase tratate sunt ale unuia şi aceluiaşi autor, probabil Simeon Metafrastul, formând o operă unitară.

Din celelalte patru tratate, date în *Filocalie* prin capete numerotate în continuare, am identificat următoarele în *Omiliile* lui Macarie:

Parafraza lui Simion Metafrastul (Filocalia)	*Omilii*
Cap. XLII	Omil. XXXVI; P.G. XXXIV, col. 749.
Cap. LII	Omil. V, 2; P.G. cit. col. 496; trad. rom. p. 30.
Cap. LIII	Omil. V, 5-6; P.G. cit., 500; trad. rom. p. 32-33.
Cap. LIV	Omil. V, 5; P.C. cit, 501; trad. rom. p. 33.
Cap. LV	Omil. V, 6; P.G. cit., 503-504; rom. p. 34-35.
Cap. LVI	Omil. V, 6; P.G. cit., 504; rom. p. 35.
Cap. LVII	Omil. V, 6; P.G. cit., 505; rom. p. 35.
Cap. LVIII	Omil. V, 6; P.G. cit., 505 D; rom. p. 36.
Cap. LIX	Omil. V, 6; P.G. cit., 509 B-512 B; rom. p. 38-39.
Cap. LX	Omil. V, 6; P.G. 512 B; rom. p. 39.
Cap. LXI	Omil. V, 8, 9; P.G. 513 BD; rom. p. 40-41.
Cap. LXII	Omil. V, 11; P.G. cit, 546 B; rom. 42.
Cap. LXIII	Omil. V, 12; P.G. 517 AB; rom. p. 43.
Cap. LXIV	Omil. IV, 1, 3, 4, 5; P.G. 472 D, 473 D-475 A, 476 AC; rom. p. 15-17.
Cap. LXV	Omil. IV, 6, 7; P.G. dt, 476 D-477 AB; rom. p. 18.
Cap. LXVI	Omil. VIII; P.G. cit., 477 D; rom. p. 19.
Cap. LXVII	Omil. IV, 9, 10; P.G. cit., 480 AB; rom. p. 19-20.
Cap. LXVIII	Omil. IV, 11, 12; P.G. cit., 480 D-481 AB; rom. p. 20-21.
Cap. LXIX	Omil. IV, 13; P.G. cit., 481 CD; rom. p. 21.
Cap. LXX	Omil. IV, 13, 14, 15; P.G. 481 D-482 A, 482 BC; rom. p. 21-22.
Cap. LXXI	Omil. IV, 21, 22, 23; P.G. 488 D-489 A, 488 BCD; rom. p. 25-27.
Cap. LXXII	Omil. IV, 24, 25, 26, 27; P.G. 492 AB-493 AB; rom. p. 27-28.
Cap. LXXIV	Omil. XVII, 1, 2, 3, 4; P.G. 624 CD-625 ABC.
Cap. LXXV	Omil. XVII, 4, 5; P.G. 625 D-628 A.
Cap. LXXVI	Omil. XVII, 6; P.G. 628 BC.
Cap. LXXVII	Omil. XVII, 10; P.G. 629 D.
Cap. LXXVIII	Omil. XVII, 7, 8; P.G. 628 D-629 A.
Cap. LXXIX	Omil. XVII, 11; P.G. 629 D-631 A.

Cap. LXXX	Omil. XV, 12, 13; P.G. 632 BC.
Cap. LXXXI	Omil. XVII, 11; P.G. 632 A.
Cap. LXXXII	Omil. XVII, 13, 14, 15; P.G. 632 D, 633 AB.
Cap. LXXXIII	Omil. XVII, 15; P.G. 633 BC.
Cap. LXXXIV	Omil. XVII, 15; P.G. 633 C.
Cap. LXXXVI (începutul)	Omil. XVII, 13; P.G. 632 C.
Cap. LXXXVII	Omil. XVIII, 1, 2; P.G. 636 AB.
Cap. LXXXVIII	Omil. XVIII, 5, 6; P.G. 637 BCD-639 A.
Cap. LXXXIX	Omil. XVIII, 7, 8, 9; P.G. 648 BCD.
Cap. XC	Omil. XVIII, 10, 11; P.G. 641 ABC.
Cap. XCI	Omil. VIII, 1; P.G. 528 C; rom. p. 50.
Cap. XCII	Omil. VIII, 2, 3; P.G. 528 D-52 ABC. rom. p. 50-51.
Cap. XCIII	Omil. VIII, 4; P.G. 529 D; rom. p. 51.
Cap. XCV	Omil. VIII, 5; P.G. 532 AB; rom. p. 52.
Cap. CVII (sfârşitul)	Omil. IX, 7-8; P.G. 536 D; rom. p. 95.
Cap. CVIII	Omil. IX, 10; P.G. 637 C.
Cap. CIX	Omil. X, 1; P.G. 541 A.
Cap. CX	Omil. X, 2, 3, 4; P.G. 541 CD-544 AB; rom. 59-60.
Cap. CXI	Omil. X, 5; P.G. 544 C; rom. p. 61.
Cap. CXVI	Omil. XI, 11; P.G. 552 D-553 AO; rom. p. 66-67.
Cap. CXVII	Omil. XI, 15; P.G. 556 C; rom. p. 69.
Cap. CXXIV	Omil. XV, 1-2; P.G. 546 BCD.
Cap. CXXV	Omil. XV, 3-4; P.G. 578 AD.
Cap. CXXVI	Omil. XV, 6; P.G. 580 C.
Cap. CXXXIV	Omil. XIX, 3, 4, 5, 6; P.G. 644 D; 645 ABC, 648 A.
Cap. CXXXV	Omil. XIX, 7-8; P.G. 648 BCD.
Cap. CXL	Omil. VI, 10; P.G. 516 A.
Cap. CXLI	Omil. VI, 8; P.G. 513 B.
Cap. CXLV	Omil. XXI, 2, 3, 4; P.G. 656 CD-657 A.
Cap. CXLVI	Omil. XXI, 4, 5; P.G. 657 BCD[37].

Din 150 de capete am putut identifica aproximativ 90. Unele din acestea şi din cele neidentificate se pot afla ca temă generală în diferite alte omilii. Dar din procedura lui Simeon Metafrastul, observată în capetele identificate, se poate conchide că şi capetele neidentificate trebuie să urmeze destul de fidel unor texte necunoscute până acum din Macarie.

[37] Pentru textul românesc al *Omiliilor duhovniceşti* am folosit traducerea lui Cicerone Iordăchescu, din 1931.

PARAFRAZA ÎN 150 DE CAPETE A SFÂNTULUI SIMEON METAFRASTUL LA CELE 50 DE CUVINTE ALE SFÂNTULUI MACARIE EGIPTEANUL

Despre desăvârşirea în Duh

1. Fiecare din noi primeşte mântuirea prin harul şi darul dumnezeiesc al Duhului, dar poate ajunge prin credinţă, prin iubire şi prin lupta voinţei lui libere la măsura desăvârşită a virtuţii, ca precum prin har, aşa şi prin dreptate[38] să moştenească viaţa veşnică. Căci nu se învredniceşte cineva numai prin puterea şi harul lui Dumnezeu, fără să aducă şi lacrimile sale, de înaintarea desăvârşită; dar nici nu ajunge numai prin sârguinţa şi puterea sa, fără să ajute şi harul, la măsura desăvârşită a libertăţii şi curăţiei. „Căci de nu va zidi Domnul casa şi nu va păzi cetatea, în zadar ar priveghea păzitorul, în zadar ostenitorul şi ziditorul" (Ps. 126, 1).

2. Întrebare: Care este voia lui Dumnezeu la care îl îndeamnă şi îl roagă Apostolul pe fiecare din noi să ajungă? Răspuns: Desăvârşita curăţire de păcat, eliberarea de patimi şi ocară şi înălţarea la virtutea cea mai înaltă, care este curăţia şi sfinţenia inimii, la care ajunge cineva prin împărtăşirea de Duhul dumnezeiesc în chip desăvârşit întru simţire (εν πληροφορία). Căci zice: „Fericiţi cei curaţi cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu" (Matei 5, 8); şi: „Fiţi şi voi desăvârşiţi, precum Tatăl cel ceresc desăvârşit este" (Matei 5, 48); şi: „Să se facă inima mea fără prihană întru cele drepte ale Tale, ca să nu mă ruşinez" (Ps. 118, 80); şi iarăşi: „Atunci nu mă voi ruşina, când voi căuta spre toate poruncile Tale" (Fs. 118, 6). Şi iarăşi, către cei ce întreabă: „Cine se va sui la muntele Domnului? Sau cine va sta în locul cel sfânt al Lui?", răspunde: „Cel nevinovat cu mâinile şi curat cu inima" (Ps. 23, 3-4), arătând prin aceasta desăvârşita desfiinţare a păcatului ce se săvârşeşte prin faptă şi cugetare[39].

---

[38] E de observat deosebirea între mântuirea dobândită prin har şi nepătimirea dobândită prin efortul ajutat de har. E o învăţătură cu totul deosebită de cea masaliană, care învaţă că harul vine de pe urma eforturilor omului.

[39] Corespunde cu *De Instituto christiano* a Sf. Grigorie de Nyssa (P.G. XLVI, 289 D). Sf. Grigorie spune numai în general că ţinta lui Dumnezeu este ca omul să-şi „curețe sufletul prin har, ca să-l aducă lui Dumnezeu curat". Precizarea în prelucrarea lui Simeon (şi la Macarie) că e vorba de „desăvârşita curăţire" nu alterează sensul din Sf. Grigorie, în direcţie masaliană, ba dimpotrivă, îl precizează în sens ortodox, lăsând să se înţeleagă că o anumită curăţire are omul încă de la primirea harului şi nu o realizează de-abia el ulterior. Această precizare în sensul ortodox se mai arată şi în aceea că, pe când Sf. Grigorie spune că prin această curăţire omul leapădă ruşinea ca pe o haină ce-l murdăreşte, Simeon (respectiv Macarie) trece peste aceasta. Apoi că, pe când Sf. Grigorie spune că prin curăţire omul îndepărtează păcatul în general, Simeon (respectiv Macarie) afirmă că e vorba de păcatul ce se săvârşeşte cu cugetarea şi cu fapta, deci de un păcat actual, nu de păcatul strămoşesc. Afirmaţia lui Macarie că

3. Cum se poate face curăţirea de patimile cele nearătate şi ascunse, cele greu de depărtat şi oarecum înrădăcinate în suflet[40], arată Duhul Sfânt care ştia aceasta, prin David. Căci zice acesta: „De cele ascunse ale mele curăţeşte-mă" (Ps. 18, 13). Deci putem face aceasta prin multă rugăciune şi credinţă şi prin desăvârşita pornire spre Dumnezeu, cu împreună-lucrarea Duhului, dar împotrivindu-ne şi noi lor şi păzindu-ne inima noastră cu toată grija[41].

4. Iar fericitul Moise zice[42], lămurind prin pilde, că sufletul nu trebuie să dea urmare ambelor voiri, celei rele şi celei bune, ci numai cele bune, şi să nu cultive două feluri de roade, cel bun şi cel rău, ci numai pe cel bun. Căci zice: Să nu înjugi în aria ta animale de neamuri diferite împreună, ca boul şi catârul, ci vei treiera recolta înjugând animale de acelaşi neam (cf. Deut. 22, 10). Adică să nu-şi aibă în aria inimii noastre virtutea şi păcatul lucrarea împreună, ci numai virtutea[43]. „Să nu ţeşi in în haină de lână, nici lână în haină de in" (Deut.

---

această curăţie deplină se trăieşte prin simţire e o învăţătură proprie şi lui Diadoh şi ea înlătură afirmaţia lui Hausherr că masalianismul lui Macarie ar sta în confundarea primirii harului cu simţirea lui încă de la început.

[40] Acest cap. corespunde cu *De Instit. christ.* (P.G. XLVI, 293 B). În el se adaugă că amintita curăţire are ca obiect şi „patimile ascunse". Sf. Grigorie le spune: „relele ascunse" (κακά), dar termenul de „patimi" nu schimbă în sens masalian ideea, ci, dimpotrivă, o precizează în sens ortodox, căci ele pot însemna mai sigur nişte obişnuinţe vechi de ale păcatului, care şi-au pierdut caracterul de păcat, dar pot forma izvorul pentru păcatele „cu cugetarea şi cu fapta". S-a spus de către Hausherr („L'Erreur fondamentale et la logique du messalianisme", în *Orientalia Christiana Periodica,* III, IV, 1935, p. 330) că masalianismul lui Macarie se vede şi din afirmaţia că prin Botez rădăcinile păcatului nu se smulg din suflet. Dar iată că şi Sf. Grigorie de Nyssa spune că Dumnezeu, văzând străduinţa omului, „va smulge prin puterea Lui rădăcina ascunsă a gândurilor, înainte de odrăslire" (P.G. cit.). Simeon moderează aici ideea de înrădăcinare, spunând: „oarecum înrădăcinate".

[41] Atât la Sf. Grigorie, cât şi la Simeon (respectiv Macarie), găsim tensiunea manifestată, pe de o parte, în afirmaţia că „patimile" sau „relele" sunt înăuntru, iar pe de alta, în îndemnul de a ne păzi inima de ele. Dar Simeon (respectiv Macarie) face o distincţie clară între „inima" ce trebuie păzită şi „sufletul" în care sunt „oarecum înrădăcinate" patimile, pe când Sf. Grigorie spune în general că trebuie să ne păzim „interiorul" (την ένδον), sau „mintea", sau „sufletul", de „gândul răutăţii", care se ridică de undeva din adânc (P.G. cit.). Pare că, după el, răutatea nu stă într-un substrat mai adânc decât întreg sufletul, pe când la Simeon (respectiv Macarie), ar sta în „psihicul" biologic, deosebit de „inima" conştientă, în sensul lui Diadoh.

[42] Corespunde cu *De Inst. christ,* P.G. XLVI, 293 C.

[43] Sf. Grigorie cere „să nu crească în acelaşi suflet răutatea şi virtutea împreună". Simeon (respectiv Macarie) precizează: „să nu-şi aibă în aria inimii virtutea şi păcatul lucrarea împreună, ci numai virtutea". Precizarea pare să accentueze că nu poate fi vorba de o prezenţă a răutăţii în inimă, ci numai de o lucrare. E ceea ce spune şi Sf. Grigorie, poate mai puţin precis, când declară că gândul rău se ridică dintr-un izvor mai adânc, ca de altfel şi gândul bun. De aceea, „plugarul cel bun trebuie să dea

22, 11). „Să nu cultivi în ţarina ta două feluri de roduri la un loc"; şi: „Să nu scoţi animal din neam străin la împreunare cu altul, ci să împreunezi animalele de acelaşi neam" (Lev. 19, 19). Prin toate acestea ne dă în chip tainic să înţelegem, precum s-a spus, că nu trebuie să cultivăm în noi păcatul şi virtutea, ci să se lase spre rodire numai seminţele virtuţii; şi că sufletul să nu aibă părtăşie (comuniune) cu două duhuri, cu Duhul lui Dumnezeu şi cu duhul lumii, ci să se lase robit numai de Duhul lui Dumnezeu şi să se producă numai rodurile Duhului[44]. Pentru aceasta zice: „Spre toate poruncile Tale m-am îndreptat, toată calea nedreaptă am urât" (Ps. 118, 128).

5. Nu numai de păcatele arătate, de curvie, ucidere, furt, lăcomie, bârfire, minciună, iubire de arginţi şi zgârcenie şi de cele asemenea trebuie să se curețe sufletul fecioarei[45] alegând unirea cu Dumnezeu, ci, precum am spus înainte, cu mult mai mult de cele ascunse, adică de poftă, de slava deşartă, de dorinţa de a plăcea oamenilor, de făţărnicie, de iubirea de stăpânire, de viclenie, de relele obiceiuri, de ură, de necredinţă, de pizmă, de iubirea de sine, de îngâmfare şi de celelalte asemănătoare. Pentru că Scriptura obişnuieşte să pună aceste păcate ascunse ale sufletului pe plan egal cu cele din afară. „Căci Domnul, zice, a împrăştiat oasele celor ce plac oamenilor" (Ps. 52, 7); şi „se va scârbi de bărbatul sângelui şi de cel viclean" (Ps. 5, 6). Deci arată pe Domnul scârbindu-se la fel de viclenie şi de ucidere; „şi de cei ce vorbesc de pace cu cei apropiaţi lor" (Ps. 27, 4), şi cele următoare. Deoarece zice iarăşi: „Căci în inimă lucraţi nelegiuiri pe pământ" (Ps. 57, 2), şi: „Vai vouă când vă vor grăi de bine oamenii" (Luca 6, 26), adică atunci când voia voastră va fi să auziţi vorbe bune de la oameni şi vă veţi mândri cu slava şi cu laudele de la ei. Desigur, nu e cu putinţă să se ascundă pentru totdeauna cei ce fac bine. Pentru că Însuşi Domnul zice: „Să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor" (Matei 5, 16). Dar siliţi-vă, zice, să faceţi binele spre slava lui Dumnezeu, şi nu pentru slava proprie, nici ca unii ce iubiţi cu înfocare laudele oamenilor. Pe unii ca aceștia i-a arătat ca fiind şi necredincioşi, zicând: „Cum puteţi să aveţi credinţă, primind slavă de la oameni şi slava de la Dumnezeu singur nu o căutaţi?" (Ioan 5, 44). Dar şi Apostolul nu ne cere el grijă la toate, până şi la mâncare şi băutură; nu ne porunceşte ca toate să le facem spre slava lui Dumnezeu? Căci zice: „Fie de mâncaţi, fie de beţi, fie de faceţi altceva, spre slava lui Dumnezeu faceţi" (1 Cor.

---

drumul numai apelor curate ale vieţii, ca dintr-un izvor bun de băut". Atât Sf. Grigorie, cât şi Simeon (respectiv Macarie) recunosc o existenţă a posibilităţii virtuţii şi păcatului dincolo de conştiinţă.

[44] Aici se precizează că în om a rămas numai putinţa de rodire a „seminţelor" păcatului, nu păcatul însuşi. Apoi că prezenţa duhului rău în om e totuşi exterioară sufletului, întrucât sufletul poate să nu aibă comuniune cu el. Că sufletul nu poate să aibă două feluri de voiri în acelaşi timp e iarăşi o precizare a lui Macarie.

[45] Substantivul „suflet" e de genul feminin în greceşte.

10, 31). Iar dumnezeiescul Ioan, punând pe acelaşi plan ura cu uciderea, zice: „Cel ce urăşte pe fratele său ucigaş de oameni este” (1 Ioan 3, 15).

6. „Iubirea toate le suferă, toate le rabdă, iubirea niciodată nu cade” (1 Cor. 13, 7-8). „Niciodată nu cade” înseamnă că cei ce au dobândit darurile amintite, dar încă nu s-au învrednicit, prin iubirea cea mai deplină şi mai curată a Duhului, de libertatea desăvârşită de patimi, încă nu au ajuns la siguranţă, ci sunt încă în primejdie şi în luptă şi în frică din pricina duhului răutăţii. Această măsură, nemaifiind supusă căderii, nici patimii, a arătat-o ca fiind de aşa fel, că chiar limbile îngerilor şi prorocia şi cunoştinţa toată şi harismele vindecărilor sunt nimic în comparaţie cu ea[46].

7. Pentru aceasta a arătat ţinta desăvârşirii, ca fiecare, cunoscându-se pe sine sărac de o astfel de bogăţie, să se silească printr-un duh fierbinte şi încordat spre bunul cel din urmă şi să alerge astfel pe drumul duhovnicesc până ce-l va lua, precum s-a zis: „Aşa să alergaţi, ca să-l luaţi” (1 Cor. 9, 24).

8. A se lepăda de sine socoteşte că înseamnă aceasta: A se preda pentru totdeauna frăţiei şi a nu mai asculta deloc de voia proprie, nici a mai fi domn peste ceva, afară de haine. Aceasta, pentru ca, fiind dezlegat de toate, să se ţină cu bucurie numai de cele poruncite lui, socotind pe toţi fraţii şi mai ales pe întâi-stătători şi pe cei ce au luat poverile mănăstirii, ca domni şi stăpâni, pentru Hristos, ascultând pe Hristos care zice: „Cel ce voieşte între voi să fie întâiul şi cel mai mare, să fie cel din urmă dintre toţi şi slujitori şi rob tuturor” (Matei 20, 26-27), nemaiagonisindu-şi nici cinste, nici laudă de la fraţi, pentru slujirea sau vieţuirea sa. Căci zice: „Slujiţi cu toată bunăvoinţa, nu cu o slujire pentru ochi, ca cei ce caută să placă oamenilor” (Efes. 6, 6-7; Col. 3, 22). Ci să se socotească pe sine dator întotdeauna cu slujirea fraţilor întru iubire şi simplitate.

9. Întâi-stătătorii frăţiei, care împlinesc lucrurile cele mari, trebuie să lupte prin smerită cugetare împotriva uneltirilor contrare ale răutăţii, ca nu cumva stăpânind asupra fraţilor supuşi, prin patima mândriei, în loc de câştigul cel mai mare, să-şi pricinuiască loruşi pagubă. Ci, predându-se mai degrabă frăţiei, spre a-i sluji pentru Dumnezeu, trupeşte şi sufleteşte, să poarte grijă de ei ca nişte părinţi iubitori şi să-i îngrijească totdeauna ca pe nişte copii ai lui Dumnezeu. La arătare să nu lepede datoria de întâi-stătători, ca, de pildă,

---

[46] Corespunde cu *De Instit. christ.* (P.G. XLVI, 296 AC). S-ar părea că se accentuează prea hotărât „siguranţa” şi libertatea de primejdia căderii în care se află cel ajuns la treapta iubirii. Aceasta încă s-a socotit de Hausherr idee masaliană. Dar ideea aceasta e afirmată în fond şi de Sf. Grigorie de Nyssa. Căci şi el spune că până ce omul „nu s-a eliberat în chip total (curat) de patimile ce-l tulburau înainte ... se află în temerea căderii, neavând iubirea care-l sprijină şi-l întăreşte (βεβεούσαν) în starea virtuţii. Deci, aşteptând iubirea, stăruie, luptând cu toată patima, până vei ajunge la ţinta dreptei credinţe” (P.G. XLVI, 296 B), care am văzut că e eliberarea de patimi.

pe aceea de a porunci sau de a sfătui pe cei mai încercaţi, sau de a pedepsi pe vreunul, sau de a mustra unde trebuie şi de a mângâia unde trebuie, ca nu cumva, pe motiv de smerenie sau de blândeţe, să ajungă mănăstirile în neorânduială, nemaipăstrând rânduiala deosebirii între întâi-stătători şi supuşi. Dar în ascunsul minţii să se socotească pe ei ca nişte robi nevrednici ai tuturor fraţilor şi ca nişte pedagogi buni, cărora li s-au încredinţat copiii Stăpânului, şi de aceea să se străduiască a pregăti cu toată bunăvoinţa şi cu frica lui Dumnezeu pe fiecare dintre fraţi spre tot lucrul bun, neuitând că li s-a pus deoparte la Dumnezeu o mare şi nejefuită plată pentru osteneala aceasta.

10. Precum cei ce au primit slujba de pedagogi ai tinerilor, chiar dacă aceştia sunt stăpânii lor, nu se feresc, când interesul educării şi al bunei cuviinţe a moravurilor o cere, să le dea, cu multă bunăvoinţă, şi câte o bătaie, aşa şi întâi-stătătorii trebuie să pedepsească pe fraţii care au lipsă de vreo certare, nu cu patima mâniei şi a dispreţului, nici pentru a se răzbuna pe ei ci, cu blândă bunătate şi în scopul folosului duhovnicesc, să facă totul pentru îndreptarea lor.

11. Tot cel ce voieşte, zice, să primească întipărirea unor astfel de moravuri, să urmărească înainte de toate şi întotdeauna frica lui Dumnezeu şi sfânta iubire, care e cea dintâi şi cea mai mare poruncă. Şi să o ceară pe aceasta de la Domnul neîncetat, ca să se întipărească în inima lui, şi apoi prin pomenirea neîncetată a lui Dumnezeu să o câştige tot mai mult, înaintând în ea în fiecare zi şi sporind-o prin har. Căci prin stăruinţă şi încordare, prin grijă şi luptă, devenim puternici în a câştiga iubirea cea către Dumnezeu, care ia chip în noi prin harul şi darul lui Hristos. Şi din aceasta se poate uşor împlini a doua poruncă, adică iubirea către aproapele. Căci cele dintâi trebuie puse înaintea celorlalte şi pentru ele trebuie să ne străduim mai mult. Şi aşa, după cele dintâi vor urma cele de-al doilea. Dar dacă cineva nu se sârguieşte pentru porunca aceasta dintâi şi mai mare, adică pentru dragostea către Dumnezeu, care ia fiinţă din dispoziţia noastră lăuntrică şi din conştiinţa cea bună, adăugându-se şi ajutorul dumnezeiesc, ci voieşte să-şi închine numai grija din afară slujirii celei de a doua, îi va fi cu neputinţă să o împlinească pe cea de a doua în chip sănătos şi curat. Căci uneltirea patimii găseşte mintea pustie de amintirea, iubirea şi căutarea lui Dumnezeu, sau face poruncile dumnezeieşti să apară grele şi ostenitoare, aprinzând în suflet cârteli şi supărări şi nemulţumiri împotriva slujirii fraţilor, sau îl face pe om să se îngâmfe, amăgindu-l cu părerea de sine a dreptăţii proprii, şi să se socotească mare şi vrednic de cinste, convingându-l că a împlinit la culme poruncile.

12. Când se va socoti omul pe sine împlinitor desăvârşit al poruncilor, e vădit că păcătuieşte şi greşeşte împotriva poruncii, ca unul ce se judecă pe sine şi nu primeşte pe Cel ce judecă cu adevărat. Căci numai când Duhul lui Dumnezeu va mărturisi împreună cu duhul nostru, după cuvântul lui Pavel (Rom. 8, 16), vom fi cu adevărat vrednici de Hristos şi fii ai lui Dumnezeu, nu

când ne vom îndreptăţi pe noi înşine, prin părerea de sine. „Căci nu cel ce se laudă pe sine este ales, ci pe care Domnul îl laudă” (2 Cor. 10, 18). Deoarece, când omul se află gol de pomenirea şi frica lui Dumnezeu, în chip necesar va iubi slava şi va vâna lauda celor slujiţi. Iar unul ca acesta a fost descoperit ca necredincios de către Domnul, precum s-a arătat mai înainte. Căci zice: „Cum puteţi voi să credeţi, când primiţi slavă unii de la alţii, şi slava cea de la Dumnezeu singur nu o căutaţi?” (Ioan 5, 44).

13. Iubirea[47] faţă de Dumnezeu se dobândeşte, precum s-a zis, prin nevoinţă multă şi prin osteneala minţii în cugetări cuvioase şi prin grija necontenită de toate cele bune, dat fiind că vrăjmaşul împiedică mintea noastră şi nu-i îngăduie să se ridice la dragostea de Dumnezeu[48] prin pomenirea celor bune, ci-i îndulceşte simţirea cu poftele pământeşti[49]. Căci în aceasta stă moartea celui viclean şi, aşa-zicând, spânzurarea lui, că mintea petrece în chip neîmprăştiat în pomenirea lui Dumnezeu. Numai de aici se poate ivi şi simplitatea adevărată, şi blândeţea, smerenia, nevinovăţia, bunătatea şi rugăciunea; şi toată cununa cea frumoasă a virtuţilor îşi primeşte desăvârşirea din unica şi singura şi prima poruncă a iubirii faţă de Dumnezeu. E trebuinţă, aşadar, de nevoinţă multă şi de osteneală ascunsă şi nearătată, de cercetarea gândurilor şi de exercitarea simţurilor slăbite ale sufletului, pentru a deosebi binele şi răul şi a întări şi reînviora prin alipirea sârguincioasă a minţii la Dumnezeu mădularele obosite ale sufletului[50]. Căci mintea noastră lipită astfel pentru totdeauna de Dumnezeu se va face un duh cu Domnul, după cuvântul lui Pavel (1 Cor. 6, 17).

14. Iar această luptă ascunsă, şi această osteneală şi meditaţie, trebuie să o aibă iubitorii de virtute ziua şi noaptea în chip neîncetat, spre toată păzirea poruncii, fie că se roagă sau slujesc, mănâncă sau beau sau fac orice altceva, ca orice lucru bun s-ar face, să se facă spre slava lui Dumnezeu, şi nu spre slava proprie. Şi toate cele cerute de porunci vor fi uşoare şi lesnicioase, uşurându-le iubirea de Dumnezeu şi topind tot ce-i obositor în ele. Căci toată lupta şi

---

[47] αγάπη.

[48] τω θείω ερωτι προσανεχειν.

[49] De aici se vede identitatea cu Diadoh. Duhul rău lucrează asupra minţii prin cele pământeşti, deşi nu e tot aşa de mult în minte ca harul. Vezi Diadoh, *Cuvânt ascetic,* cap. 76 *(Filocalia rom.,* 1, p. 442-443) şi mai ales cap. 83 (p. 449-456), unde la fel se spune că „mintea îşi însuşeşte lucrarea duhurilor rele printr-o simţire foarte fină”.

[50] E de observat deosebirea între minte şi „simţurile slăbite ale sufletului”. Pare a se indica aici partea mai de periferie a sufletului.

Macarie nu are termenul de „simţuri ale sufletului”, dar îl are pe cel de „mădulare slăbite ale sufletului”. Deci, în fond, şi el face deosebire între ele şi minte, care prin stăruinţa ei în pomenirea lui Dumnezeu poate să le tămăduiască. Avem iarăşi o identitate cu Diadoh, după care duhul rău a rămas după Botez în partea mai de periferie a sufletului, nu în minte.

străduinţa vrăjmaşului aceasta este, precum s-a arătat, să atragă mintea de la pomenirea lui Dumnezeu şi de la frica şi iubirea Lui, abătându-l prin îmbieri şi momeli pământeşti de la binele adevărat la cele părute bune.

15. Căci şi Avraam, patriarhul, primind pe preotul lui Dumnezeu, Melchisedec, i-a adus daruri din vârfuri (din pârgă) şi aşa s-a împărtăşit de binecuvântarea lui. Prin acestea Duhul ne ridică la înţelesul mai înalt, că mai întâi trebuie aduse lui Dumnezeu, ca o jertfă sfinţită a arderii de tot, vârfurile şi grăsimile, sau cele dintâi din alcătuirea firii noastre, adică mintea, conştiinţa, puterea iubitoare a sufletului, şi să predăm pomenirii Lui vârfurile şi primele dintre gândurile drepte şi să petrecem neîncetat în dragostea Lui tainică şi mai presus de fire. În felul acesta putem primi creştere şi înaintare zi de zi, ajutaţi de harul dumnezeiesc, iar sarcina dreptăţii poruncilor ni se va părea uşoară, putându-le împlini curat şi fără pată, odată ce Însuşi Domnul le va lucra prin credinţa noastră în El.

16. Cât priveşte întrebarea despre nevoinţa văzută şi care îndeletnicire bună e mai de preţ şi cea dintâi, să ştiţi, iubiţilor, aceasta, că virtuţile se leagă între ele şi se ţin laolaltă ca un lanţ sfânt, fiecare atârnând de cealaltă. Aşa, rugăciunea atârnă de dragoste, dragostea de bucurie, bucuria de blândeţe, blândeţea de smerita cugetare, smerita cugetare de slujire, slujirea de nădejde, nădejdea de credinţă, credinţa de ascultare, ascultarea de simplitate. Dar şi cele potrivnice se leagă una de alta. Aşa, ura de mânie, mânia de mândrie, mândria de slava deşartă, aceasta de necredinţă, necredinţa de învârtoşarea inimii, aceasta de negrijă, negrija de moleşeală, moleşeala de lene, lenea de nerăbdare, nerăbdarea de iubirea de plăcere. Şi aşa toate celelalte părţi ale păcatului se ţin una de alta.

17. Tot binele pe care l-ar face omul, vicleanul voieşte să-l întineze şi să-l spurce prin amestecarea seminţelor sale, de pildă a slavei deşarte, a părerii de sine, a cârtirii, sau a altceva de felul acestora, ca binele să nu se facă numai pentru Dumnezeu, sau binele ce se face să nu se facă din râvnă. Căci s-a scris că Abel a adus jertfă lui Dumnezeu din cele grase şi din cele dintâi născute ale oilor şi Cain de asemenea a adus din rodurile pământului, dar nu din cele de frunte. De aceea Dumnezeu a căutat la jertfele lui Abel, dar la darurile lui Cain n-a luat aminte. De aici învăţăm că se poate ca vreun bine să nu se facă bine, ci, de pildă, fără grijă, sau cu dispreţ, sau pentru altceva, şi nu pentru Dumnezeu. Şi de aceea se întâmplă că nu e bine primit la Dumnezeu.

Despre rugăciune

18. Lucrul de căpetenie al oricărei sârguinţe şi cea mai înaltă dintre fapte este stăruinţa în rugăciune, prin care dobândim şi celelalte virtuţi, Dumnezeu, pe Care-L chemăm, întinzându-ne o mână de ajutor. Căci împărtăşirea de lucrarea tainică şi legătura sufletului cu Dumnezeu întru sfinţenie şi unirea minţii cu Domnul prin dragostea cea negrăită li se întâmplă celor învredniciţi,

în rugăciune[51]. „Dat-ai veselie, zice, în inima mea” (Ps. 4, 7). Şi Domnul Însuşi zice: „Împărăţia cerurilor înăuntrul vostru este” (Luca 17, 21). Dar că Împărăţia este înăuntru ce ar arăta altceva, decât că veselia cerească a Duhului se întipăreşte limpede în sufletele vrednice. Căci sufletele vrednice primesc încă de aici, prin împărtăşirea lucrătoare de Duh, de care vor avea parte sfinţii în Împărăţia lui Hristos, întru lumina veşnică. Aceasta o arată şi dumnezeiescul Apostol zicând: „Cel ce ne mângâie pe noi întru necazul nostru, ca să putem mângâia pe cei ce sunt întru tot necazul cu mângâierea cu care ne mângâiem şi noi de la Dumnezeu” (2 Cor. 1, 4). Acelaşi lucru îl spune Psalmistul: „şi trupul meu s-a veselit de Dumnezeu cel viu” (Ps. 83, 2), sau: „Sufletul meu să se sature ca de seu şi de grăsime” (Ps. 62, 6). Iar locurile de conglăsuiesc cu acestea au acelaşi înţeles şi dezvăluie veselia şi mângâierea lucrătoare a Duhului.

19. Precum lucrul rugăciunii e mai mare decât altele, tot aşa cel ce are dragoste pentru ea are trebuinţă de mai multă osteneală şi grijă, ca să nu fie furat pe nebăgate de seamă de păcat. Căci cei ce se străduiesc după un bine mai mare sunt şi atacaţi de cel-viclean cu o ispită mai mare. De aceea, unul ca acesta are lipsă de mai multă trezvie, ca prin stăruinţa în rugăciune să-i răsară zi de zi mai multe roduri de dragoste, de smerită cugetare, de simplitate, bunătate şi, pe lângă acestea, de dreaptă socoteală, care să-i facă lui însuşi arătată sporirea şi întărirea în cele dumnezeieşti, iar pe alţii să-i îndemne la aceeaşi râvnă.

20. Dumnezeiescul Apostol ne spune: „Rugaţi-vă neîncetat” şi „Stăruiţi în rugăciune” (1 Tes. 5, 17; Col. 4, 2). Iar cuvântul Domnului ne învaţă acelaşi lucru zicând: „Cu cât mai mult va face Dumnezeu dreptate celor ce strigă către El ziua şi noaptea” (Luca 18, 7) şi: „Privegheaţi şi vă rugati” (Matei 26, 41). Drept aceea, trebuie să ne rugăm pururea şi să nu slăbim (Luca 18, 1). Precum cel ce stăruie în rugăciune şi-a ales lucrul cel mai de căpetenie, aşa acela trebuie să ia asupra sa o luptă mare şi o încordare neslăbită, deoarece multe piedici din partea păcatului are să întâmpine stăruind în rugăciune: somn, trândăvie, îngreunarea trupului, abaterea gândurilor, nestatornicia minţii, moleşeala şi celelalte iscodiri ale păcatului; apoi necazuri, năvălirile duhurilor rele înseşi, care ne războiesc cu mânie, ni se împotrivesc şi se ridică împotriva sufletului care caută neîncetat, cu adevărat, să se apropie de Dumnezeu.

21. Cel ce se sârguieşte cu rugăciunea trebuie să se îmbărbăteze prin toată silinţa, trezvia, răbdarea şi lupta sufletului şi osteneala trupului. Să nu slăbească şi să nu cedeze gândurilor care-l abat, sau somnului mult, sau trândăviei, sau moleşelii, sau tulburării şi să nu se folosească de cuvinte zgomotoase şi necuviincioase, nici să-şi împrăştie cugetarea prin altele de felul acesta, mulţumindu-se numai cu dovada că stăruie în starea în picioare şi în plecarea genunchilor, dar mintea având-o rătăcind departe de la toate acestea.

---

[51] *Omilia XL,* 2 (P.G. 764 B).

Căci împotrivindu-se în fapt gândurilor de prisos şi cercându-le pe toate şi dorind pururea pe Domnul, de nu se va fi pregătit pentru trezvia cu osârdie, nimic nu o poate împiedica să fie amăgită în ascuns, în tot felul, de păcat, sau să se înalţe faţă de cei ce nu pot încă stărui în rugăciune şi, prin asemenea uneltiri ale păcatului, să strice lucrarea cea bună şi să o dea pe mâna dracului celui viclean.

22. Dacă nu împodobesc rugăciunea noastră smerita cugetare, simplitatea şi bunătatea, rugăciunea aceasta, sau mai bine-zis părută rugăciune, prea puţin ne poate folosi. Şi nu spunem aceasta numai despre rugăciune, ci şi despre orice osteneală şi strădanie, a fecioriei, a postului, a privegherii, a cântării, a slujirii, şi a oricărei lucrări săvârşite de dragul virtuţii. Dacă nu vedem în noi rodurile dragostei, ale păcii, bucuriei, simplităţii, smeritei cugetări, blândeţii, nevinovăţiei, credinţei, îndelungii-răbdări şi cugetul prietenos, răbdăm ostenelile fără de niciun folos. Căci ostenelile primim să le răbdăm pentru folosul rodurilor. Deci dacă nu se află în noi rodurile dragostei, fără îndoială că e de prisos lucrarea.

Unii ca aceştia nu se deosebesc întru nimic de fecioarele cele nebune, care, pentru că nu au avut în inimi untdelemnul duhovnicesc, care este lucrarea virtuţilor amintite, prin Duhul, au fost numite nebune şi au fost lăsate în chip jalnic afară de cămara de nuntă a împăratului, neprimind nimic pentru osteneala fecioriei. Căci precum în lucrarea viei toată străduinţa şi osteneala se fac pentru nădejdea rodurilor, iar dacă rodurile nu se arată, se dovedeşte deşartă toată lucrarea, aşa, dacă nu vedem în noi rodurile dragostei, ale păcii, ale bucuriei şi ale celorlalte câte le-a numărat Apostolul, prin lucrarea Duhului, şi dacă aceasta n-o putem mărturisi prin toată încredinţarea şi simţirea duhovnicească, osteneala fecioriei, a rugăciunii, a psalmodierii, a postului, a privegherii se arată de prisos. Căci aceste osteneli şi străduinţe ale sufletului şi ale trupului trebuie săvârşite, cum am spus, pentru nădejdea rodurilor duhovniceşti. Iar arătarea rodului în virtuţi este o bucurie duhovnicească, împreunată cu plăcerea nestricăcioasă în inimile credincioase şi smerite, fiind lucrată în chip tainic de Duhul. Deci ostenelile şi străduinţele să se socotească ceea ce sunt, adică osteneli şi străduinţe, iar roadele, roade. Dacă însă cineva, din lipsa cunoştinţei, va socoti că lucrarea şi osteneala sa sunt roduri ale Duhului, să afle că se amăgeşte şi se înşală, şi fiindcă socoteşte astfel, se lipseşte de roadele cu adevărat mari ale Duhului[52].

---

[52] E de reţinut această deosebire clară între virtuţi, operă a omului, şi roadele duhovniceşti, operă a Duhului. Dar roadele sunt scoase de Duhul din virtuţi. Virtuţile sunt rodul ostenelilor duhovniceşti, sau florile din care ies roadele, dar prin Duhul. De fapt ceea ce numeşte autorul aici virtuţi sunt virtuţile trupeşti, iar ceea ce numeşte roade ale Duhului sunt virtuţi sufleteşti. Cele din urmă însă nu se mai pot dobândi atât de mult prin voinţa omului, ci lucrarea Duhului are un rol cu mult mai mare. El însuşi

23. Precum cel ce s-a predat pe sine cu totul păcatului lucrează patimile de ocară contrare firii, adică neînfrânarea, curvia, lăcomia, ura, viclenia, şi celelalte fapte ale răutăţii, cu bucurie şi plăcere, ca şi când ar fi fireşti, aşa cel ce este cu adevărat şi cu desăvârşire creştin urmăreşte toate virtuţile şi toate rodurile Duhului cele mai presus de fire, dragostea, pacea, răbdarea, credinţa, smerenia, şi tot neamul de aur al virtuţilor, cu bucurie multă şi cu plăcere duhovnicească, uşor şi fără osteneală, ca şi când ar fi fireşti. Acesta nu mai luptă cu patimile răutăţii, ca unul ce a fost izbăvit cu desăvârşire de Domnul şi a primit în inimă de la Duhul cel bun pacea şi bucuria desăvârşită a lui Hristos. Acesta este cel ce „s-a lipit de Domnul şi s-a făcut un duh cu El” (1 Cor. 6, 17).

24. Cei ce nu pot însă să se predea desăvârşit lucrării rugăciunii, pentru pruncia lor, trebuie să primească slujirea fraţilor cu evlavie şi credinţă şi cu frica lui Dumnezeu, ca unii ce slujesc poruncii lui Dumnezeu şi unui lucru duhovnicesc, dar nu ca unii ce aşteaptă plata de la oameni, sau cinste şi mulţumire. Să nu dea loc câtuşi de puţin cârtelii sau mândriei sau negrijii şi moleşelii, ca să nu-şi întineze şi să nu-şi strice acest lucru bun, ci mai vârtos, prin evlavie, frică şi bucurie, să-l facă bine primit la Dumnezeu.

25. Domnul S-a pogorât, din milostivirea dumnezeiască faţă de noi, cu atâta iubire de oameni şi bunătate până la oameni, încât se îngrijeşte să nu treacă cu vederea plata niciunei fapte bune, ci, de la cele mai mici până la cele mai mari virtuţi, pe toate le preţuieşte, ca nici măcar pentru un pahar cu apă rece să nu fie cineva lipsit de răsplată. Căci a zis: „Cel ce va da chiar şi un pahar cu apă rece, dar în nume de ucenic, amin zic vouă că nu-şi va pierde plata sa” (Matei 10, 42); şi iarăşi: „întrucât aţi făcut unuia dintre aceştia, Mie aţi făcut” (Matei 25, 40). Numai ceea ce se face să se facă pentru Dumnezeu, şi nu pentru slava omenească. Căci a adăugat: „dar în nume de ucenic”, adică cu frică şi cu dragoste de Hristos. Căci celor ce fac binele pentru arătare, Domnul le spune, mustrându-i şi întărind cuvântul ca o hotărâre sigură: „Amin, amin, zic vouă, că îşi iau plata lor” (Matei 6, 2).

26. Înainte de toate, să fie puse în tot felul ca temelie, în obştea frăţească: simplitatea, nevinovăţia, dragostea întreolaltă, bucuria şi smerenia, ca nu cumva înălţându-ne sau cârtind unii împotriva altora să ne dovedim osteneala fără folos. Nici cel ce stăruie neîncetat în rugăciune să nu se înalţe faţă de cel ce nu poate face aşa, nici cel ce s-a închinat pe sine slujirii să nu murmure asupra celui ce se îndeletniceşte cu rugăciunea. De se vor purta cu o astfel de simplitate şi dragoste întreolaltă, prisosul celor ce stăruie în rugăciune va împlini lipsa celor ce slujesc. Şi prisosul celor din urmă va împlini lipsa celor ce se îndeletnicesc cu rugăciunile[53]. Şi aşa egalitatea va fi păstrată, după cuvântul:

în alte părţi (de pildă, cap. 13) numeşte aceste roade ale Duhului virtuţi, în care osteneala are un mare rol.

[53] Cap. XXVI, 27, aproximativ după *Omilia III,* 1-3 (P.G. 468-469).

„Celui ce are mult nu i-a prisosit şi celui ce are puţin nu i-a lipsit” (Ieş. 16, 18).

27. Voia lui Dumnezeu se face precum în cer aşa şi pe pământ, atunci când, precum s-a spus, nu ne mândrim unii asupra altora; când suntem uniţi întreolaltă nu numai fără pizmă, ci şi cu simplitate, întru împărtăşirea de dragoste, de pace şi de bucurie, socotind, cum se cuvine, înaintarea aproapelui ca a noastră şi rămânerea în urmă a aceluia ca o pagubă a noastră.

28. Cel trândav la rugăciune şi moale şi nepăsător în slujirea fraţilor şi în orice alt lucru ce se face pentru Dumnezeu e numit de Apostol pe faţă „leneş” şi hotărât că e nevrednic chiar şi de plâns, căci zice: „Iar cel ce nu lucrează (leneşul) nici să nu mănânce” (2 Tes. 3, 10); iar în altă parte: „Pe cei leneşi şi Dumnezeu îi urăşte”, sau: „Leneşul nu poate să fie nici credincios”, iar înţelepciunea zice: „Lenea a învăţat pe om multă răutate” (Înţ. Sir. 33, 33). Deci fiecare să-şi rodească lucrul său după Dumnezeu, oricare ar fi el, şi să împlinească cu sârguinţă măcar una dintre bunătăţi, ca nu cumva aflându-se cu totul fără rod, să nu se facă părtaş de bunătăţile veşnice.

29. Către cei ce zic că este cu neputinţă să se ajungă la desăvârşire şi la izbăvirea de patimi sau să se dobândească odată pentru totdeauna împărtăşirea şi plinirea Duhului celui bun, e de lipsă, zice, să aducem mărturie din dumnezeieştile Scripturi şi să arătăm că nu ştiu bine, că vorbesc mincinos şi greşit. „Fiţi desăvârşiţi, zice Domnul, precum Tatăl vostru cel ceresc desăvârşit este” (Matei 5, 48), arătând prin aceasta curăţia deplină. Sau: „Vreau ca unde sunt Eu şi aceştia să fie, ca să vadă slava Mea” (Ioan 17, 24). Aceasta le-a spus Acela care a zis: „Cerul şi pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece” (Matei 24, 35). Iar cele spuse de Apostol: „ca să înfăţişăm pe tot omul desăvârşit în Hristos” (Col. 1, 28), sau: „Până ce vom ajunge toţi la unirea credinţei şi a cunoştinţei Fiului lui Dumnezeu, la bărbatul desăvârşit, la măsura vârstei plinirii lui Hristos” (Efes. 4, 13), au acelaşi înţeles. Astfel, cei ce tind spre desăvârşire fac două lucruri bune purtând lupta încordată şi neîncetată: urmăresc prin nădejde capătul din urmă al măsurii şi al urcuşului, şi nu se lasă prinşi de trufie, ci cugetă cu smerenie şi se socotesc pe ei mici, deoarece n-au apucat încă desăvârşirea.

30. Iar cei ce spun aceasta, zice, pricinuiesc cea mai mare vătămare a sufletului, în trei chipuri: întâi, fiindcă se arată necrezând Scripturilor insuflate ale lui Dumnezeu; al doilea, fiindcă neînsuşindu-şi taina cea mai mare şi mai desăvârşită a creştinismului şi netinzând să ajungă la ea, nu pot să aibă osteneală şi sârguinţă şi foame şi sete pentru dreptate, ci siguri pe înfăţişările şi pe purtările şi pe puţinele isprăvi din afară, se lipsesc de fericita nădejde, de desăvârşire şi de curăţirea deplină de patimi; al treilea, fiindcă socotind că au ajuns la capăt prin dobândirea unor puţine virtuţi şi nesilindu-se spre desăvârşire, nu numai că nu pot avea smerenie, sărăcie şi zdrobirea inimii, ci îndreptăţindu-se pe ei înşişi ca unii ce au ajuns, nu primesc o sporire şi o creştere în fiecare zi.

31. Pe cei ce socotesc cu neputinţă, zice, ajungerea la această stare, venită oamenilor prin Duhul, care este zidirea cea nouă a inimilor curate, Apostolul îi arată deschis asemănându-se cu cei ce, din pricina necredinţei, nu s-au învrednicit să intre în pământul făgăduinţei şi de aceea le-au rămas oasele în pustie. Căci ceea ce este acolo pământul făgăduinţei la arătare, aceea este aici izbăvirea de patimi în ascuns. Aceasta şi Apostolul a arătat-o ca ţinta oricărei porunci. Şi de fapt aceasta este adevăratul pământ al făgăduinţei şi pentru ea s-au petrecut toate acelea, ca preînchipuiri. Pentru aceasta şi dumnezeiescul Pavel, voind să întărească pe ucenici, ca să nu i se întâmple cuiva să fie prins de cugetul necredinţei, zice: „Vedeţi, fraţii mei, să nu fie în careva din voi inima vicleană a necredinţei, depărtându-vă de la Dumnezeul cel viu" (Evr. 3, 12). Cuvântul „depărtare" nu l-a pus cu înţelesul de tăgăduire a lui Dumnezeu, ci de depărtarea de la făgăduinţele Lui. Arătând înţelesul preînchipuirilor iudaice şi comparându-le cu adevărul, adaugă zicând: „Căci unii, făcându-se neascultători, L-au întărâtat, dar nu toţi care au ieşit din Egipt cu Moise. Şi împotriva cărora a ţinut mânie timp de patruzeci de ani? Oare nu împotriva celor ce au păcătuit, ale căror oase au căzut în pustie? Şi cărora li s-a jurat că nu vor intra în odihna Sa, dacă nu celor ce au fost neascultători? Vedem, dar, că nu au putut intra din pricina necredinţei" (Evr. 3, 16-19). Şi adaugă: „Drept aceea, să ne temem ca nu cumva, lăsându-ni-se făgăduiala de a intra în odihna Lui, să se dovedească vreunul dintre voi că s-a lipsit de ea. Pentru că şi nouă ni s-a binevestit, ca şi acelora. Dar acelora cuvântul propovăduirii auzit nu le-a folosit, deoarece nu s-a unit cu credinţa celor ce au auzit. Căci intrăm în odihnă cei ce am crezut" (Evr. 4, 1-3). Şi după puţin adaugă iarăşi: „Să ne sârguim deci să intrăm în acea odihnă, ca să nu cadă cineva în aceeaşi pildă a neascultării" (Evr. 4, 11). Care este însă adevărata odihnă a creştinilor, dacă nu izbăvirea de patimi şi sălăşluirea cea mai deplină şi mai vădită a Duhului celui bun în inima curată? De aceea, ridicându-i pe ei la credinţă, zice iarăşi: „Să ne apropiem, deci, cu inimă curată, întru adeverirea credinţei, curăţându-ne inimile de cugetul cel rău" (Evr. 10, 22). Şi iarăşi: „Cu cât mai mult nu va curăţa sângele lui Hristos cugetul nostru de faptele moarte, ca să slujim lui Dumnezeu cel viu şi adevărat?" (Evr. 9, 14). Deci se cade, pentru bunătatea nemăsurată făgăduită de Dumnezeu oamenilor prin aceste cuvinte, să ne mărturisim ca nişte slugi recunoscătoare şi să socotim adevărate şi sigure cele făgăduite, ca, chiar dacă din pricina stricăciunii şi slăbiciunii voii noastre nu ne predăm odată pentru totdeauna Celui ce ne-a făcut pe noi, nici n-am atins măsurile mari şi desăvârşite ale virtuţii, să putem dobândi, cu toate acestea, vreo milă oarecare pentru dreptatea şi nevicleşugul cugetului şi pentru credinţa sănătoasă.

32. Lucrarea rugăciunii şi a cuvântului săvârşită cum se cuvine e mai presus de orice virtute şi poruncă. Martor pentru aceasta este Însuşi Domnul. Căci intrând în casa Martei şi a Măriei, şi Marta îndeletnicindu-se cu slujirea,

iar Maria, șezând la picioarele Lui și împărtășindu-se de mierea graiului Său dumnezeiesc, fiind mustrată de sora ei că nu lucrează împreună cu ea, ci stă lângă El, Acesta, punând lucrul de căpetenie înaintea celui de al doilea, zice către aceea: „Marto, Marto, te grijești și spre multe te silești, dar un lucru trebuie. Iar Maria partea cea bună și-a ales, care nu se va lua de la dânsa" (Luca 10, 41-42). Iar aceasta a zis-o, precum am spus, nu pentru a lepăda lucrarea slujirii, ci pentru a pune ceea ce e mai mare înaintea a ceea ce e mai mic. Căci cum ar fi gândit una ca aceasta El, Care Însuși a săvârșit această lucrare și a spălat picioarele ucenicilor? Atât de departe a fost de a împiedica slujirea, încât le poruncește ucenicilor să facă și ei la fel unii altora. Dar și pe Apostolii înșiși îi vei afla punând mai presus lucrul mai mare al rugăciunii și al cuvântului, după ce s-au ostenit mai înainte cu slujirea la mese. „Nu e drept, zic, ca lăsând cuvântul lui Dumnezeu, să slujim meselor. Alegând bărbați plini de Duh Sfânt, să-i rânduim pentru slujirea aceasta, iar noi să stăruim în slujirea cuvântului și în rugăciune" (Fapte 8, 2-4). Vezi cum au pus mai presus cele dintâi decât cele de al doilea, cu toate că știau că amândouă sunt odraslele unei singure rădăcini bune?

Despre răbdare și discernământ (dreapta socoteală)

33. Cei ce vor să asculte de cuvântul lui Dumnezeu și produc rod bun sunt însoțiți de aceste semne: suspinul, tânguirea, tristețea, liniștirea, plecarea capului, rugăciunea, tăcerea, stăruința, plânsul, durerea, osteneala inimii pentru evlavie. Iar faptele lor sunt: privegherea, postul, înfrânarea, blândețea, îndelunga-răbdare, rugăciunea neîncetată, meditarea dumnezeieștilor Scripturi, credința, smerenia, iubirea de frați, supunerea, osteneala, greaua-pătimire, dragostea, bunătatea, cuviința și toată lumina care este Domnul. Iar semnele celor ce nu dau rodul vieții sunt acestea: trândăvia, semeția, privirea împrejur, neatenția, cârtirea, tulburarea minții. Iar faptele: săturarea pântecelui, mânia, iuțimea, bârfirea, mândria, vorbirea fără rost, necredința, nestatornicia, uitarea, neorânduiala, câștigurile urâte, iubirea de arginți, cearta, disprețul, flecăreala, râsul fără rost, bunul plac și tot întunericul care este satana.

34. Printr-o iconomie dumnezeiască, cel-viclean n-a fost trimis îndată la gheena sortită lui, ci a fost lăsat dezlegat pentru probarea și cercarea omului și a voii lui slobode, ca chiar fără voie să-i facă pe sfinți și mai cercați și mai drepți prin răbdare și să le fie pricină de și mai mare slavă; iar sieși să-și facă osânda și mai îndreptățită prin răul pe care-l face cu voia și prin iscodirile lui împotriva sfinților; și ca, precum zice dumnezeiescul Apostol, păcatul păcătoșilor să se facă peste măsură de mare (Rom. 7, 13).

35. Amăgind vrăjmașul pe Adam, și prin aceasta făcându-se domn peste el, a răpit de la el stăpânirea și s-a făcut stăpânitor al veacului acestuia. Căpetenie a veacului acestuia și stăpânitor al celor văzute a fost la început omul, fiind rânduit la aceasta de către Domnul. Căci nici focul nu putea ceva

împotriva lui, nici apa să-l înece, nici fiara nu-l vătăma, nici otrava nu-și producea efectul asupra lui. Dar odată ce s-a supus amăgirii, a predat stăpânirea amăgitorului. Din această pricină, vrăjitorii și descântătorii se vădesc, cu îngăduința lui Dumnezeu, printr-o lucrare potrivnică, făcători de lucruri minunate. Ei stăpânesc otrăvurile și cutează împotriva focului și apelor, cum arată cei din jurul lui Iannes și Iambres, ce s-au împotrivit lui Moise, și Simon, ce s-a împotrivit corifeului Petru.

36. Socotesc, zice, că slava dinainte a lui Adam, strălucind la fel pe fața lui Moise, rănea puternic pe vrăjmașul care o privea. Prin aceasta se dovedea că i s-a desființat împărăția. Nimic nu ne împiedică să aducem și cuvântul Apostolului spre dovedirea acesteia: „A împărățit moartea de la Adam până la Moise și peste cei ce n-au păcătuit" (Rom. 5, 14). Căci mie mi se pare că fața slăvită a lui Moise restatornicește chipul și înfățișarea primului om, zidit de mâinile lui Dumnezeu. Pe acesta văzându-l atunci moartea, adică diavolul, pricinuitorul morții, bănuiește că va cădea din împărăție, iar când îl vede la Domnul, știe că pătimește aceasta cu adevărat. Prin urmare, această slavă creștinii nemincinoși o îmbracă de aici. Și prin aceasta ei surpă dinăuntru moartea sau patimile de ocară, care nu pot să mai lucreze, deoarece slava Duhului strălucește în sufletele lor întru toată simțirea și încredințarea; iar la înviere, moartea va fi surpată cu desăvârșire[54].

37. Vrăjmașul amăgind pe Adam prin femeie, ca prin cineva asemenea lui, a făcut să i se ia slava ce-l învăluia. Și așa s-a aflat gol și și-a văzut urâțenia lui, pe care mai înainte nu o vedea, întrucât cugetul lui se desfăta cu frumusețile cerești. De fapt, după cădere cugetările lui s-au făcut pământești și tindeau în jos. Iar cugetul lui simplu și bun s-a amestecat cu cugetul trupesc al păcatului[55]. Cât privește închiderea Raiului și porunca dată Heruvimului, ca să-i oprească intrarea, credem că s-au întâmplat în lumea văzută, precum s-a zis. Dar aceasta se află și în fiecare suflet, întru ascuns. Căci în jurul inimii rotește acoperământul întunericului, adică focul duhului lumesc, care nu lasă nici mintea să se întâlnească cu Dumnezeu, nici sufletul să se roage, sau să creadă, sau să iubească pe Domnul după voia sa. Toate acestea îi învață experiența pe cei ce s-au încredințat pe ei cu adevărat Domnului, prin stăruința rugăciunii și prin pornirea întinsă împotriva celui ce-i războiește[56].

38. Stăpânitorul lumii acesteia le este celor prunci cu duhul toiag de povățuire și bici care bate. Prin aceasta, precum s-a mai spus și înainte, lor le pricinuiește slavă mare și cinste tot mai multă prin necazuri și ispite, căci din acestea iau prilejul de a se face desăvârșiți, iar sieși își gătește o mai mare și

---

[54] *Omilia II,* I, 4, 5.

[55] Amestecul acesta al binelui cu răul după cădere e o învățătură proprie Sf. Grigorie de Nyssa.

[56] *Omilia II*, I.

mai grea osândă. Peste tot, prin el se împlineşte o mare iconomie. Cum s-a zis undeva, răul ajută binelui printr-o intenţie care nu vrea binele. Căci sufletelor bune şi cu o voinţă bună şi cele ce par de întristare li se sfârşesc în bine, precum zice Apostolul: „Celor ce iubesc pe Dumnezeu, toate li se lucrează spre bine” (Rom. 8, 28).

39. Toiagul acesta de povăţuire li s-a lăsat pentru aceea ca prin el să se facă ceea ce se face cu vasele care sunt arse în cuptor de foc ca să devină şi mai tari, iar cele slabe să fie vădite sfărâmicioase, nerăbdând arderea focului. Dar acesta, fiind rob şi făptură a Domnului, nu ispiteşte cât socoteşte el şi nici nu aduce atâtea necazuri câte voieşte, ci atât cât încuviinţează Domnul prin îngăduinţă. Căci El ştiind ale tuturor cu de-amănuntul, câtă putere are fiecare, atâta încercare îi şi lasă să sufere, cum socoteşte şi Apostolul, care zice: „Credincios e Dumnezeu care nu vă va lăsa pe voi să fiţi ispitiţi peste ceea ce puteţi, ci va face împreună cu ispita şi sfârşitul, ca să puteţi răbda” (1 Cor. 10, 13).

40. Cel ce cere şi bate, după cuvântul Domnului (Matei 7, 7-8), şi se roagă până la sfârşit, primeşte cererile[57]. Numai să aibă îndrăzneală acesta să ceară fără încetare cu mintea şi cu gura şi să stăruie la Dumnezeu cu slujire trupească fără slăbire, neîmpletit cu lucrurile lumeşti, nici îndulcit cu patimile păcatului. Căci nemincinos este Cel ce a zis: „Tot ce veţi cere de la Mine în rugăciune, veţi lua” (Matei 21, 22). Iar cei ce zic că chiar de-ar face cineva toate cele poruncite, poate rămâne fără să primească harul în viaţa aceasta şi deci să nu folosească nimic, ştiu şi grăiesc rău şi nepotrivit cu dumnezeieştile Scripturi. Căci nu este nedreptate la Dumnezeu, ca, împlinindu-ne noi datoriile noastre, El să şi le nesocotească pe ale Sale. Numai aceasta să-ţi fie în grijă, ca să te afli atunci când sufletul se desface de ticălosul acesta de trup, luptând, sârguindu-te, aşteptând făgăduinţa, stăruind, crezând, cerând cu dreaptă socoteală. Şi eu îţi zic ţie, şi să crezi aceasta, că vei pleca cu bucurie şi vei avea îndrăznire şi te vei arăta vrednic de Împărăţie. Căci unul ca acesta e în legătură (comuniune) cu Dumnezeu încă de aici, în chip subţire, adică prin credinţă şi râvnă. Căci precum „cel ce priveşte la femeie ca să o poftească, a şi preacurvit cu ea în inima sa” (Matei 5, 28), chiar dacă nu s-a întinat cu trupul, fiind socotit totuşi ca unul ce a curvit, aşa cel ce a alungat din inimă cele rele şi s-a lipit de Domnul prin dor şi căutare, adică prin stăruinţă şi dragoste de Dumnezeu, comunică de pe acum cu Dumnezeu şi are îndată ca mare dar de la Dumnezeu stăruirea în rugăciune şi în sârguinţa şi în petrecerea bună şi iubitoare de virtute. Căci dacă dăruirea unui pahar de apă nu rămâne fără plată, cu cât mai mult nu le va da Dumnezeu ceea ce le-a făgăduit celor ce stau lipiţi de El ziua şi noaptea rugându-se?

41. Sunt unii care întreabă nedumeriţi: Ce este dacă îmi vine o zi în care

[57] Ideea generală în *Omilia XXXI,* 4.

urăsc pe fratele sau îmi dau seama şi de alte lucruri care mi se întâmplă să le păţesc fără voie? Către aceştia trebuie spus că toată lupta şi sârguinţa omului trebuie să fie pentru a se împotrivi totdeauna celui-rău şi gândurilor rele. Dar este cu neputinţă ca acolo unde se află întunericul patimilor şi moartea, adică cugetul trupesc, să nu-şi arate şi păcatul vreun rod al său, fie în ascuns, fie la arătare. Căci precum aflându-se oarecare rană în trup, e cu neputinţă, până nu se vindecă desăvârşit, să nu mustească puţină zeamă sau să nu se umfle, chiar dacă e îngrijită şi se face totul pentru tămăduirea ei, iar dacă e neîngrijită aduce înveninare, ba uneori şi moartea întregului trup, în acelaşi fel şi patimile sufletului, chiar dacă omul se sârguieşte să se izbăvească de ele, totuşi înăuntru continuă să mocnească. Dar stăruind omul în grijă, prin harul şi prin împreuna-lucrare a lui Hristos, primeşte vindecarea desăvârşită. Căci este o oarecare pată ascunsă şi o rămăşiţă de întuneric a patimilor, care, pe lângă toată firea cea curată a omului, s-a strecurat în toată omenitatea. Şi aceasta tulbură şi întinează şi trupul, şi sufletul. Dar precum fierul ars şi lovit se curăţă sau aurul amestecat cu aramă şi cu fier se alege numai prin foc, aşa şi sufletul, prin Patimile preacurate ale Mântuitorului, ars şi lovit de Duhul cel bun, se curăţă de toată patima şi de tot păcatul.

42. Precum mai multe candele, deşi ard cu acelaşi untdelemn şi se aprind cu acelaşi foc, nu dau în aceeaşi măsură strălucirea focului, aşa şi darurile, arătându-se din deosebite virtuţi, înfăţişează străluciri deosebite ale Duhului cel bun. Sau precum într-o cetate, fiind mulţi locuitori şi folosindu-se de aceeaşi pâine şi de aceeaşi apă, unii dintre ei sunt bărbaţi, alţii prunci, alţii băieţandri, alţii bătrâni, şi între ei este mare deosebire; sau precum grâul, semănat în una şi aceeaşi ţarină, rodeşte spice deosebite, dar e adunat în aceeaşi arie şi se aşază în acelaşi hambar, aşa socoteşte că va fi la învierea morţilor. Cei ce vor învia vor fi slăviţi şi vor fi cunoscuţi fiecare cu o slavă deosebită, după vrednicia faptelor şi după împărtăşirea de Duhul dumnezeiesc care locuieşte încă de aici în ei. Acesta este înţelesul cuvântului: „Stea de stea se deosebeşte întru slavă” (1 Cor. 15, 41).

43. Dar deşi unele stele sunt mai mici decât altele, însă ele strălucesc cu o singură lumină. Icoana înfăţişată de acest adevăr este vădită. Spre aceasta trebuie să fie toată strădania, ca, născându-se cineva din Duhul Sfânt, să se şteargă de păcatul sălăşluit în el. Căci chiar prin această naştere din Duhul Sfânt are din parte chipul desăvârşirii, desigur în chip şi în mădulare, nu întru putere sau în minte sau în bărbăţie. Căci cel ce a ajuns la bărbatul desăvârşit şi la măsura vârstei leapădă cele ale pruncului. Aceasta este ceea ce zice Apostolul: „Fie limbi, vor înceta, fie prorocii, vor înceta” (1 Cor. 13, 8). Căci precum cel ce a ajuns bărbat nu mai primeşte nici mâncăruri, nici cuvinte ce se potrivesc copilului, ci, supărat, le leapădă ca unul ce s-a ridicat la altă vârstă, aşa cel ce a sporit în desăvârşirea virtuţilor evanghelice pune capăt prin desăvârşire pruncie sale. „Căci când m-am făcut bărbat, am oprit cele ale

pruncului" (1 Cor. 13, 11), zice dumnezeiescul Apostol.

44. Cel născut după Duh este într-un anumit chip, precum am arătat, desăvârşit, precum şi pruncul zicem că este desăvârşit, prin aceea că are toate părţile întregului. Dar Domnul nu dă Duh şi har ca cineva să cadă în păcate. Ci oamenii înşişi îşi pricinuiesc lor rele, nepotrivindu-se harului, şi de aceea fiind cuprinşi de rele. Căci omul poate aluneca şi prin gândurile sale proprii şi fireşti neavând grijă, sau purtându-se cu nepăsare, sau cu închipuire de sine. Ascultă ce zice Pavel: „Ca să nu mă înalţ, datu-mi-s-a mie îmbolditor trupului un înger al satanei" (2 Cor. 12, 17). Vezi că şi cei ce au atins asemenea măsuri sunt lipsiţi de siguranţă? De altfel, de nu va da omul prilej satanei, nu-l va stăpâni pe el cu sila. În afară de aceasta, cel dus cu sila nu se socoteşte că ţine nici de partea lui Hristos, nici a celui potrivnic. Dar cel ce stă lipit până la capăt de harul Duhului, se socoteşte în partea lui Hristos. Iar nefăcând aceasta, chiar dacă s-a născut din Duhul, adică chiar dacă s-a făcut părtaş al Duhului Sfânt, partea lui va fi să umble după voia satanei. Căci fie că Domnul Însuşi, fie că satana l-ar lua pe om cu sila, dacă nu se face el însuşi pricină, nu va cădea nici în gheenă, şi nu va dobândi nici Împărăţia.

45. Iubitorul de virtute trebuie să se îngrijească mult de discernământ, ca să cunoască deosebirea între bine şi rău şi ca să probeze şi să descopere uneltirile felurite ale celui-rău, care înşală de obicei pe mulţi prin năluciri ce par bine întemeiate. Dar paza sigură este oricui de folos. Precum cel ce vrea să aibă o probă despre neprihănirea soţiei sale, vine noaptea la ea ca un străin şi dacă o vede că-l respinge, mai degrabă se bucură că nu se poate apropia şi e fericit de această pază a ei, aşa şi noi, dacă ne vom păzi cu grijă de cercetările duhurilor şi le vom respinge chiar pe cele cereşti pentru cele ce nu sunt cereşti, le vom pricinui mai degrabă bucurie şi ne vor ajuta să ne împărtăşim de şi mai mult har şi ne vom umple de bucurie duhovnicească, dând mărturie chiar din această pricină despre dragostea noastră către Dumnezeu. Deci să nu te predai cu cuget uşor îndrumărilor duhurilor ce vin la tine, chiar dacă sunt înşişi îngerii cereşti, ci rămâi greoi, probând cu cea mai mare grijă acestea. Şi aşa însuşeşte-ţi ceea ce e bun şi leapădă ceea ce e rău, căci în felul acesta vei spori în tine roadele harului, pe care păcatul, chiar dacă ia faţa binelui, nu le va putea da: „Căci ştiu, zice Apostolul, că satana se închipuie şi în înger al luminii, pentru a amăgi" (2 Cor. 11, 14). Dar chiar dacă s-ar îmbrăca în arătări strălucite, nu poate dărui o lucrare bună. Prin aceasta se şi cunoaşte sigur înşelăciunea lui. Căci el nu poate pricinui nici dragostea către Dumnezeu sau către aproapele, nici blândeţe, nici smerenie, nici bucurie, nici pace, nici liniştirea gândurilor, nici ură de lume, nici odihnă duhovnicească, nici dorul celor cereşti; şi nu poate linişti nici patimile, nici plăcerile, lucruri care toate sunt în chip vădit roadele harului. „Căci roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea" (Gal. 5, 20) şi cele următoare. Mai degrabă acela sădeşte îngâmfare şi cuget mândru despre destoinicia şi puterea proprie. Căci din lucrare vei cunoaşte

lumina spirituală ce se află în sufletul tău, dacă e de la Dumnezeu sau de la satana. Dar și sufletului însuși, dacă s-a înrădăcinat în el puterea de discernământ, îndată îi sunt vădite semnele deosebirii, printr-o simțire înțelegătoare. Căci precum oțetul și vinul la vedere sunt una, dar prin simțul gustului gâtlejul deosebește ce este al fiecăruia, așa și sufletul, prin simțirea și lucrarea înțelegătoare, poate judeca și hotărî care sunt darurile Duhului și care nălucirile celui potrivnic.

46. Sufletul trebuie să ia seama și să prevadă cât se poate de bine cu ochii săi, ca să nu fie prins nici măcar într-o cât de mică parte de către puterea contrară. Căci precum o singură parte a unei fiare fiind prinsă în cursă, trebuie să se încovoaie întreagă și cade în mâinile celor ce-o vânează, așa obișnuiește să se întâmple și sufletului de la vrăjmași. Aceasta o spune vădit prorocul zicând: „Cursă au gătit picioarelor mele și au încovoiat sufletul meu” (Ps. 56, 8).

47. Cel ce vrea să intre prin poarta strâmtă în casa celui puternic și să răpească lucrurile lui (Matei 12, 29), trebuie nu să se bucure de un trai bun și de un trup mare, ci să se întărească prin Duhul cel bun, aducându-și aminte de cel ce a zis: „carnea și sângele nu vor moșteni Împărăția lui Dumnezeu” (1 Cor. 15, 50). Dar cum să se împuternicească prin Duhul Sfânt? Să luăm aminte la Apostolul care zice că „înțelepciunea lui Dumnezeu se socotește nebunie la oameni” (1 Cor. 2, 14). Iar prorocul zice: „Am văzut pe Fiul Omului și chipul Lui era fără slavă, nesocotit de toți fiii oamenilor” (Is. 53, 3). Drept aceea, cine vrea să se facă fiul lui Dumnezeu trebuie de asemenea să se smerească mai întâi și să fie socotit nebun și fără cinste; să nu-și întoarcă fața de la scuipări, să nu urmărească slavă, nici frumusețea veacului acestuia și nimic asemănător, să nu aibă unde să-și plece capul, să fie ocărât și disprețuit, socotit de toți ca o priveliște urâtă și ca o lepădătură, războit în ascuns și la arătare, și luptându-se împotrivă cu cugetul. Atunci Însuși Fiul lui Dumnezeu care a zis: „Voi locui și voi umbla întru voi” (Lev. 26, 12), Se va arăta inimii lui. Iar el va lua putere și tărie să lege pe cel puternic și să răpească lucrurile lui și să calce peste aspidă și vasilisc, și peste șerpi și peste balauri (Matei 12, 29; Ps. 90, 13; Luca 10, 19).

48. Nu mică ne este lupta care ne așteaptă ca să sfâșiem moartea. Domnul zice: „Împărăția lui Dumnezeu înăuntrul vostru este” (Luca 17, 21). Dar în oarecare fel înăuntrul nostru este și cel ce ne războiește și ne ia în prinsoare[58]. Drept aceea, să nu slăbească nici sufletul până ce nu-l va omorî pe cel ce-l ține în prinsoare. Și atunci va fugi toată durerea și întristarea și suspinarea (Is. 54, 10), deoarece a pătruns apă în pământul uscat și în pustiu s-a ivit mulțime de ape (Is. 42, 20; 41, 18). Căci El a făgăduit că inima pustie se va umple de apă vie, zicând întâi prin prorocul: „Voi da apă celui ce însetează,

[58] Diadoh al Foticeei contestă că după Botez ar fi și diavolul tot așa de mult înăuntrul omului, ca și Hristos (*Filocalia rom.,* 1, p. 442-443).

celor ce umblă în locuri fără apă” (Is. 44, 3), apoi și El Însuși zicând: „Cel ce va bea din apa pe care Eu o voi da, nu va înseta în veac” (Ioan 4, 14).

49. Sufletul stăpânit de trândăvie este ţinut şi de necredinţă. De aceea lasă să treacă zi după zi fără să primească cuvântul. În schimb, îşi dă aripi sieşi prin visuri, nebăgând de seamă războiul dinăuntru, ca unul ce-i stăpânit de părerea de sine. Iar părerea de sine este o tocire a sufletului, care nu-l lasă nicidecum să-şi cunoască neputinţa sa.

50. Precum pruncul nou-născut este chipul bărbatului deplin, aşa şi sufletul este chip al lui Dumnezeu care l-a făcut pe el. Deci precum copilul crescând în parte cunoaşte în parte pe tatăl, iar când ajunge la vârsta deplină se înţeleg împreună, tatăl cu fiul şi fiul cu tatăl, şi i se descoperă fiului vistieria tatălui, aşa şi sufletul înainte de neascultare avea să sporească şi să ajungă la bărbatul desăvârşit. Dar din pricina neascultării, a căzut în marea uitării şi în adâncul rătăcirii şi s-a sălăşluit în porţile iadului. Depărtându-se deci sufletul de Dumnezeu cât se poate de mult, era cu neputinţă să se apropie şi să cunoască bine pe Cel ce l-a zidit. Dar Dumnezeu l-a întors şi l-a chemat şi l-a atras la cunoştinţa Sa, mai întâi prin proroci, iar pe urmă, venind El Însuşi, a alungat de la el uitarea şi rătăcirea; apoi surpând şi porţile iadului, a intrat la sufletul rătăcit, punându-Se pe Sine pildă prin care îi va fi cu putinţă să ajungă la măsura vârstei şi la desăvârşirea Duhului. Drept aceea se ispiteşte Cuvântul lui Dumnezeu de către cel-rău, după orânduire de sus, apoi rabdă ocări, urgisiri, sudalme şi palme din partea celor cutezători şi, în sfârşit, însăşi moartea pe cruce, arătându-ne, precum am zis, ce simţire trebuie să arătăm faţă de cei ce ne osândesc, ne urgisesc sau ne aduc chiar moartea. Astfel şi omul trebuie să fie faţă de aceştia ca un surd şi mut, nedeschizându-şi gura, ca, simţind lucrarea şi subţirimea răutăţii şi fiind ca un pironit cu cuie pe cruce, să strige cu glas mare către Cel ce poate să-l izbăvească de moarte, zicând: „De cele ascunse ale mele mă curăţă”, şi: „De nu mă vor stăpâni, voi fi fără prihană” (Ps. 18, 13, 14). Făcându-se deci atunci fără pată, află pe Cel ce i-a supus lui toate şi împărăţeşte şi se odihneşte împreună cu Hristos. Căci sufletul, din pricina neascultării, fiind copleşit de gânduri pământeşti şi întinate, s-a făcut neraţional. De aceea nu mică osteneală îi trebuie pentru a se ridica acesta din materie şi a înţelege subţirimea răutăţii şi a străbate prin ea, ca să se unească cu Mintea cea fără de început.

51. Dacă vrei să te întorci la tine însuţi, omule, şi să primeşti din nou slava pe care ai avut-o înainte şi pe care ai pierdut-o prin neascultare, precum n-ai avut grijă înainte de poruncile lui Dumnezeu şi ai dat atenţie poruncilor şi sfatului vrăjmaşului, aşa, despărţindu-te acum de cel de care ai ascultat, întoarce-te către Domnul. Să ştii, zice, că prin multă osteneală şi sudoare a feţei tale îţi vei dobândi din nou bogăţia ta. Căci nu ţi-e de folos dobândirea fără osteneală a binelui, deoarece primind la început fără osteneală şi fără sudori, ai pierdut cele ce ai primit şi ai predat vrăjmaşului moştenirea ta. Să

cunoaştem deci fiecare ce am pierdut şi să ne însuşim plângerea prorocului. Căci cu adevărat moştenirea noastră a fost dată celor de alt neam şi casa noastră străinilor (Plâng. 5, 2), prin aceea că n-am ascultat de poruncă, ne-am potrivit voilor noastre şi ne-am îndulcit cu gândurile întinate şi pământeşti. De aceea sufletul nostru a ajuns la mare depărtare de Dumnezeu şi ne-am făcut asemenea unor orfani care nu au tată. Deci cel ce vrea să-şi scape sufletul, să lupte cu toată puterea ca să-l curețe de gândurile rele şi de toată înălţarea ce se ridică împotriva cunoştinţei lui Dumnezeu (2 Cor. 10, 5). Şi să se silească să păzească biserica lui Dumnezeu fără pată (Iacov 1, 27). Atunci va veni Cel ce a făgăduit să-Şi facă locuinţă şi să petreacă în noi. Atunci va primi sufletul cunoaşterea de sine şi se va învrednici să se facă biserică lui Dumnezeu. Căci Însuşi Acela va alunga pe cel-viclean cu oastea lui şi va împărăţi după aceea în noi.

52. Cuvântul spus de Făcătorul lui Cain, la arătare: „Gemând şi tremurând vei rătăci pe pământ” (Fac. 4, 12), este un chip şi o icoană a tuturor păcătoşilor, întru ascuns. Căci neamul lui Adam căzând din poruncă şi făcându-se vinovat de păcate e zbuciumat de gânduri nestatornice şi e plin de frică şi de tulburare, însuşi vrăjmaşul învăluind tot sufletul care nu s-a născut din Dumnezeu, în pofte şi plăceri felurite şi învârtindu-l ca pe grâu cu o lopăţică. Dar şi Domnul Însuşi îi arată pe cei ce ascultă de voile celui-rău ca păstrând chipul lui Cain. Căci mustrându-i pe aceia zice: „Voi vreţi să faceţi poftele tatălui vostru, omorâtorul de oameni. Căci acela de la început a fost omorâtor de oameni şi întru adevăr n-a stătut” (Ioan 8, 44).

53. Trebuie să ne gândim, zice, cât de mult doresc oamenii şi caută vederea împăratului pământesc. Şi tot cel ce călătoreşte în cetatea în care se află împăratul, doreşte să vadă măcar bogăţia şi podoaba hainei lui, dacă nu cumva l-au făcut duhurile nepăsător şi dacă nu s-a necinstit rănindu-se de altă frumuseţe şi dorind altă slavă. Dacă deci e atât de dorită vederea împăratului muritor de oamenii trupeşti, cum nu va fi cu mult mai dorită vederea Celui nemuritor de aceia în care a căzut o picătură din Duhul cel bun şi a căror inimă a fost străpunsă de dragostea dumnezeiască? De aceea ei se desfac de toată prietenia lumii, ca să poată avea acel dar în inimă necontenit şi pe niciun altul înaintea lui. Dar puţini sunt aceia care pun acestui bun început şi un bun sfârşit şi stăruie până la capăt, fără să se poticnească. Mulţi ajung la umilinţa inimii şi mulţi se fac părtaşi de darul ceresc şi se rănesc de dragostea dumnezeiască, dar neputând răbda ostenelile şi ispitele celui viclean, care-i momeşte cu multă viclenie şi meşteşugire, cad din nou în lume şi se afundă în adâncul ei, pentru moleşeala şi slăbiciunea voinţei sau pentru că sunt cuprinşi de împătimire faţă de ceva din cele pământeşti. Căci aceia ce vor să alerge cu tărie până la sfârşit nu rabdă să se amestece altă dragoste în cea cerească.

54. Pe cât de mari şi de nepovestite sunt bunătăţile făgăduite de Dumnezeu, pe atât de mari osteneli şi lupte împreunate cu nădejde şi credinţă

se cer pentru a le dobândi. Aceasta e vădit din ceea ce zice Domnul: „De vrea cineva să vină după Mine, să se lepede de sine, să-şi ia crucea sa şi să-Mi urmeze Mie” (Marcu 8, 34), şi iarăşi: „De nu va urî cineva pe tatăl, pe mama şi pe fraţi, soţia şi pe copii, ba încă şi sufletul său, nu va putea să-Mi fie Mie ucenic” (Luca 14, 26). Dar cei mai mulţi dintre oameni sunt aşa de fără minte, că vor să dobândească împărăţia, să moştenească viaţa de veci şi să împărăţească împreună cu Hristos pururea, adică să aibă acest lucru mai presus de înţelegere, dar trăiesc după voile lor şi urmează acestora, mai bine-zis, celui ce seamănă în ei aceste lucruri deşarte şi vădit vătămătoare.

55. Cei ce străbat până la ţintă fără să cadă sunt aceia care au urât cu totul toate poftele lumii şi pe ei înşişi, împrăştiaţi de aceasta; de asemenea, plăcerile şi îndeletnicirile lumeşti. Căci aceasta înseamnă a se lepăda de sine. Fiecare e scos din împărăţie de voia sa, deoarece nu alege cu adevărat ostenelile şi nu se leapădă de sine, ci vrea, pe lângă dorul acela dumnezeiesc, să se îndulcească şi cu unele lucruri de ale veacului acestuia şi nu îşi dă toată aplecarea voii lui Dumnezeu. Aceasta ne-o vădeşte o pildă care ne este la îndemână. Fiecare cumpăneşte ceea ce a pornit să facă şi nu uită să vadă dacă nu cumva nu e nepotrivit ceea ce face. Întâi se iveşte, deci, în inimă îndoiala, care asemenea unui cântar descoperă înăuntrul conştiinţei fiecăruia cumpăna dintre dragostea lui Dumnezeu şi dragostea lumii, şi după cum atârnă mai greu una sau alta, purcede la săvârşirea celor de afară. De pildă, dacă e pe cale să spună o vorbă de ceartă fratelui, se împarte întâi în el însuşi şi se împotriveşte: Să-i spun sau să nu-i spun? Să-i răspund la ocările acestea pe care mi le-a adus sau mai bine să tac? Vrea să se ţină şi de poruncile lui Dumnezeu, dar nu vrea să uite nici de cinstea sa şi nu se hotărăşte să se lepede cu totul de sine. Dacă, prin urmare, talerul dragostei de lume trage spre sine cântarul din inimă, îndată cuvântul cel rău iese până la buze, apoi întinzându-l mintea dinăuntru ca pe-o săgeată îl aruncă în aproapele prin limbă. Ba, uneori, răul iese şi prin mâini, până la răniri şi la ucidere. Uneori însă nu se bagă de seamă de unde a început această mişcare mică a sufletului. De aceea ia aminte la fiecare păcat şi lucru ce ţi se întâmplă, când răul îţi linguşeşte şi clinteşte voia sufletului prin pofte lumeşti şi prin plăceri trupeşti. Căci aşa iau fiinţă curvia, furtul, lăcomia, slava deşartă şi orice alt rău.

56. Adeseori şi cele bune se săvârşesc pentru slava deşartă. Şi atunci sunt socotite de Dumnezeu la fel ca furtul, nedreptatea şi celelalte mari păcate. „Căci Dumnezeu, zice, a împrăştiat oasele celor ce caută să placă oamenilor” (Ps. 52, 7). Aşadar, vrăjmaşul vrea să fie slujit şi prin cele bune, ca un amăgitor şi viclean şi uneltitor ce este[59].

[59] *Omilia V,* 6. Dacă în capul anterior s-a arătat cumpăna între bine şi rău, ce este în om, aici se arată obiceiul răului de a se disimula în bine. Dar unde e dragoste deplină de Dumnezeu, acolo nu mai e cumpănă şi disimulare. Aceasta se vede din capul

57. Ceea ce iubeşte cineva din veacul acesta, aceea îi îngreunează cugetarea şi o trage în jos şi o apasă şi nu o lasă să se ridice. Căci cumpăna şi aplecarea şi greutatea acestora atârnă de voinţă ca de inimă şi se face ca o probă întregului neam omenesc şi ca o cercare creştinilor, fie că locuiesc în cetăţi sau în munţi, sau în mănăstiri, sau în câmpii, sau în pustiuri. Căci lăsându-se cineva vrăjit cu voia de ceea ce iubeşte, se face vădit că nu şi-a predat încă toată dragostea sa lui Dumnezeu. De pildă, cineva iubeşte toate avuţiile, altul aurul, altul să slujească pântecului, sau să se predea poftelor trupului, altul înţelepciunea cuvintelor pentru slava vremelnică; unul să stăpânească, altul cinstirile de la oameni; iarăşi, altul, mânia şi furia – căci a se preda cu totul patimii îi pare acestuia lucru vrednic de iubit -, altul vorbirea fără trebuinţă, altul a fi în împrăştiere sau a da ascultare vorbelor deşarte; altul a fi învăţător, şi aceasta pentru slava de la oameni; unuia îi place moleşeala şi nepăsarea, altul se îndulceşte cu podoaba hainelor, acesta cu somnul, acela cu viaţa uşuratică; altul e legat şi stăpânit de ceva mic sau de ceva mare din lume şi nu e lăsat să se ridice deasupra. Căci cu patima faţă de care nu luptă cineva cu vitejie şi nu se împotriveşte, cu aceea se şi îndulceşte şi aceea îl stăpâneşte şi-l trage ca un lanţ şi i se face cugetării ca o boltitură, care nu o lasă să se înalţe către Dumnezeu, nici să slujească numai Lui. Iar sufletul care îşi îndreaptă cu adevărat toată pornirea şi toată dorinţa spre Domnul se leapădă de sine însuşi şi nu mai urmează voilor minţii sale.

58. Trebuie să învăţăm din pildă cum se pierde omul cu voia sa. Căci pentru dragostea de ceva din lume se aruncă în foc, se scufundă în mare şi se dă pe sine în prinsoare. Să ne gândim la casa cuiva sau la ţarina ce se întâmplă să ardă. Cel ce a vrut să scape, de îndată ce a simţit focul, a fugit gol, neavând grijă de nimic din cele dinăuntru, gândindu-se numai la sufletul său. Dar altuia, venindu-i în minte să scoată şi vreunul din lucrurile sale, s-a oprit să-l ia, dar pe când îl lua, cuprinzând focul toată casa, l-a prins şi l-a ars şi pe el. Vezi cum s-a pierdut în foc cu voia sa pentru dragostea a ceva din cele vremelnice, pe care arată că l-a iubit mai mult decât pe sine? Alţii, aflându-se pe-o corabie ce se scufundă, cel ce a vrut să se izbăvească pe sine însuşi, s-a dezbrăcat şi s-a aruncat gol în valuri şi aşa şi-a scăpat sufletul său. Dar cel ce a vrut să scape şi vreuna din hainele sale, a fost înghiţit de valuri şi pentru un mic câştig s-a pierdut nenorocitul şi pe sine însuşi. Să ne închipuim, iarăşi, că s-a vestit năvălirea duşmanilor. Unui, îndată ce a auzit, a fugit cu ce era pe el, neavând grijă de nimic din avuţiile lui. Altul, necrezând sau vrând să-şi ducă cu el şi ceva din lucruri, a rămas în urmă şi a fost prins de duşmani. Vezi că cineva poate să-şi piardă sufletul şi trupul cu voia sa, din negrijă şi prin alipirea la ceva din cele ale lumii?

59. Sunt puţini, desigur, cei ce au dobândit dragostea desăvârşită către

---

următor.

Dumnezeu şi nu mai pun niciun preţ pe plăcerile şi pe poftele lumii, iar ispitele celui-rău le poartă cu îndelungă-răbdare. Dar, din pricina aceasta, nu trebuie să deznădăjduim, nici să uităm de nădejdea cea bună. Căci chiar dacă sunt multe corăbiile sparte de valuri, dar sunt fără îndoială şi de acelea care, străbătând valurile, ajung la liman. Dar pentru aceasta avem trebuinţă de multă credinţă, răbdare, luare-aminte şi lupte. Pe lângă aceasta, de foame şi de sete după bine, cu multă înţelegere şi dreaptă socoteală. Apoi şi de agerime şi de îndrăznire în cerere. Cei mai mulţi oameni, cum am spus, vor să dobândească Împărăţia fără osteneli şi sudori. Ei fericesc pe bărbaţii sfinţi şi doresc să aibă cinstea şi darurile lor, dar nu vor să fie părtaşi de necazurile, ostenelile şi pătimirile lor. Toţi doresc să ajungă ca ei, şi curvarii, şi vameşii, şi oricare dintre oameni, dar până acolo le stau înainte ispite şi cercări, ca să se facă arătaţi cei care au iubit cu adevărat pe Stăpânul lor, şi aceştia să dobândească cu dreptate Împărăţia cerurilor.

60.Socoteşte că fărădelegile şi slava şi bucuria de bunătăţile cereşti sunt ascunse în necazuri, în pătimiri, în răbdare şi credinţă. Căci şi grâul aruncat în pământ sau arborele sădit, e de trebuinţă, aşa-zicând, să cadă în putreziciune şi necinste şi apoi să primească podoaba veşmântului şi rodul înmulţit. Căci de nu va trece prin această putreziciune şi prin acele necinstiri, nu va îmbrăca acea podoabă de pe urmă şi frumuseţea înfăţişării. Aşa socoteşte şi Apostolul, care zice: „Prin multe necazuri trebuie să intrăm În împărăţia lui Dumnezeu" (Fapte 14, 21). Iar Domnul zice: „Întru răbdarea voastră veţi dobândi sufletele voastre" (Luca 21, 19); sau iarăşi: „În lume necazuri veţi avea" (Ioan 14, 39).

61. Fiecare dintre noi, pe cât de mult se va învrednici prin credinţă şi sârguinţă să fie părtaş al Duhului Sfânt, tot pe atât se va slăvi în ziua aceea şi cu trupul lui. Căci ceea ce a adunat înăuntrul sufletului atunci se va descoperi şi în afară, în trup. Pilda, zice, o avem la pomi. Când trece iarna şi soarele străluceşte mai luminos şi mai puternic, iar vântul adie, aceia odrăslesc în afară şi se îmbracă cu frunze, cu flori şi cu roade, ca şi cu un veşmânt. Asemenea şi floarea ierbii răsare în acea vreme din pământ şi pământul se acoperă cu ea şi se îmbracă cu ea ca într-un veşmânt măreţ. Despre aceasta şi Dumnezeu-Cuvântul a zis: „Nici Solomon nu s-a îmbrăcat ca unul din aceştia, cu toată slava lui" (Matei 6, 29). Toate acestea sunt chipuri, pilde şi icoane ale slavei ce-o vor avea cei ce se mântuiesc, la înviere. Din această pricină, cea dintâi lună pentru toate sufletele iubitoare de Dumnezeu, adică pentru creştinii adevăraţi, este Xanticus, care este aprilie, prin care se arată puterea învierii. Căci zice dumnezeiasca Scriptură: „Această lună va fi vouă cea dintâi dintre lunile anului" (Ieş. 12, 2). Aceasta va îmbrăca pomii goi cu slava pe care au avut-o mai întâi ascunsă înăuntrul trupului. Aşa se vor slăvi şi aceştia prin lumina negrăită care este încă de acum în ei, adică prin puterea Duhului. Aceasta le va fi atunci veşmânt, mâncare, băutură, veselie, bucurie şi, peste tot, viaţă veşnică.

Despre înălţarea minţii

62. Fericitul Moise a arătat prin slava Duhului, care lumina pe faţa lui şi la care niciun om nu putea căuta, felul cum la învierea drepţilor se vor slăvi trupurile sfinţilor cu slava de care se învrednicesc sufletele credincioase ale sfinţilor încă de acum întru omul dinăuntru. „Căci, noi, zice, cu faţa descoperită – adică întru omul dinăuntru – oglindim slava Domnului, prefăcându-ne spre acelaşi chip din slavă în slavă” (2 Cor. 3, 18). Despre acesta (Moise) s-a scris iarăşi că „patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi nu şi-a adus aminte nici de mâncare, nici de băutură” (Ieş. 34, 28), ceea ce nu este cu putinţă firii omeneşti dacă nu cumva se împărtăşeşte de hrana duhovnicească pe care o primesc sufletele sfinte, de pe acum, de la Duhul Sfânt.

63. Slava cu care se îmbogăţesc sufletele sfinţilor, cum s-a zis, încă de aici, aceea va acoperi şi va îmbrăca trupurile goale la înviere şi le va face să fie răpite la cer. Şi atunci se vor odihni cu trupul şi cu sufletul neîncetat în Împărăţia lui Dumnezeu. Căci Dumnezeu, zidind pe Adam, nu i-a dat aripi trupeşti, ca păsărilor, având de gând să-i dea pe cele ale Duhului la înviere, ca să fie uşurat prin ele şi răpit unde vrea Duhul. Iar aceste aripi spirituale (inteligibile) au fost date de acum sufletelor sfinţilor şi ele le înalţă spre o cugetare cerească. Pentru că alta este podoaba creştinilor, şi altele le sunt veşmintele, alta masa, şi alta bucuria. Fiindcă ştim că Hristos va veni din cer şi va învia pe cei adormiţi din tot veacul, precum mărturisesc dumnezeieştile Scripturi. Şi deosebindu-i în două părţi, pe cei care vor avea semnul lui, care este pecetea Duhului dumnezeiesc, îi va aşeza la dreapta Sa, după cum zice: „Oile Mele ascultă glasul Meu şi Mă cunosc” (Ioan 10, 27). Şi atunci trupurile noastre se vor îmbrăca în slavă dumnezeiască, în cea a faptelor bune şi în cea a Duhului, pe care sufletele sfinţilor au primit-o încă de aici. Şi aşa, slăvite de lumina dumnezeiască şi răpite la ceruri întru întâmpinarea Domnului, precum s-a scris, vor fi pururea cu Domnul (1 Tes. 4, 16-17).

64. Cei ce vor să înfăptuiască o viaţă creştină în chipul cel mai frumos, trebuie să se îngrijească întâi de toate, cu toată sârguinţa, de partea cugetătoare, deosebitoare şi conducătoare a sufletului, ca întărindu-şi puterea de deosebire a binelui şi a răului şi despărţind patimile care au intrat împotriva firii, de firea cea curată, să vieţuiască fără să se poticnească, folosindu-se de puterea deosebirii ca de un ochi, şi rămânând curaţi de pornirile spre păcat. Căci voia sufletului este să păstreze mădularele trupului neîntinate de vătămare din partea simţurilor, să se păzească pe sine de împrăştierile lumii şi să-şi străjuiască inima, ca să nu-şi întindă în lume mădularele gândurilor ei, ci să le strângă din toate părţile şi să le adune din grijile şi din plăcerile de jos. Şi când vede Domnul pe cineva vieţuind astfel şi păzindu-se şi supraveghindu-se pe sine cu frică, hotărât să-I slujească Lui, îi întinde şi ajutorul harului Său. Dar ce va face Dumnezeu cu cel ce se dă pe sine de bunăvoie lumii şi umblă după plăcerile ei?

65. Cele cinci fecioare care au privegheat și și-au luat cu ele acel untdelemn străin de firea lor în vasele inimii – iar acesta este harul Duhului – au putut să intre cu Mirele în cămara de nuntă. Iar celelalte, cele nebune, cele rele, cele care s-au bizuit pe firea lor, n-au privegheat, nici nu s-au sârguit să-și agonisească acest untdelemn al veseliei în inimile lor încă pe când erau în trup; ba, oarecum, au și adormit în lipsa de grijă, în moleșeala și părerea de sine a dreptății. De aceea li s-a închis ușa de la cămara de nuntă a Împărăției. Căci e vădit că erau ținute de un lanț oarecare al lumii și de-o prietenie față de ea, întrucât nu-și dăduseră dragostea lor desăvârșită și ardoarea lor Mirelui ceresc. De fapt, sufletele care caută ceea ce e străin firii, sfințenia aceasta a Duhului, și-și aprind toată dragostea lor pentru Hristos, acolo umblă, acolo se roagă, acolo cugetă, acolo meditează, despărțite de toate celelalte. Căci cele cinci simțuri ale sufletului: înțelegerea, cunoștința, discernământul, răbdarea și mila, dacă primesc harul de sus și sfințenia Duhului, se fac cu adevărat fecioare înțelepte. Iar dacă sunt lăsate în firea lor, se află cu adevărat nebune și se vădesc ca fiice ale lumii și ale mâniei.

66. Precum păcatul e străin de firea noastră, dar odată ce, furișat prin căderea primului om, l-am primit în noi, ni se face cu vremea ca și o fire, tot așa se cuvine prin acest lucru străin de firea noastră, adică prin darul ceresc al Duhului, să fie alungat iarăși păcatul din firea noastră și să fim întorși la curăția străveche. Căci de nu vom face aceasta prin multă rugăciune și credință, prin luare-aminte și prin întoarcerea de la cele ale lumii și de nu se va sfinți firea noastră întinată de păcat de către dragostea aceea care este Hristos, și de nu vom rămâne până la sfârșit necăzuți de la poruncile Lui dumnezeiești și preschimbați, nu vom putea dobândi Împărăția cerească.

67. Vreau, zice, să spun, după puterea mea, un cuvânt subțire și adânc. Domnul cel nesfârșit și fără trup Se face pe Sine, din bunătate nemărginită, trup; și Se micșorează, cum ar zice cineva, Cel mare și mai presus de ființă, ca să Se poată uni cu făpturile Sale înțelegătoare, adică cu sufletele sfinților și cu ale îngerilor, ca să fie în stare și acestea să se împărtășească de viața nemuritoare a Dumnezeirii Sale. Fiindcă fiecare, după firea sa, este trup, îngerul, sufletul, dracul. Căci chiar dacă sunt subțiri, dar în substanța, în structura și în chipul lor, potrivit subțirimii firii lor, sunt trupuri subțiri. Deci trupul nostru în substanță e gros, dar sufletul, fiind un trup subțire, s-a învăluit și s-a îmbrăcat cu mădularele acestui trup, s-a îmbrăcat cu ochiul prin care vede, s-a îmbrăcat cu urechea prin care aude, cu mâna, cu nasul și, simplu vorbind, cu tot trupul și cu mădularele lui. Cu trupul întreg s-a unit sufletul, pentru că prin el își împlinește toate lucrurile câte vin în viață. În acest fel și bunătatea negrăită și neînțeleasă a lui Hristos se micșorează, și se face pe Sine trup și se unește cu sufletele credincioase și iubite de El și le cuprinde și se face, după cuvântul lui Pavel, un duh cu ele, așa-zicând, suflet cu suflet și ipostas cu ipostas, ca astfel de suflet să vieze și să subziste în Dumnezeirea Lui

și să ajungă la viața nemuritoare și să se desfete de o plăcere nestricăcioasă și de o slavă negrăită.

68. Unui astfel de suflet, zice, i se face Domnul, după cum vrea, când foc, care arde tot răul ce s-a furișat în el, cum zice și proorocul: „Dumnezeul nostru este foc mistuitor” (Deut. 4, 24), când odihnă negrăită și netălmăcită, când bucurie și pace, care îl încălzește și-l învăluie. Numai să se sârguiască să-L iubească pe El și să se dăruiască purtărilor celor bune, și se va vedea prin experiența însăși, prin însăși simțirea sa atingându-se de bunătățile negrăite, „pe care ochiul nu le-a văzut, urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit” (1 Cor. 2, 8), de toate câte le va face Duhul Domnului, fie spre odihnă, fie spre bucurie, desfătare și viață, sufletului care se arată vrednic de Acela. Căci Se face pe Sine trup, precum spre mâncare duhovnicească, așa și spre îmbrăcăminte și spre frumuseți nepovestite, ca să-l umple astfel cu veselie duhovnicească. „Eu sunt, zice, pâinea vieții” (Ioan 6, 51); și: „Cel ce bea din apa pe care Eu voi da lui, se va face lui izvor de apă săltătoare spre viață veșnică” (Ioan 4, 14).

69. Așa S-a arătat Dumnezeu, zice, și fiecăruia dintre cei sfințiți și sfinți, precum I-a fost voia și precum a fost de folos celui ce-L vedea. De pildă, altfel lui Avraam, altfel lui Isaac, altfel lui Iacov, lui Noe, lui Daniil, lui Moise, lui David și fiecăruia dintre proroci, micșorându-se pe Sine și făcându-Se trup, cum s-a zis, preschimbându-Se și arătându-Se celor ce-L iubesc pe El, nu precum este, căci e neîncăput, ci după putința lor de a-L încăpea, pentru multa și neînțeleasa dragoste pe care o avea față de ei.

70. Sufletul care s-a învrednicit să primească în sine sălășluirea puterii de sus și care are amestecat în mădularele sale focul acela dumnezeiesc și dragostea cerească a Duhului cel bun, se desface fără greutate de toată dragostea lumească. Căci precum fierul sau plumbul, aurul și argintul, predându-se focului, se topesc și își leapădă duritatea firii și se fac moi, și cu cât stau mai mult în atingere cu focul, cu atât se înmoaie și se desfac mai mult, lepădând soliditatea naturală din pricina puterii focului, așa și sufletul, primind focul ceresc al dragostei Duhului, se desface din împătimirea duhului lumesc și din lanțurile păcatului și se preschimbă din învârtoșarea firească a păcatului, socotindu-le și disprețuindu-le pe toate ca neînsemnate. Chiar dacă ar avea niscai frați cât se poate de iubiți, dar care l-ar împiedica de la această dragoste, s-ar întoarce și de către ei sufletul care este mistuit de o astfel de iubire. Căci dacă dragostea căsătoriei trupești desface pe cineva de tată, de mamă și de frați, și chiar dacă iubește pe careva dintre aceștia, îl iubește așa, pe deasupra, și toată simțirea și tot dorul și le îndreaptă spre soția sa; dacă deci dragostea trupească desface orice altă dragoste a lumii, cât nu s-ar amărî cei cuprinși de dorul acela nepătimitor dacă ar fi împiedicați în ea de dragostea față de ceva din cele ale lumii?

71. Dumnezeu, fiind bun și de oameni iubitor, are îndelungă-răbdare și

așteaptă mult pocăința fiecăruia dintre păcătoși, făcând sărbătoare cerească din întoarcerea celui ce se căiește. „Căci bucurie se face în cer pentru un păcătos care se pocăiește” (Luca 15, 10). Dar dacă cineva, văzând această bunătate și îndelungă-răbdare, nu pornește împotriva fiecărui păcat în parte, făcând, cum am zis, pocăință, și nesocotește porunca, iar bunătatea o ia ca prilej de dispreţuire, adaugă păcat peste păcat, continuă să clădească sminteala, îngrămădește nepăsare peste nepăsare și umple hotarele păcatelor, căzând într-o stare din care nu se mai poate ridica, ci suferă zdrobirea cea mai de pe urmă și se pierde, fiind lăsat până la sfârșit pe seama celui-rău. Așa s-a întâmplat cu cei din Sodoma. Umplând și întrecând hotarele păcatelor așa de mult, încât nu le-a mai rămas scânteie de căinţă, aceia au fost daţi de judecata dumnezeiască pradă focului. Așa s-a întâmplat pe vremea lui Noe. Cei din vremea lui, lăsându-se duși spre păcat de pornirile fără frâu și nearătând niciun fel de căinţă, atâta munte de păcate și-au îngrămădit, încât s-a stricat împreună cu ei tot pământul. Egiptenilor, care au păcătuit mult și au năpăstuit mult pe poporul lui Dumnezeu, El însă le-a fost totuși bun, nu i-a dat pierzării, ci i-a adus prin certări parţiale la pocăinţă. Dar când aceia s-au întors și au arătat iarăși dragoste de păcat și s-au lipit de necredința de mai înainte, iar la urmă au pornit să urmărească pe poporul Domnului scos din Egipt, i-a înghiţit judecata dumnezeiască, pierzându-i cu totul. Tot așa faţă de Israel, care a păcătuit mult și a ucis pe Prorocul lui Dumnezeu, Acesta n-a părăsit îndelunga-răbdare obișnuită. Dar când au înaintat până la atâta răutate, încât nu s-au mai sfiit nici de mărirea Stăpânului Însuși, ci și-au pus mâinile ucigașe și pe El, au fost lepădaţi și zvârliţi cu totul și s-a ridicat de la ei prorocia, preoţia și slujirea (cultul) și s-au încredinţat acestea neamurilor care au crezut.

72. Să alergăm cu toată inima la Hristos care ne cheamă, revărsându-ne spre El inimile, și să nu deznădăjduim de mântuirea noastră, făcând răul cu voia. Căci este și aceasta o amăgire a celui rău, ca prin amintirea păcatelor de mai-nainte să ne ducă la deznădejde. Noi să înţelegem că dacă Hristos, venind, S-a făcut doctorul și tămăduitorul orbilor, al slăbănogilor, al surzilor și a înviat morţi intraţi în putreziciune, nu va tămădui cu atât mai mult orbia cugetului și slăbănogeala sufletului și surzenia inimii nepăsătoare? Căci nu altul, ci Însuși Cel ce a zidit trupul a zidit și sufletul, și dacă a avut atâta bunăvoință și milă faţă de cele ce se desfac și mor, nu se va arăta cu atât mai mult cu iubire de oameni și cu tămăduire faţă de sufletul nemuritor, care suferă de boala păcatului și a neștiinţei, dar pe urmă vine la El și se roagă? Doar El a spus: „Tatăl Meu cel ceresc oare nu va face dreptate celor ce strigă către El ziua și noaptea? Adevăr zic vouă, va face dreptate în grabă” (Luca 18, 7-8); sau: „Cereţi și vi se va da vouă, căutaţi și veţi afla, bateţi și se va deschide vouă” (Matei 7, 7); și iarăși: „Chiar dacă nu-i va da lui pentru că îi este prieten, dar pentru îndrăzneala lui, sculându-se, îi va da lui câte îi sunt de trebuinţă” (Luca 11, 8). Prin acestea îndeamnă să se facă cererea cu îndrăznire și cu stăruinţă. Căci

doar a venit pentru păcătoși, ca să-i întoarcă la Sine. Numai să ne despărţim cu toată puterea de cugetările cele rele şi să ne dăruim Domnului. Iar El nu ne va trece cu vederea, ci va fi gata să ne dea ajutorul Său.

73. Precum cei ce sunt cuprinși de vreo boală sau neputinţă, când trupul lor nu mai are putere să se împărtăşească de hrană și de băutură, ajung la deznădejde – şi aceasta le este un semn de moarte -, iar prietenii și rudele îi plâng, așa și Dumnezeu și îngerii se întristează mult și plâng pentru sufletele care nu pot să se mai folosească de hrana cerească. Drept aceea, dacă te-ai făcut scaun lui Dumnezeu, avându-L pe El şezând deasupra, iar sufletul tău s-a făcut întreg ochi duhovnicesc, întreg lumină, dacă te-ai hrănit cu hrana aceea a Duhului, dacă bei din apa vie și din vinul duhovnicesc, care veselește inima, dacă ţi-ai îmbrăcat sufletul în haina luminii negrăite, dacă omul tău cel dinăuntru a ajuns la cercarea și siguranţa tuturor acestora, iată, tu trăiești viaţa cu adevărat veșnică, odihnindu-te încă de acum împreună cu Hristos. Dar dacă n-ai primit încă acestea, nici n-ai ajuns la dobândirea lor, plânge fierbinte şi te tânguiește, ca unul ce nu te-ai împărtășit încă de o asemenea bogăţie, și să fii necontenit îngrijat și în rugăciune pentru sărăcia ta. Dar bine ar fi ca și cel ce a dobândit-o să-și păstreze simţirea sărăciei sale și să nu fie fără grijă, pe motiv că e săturat de bogăţia dumnezeiască. Pentru că „cel ce caută va afla și celui ce bate i se va deschide” (Matei 7, 8).

74. Dacă untdelemnul acela amestecat avea atâta putere, că cei unși cu el dobândeau slava împărătească (Ieş. 30, 23-25; 1 Regi 26, 11), cu cât mai vârtos cei a căror minte și om dinăuntru au primit ungerea untdelemnului sfinţitor al veseliei și au luat arvuna Duhului cel bun, nu se vor ridica la măsura desăvârşirii, adică a lui Hristos, făcându-se părtași de Împărăţia, înfierea și de cunoaşterea tainelor Lui, şi având dreptul să intre la Tatăl şi să iasă după plăcerea lor? Căci măcar că n-au luat încă desăvârşit moștenirea, purtând încă povara trupului, dar pentru arvuna Duhului, au siguranţa despre cele nădăjduite şi n-au nicio îndoială că vor împărăţi împreună cu Hristos şi vor avea parte de venirea și de plinătatea Duhului. Căci aflându-se încă în trup, au ajuns la experienţa puterii și plăcerii aceleia. Pentru că acoperământul așezat de satana peste oameni după neascultare, venind harul, îl înlătură cu desăvârșire, prin curăţirea omului dinăuntru și a minţii și aruncă de la suflet toată spurcăciunea și tot gândul întinat, voind acesta să se facă curat și să-și primească din nou firea sa, și așa să privească slava luminii adevărate cu ochi limpezi şi neîmpiedicaţi. Unii ca aceştia privesc încă de aici spre veacul acela care îi răpește, spre frumusețile și minunile de acolo. Căci precum ochiul trupesc, dacă e sănătos și nu pătimește, priveşte cu îndrăzneală la razele soarelui, aşa şi aceştia, dacă se folosesc de o minte luminoasă şi curăţită, privesc razele ascunse ale Domnului.

75. Această măsură, zice, nu o pot ajunge însă oamenii cu ușurinţă, ci e trebuinţă de osteneli dese, de lupte și de sudori nenumărate. Căci sunt mulţi în

care se află şi harul lucrând, dar se ascunde şi răutatea, fără să se fi depărtat de la ei nicidecum. Ci amândouă duhurile, cel al luminii şi cel al întunericului, lucrează în una şi aceeaşi inimă[60]. Mă vei întreba desigur: Ce împărtăşire este între întuneric şi lumină, sau cum pot fi la un loc Biserica lui Dumnezeu şi idolii? Iar eu îţi voi răspunde la fel: Ce împărtăşire este între lumină şi întuneric, sau cum se va întuneca lumina dumnezeiască şi cum se va tulbura şi întina curăţia şi neîntinăciunea? Căci „lumina luminează în întuneric şi întunericul nu o a cuprins" (Ioan 1, 5). Deci lucrurile nu trebuie înţelese numai dintr-o parte, nici într-un singur fel. Căci atât se odihnesc unii în harul lui Dumnezeu, încât pot să se ţină pe ei şi să nu se lase biruiţi de păcatul care sălăşluieşte în ei. Se întâmplă ca ei să se afle acum în rugăciune stăruitoare şi în odihnă, dar pe urmă să fie tulburaţi de gândurile întinate şi să-i fure păcatul, măcar că se află în ei şi harul. Cei uşurei şi care nu sunt încă stăpâniţi cu totul de harul dumnezeiesc au socotit că au fost izbăviţi dintr-odată de păcat. Dar cei ce au putere de discernământ şi minte nu vor tăgădui că, chiar dacă locuieşte harul lui Dumnezeu în ei, mai sunt scuturaţi de gânduri ruşinoase şi necuvenite.

76. Am cunoscut pe unii dintre fraţi care s-au bucurat de un har atât de bogat, că cinci sau şase ani le-au fost stinse şi veştejite cu desăvârşire mişcările poftei. Pe urmă, când păreau că au luat cununa şi liniştea, le-a răsărit ca dintr-o cursă păcatul şi s-a năpustit asupra lor cu atâta furie şi sălbăticie, încât i-a uimit şi i-a nedumerit. Drept aceea, niciunul dintre cei cu vederea şi cu înţelegerea ageră n-a îndrăznit să spună: Având harul în mine, m-am izbăvit de aici înainte de păcat[61]. Căci lucrează, cum s-a zis, amândouă în una şi aceeaşi minte[62], chiar dacă cei uşurei şi neînvăţaţi, având o cât de mică mişcare duhovnicească, se şi grăbesc să spună: am biruit. Mie mi se pare că lucrurile stau astfel: Precum atunci când soarele străluceşte curat, venind deodată un nor întunecos sau o negură, îi întunecă lumina curată, în acelaşi fel se întâmplă cu cei ce au dobândit harul lui Dumnezeu, dar nu s-au curăţat încă în toată deplinătatea, ci în adânc sunt stăpâniţi mai departe de păcat. Deci cu adevărat

---

[60] *Omilia XVII,* 4, sfârşit (P. G. col. 625 D). Amintim iarăşi că Diadoh al Foticeei a precizat că duhul răutăţii nu mai e după Botez tot aşa de mult în centrul inimii ca harul. Dar şi locul de aici trebuie înţeles în sensul că Satana lucrează asupra inimii mai de la periferia fiinţei omeneşti.

[61] Macarie *(Omilia XVII,* 6; P. G. 628 C) spune: „ci amândouă persoanele lucrează în minte" (τα δυο πρόσωπα εν τώ νώ ενεργείται). Simeon Metafrastul elimină termenul „persoane". Totuşi această prezenţă şi lucrare nu înseamnă, precum se vede chiar de aici, o păcătuire continuă a omului, ci numai o încercare a duhului rău de a ispiti pe om.

[62] Macarie are: „să nu zică cineva: m-am eliberat cu totul de păcat" (P.G. 627 B). Simeon Metafrastul tempereează ideea, lăsând a se înţelege că omul s-a eliberat de păcat, dar nu s-a izbăvit de asaltul lui.

e trebuinţă de multă putere de discernământ pentru a cunoaşte acestea cu cea mai desăvârşită cercare.

77. Precum e cu neputinţă fără ochi, fără limbă, fără urechi şi fără picioare, a vedea, a grăi, a auzi sau a umbla, la fel este cu neputinţă ca fără Dumnezeu şi fără lucrarea ce ni se împărtăşeşte de la El să ne împărtăşim de tainele dumnezeieşti şi să cunoaştem înţelepciunea lui Dumnezeu sau să ne îmbogăţim în Duhul. Căci înţelepţii elinilor se exercitau în cuvinte şi se îndeletniceau cu ardoare cu războaie de vorbe. Dar robii lui Dumnezeu, chiar dacă sunt neiscusiţi în cuvânt, sunt zidiţi prin cunoştinţa dumnezeiască şi prin harul lui Dumnezeu pentru totdeauna.

78. Pot spune cu încredinţare, zice, că nici înşişi Apostolii, cei plini de Mângâietorul cel bun, n-au fost cu totul liberi de griji, ci, pe lângă veselie şi bucurie negrăită, le venea chiar din har şi oarecare temere, fără ca aceasta să pornească din partea păcatului. Pentru că însuşi harul îi păzea în siguranţă, ca să nu iasă nici pentru scurtă vreme din bine. Căci precum un copil, aruncând cu o piatră mică într-un zid, nu izbuteşte nimic, sau precum o săgeată slabă nu vatămă o platoşă puternică, aşa, atacându-i pe ei vreo parte a răutăţii, o respingeau mai înainte de a le pricinui ceva, ca unii ce erau bine îngrădiţi cu puterea lui Hristos. Cu toate acestea, chiar fiind ei desăvârşiţi, aveau libertatea voinţei. Deci nu e cum zic unii, fără înţelegere, că după primirea harului au primit dezlegare şi odihnă de griji. Căci Domnul cere şi în cei desăvârşiţi voia sufletului spre slujirea Duhului, încât acestea două se împletesc întreolaltă. Fiindcă zice Apostolul: „Duhul să nu-l stingeţi” (1 Tes. 5, 19).

79. A vorbi altcuiva despre anumite lucruri numai prin cuvânt este un lucru uşor şi la îndemână. Căci e uşor fiecăruia a zice: „Pâinea aceasta (o dăm ca pildă) se face din grâu”. Dar a înfăţişa în amănunt pregătirea ei nu ştie să o facă oricine, ci numai cei experimentaţi. Tot aşa, a vorbi simplu despre nepătimire şi desăvârşire e uşor, dar a cunoaşte lucrul prin cercare şi întru adevăr înseamnă a înţelege cu lucrul şi cu adevărul lucrarea desăvârşirii.

80. Cei ce rostesc cuvinte duhovniceşti fără gustare şi cercare se aseamănă cu omul care străbate în vreme de vară, tocmai la amiază, un ţinut pustiu şi fără apă, apoi, cuprins de o sete mare şi arzătoare, îşi zugrăveşte în minte că se află pe aproape un izvor răcoritor şi cu apă dulce şi limpede, şi nimeni nu-l împiedică să se sature de ea; sau cu omul care n-a gustat nici măcar un pic din miere, dar încearcă să descrie altora dulceaţa ei. Căci aşa sunt cu adevărat cei care, fără să se fi încredinţat cu lucrul, preluându-le, vor să tălmăcească altora cele despre desăvârşire, sfinţenie şi nepătimire. Şi, de fapt, dacă le-ar da Dumnezeu puţină simţire despre cele grăite de ei, ar şti, fără îndoială, că adevărul şi lucrurile nu sunt după cum le tălmăcesc ei, ci cu mult deosebite. Aşa se primejduieşte creştinismul de a se abate pe încetul de la ceea ce se cuvine şi de a prinde necredinţa. Căci creştinismul e ca o mâncare şi băutură, şi cu cât se hrăneşte cineva mai mult cu el, cu atât se aprinde spre tot

mai mare poftă. În felul acesta, mintea lui se face nesăturată și neoprită, așa cum, dacă dă cineva o băutură dulce celui însetat, îl face ca nu numai prin sete, ci și prin plăcere să caute și mai mult acea băutură. Iar acestea, cum s-a zis, nu le înțelegem numai prin cuvinte simple, ci ele se săvârșesc tainic în minte prin lucrarea Duhului Sfânt. Și apoi se grăiesc.

81. Evanghelia, zice, poruncește cu hotărâre fiecărui om ca acestea să nu le facă sau să le facă, și așa să ajungă prieten al iubitorului de oameni Împărat: Să nu te mânii, zice, să nu poftești, dacă te lovește peste obrazul drept, întoarce și pe celălalt (Matei 5, 22, 28, 39). Dar Apostolul, mergând pe urmele celor poruncite, învață cum trebuie să se facă lucrarea curățirii, cu răbdare și cu îndelungă-răbdare, hrănindu-ne întâi cu lapte ca pe niște prunci, apoi ducându-ne la creștere și pe urmă la desăvârșire. Astfel, ca să dăm o pildă, Evanghelia spune ca haina să se facă desăvârșită din lână. Iar Apostolul deslușește cum trebuie toarsă lâna, cum trebuie țesută și cum trebuie cusută haina.

82. Sunt unii care se înfrânează de la curvia văzută, de la furt, de la lăcomie și de la celelalte rele asemănătoare, și de aceea se socotesc între sfinți. Dar trebuie mult ca să fie cu lucrul și cu adevărul așa. Căci în mintea lor sălășluiește adesea răutatea, care viețuiește și se foiește în ei. Și aceasta rămânând singură, îi pierde. Sfânt este cel ce s-a sfințit și s-a curățat după omul cel dinăuntru. De fapt, un oarecare dintre frați, rugându-se împreună cu alții, a fost luat de puterea cerească și, răpit fiind, a văzut Ierusalimul de sus, locașurile luminoase de acolo și o lumină nemărginită și tainică; și a auzit un glas zicând: „Acesta este locul de odihnă al drepților”. Pe urmă, mândrindu-se și închipuindu-și despre sine lucruri mari, a căzut în adâncul păcatului și a fost cuprins după aceea de multe rele. Dacă acesta a pățit așa, cum va putea zice cineva: „Fiindcă postesc, primesc pe străini, împart averile și mă păzesc de relele pomenite și n-a mai rămas în mine nimic rău, sunt sfânt și eu”? Deci nu depărtarea de la relele văzute este desăvârșire, cum s-a zis, ci curăția cugetării, și aceasta desăvârșită.

83. Intră, zice, cel ce ai înțeles aceasta, prin supravegherea gândurilor tale, și te apleacă spre mintea ta prizonieră și roabă păcatului, și privește la șarpele care e și mai jos decât mintea și mai adânc decât gândurile tale și care foiește în cămările pomenite ale sufletului și te răpune prin cele mai însemnate mădulare ale sufletului. Căci inima este cu adevărat un adânc neajuns (un abis). Deci dacă l-ai răpus pe acesta și ai curățat toată nelegiuirea din tine, iar păcatul l-ai scos afară, laudă-te pentru curăție în Dumnezeu; iar dacă nu faci aceasta, să te smerești, ca unul ce ești încă cu lipsuri și păcătos, rugând pe Hristos pentru cele ascunse ale tale. Căci toată Scriptura veche și nouă se arată vorbind despre curăție. Și fiecărui om, fie că este iudeu sau elin, îi este iubită curăția, chiar dacă nu o pot dobândi toți. Iar curăția aceasta a inimii nu poate fi ajunsă altfel decât numai prin Iisus. Căci El este adevărul ipostasiat, și fără

acest adevăr este cu neputinţă a cunoaşte adevărul sau a dobândi mântuirea.

Despre dragoste

84. Precum te-ai lepădat de omul din afară în cele văzute, ţi-ai împărţit şi ţi-ai împrăştiat lucrurile, aşa trebuie să te lepezi şi de obiceiurile de mai înainte. Şi dacă ai învăţat înţelepciunea trupească sau ai dobândit cunoştinţa lucrurilor, leapăd-o şi pe aceasta. Dacă ai crezut în drepturile trupului, depărtează-te de ele, umilindu-te şi micşorându-te. Căci astfel vei putea să câştigi învăţătură din nebunia propovăduirii. Iar în aceasta vei afla înţelepciunea adevărată, nu în cuvinte măiestrite, ci în puterea crucii, care se lucrează în cei ce s-au învrednicit să o dobândească pe aceasta în ipostas. Căci „crucea lui Hristos, zice Pavel, este iudeilor sminteală, iar elinilor nebunie, dar nouă, celor ce ne mântuim, puterea şi înţelepciunea lui Dumnezeu” (1 Cor. 1, 23, 24, 18).

85. Chiar dacă ai luat, zice, gustare din cer, chiar dacă te-ai împărtăşit de înţelepciunea aceea şi ai odihnă în sufletul tău, nu te mândri nici aşa şi nu fi cutezător, ca şi când ai fi ajuns şi ai fi primit tot adevărul, ca să nu auzi şi tu: „Iată, v-aţi săturat, iată, v-aţi îmbogăţit; aţi împărăţit fără noi; şi măcar de-aţi împărăţi, ca şi noi să împărăţim împreună cu voi” (1 Cor. 4, 8). Ci, chiar dacă ai gustat, socoteşte-te ca şi când nici nu te-ai atins de creştinism. Şi nu o fă aceasta numai la suprafaţă, ci ca pe un lucru care îţi este sădit şi întărit pentru totdeauna în cugetare.

86. Precum un iubitor de bogăţie, chiar dacă şi-ar aduna nenumărate bogăţii, nu se mai satură, ci ceea ce adaugă în fiecare zi îi sporeşte şi mai mult pofta, sau precum cineva, tras de la o băutură prea dulce înainte de a se sătura, îşi simte şi mai aprinsă setea, aşa şi gustarea lui Dumnezeu nu cunoaşte săturare sau sfârşit niciodată. Ci cu cât se îmbogăţeşte cineva cu această bogăţie, cunoaşte că este mai sărac. Acest fel de creştini nu-şi au de la ei în cinste sufletul lor, ci ca unii ce se umilesc pe ei stau la dispoziţia lui Dumnezeu şi se socotesc pe ei slugi ale tuturor oamenilor. Şi Dumnezeu se bucură mult de un astfel de suflet şi Se odihneşte în el, pentru smerenia lui. Drept aceea, chiar dacă are cineva ceva sau s-a şi îmbogăţit, să nu-şi închipuie prin aceasta că este ceva sau are ceva. Căci părerea de sine produce scârbă înaintea lui Dumnezeu. Şi aceasta l-a scos la început din Rai pe omul care auzind: „Veţi fi ca nişte dumnezei” (Fac. 5, 5), s-a semeţit, bizuindu-se pe această nădejde deşartă. Gândeşte-te cum Dumnezeul şi Împăratul tău şi Fiul lui Dumnezeu S-a micşorat pe Sine chip de rob luând, cum a sărăcit, cum s-a socotit cu cei fără de cinste, cum a pătimit. Iar dacă aşa a făcut Dumnezeu, cum te făleşti şi te socoteşti ceva mare tu, care eşti om alcătuit din sânge şi trup, care este pământ şi cenuşă, şi nu te-ai împărtăşit de nimic bun, ci eşti numai necurăţie? Tu, dacă eşti înţelept şi mai mult decât atât prin ceea ce ai primit de la Dumnezeu, zi: Nu e al meu ceea ce am, ci primit de la Altul. Slavă Lui că nu mi se ia ceea ce mi s-a dat. Astfel socoteşte tot binele al lui Dumnezeu, iar tot răul, al

slăbiciunii tale.

87. Comoara de care zice Apostolul că o avem în vase de lut socoteşte că este puterea sfinţitoare a Duhului, pe care, încă fiind în trup, s-a învrednicit să o primească. Căci zice iarăşi acela: „Care s-a făcut nouă înţelepciune de la Dumnezeu, dreptate, sfinţire şi răscumpărare” (1 Cor. 1, 30). Deci cel ce a aflat şi are la sine această comoară a Duhului poate dobândi toată dreptatea poruncilor şi toată lucrarea lor nu numai curat şi fără pată, ci şi fără osteneli şi dureri, ceea ce nu putea să dobândească înainte fără osteneală. Căci nici nu poate cineva, chiar dacă ar vrea, să cultive cu adevărat rodul Duhului înainte de împărtăşirea de Duhul cel bun. Cu toate acestea, să se silească oricine, alergând prin răbdare şi credinţă, şi să se roage lui Hristos cu căldură, ca să dobândească această comoară cerească. Şi atunci va putea să facă în sine şi prin sine, precum s-a spus, toată dreptatea în chip curat şi desăvârşit, fără osteneală şi fără greutate.

88. Cei ce au în ei bogăţia dumnezeiască a Duhului, când împărtăşesc altora din cuvintele duhovniceşti, scot şi împart ca dintr-o comoară a lor celor ce grăiesc. Dar cei care nu şi-au adunat această comoară în adâncurile inimii, din care izvorăsc bunătatea gândurilor, tainele şi cuvintele dumnezeieşti şi mai presus de om, ci culegând numai unele cuvinte din cele două Scripturi, le poartă doar pe vârful limbii, sau auzindu-le de la bărbaţi duhovniceşti, se împodobesc cu cuvintele lor, înfăţişând ale acelora ca ale lor şi însuşindu-şi dobânzi străine, aceia au dăruit altora gustarea celor grăite fără osteneală; dar ei înşişi, după descrierea lor, au rămas săraci, întrucât fiecare s-a întors de la cuvintele din care a luat, la ale sale, nedobândind o comoară proprie de care să se poată bucura întâi ei şi apoi să-i folosească prin comunicare şi pe alţii. De aceea să căutăm întâi să dobândim această bogăţie adevărată de la Dumnezeu înăuntrul nostru şi apoi ne va fi uşor să putem folosi şi pe alţii şi să le împărtăşim cuvinte duhovniceşti şi taine dumnezeieşti. Căci bunătatea lui Dumnezeu a binevoit să se sălăşluiască în tot cel ce crede. „Cel ce Mă iubeşte pe Mine, zice, va fi iubit de Tatăl Meu şi Mă voi arăta lui” (Ioan 14, 21). Şi iarăşi: „Eu şi Tatăl vom veni şi ne vom face locuinţă la el” (Ioan 14, 23).

89. Cei ce s-au învrednicit să se facă fii ai lui Dumnezeu şi au pe Hristos strălucind în ei, sunt călăuziţi în diferite chipuri de Duhul şi sunt încălziţi în ascunsul inimii de har. Nu strică să aducem şi unele din desfătările văzute ale lumii spre pilduirea stărilor dumnezeieşti născute din har în suflet. Căci uneori par că sunt la o cină împărătească, unde se bucură şi se veselesc cu o bucurie nepovestită şi negrăită. Acum se bucură duhovniceşte, ca mireasa de mire, acum îşi simt trupul atât de uşor, încât socotesc că nici nu mai au trup, ca nişte îngeri netrupeşti. Uneori se veselesc ca de o băutură şi se îmbată ca de o beţie negrăită de tainele Duhului. Alteori îi cuprinde plânsul şi suspinarea, rugându-se pentru mântuirea oamenilor; căci arzând de dumnezeiasca dragoste a Duhului pentru toţi oamenii, iau asupra lor tot plânsul întregului Adam.

Uneori sunt aprinşi de Duhul spre o atât de mare dragoste împreună cu o bucurie negrăită, încât, dacă ar fi cu putinţă, ar lua în sânul lor pe fiecare om, nedeosebind nicidecum pe cel rău de cel bun. Alteori, atât se smeresc, încât li se pare că nu e nimeni mai prejos ca ei, ci se socotesc cei mai de pe urmă dintre toţi. Acum sunt copleşiţi de o bucurie negrăită a Duhului, acum, asemenea unui om puternic care, luând armura împărătească şi mergând la război, îi bate pe potrivnici, îngrădindu-se şi ei cu armele Duhului, pornesc împotriva vrăjmaşilor nevăzuţi şi-i supun sub picioarele lor. Aici îi cuprinde o mare seninătate şi linişte, îi încălzeşte pacea şi sunt stăpâniţi de o plăcere minunată. Aici sunt înţelepţiţi de o înţelegere şi de o înţelepciune dumnezeiască şi de o cunoştinţă neînţeleasă a Duhului şi li se descoperă prin harul lui Hristos cele ce nu pot fi grăite de nicio limbă. Altădată, se întâmplă să se arate şi ei la vedere ca oricare dintre oameni. Astfel, harul dumnezeiesc, schimbându-se şi variind în chip felurit în ei, vrea să le povăţuiască şi să le exercite sufletul, ca să-l înfăţişeze fără pată şi curat înaintea Părintelui ceresc.

90. Roadele pomenite ale Duhului sunt ale celor care au ajuns la mari măsuri şi cât se poate de aproape de desăvârşire. Aceste mângâieri variate ale Duhului se lucrează în ei în chip felurit prin Duhul, dar neîncetat o lucrare a Duhului e urmată de o altă lucrare a Duhului. Căci atunci când ajunge cineva la desăvârşirea Duhului, după ce s-a curăţat deplin de toate patimile şi s-a unit în întregime cu Duhul mângâietor printr-o împărtăşire negrăită, încât s-a învrednicit şi sufletul însuşi să se facă duh, ca unit cu Duhul, atunci se face întreg lumină, întreg duh, întreg bucurie, întreg odihnă, întreg veselie, întreg dragoste, întreg gingăşie, întreg bunătate, întreg blândeţe; şi, aşa zicând, se scufundă în virtuţile puterii Duhului cel bun ca o piatră în adâncul mării, care e învăluită de ape din toate părţile. Astfel aceştia, uniţi în tot chipul cu Duhul lui Dumnezeu, se fac asemenea lui Hristos Însuşi având în ei neschimbate virtuţile Duhului şi arătând tuturor roduri de felul acesta. Căci odată ce s-au făcut neîntinaţi şi curaţi la inimă prin Duhul, este cu neputinţă să arate în afară roduri ale păcatului, ci totdeauna strălucesc în ei, prin toate, roadele Duhului. Aceasta este sporirea în desăvârşirea duhovnicească până la plinătatea lui Hristos, la care ne îndeamnă Apostolul să ajungem, zicând: „Ca să vă umpleţi spre toată plinirea lui Hristos” (Efes. 3, 19); şi iarăşi: „Până ce vom ajunge toţi la bărbatul desăvârşit, la măsura vârstei plinirii lui Hristos” (Efes. 4, 13).

91. Se întâmplă, zice, uneori că cineva intră (începe) să-şi plece genunchii, şi îndată inima lui se umple de lucrarea dumnezeiască, iar sufletul se veseleşte împreună cu Domnul, precum s-a arătat, ca mireasa cu mirele. Aceasta o spune marele Isaia: „Precum se bucură mirele de mireasă, aşa se va bucura Domnul de tine” (Is. 62, 5). Şi se întâmplă uneori că unul ca acesta e ocupat toată ziua, dar îngăduindu-i-se un singur ceas la rugăciune, îndată e răpit omul dinăuntru şi e cuprins de adâncul nemărginit al veacului aceluia, şi

o plăcere negrăită și nemăsurată îl stăpânește atunci, încât mintea lui, înălțată și răpită întreagă, se umple de uimire, și în sufletul lui se așterne în vremea aceea uitarea oricărui cuget pământesc. Aceasta din pricină că gândurile lui se umplu de acela, precum s-a zis, și sunt duse ca niște roabe spre lucruri nemărginite și necuprinse, încât în acel ceas omului îi vine să plece și cu sufletul deodată cu rugăciunea.

92. Celui ce întreabă, zice, dacă îi este omului cu putință să rămână totdeauna în această stare, trebuie să i se spună că nu e vreme când harul să nu fie cu el și că este înrădăcinat și crescut ca ceva natural în omul în care se află. Dar fiind unul, în chip felurit lucrează, după cum vrea, după folosul omului. Căci uneori focul lui arde mai puternic în el, alteori mai potolit; iar lumina lui uneori luminează și ea mai tare în el, alteori mai slab și mai întunecat, după iconomia dumnezeiască, deși sfeșnicul arde fără să se stingă. Iar când strălucește mai tare, atunci și omul se află în sărbătoarea unei beții mai mari a dragostei lui Dumnezeu. Dar uneori și însăși lumina care luminează neîncetat în inimă deschide poarta luminii mai lăuntrice și mai adânci, încât omul întreg, copleșit de dulceața și de vederea aceea, nu mai este în sine, ci pare lumii ca un nebun și ca un barbar, pentru dragostea și bucuria care i-a copleșit sufletul și s-a întins în el și pentru adâncul tainelor de care s-a învrednicit să se împărtășească. Și se întâmplă adeseori că în acea vreme se ridică la măsurile desăvârșite și se face slobod și neatins de orice păcat. Dar după aceea harul se restrânge în oarecare chip și se așază deasupra acoperământul puterii potrivnice.

93. Socotește, zice, cele ale harului astfel: închipuie-ți că ai urcat la treapta a douăsprezecea a desăvârșirii. Căci se întâmplă uneori că se poate ajunge și la această măsură. Dar harul se retrage iarăși, și coborând o treaptă, rămâne, așa-zicând, pe a unsprezecea. I s-au arătat o vreme omului acele lucruri minunate a căror experiență a făcut-o. Dacă i-ar rămâne acestea mereu în același fel, nu ar putea să poarte iconomia și greutatea cuvântului. N-ar putea să asculte, sau să grăiască, sau să se îngrijească despre vreun lucru, fie el cât de mic. Ar sta numai într-un colț, pironit, răpit și îmbătat. De aceea nici nu i s-a dat lui măsura desăvârșită, ca să aibă vreme să se ocupe și cu îngrijirea fraților și cu slujba cuvântului.

94. Auzind, zice, cuvântul Împărăției și pătrunși până la lacrimi, să nu rămânem numai la aceste lacrimi ale noastre, nici la auzul nostru, cu gândul că am auzit bine, nici la ochii noștri, cu gândul că am văzut bine, socotind că ne putem îndestula cu noi înșine. Căci sunt și alte urechi, alți ochi, alte lacrimi, precum și altă cugetare și alt suflet. Este Însuși Duhul dumnezeiesc și ceresc, care ascultă, plânge, se roagă, cunoaște și face voia lui Dumnezeu cu adevărat. Fiindcă și Domnul făgăduind Apostolilor cel mai mare dar, pe cel al Duhului, a zis: „Mă duc, iar Mântuitorul, Duhul cel Sfânt, pe Care Tatăl Îl va trimite în numele Meu, vă va învăța pe voi toate” (Ioan 14, 26). Și iarăși: „Încă multe am a

vă spune vouă, dar nu puteţi să le purtaţi acum. Iar când va veni Acela, Duhul adevărului, vă va călăuzi la tot adevărul” (Ioan 16, 13). Deci Acela Se va ruga şi acela va plânge. „Căci să ne rugăm cum trebuie, zice dumnezeiescul Apostol, nu ştim, ci Duhul Însuşi Se roagă pentru noi cu suspine negrăite” (Rom. 8, 26). Fiindcă numai Duhului singur Îi este vădită voia lui Dumnezeu. „Cele ale lui Dumnezeu, zice, nimeni nu le ştie, fără numai Duhul lui Dumnezeu” (1 Cor. 2, 11). Şi când, potrivit făgăduinţei, în ziua Cincizecimii, a venit Mângâietorul şi puterea Duhului cel bun s-a sălăşluit în sufletele Apostolilor, acoperământul păcatului a fost luat cu totul de pe ei, iar patimile au fost înlăturate şi ochii inimii lor dezvăluiţi. Atunci, deci, umpluţi fiind de înţelepciune şi făcuţi desăvârşiţi de către Duhul, prin Acela au învăţat să facă voia lui Dumnezeu şi tot prin Acela au fost povăţuiţi la tot adevărul. Căci El stăpânea şi împărăţea peste sufletele lor. Drept aceea, când ne vine şi nouă, care auzim cuvântul lui Dumnezeu, să plângem, să ne rugăm lui Hristos cu credinţă neîndoielnică şi să nădăjduim că a venit la noi Duhul care aude şi Se roagă cu adevărat după voia lui Dumnezeu[63].

95. Socoteşte, zice, că lucrul stă aşa: Oarecare putere întunecoasă acoperă uşor mintea ca o ceaţă subţire. Cu toate că sfeşnicul arde şi luminează, precum s-a zis, totdeauna, dar pe lumina lui stă un acoperământ. De aceea, unul ca acesta nu va spune nici că nu este desăvârşit, nici că e cu totul liber de păcat, ci, aşa-zicând, liber şi neliber. Iar aceasta nu se întâmplă împotriva lui Dumnezeu, ci se face după iconomia dumnezeiască. Uneori acest zid despărţitor se împrăştie şi se sfărâmă. Alteori nu se împrăştie cu totul şi nici rugăciunea nu rămâne mereu la fel, ci uneori harul se aprinde, mângâie şi odihneşte mai mult, alteori se face mai stins şi mai micşorat precum socoteşte harul însuşi spre folosul omului. Totuşi am intrat în anumite timpuri la măsura desăvârşită şi am gustat şi am avut experienţa acelui veac. Dar încă n-am văzut niciun creştin desăvârşit sau dintr-odată şi pentru totdeauna liber, ci acelaşi om se odihneşte în har, se învredniceşte şi se face părtaş de taine şi descoperiri şi intră la o mare dulceaţă a harului, dar totuşi şi păcatul se află înăuntrul lui. Unii ca aceştia, din pricina harului covârşitor şi a luminii care străluceşte în ei, au socotit, din neexperienţă, că sunt desăvârşiţi şi liberi. Dar eu, cum s-a spus, n-am văzut încă pe nimeni cu totul liber, fiindcă şi mie mi s-a întâmplat, cum s-a zis, să intru în parte în anumite timpuri la acea măsură. Şi ştiu, învăţat de experienţă, cum este omul desăvârşit.

96. Când ţi se întâmplă să auzi despre unirea dintre mire şi mireasă, despre coruri, cântări şi sărbători, să nu cugeţi la nimic material sau pământesc, fiindcă acestea se folosesc, prin pogorământ, numai ca pilde. Căci acelea sunt negrăite, duhovniceşti şi nepipăite de ochi trupeşti. Ele îşi descoperă înţelesul sufletelor sfinte şi credincioase. Împărtăşirea Duhului

[63] Corespunde probabil unui paragraf al *Omiliei VII,* absent în textul din P.G.

Sfânt, comorile cereşti, corurile şi cântările sfinţilor îngeri se fac văzute numai celui ce a făcut experienţa lor. Cel ce n-a făcut experienţa lor nu le poate nici înţelege. Deci ascultă cu evlavie despre ele până ce ţi se va întâmpla şi ţie, celui ce crezi, să ajungi să te învredniceşti de unele ca acestea. Atunci vei cunoaşte, prin însăşi experienţa ochilor sufletului, de ce bunătăţi şi taine se pot împărtăşi sufletele creştinilor chiar şi aici. Căci la înviere şi trupul însuşi se va învrednici să dobândească unele ca acestea, să le vadă şi, aşa-zicând, să le ţină atunci când se va face şi ei duh.

97. Frumuseţile sufletului nostru şi rodurile bune, sau rugăciunea, dragostea, credinţa, privegherea, postul şi celelalte îndeletniciri virtuoase, când se amestecă şi se împărtăşesc de împărtăşirea Duhului Sfânt, dau o bună mireasmă bogată, ca o tămâie pusă pe foc. Dar atunci ne este şi nouă mai uşor să vieţuim potrivit cu voia lui Dumnezeu. Căci fără Duhul Sfânt, precum s-a spus şi mai înainte, nimănui nu-i este cu putinţă să înţeleagă voia lui Dumnezeu. Căci precum femeia care se uneşte cu bărbatul în căsătorie, mai înainte de a se uni urmează socotinţei sale şi împlineşte voile ei, iar dacă se adună la un loc, vieţuieşte sub conducerea aceluia, nemailuându-se după sine, în acelaşi fel şi sufletul are o voie a sa, legile sale şi lucrurile sale; dar când se face vrednic să se unească cu Hristos, Bărbatul ceresc, se supune legii bărbatului, nemaiumblând voii sale, ci Mirelui său, Hristos.

98. Haina de nuntă, despre care vorbesc cuvintele dumnezeieşti ale lui Hristos (Matei 22, 11), socoteşte că este harul Duhului Sfânt, de care cel ce nu s-a făcut vrednic să îl îmbrace nu va fi părtaş de nunta cerească şi de ospăţul acela duhovnicesc.

99. Să ne sârguim să bem din vinul duhovnicesc şi dumnezeiesc şi să ne îmbătăm cu beţia trezviei[64], ca precum cei plini de vin se fac mai vorbăreţi, aşa şi noi, umplându-ne de vinul cel duhovnicesc, să povestim despre tainele dumnezeieşti. „Căci paharul Tău, zice David, mă îmbată pe mine cu marea lui tărie” (Ps. 22, 6).

100. Sufletul sărac cu duhul este acela care îşi cunoaşte rănile sale, dar îşi cunoaşte şi întunericul patimilor ce-l învăluie şi cere necontenit izbăvire de la Domnul; sau poartă durerile, dar nu se bucură de niciuna dintre bunătăţile pământeşti, ci caută numai pe Doctorul cel bun şi se încrede în tămăduirea Lui. Cum va fi deci acest suflet rănit, frumos şi cu bun chip şi vrednic de convieţuirea cu Hristos? Cum altfel, dacă nu în temeiul alcătuirii sale străvechi şi al cunoştinţei limpezi a rănilor şi a sărăciei sale? Căci dacă nu se îndulceşte cu rănile şi cu bubele patimilor pe care le are şi nu se învoieşte cu greşelile, Duhul nu-i socoteşte urâţenia, ci, venind, îl lecuieşte şi-l tămăduieşte, şi-i întoarce frumuseţea nepătimitoare şi nestricăcioasă. Numai să nu aibă de

---

[64] μέθη νηφάλιος, o temă a Sf. Grigorie de Nyssa din *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor (Omilia XI,* P.G. XLV, 992 A).

bunăvoie sufletul împărtăşire cu cele făcute, precum s-a zis, nici să-şi dea încuviinţare la patimile ce se lucrează, ci cu toată puterea să strige către Domnul, ca prin Duhul cel bun al Lui să-l învrednicească de slobozirea de toate patimile. Acest suflet e fericit. Dar vai de cel care nu dobândeşte simţirea rănilor sau nu-şi dă seama că are vreun păcat sau vreo împietrire. Căci pe acesta nu-l cercetează nici Doctorul cel bun şi nu-l lecuieşte şi nu-l caută, şi nici el însuşi nu are grijă de rănile sale, socotind că se află în stare bună şi sănătoasă. Căci „nu au trebuinţă, zice, cei sănătoşi de doctor, ci cei bolnavi" (Matei 9, 12).

101. Fericiţi cu adevărat şi râvnitori ai vieţii şi ai bucuriei mai presus de fire sunt aceia care prin credinţă fierbinte şi vieţuire virtuoasă au primit prin experienţă şi simţire cunoştinţa tainelor cereşti ale Duhului şi au petrecerea lor în ceruri. Aceştia sunt mai presus decât toţi oamenii. Şi dovada e vădită. Căci cui s-a întâmplat dintre cei puternici, sau înţelepţi, sau chibzuiţi să urce la cer, mişcându-se încă în jurul celor de pe pământ, şi să lucreze acolo lucruri duhovniceşti şi să privească frumuseţile Duhului? Dar, iată, un oarecare sărac la arătare, sărac la culme şi umilit, necunoscut aproape nici vecinilor, care, căzând pe faţa lui înaintea Domnului, urcă la cer călăuzit de Duhul, şi plin de încredinţarea sufletului său se desfată cu gândul de lucrurile minunate de acolo şi acolo lucrează, acolo petrece, acolo îşi are vieţuirea, după dumnezeiescul Apostol, care zice: „Căci petrecerea noastră este în ceruri" (Filip. 3, 20). Şi iarăşi: „Cele pe care ochiul nu le-a văzut şi urechea nu le-a auzit şi la inima omului nu s-au suit, acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El"; apoi adaugă: „Iar nouă ni le-a descoperit prin Duhul Său" (1 Cor. 2, 9-10). Aceştia sunt cei cu adevărat înţelepţi, aceştia cei puternici, aceştia cei de neam bun şi cei chibzuiţi.

102. Dar chiar fără acele bunuri cereşti, zice, judecând pe sfinţi numai după cele de aici, nu te vei îndoi că sunt mai presus decât toţi. Să judecăm numai. Când Nabucodonosor, care stăpânea peste Babilon, a adunat toate neamurile să se închine la chipul pe care-l turnase – iar aceasta o orânduise Dumnezeu cu înţelepciune, ca să se facă cunoscută virtutea tinerilor iudei şi să afle toţi că unul este Dumnezeu adevărat, Care locuieşte în ceruri -, trei tineri, robi şi ei şi cu libertatea răpită, au cutezat să-i stea împotrivă. Şi când toţi s-au închinat cu multă frică şi n-au îndrăznit să se împotrivească, ci aproape fără glas, asemenea dobitoacelor, s-au lăsat amăgiţi, aceştia atât s-au împotrivit să facă acelaşi lucru ca ceilalţi, încât nici n-au voit să nu li se cunoască dreapta credinţă, să rabde a se ascunde, ci au strigat în auzul tuturor: „Dumnezeilor tăi, împărate, nu le slujim şi chipului de aur pe care l-ai aşezat nu ne închinăm" (Dan. 3, 18). Pe aceştia, drept pedeapsă, primindu-i înfricoşatul cuptor de foc, acesta nu le-a fost cuptor şi nu şi-a arătat puterea sa, ci parcă respectându-i şi el pe aceştia, i-a păzit nevătămaţi de rele. Şi toţi, chiar şi împăratul însuşi, au cunoscut prin ei pe Dumnezeul cel adevărat şi s-au mirat de dânşii nu numai

cei de pe pământ, ci şi cetele celor din ceruri. Căci nici cei din ceruri nu stau departe de isprăvile bărbăteşti ale sfinţilor, ci le sunt aproape, cum arată dumnezeiescul Apostol, care zice: „Ne-am făcut priveliște îngerilor şi oamenilor" (1 Cor. 4, 9). Lucruri asemănătoare poţi vedea și la Ilie, care fiind un om singur, i-a biruit pe cei mulţi prin coborârea focului din cer. Dar şi Moise a biruit tot Egiptul și pe tiranul faraon. Aceasta o poţi vedea și la Lot, la Noe și la mulţi alţii, care fiind neînsemnaţi la arătare, au biruit pe mulţi vestiţi şi puternici[65].

103. Fiecare din cele văzute, dacă n-ar avea în ajutor şi o altă fire străină, ar fi prin sine nelucrător şi fără podoabă. Căci înţelepciunea negrăită a lui Dumnezeu arată taine şi chipuri prin cele văzute, dovedind că firea omenească prin ea însăşi nu ar putea să arate podoaba desăvârşită a virtuţilor şi frumuseţea duhovnicească a sfinţeniei dacă nu s-ar bucura şi de mâna dumnezeiască. Astfel, pământul, rămânând de sine, dacă nu s-ar împărtăşi de îngrijirea din partea plugarilor şi n-ar primi conlucrarea ploilor şi a soarelui, n-ar fi în stare să rodească prin sine. De asemenea, fiecare casă are lipsă de lumina soarelui de aici, care nu este de aceeaşi fire cu ea; altfel ar fi plină de întuneric. Și altele le poţi vedea că sunt la fel. Deci în acelaşi chip şi firea noastră e cu neputinţă să dea prin sine roadele desăvârşite ale virtuţilor, ci are nevoie de plugarul duhovnicesc al sufletelor noastre, adică de Duhul lui Hristos, Care şi El e cu totul străin de firea noastră. Căci noi suntem făptură, iar El necreat. Acesta lucrând după meşteşugul său inimile credincioşilor care s-au predat cu toată voia lor plugarului duhovnicesc, le face să producă roadele desăvârşite ale Duhului şi răspândește lumina sa în casa sufletului nostru, întunecată de patimi.

104. Îndoit este războiul creştinilor şi îndoită lupta: faţă de cele văzute cu ochiul acesta – căci acestea aţâţă, gâdilă şi cheamă sufletul să se împătimească şi să se îndulcească de ele -, apoi faţă de începătoriile şi stăpâniile stăpânitorului cumplit al lumii (Efes. 6, 12).

105. Slava lui Moise, pe care o avea pe faţă, era chipul slavei adevărate a Preasfântului Duh. Căci precum acolo oricine voia să privească era neputincios, aşa şi acum, întunericul patimilor nu suportă această slavă care străluceşte în sufletele creştinilor, ci e izgonit şi pus pe fugă de strălucirea aceasta.

106. Creştinul iubitor de adevăr şi de Dumnezeu, care a gustat dulceaţa cerească şi are sădit şi amestecat în suflet harul şi care s-a predat pe sine cu totul voilor harului, urăşte toate ale veacului acestuia. Căci acesta s-a ridicat mai presus decât toate ale lumii. Fie că zici argint, sau cinstiri, sau slave, sau fericiri şi laude, el nu poate fi luat în stăpânire de niciuna dintre acestea.

Căci a ajuns la experienţa altei bogăţii, altei cinstiri şi altei slave; iar

[65] Corespunde aproximativ cu *Omilia IX,* 4-6.

sufletul şi-l hrăneşte cu o plăcere nestricăcioasă. Şi are toată simţirea şi încredinţarea prin împărtăşirea Duhului.

107. Pe cât se deosebeşte păstorul cuvântător de dobitoacele necuvântătoare, pe atât se deosebeşte un astfel de om în înţelegere, în cunoştinţă şi în puterea de a deosebi, de ceilalţi oameni. Căci el se împărtăşeşte de alt Duh, de altă minte, de altă înţelegere şi de altă înţelepciune decât înţelepciunea lumii acesteia. „Grăim, zice, înţelepciunea întru cei desăvârşiţi, dar nu înţelepciunea veacului acestuia, nici a stăpânitorilor pieritori ai veacului acestuia, ci înţelepciunea lui Dumnezeu în taină” (1 Cor. 2, 6-7). De aceea, unul ca acesta se deosebeşte, cum s-a zis, în toate de toţi oamenii care au duhul lumii, fie chibzuiţi, fie înţelepţi. Şi pe toţi oamenii îi judecă, după cum s-a scris. Unul ca acesta cunoaşte pe fiecare de unde grăieşte, unde stă şi în ce ape înoată. Dar pe el nu-l poate cunoaşte şi judeca niciunul dintre cei ce au duhul lumii, decât acela care are acelaşi Duh al Dumnezeirii, asemănând, cum zice dumnezeiescul Apostol: „cele duhovniceşti cu cele duhovniceşti” (1 Cor. 2, 13). „Iar omul sufletesc nu primeşte cele ale lui Dumnezeu, căci nebunie îi sunt lui. Dar cel duhovnicesc toate le judecă, el însă nu e judecat de nimeni” (1 Cor. 2, 15).

108. Iar pe Duhul Sfânt e cu neputinţă, zice, să-L dobândească cineva dacă nu s-a înstrăinat de toate ale veacului acesta şi nu s-a închinat pe sine căutării dragostei lui Hristos, ca, eliberată de toate grijile pământeşti, mintea acestuia să se îndeletnicească numai cu acest singur scop şi aşa să se învrednicească să se facă un duh cu Hristos, cum zice Apostolul. „Cel ce se lipeşte de Domnul va fi un duh cu El” (1 Cor. 6, 17). Căci sufletul care s-a legat cu totul de ceva din veacul acesta şi tinde spre aceea, ca, de pildă, de bogăţie, de slavă, de dragostea cea lumească, nu va putea fugi şi scăpa de întunericul puterilor rele.

109. Sufletele iubitoare de adevăr şi de Dumnezeu nu rabdă nici cea mai mică slăbire a dragostei către Domnul, ci pironite întregi de crucea Lui, cunosc în ele simţirea sporirii duhovniceşti. Căci străpunse de dragostea aceasta şi, aşa-zicând, flămânde de dreptatea virtuţilor şi de lumina Duhului cel bun, chiar dacă se fac vrednice de taine duhovniceşti şi se împărtăşesc de veselia cerească şi de har, nu se încred în ele însele, nici nu-şi închipuie că sunt ceva, ci cu cât se învrednicesc mai mult de daruri duhovniceşti, cu atât se simt mai flămânde şi caută cu mai multă osteneală cele cereşti. Şi cu cât îşi simt mai mult sporirea duhovnicească, cu atât se fac mai însetate de împărtăşirea acestora. Şi îmbogăţindu-se duhovniceşte, îşi par lor înseşi flămânde, după dumnezeiasca Scriptură: „Cei ce Mă mănâncă pe Mine, iar vor fi flămânzi; şi cei ce Mă beau, iar vor înseta” (Înţ. Sir. 24, 33)[66].

[66] Tema e proprie Sf. Grigorie de Nyssa, în *Viaţa lui Moise* şi mai ales în *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor (Omilia III,* P.G. XLIV, 941 D-942 A).

110. Sufletele de felul acesta se învrednicesc de slobozirea deplină de patimi şi dobândesc în chip desăvârşit lumina şi împărtăşirea Duhului dumnezeiesc întru plinătatea harului. Dar cele leneşe, care ocolesc osteneala şi nu caută sfinţirea inimii şi nu nădăjduiesc să-L primească încă de aici, cât sunt în trup, nu în parte, ci în întregime, prin răbdare şi îndelungă stăruinţă, sau să se împărtăşească de Duhul Mângâietor întru toată simţirea şi încredinţarea, şi prin El să se izbăvească de patimile răutăţii, chiar dacă se învrednicesc de harul dumnezeiesc, dar furate de păcat au părăsit toată grija de sine, pe motiv că au primit harul şi au parte de mângâierea lui şi se bucură de dulceaţa lui duhovnicească, cad cu uşurinţă în părerea de sine, neîntristându-se cu inima, nesmerindu-se în cuget şi nefiind însetate, nici tinzând spre măsura desăvârşită a nepătimirii. Mulţumindu-se cu această puţină mângâiere şi sporind mai degrabă în mândrie decât în smerenie, adeseori se golesc şi de puţinul dar de care s-au împărtăşit. Dar sufletul cu adevărat iubitor de Dumnezeu, cum a arătat cuvântul înainte, chiar dacă ar săvârşi nenumărate fapte de dreptate, chiar dacă şi-ar topi trupul cu posturile şi privegherile cele mai aspre, chiar dacă s-ar învrednici de daruri felurite ale Duhului, de descoperiri de taine, e aşa de smerit, ca şi când n-ar fi început petrecerea cea după Dumnezeu şi nici n-ar fi dobândit vreun dar mai de seamă, căutând cu ardoare şi cu sete neastâmpărată spre dragostea dumnezeiască a lui Hristos.

111. Dar la aceste măsuri nu poate ajunge nimeni nici deodată, nici cu uşurinţă, ci după multe osteneli şi lupte, după vreme îndelungată şi cu sârguinţă multă, după cercări şi ispite felurite, până ajunge la măsura desăvârşită a nepătimirii. Astfel probat prin toată osteneala şi durerea şi răbdând cu curaj toate ispitele aduse de răutate, se învredniceşte în sfârşit de marile cinstiri şi daruri ale Duhului şi de bogăţia dumnezeiască. Apoi ajunge moştenitor al Împărăţiei cereşti.

112. Dar sufletul care nu are petrecerea pomenită întru toată osârdia şi n-a primit simţirea sfinţeniei în inimă, să plângă şi să ceară de la Domnul fierbinte ca să se împărtăşească de binele acesta şi de lucrarea Duhului, care se săvârşeşte în minte prin vederi (contemplaţii) negrăite. Precum, după legea bisericească, cei căzuţi în păcate trupeşti sunt opriţi mai întâi de preot, apoi arătând pocăinţa trebuitoare sunt primiţi la împărtăşire, iar câţi au trăit fără greşeală şi curat, înaintează la preoţie şi de la locul din afară se strămută înăuntrul altarului şi se ridică în treapta de liturghisitori şi şezători lângă Domnul, aşa trebuie să cugetăm şi despre împărtăşirea tainică a Duhului, de care Apostolul zice: „Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl şi împărtăşirea Duhului Sfânt” (2 Cor. 13, 13). Vei vedea cum se păstrează şi aici această rânduială.

Dumnezeiasca Treime Se sălăşluieşte în sufletul curat, unindu-se cu el bunătatea dumnezeiască. Se sălăşluieşte nu ca ceea ce este, căci nu încape nici în toată zidirea, ci întrucât este în stare omul să o primească. Dar când se abate

cu voia de la petrecerea cea după Dumnezeu şi întristează Duhul dumnezeiesc, mintea e scoasă şi depărtată de la veselia duhovnicească. Harul dumnezeiesc, dragostea şi toată lucrarea cea bună a Duhului se retrage, iar omul acela e predat necazurilor, ispitelor şi duhurilor rele, până când sufletul va umbla iarăşi drept, spre buna plăcere a Duhului. Apoi arătând pocăinţa, prin toată mărturisirea şi smerenia, se învredniceşte iarăşi de cercetarea harului şi primeşte veselia cerească mai mult decât întâia oară. Iar dacă nu întristează Duhul întru nimic, ci vieţuieşte după buna plăcere a lui Dumnezeu şi se împotriveşte tuturor gândurilor rele, iar pe de altă parte se lipeşte de Domnul pentru totdeauna, un astfel de suflet înaintează cu dreptate şi după rânduială şi se învredniceşte de daruri nevăzute, din slavă în slavă, şi se mută de la odihnă la o odihnă mai desăvârşită. Apoi ajungând până la măsura desăvârşită a vieţii creştine, se va rândui între lucrătorii desăvârşiţi şi între slujitorii neîntinaţi ai lui Hristos în veşnica Lui Împărăţie.

113. Cele văzute socoteşte-le că sunt chipuri şi umbre ale celor ascunse: biserica cea văzută, chip al bisericii inimii; pe preot, chip al preotului adevărat al harului lui Hristos şi aşa mai departe. Dacă nu s-ar desfăşura în biserica văzută mai întâi citirile, apoi cântările şi toată rânduiala slujbei bisericeşti, nu ar veni la rând săvârşirea de către preot a însăşi tainei trupului şi sângelui lui Hristos. Apoi, chiar dacă s-ar împlini tot dreptarul bisericesc, dacă nu s-ar săvârşi Euharistia tainică a jertfei prin preot şi împărtăşirea trupului lui Hristos, nu s-ar împlini nici rânduiala bisericească şi ar lipsi şi slujirea tainei. Aşa să cugeţi şi despre viaţa creştină. Dacă ar ţine cineva tot postul, toată privegherea, cântarea, toată nevoinţa şi ar dobândi toată virtutea, dar lucrarea Duhului nu s-ar săvârşi pe altarul inimii de către har, întru toată simţirea şi odihna duhovnicească, toată rânduiala nevoinţei ar fi nedeplină şi aproape fără rost, neavând veselia Duhului lucrându-se tainic în inimă.

114. Bun este postul, bună privegherea, bună de asemenea nevoinţa, bună este şi vieţuirea care minunează. Dar acestea sunt numai un început al vieţuirii iubitoare de Dumnezeu. De aceea e un lucru cu totul nesocotit să se încreadă cineva simplu în acestea. Se întâmplă uneori că ne împărtăşim şi de vreun har, iar răutatea şezând înăuntru ne înşală, cum s-a zis înainte, retrăgându-se de bunăvoie şi nesăvârşind ale sale. Astfel face pe om să creadă că s-a curăţat cu mintea şi-l duce la închipuirea desăvârşirii. Apoi năvăleşte hoţeşte asupra lui şi-l coboară până la cele mai de jos ale pământului. Căci dacă oameni, adeseori de numai douăzeci de ani, făcându-se hoţi sau fiind ostaşi de meserie, cunosc fel de fel de meşteşuguri împotriva vrăjmaşilor, se ascund şi iscodesc curse, iau pe duşmani de la spate şi îi omoară când nu se aşteaptă, cu cât mai mult răutatea care a ajuns la vârsta atâtor mii de ani şi şi-a propus, ca lucrul cel mai râvnit, să piardă suflete, nu va şti să iscodească în ascunsul inimii curse, iar în anumite vremuri să rămână nemişcată şi în nelucrare, ca să atragă sufletul spre închipuirea desăvârşirii. Deci, temelia vieţii

creştine este ca, chiar dacă ar împlini cineva toate dreptăţile, să nu se bizuie pe acestea, nici să se încreadă, nici să-şi închipuie că a făcut ceva mare. Chiar dacă s-a făcut părtaş de har, să nu-şi închipuie că a ajuns la ceva, nici să se socotească sătul, ci să flămânzească şi să înseteze şi mai mult, să plângă şi să aibă inima zdrobită cu totul.

115. Socoteşte că starea duhovnicească este astfel: Presupune că este o casă împărătească, iar aceasta are în faţă diferite curţi, pridvoare şi alte case mai în afară. Apoi, la rând, altele mai înăuntru, în care sunt aşezate, după cuviinţă, porfira şi vistieriile. Pe urmă, pe cea mai dinăuntru şi decât acestea, potrivită pentru petrecerea împăratului. Deci precum, dacă cineva, intrând în curţile şi locuinţele cele din afară, socoteşte că a ajuns la casele dinăuntru, se amăgeşte, aşa şi în cele duhovniceşti, cei ce luptă cu pântecele şi cu somnul şi petrec neîncetat în cântări şi rugăciuni să nu-şi închipuie că au ajuns la ţintă şi la odihnă. Căci petrecerea lor este încă în pridvoare şi în curţi, nu unde sunt aşezate porfira şi vistieriile împărăteşti. Chiar dacă s-au învrednicit de vreun har, nici prin aceasta să nu se lase amăgiţi de gândul că au ajuns la ţintă. Deci se cuvine să cerceteze dacă au aflat în vasul acesta de pământ vistieria, dacă au îmbrăcat porfira Duhului, dacă au văzut pe Împăratul şi s-au odihnit. Căci să socoteşti că sufletul are un adânc şi multe mădulare. Iar păcatul, intrând, a cuprins toate mădularele şi gândurile inimii. Apoi cerând omul harul Duhului şi acesta venind şi cuprinzând două mădulare ale sufletului, cel fără experienţă, mângâiat de harul acesta, îşi închipuie că toate mădularele sufletului i-au fost cuprinse şi păcatul s-a dezrădăcinat din el cu totul, neştiind că cea mai mare parte din suflet este încă stăpânit de păcat. Căci e cu putinţă, cum s-a arătat adeseori, să lucreze şi harul neîncetat, cum lucrează ochiul în trup, dar să fie şi păcatul de faţă, furând cugetarea.

Drept aceea, cel ce nu ştie să deosebească, îndată ce a primit ceva mare, îşi şi închipuie ceva mare despre sine şi se mândreşte ca şi când ar avea curăţirea cea din urmă. Dar mai trebuie mult ca să fie cu adevărat ceea ce socoteşte. Căci precum a arătat cuvântul la locul său, Satana mai are şi meşteşugul acesta, că în anumite vremuri se retrage de bunăvoie şi nu lucrează cele obişnuite, desigur cu scopul ca să furişeze în mintea celor ce se nevoiesc părerea că sunt desăvârşiţi. Dar oare cel ce sădeşte vie culege şi rodul îndată? Sau cel ce seamănă seminţele în pământ adună îndată şi roadele? Iar pruncul nou-născut ajunge îndată desăvârşirea? Priveşte la Iisus, din ce slavă, fiind Fiul al lui Dumnezeu, la ce patimi, la ce ocări, ba chiar şi la cruce şi la moarte a coborât. Dar, iarăşi, cum pentru această smerire S-a înălţat şi a şezut de-a dreapta Tatălui. Şarpele cel viclean însă, semănând de la început în Adam pofta îndumnezeirii, la ce necinste l-a pogorât prin această părere de sine. Cugetând, aşadar, la acestea, întăreşte-te pe tine cu toată puterea şi sârguieşte-te să ai pururea inima smerită şi zdrobită.

Despre libertatea minții

116. Când auzi că Hristos, pogorându-Se în iad, a izbăvit sufletele ţinute acolo, nu socoti că sunt departe acestea nici de cele ce se săvârşesc acum. Socotește că mormântul este inima și acolo stau îngropate gândurile și mintea, cuprinse de întuneric adânc. Deci vine Domnul la sufletele care strigă către El în iad, adică în adâncul inimii, și acolo poruncește morţii zicând: Dă afară sufletele încuiate, care Mă caută pe Mine, Cel ce pot să le izbăvesc; apoi, rostogolind piatra cea grea care zace asupra sufletului, deschide mormântul, învie pe cel mort cu adevărat şi izbăveşte sufletul încuiat din închisoarea fără lumină.

117. Se întâmplă, zice, adeseori să-ţi şoptească Satana în inimă şi să-ţi spună: Ştii toate relele câte le-ai făcut; sufletul tău s-a umplut de fărădelegi, s-a îngreunat de multe şi cumplite păcate. Să nu-ţi rămână ascuns că el face aceasta ca să te împingă la deznădejde pe motiv de părută smerenie. Căci de când a intrat prin neascultare răutatea, a avut intrare liberă ca să grăiască în fiecare zi sufletului ca un om către alt om şi să-i pună în minte cele necuvenite. Deci tu răspunde-i aşa: Dar eu am asigurările scrise ale lui Dumnezeu, Care zice: „Nu vreau moartea păcătosului, ci să se întoarcă prin pocăinţă şi să fie viu" (Iez. 33, 11). Căci ce altceva a vrut prin pogorârea Lui, decât să mântuiască pe cei păcătoşi, să lumineze pe cei din întuneric şi să învie pe cei morţi?

118. Precum puterea potrivnică, aşa şi harul dumnezeiesc ni se arată îndemnându-ne, nu silindu-ne, ca astfel să ne rămână neatinsă libertatea şi stăpânirea peste noi înşine. De aceea, pentru relele pe care le face omul îndemnat de satana, nu satana, ci însuşi omul îşi pricinuieşte mai degrabă pedeapsă, ca unul ce n-a fost dus cu sila, ci s-a lăsat înduplecat de bunăvoie prin răutate. Asemenea şi în cazul binelui, harul nu pune fapta săvârşită pe seama sa, ci pe seama omului, şi de aceea îl îmbracă în slavă, fiindcă el însuşi s-a făcut sieşi pricină a binelui. Căci harul nu-l face prin silă pe om neschimbător, legându-i voia lui, ci măcar că e de faţă, lasă voia liberă, ca să se facă vădită voia omului aşa cum este, fie spre virtute, fie spre păcat. Căci e o lege nu în fire, ci în hotărârea voii libere, să se poată îndrepta spre bine sau spre rău.

119. Trebuie să păzim sufletul şi să-l păstrăm neînsoţit cu gândurile întinate şi rele. Căci precum trupul împreunându-se cu alt trup se spurcă prin necurăţie, aşa şi sufletul se strică unindu-se cu gândurile rele şi întinate, conglăsuind şi învoindu-se cu ele. Dar nu numai cu cele ale răutăţii şi curviei, ci şi cu ale fiecărui păcat, ca, de pildă, cu ale necredinţei, vicleniei, slavei deşarte, mâniei, pizmei şi certei. Aceasta înseamnă a ne curăţa pe noi înşine de toată întinăciunea trupului şi duhului (2 Cor. 7, 1). Cugetă că în ascunsul sufletului se găseşte şi stricăciune, şi curvie, lucrându-se prin gânduri necuviincioase. Şi precum, după marele Apostol, „pe cel ce strică biserica lui Dumnezeu, care este trupul, şi Dumnezeu îl strică" (1 Cor. 3, 17), aşa şi cel ce

strică sufletul şi mintea, prin aceea că consimte şi se învoieşte cu cele necuviincioase, e vinovat osândei. Drept aceea, se cuvine ca precum păzim trupul de păcatul văzut, aşa să păzim şi sufletul de gândurile necuviincioase, fiindcă e mireasa lui Hristos. „Că v-am logodit, zice, unui singur bărbat, ca să vă înfăţişez fecioară curată lui Hristos” (2 Cor. 11, 2). Şi iarăşi ascultă Scriptura zicând: „Cu toată paza, păzeşte inima ta, că din aceasta sunt ieşirile vieţii” (Pilde 4, 23). Şi iarăşi află că dumnezeiasca Scriptură învaţă că „gândurile viclene despart de Dumnezeu” (Înţ. Sol. 1, 3).

120. Fiecare să ceară socoteală sufletului său, cercetându-l şi probându-l de ce lucruri e lipit. Şi dacă se întâmplă să vadă că inima sa nu conglăsuieşte cu legile lui Dumnezeu, să-şi păzească cu toată puterea precum trupul, aşa şi mintea nestricată şi neînsoţită cu gândurile rele, dacă vrea să se sălăşluiască în el, potrivit făgăduinţei, Cel curat. Căci a făgăduit că Se va sălăşlui şi va umbla în sufletele curate şi iubitoare de frumuseţe.

121. Precum plugarul, care îşi îngrijeşte cu toată hărnicia pământul său, îl ară mai întâi şi îl pliveşte de mărăcini şi apoi aruncă seminţele, aşa şi cel ce aşteaptă să primească de la Dumnezeu sămânţa harului trebuie să-şi cureţe întâi pământul inimii, ca venind sămânţa Duhului, să dea roduri desăvârşite şi înmulţite.

Căci de nu va face aceasta mai întâi şi de nu se va curăţa cineva pe sine de toată întinăciunea trupului şi duhului, e trup şi sânge şi stă departe de viaţă.

122. Trebuie să pătrundem cu agerime din toate părţile amăgirile, vicleniile şi uneltirile vrăjmaşului. Căci precum Duhul Sfânt S-a făcut prin Pavel tuturor toate, ca pe toţi să îi câştige, aşa şi răutatea[67] se sârguieşte să se facă toate, ca pe toţi să-i împingă la pierzanie. Aşa, cu cei ce se roagă, se preface că se roagă, cu scopul ca, sub pretextul rugăciunii, să-i amăgească, împingându-i la părerea de sine; cu cei ce postesc, împreună posteşte, vrând să-i înşele cu mândria postirii; cu cei ce ştiu Scripturile, lucrează la fel, dorind să-i clatine pe motiv de cunoştinţă; celor ce s-au învrednicit de lumina descoperirii le apare în chip asemănător, căci Satana se preface în înger al luminii (2 Cor. 11, 14), ca amăgindu-i cu părerea luminii să-i atragă la sine; şi simplu grăind, se acomodează în chip felurit cu fiecare şi se face asemenea tuturor, ca folosindu-se de ceea ce e asemănător, să le pricinuiască pierzania, printr-o aparenţă ce le pare binecuvântată. „Surpând, zice, gândurile şi orice înălţare ce se ridică împotriva cunoştinţei de Dumnezeu” (1 Cor. 10, 5)[68]. Vezi până unde îşi înalţă trufaşul îndrăzneala, când vrea să doboare şi pe cei ce au îndumnezeirea prin cunoştinţa adevărului? Drept aceea trebuie să păzească fiecare cu toată străjuirea inima sa şi să ceară multă înţelegere de la

---

[67] De obicei prin κακία – răutate, ca izvor al păcatelor, se înţelege, în textul lui Macarie şi al lui Simeon Metafrastul, diavolul.

[68] Se pare că Simeon îi dă aici sensul „spre cunoştinţa de Dumnezeu”.

Dumnezeu, ca să ne dea să vedem uneltirile răutăţii. Iar mintea şi gândurile noastre se cuvine să lucreze şi să se ostenească neîncetat întru înţelegere şi să ne potrivim pe noi înşine voii lui Dumnezeu. Căci nu este un lucru mai mare şi mai de cinste ca acesta. „Mărturisirea, zice, şi marea cuviinţă sunt lucrul Lui" (Ps. 110, 3).

123. Sufletul iubitor de Dumnezeu are obiceiul, chiar dacă ar face toate faptele bune, să nu pună nimic pe seama sa, ci pe toate în seama lui Dumnezeu, în felul acesta şi Dumnezeu, la rândul Său, luând aminte la înţelegerea şi cunoştinţa dreaptă şi sănătoasă a acestui suflet, îi socoteşte, dimpotrivă, lui toate şi-i măsoară răsplata ca şi când ar fi făcut toate prin osteneala lui, cu toate că, dacă ar vrea să facă judecată cu noi, nu s-ar găsi nimic cu adevărat drept în om. Căci şi avuţiile şi toate aceste bunuri prin care fiecare poate să facă bine sunt ale Lui, pământul şi toate cele de pe el, trupul însuşi şi sufletul însuşi. Nu numai atât, dar însuşi faptul că este om, îl are fiecare prin har. Deci ce-i mai rămâne propriu lui, care să-i întemeieze părerea de sine sau să-l dovedească drept? Cu toate acestea, Dumnezeu primeşte de la oameni ca cel mai mare prinos, cel mai plăcut din toate câte I se aduc, faptul că sufletul recunoaşte cum stau lucrurile şi că oricâte fapte şi lucruri bune face şi le rabdă pentru Dumnezeu, le înţelege şi le cunoaşte, le pune numai în seama lui Dumnezeu şi toate le închină Lui.

124. Când o femeie se însoţeşte cu un bărbat spre convieţuire şi unire, toate ale fiecăruia din ei se fac comune. Şi casa e una, şi avuţia. Şi nu numai peste lucrurile lui, dar şi peste trupul lui poate stăpâni femeia. „Căci bărbatul, zice dumnezeiescul Apostol, trupul său nu-l stăpâneşte, ci femeia" (1 Cor. 7, 4). Aşa şi unirea adevărată şi tainică a sufletului cu Hristos îl face un duh cu El. Urmează deci numaidecât că sufletul este oarecum stăpân şi peste vistieriile Lui negrăite, deoarece s-a făcut mireasa Lui. Fiindcă Dumnezeu S-a făcut al sufletului, e limpede că toate ale Lui sunt ale sufletului, fie lumea, fie avuţia, fie moartea, fie îngerii, fie începătoriile, fie cele de faţă, fie cele viitoare[69].

125. Până ce Israel umbla întru bună-plăcerea Stăpânului, deşi nu totdeauna cum trebuia, dar totuşi având faţă de El o credinţă oarecum sănătoasă, mergea înaintea lui un stâlp de foc şi un nor, iar marea se retrăgea dinaintea lui şi de alte minuni se împărtăşea. Dar când s-a depărtat de la ascultarea de Dumnezeu, a fost predat duşmanilor şi a fost chinuit de robiri amare. Aşa să cugeţi şi despre suflet. Acesta la început a cunoscut pe Dumnezeu prin har şi s-a curăţat de multe pete. De aceea s-a învrednicit pe urmă şi de multe daruri. Dar nepăzind până la sfârşit credinţa cuvenită faţă de bărbatul ceresc, a căzut de la viaţa de care se făcuse părtaş. Căci cel-potrivnic poate să se ridice şi împotriva celor ce au ajuns la astfel de măsuri. De aceea,

[69] Acest cap lipseşte în P.G. XXXIV, 941. El corespunde cu *Omilia XV,* 1-2 (P.G. 576 BCD).

mai ales cei ce s-au făcut părtaşi de Duhul lui Hristos trebuie să lupte cu toată puterea şi să poarte grijă cu frică şi cu cutremur de viaţa lor şi să nu nesocotească nici puţin, nici mult lucrul acesta, ca să nu supere prin aceasta Duhul Domnului. Căci precum bucurie se face în cer pentru un păcătos care se pocăieşte, cum zice Adevărul, aşa se face şi întristare pentru un suflet care cade de la viaţa veşnică.

126. Când un suflet se învredniceşte de har, Dumnezeu îi dăruieşte şi lucruri de folos, mai ales cunoştinţă, înţelegere şi putere de deosebire. Iar acestea i le dă Dumnezeu dacă acela le cere ca să slujească în chip bineplăcut Duhului, pe care s-a şi învrednicit să-L primească, ca să nu fie furat de păcat, să nu greşească din pricina neştiinţei, să nu se abată la o viaţă nepăsătoare şi fără frică şi să nu facă ceva împotriva voii Domnului.

127. Precum lucrarea patimilor, care este duhul lumesc al amăgirii, al întunericului, al păcatului, se sălăşluieşte în omul care e plin de cuget trupesc, aşa lucrarea şi puterea Duhului luminos se sălăşluieşte în omul sfinţit, potrivit cu cel ce a zis: „Dacă cereţi dovadă că Hristos grăieşte în mine” (2 Cor. 15, 3); şi iarăşi: „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăieşte în mine” (Gal. 2, 20); şi: „Câţi în Hristos v-aţi botezat, în Hristos v-aţi îmbrăcat” (Gal. 3, 27); iar Domnul zice: „Vom veni Eu şi Tatăl Meu şi la el locaş ne vom face” (Ioan 14, 25). Acestea nu se fac în chip nearătat şi nelucrător, ci se săvârşesc întru putere şi adevăr în cei învredniciţi de ele. Căci legea întorcea mai întâi pe oameni prin cuvânt neipostatic, punându-le jugul greu şi anevoie de purtat şi neştiind să le dea niciun ajutor; şi aceasta fiindcă nu era în stare să le dea puterea Duhului. „Pentru că ceea ce era cu neputinţă legii, căci era slabă prin trup”, şi următoarele. Dar de la venirea lui Hristos, s-a deschis uşa harului celor ce au crezut cu adevărat şi li se dă puterea lui Dumnezeu şi lucrarea Duhului Sfânt.

128. Hristos, trimiţându-le dumnezeieştilor ucenici darul bunătăţii prime şi naturale, al Duhului Sfânt, de la ei această putere dumnezeiască umbrind pe toţi cei ce cred şi sălăşluindu-se în sufletele lor, i-a tămăduit de patimile păcatului şi i-a izbăvit de întuneric şi de moarte. Căci până atunci sufletul era rănit şi închis în temniţă şi stăpânit de întunericul păcatului. Desigur şi acum sufletul care nu s-a învrednicit să aibă pe Domnul locuind în sine, nici puterea Duhului cel bun sălăşluită în sine în chip lucrător şi prin toată puterea şi încredinţarea, se află în întuneric. Dar în cei ce a venit harul Duhului dumnezeiesc şi s-a sălăşluit în cele mai adânci părţi ale minţii lor, şi Domnul li se face ca suflet. Căci zice dumnezeiescul Apostol: „Cel ce se lipeşte de Domnul va fi una cu El” (1 Cor. 6, 17). Dar şi Domnul Însuşi zice: „Precum Eu şi Tu una suntem, ca şi aceştia întru Noi una să fie” (Ioan 17, 21). O, de ce bunăvoinţă şi bunătate s-a împărtăşit firea oamenilor, cea umilită de păcat! De altfel, precum sufletul, când era împreunat cu răutatea patimilor, era una cu ea şi cu toate că îşi avea voia sa, nu putea face ceea ce socotea el, cum zice şi Pavel: „Nu fac ceea ce vreau” (Rom. 7, 15), cu cât mai mult nu va fi una cu voia

lui Dumnezeu, când se împreună puterea lui Dumnezeu cu sufletul sfinţit şi ajuns vrednic de El? Sufletul se face cu adevărat atunci ca un suflet al Domnului, prin aceea că se lasă stăpânit de bunăvoie de puterea Duhului celui bun şi nu mai umblă după voia sa. „Căci cine ne va despărţi de dragostea lui Hristos?” (Rom. 8, 35), zicând adică de sufletul unit (cu Hristos) prin Duhul Sfânt.

129. Drept aceea, cel ce vrea să se facă următor lui Hristos, ca să se poată numi şi el fiu al lui Dumnezeu, născut din Duh, se cuvine înainte de celelalte să poarte necazurile care-i vin, sau bolile trupeşti, sau ocările şi osândirile de la oameni; pe lângă acestea şi uneltirile celor nevăzuţi, cu curaj şi cu răbdare. Căci proba feluritelor necazuri e îngăduită, după iconomia lui Dumnezeu, să vină asupra sufletelor, ca să se facă arătate cele ce iubesc cu adevărat pe Domnul. Iar semnul care a deosebit în tot veacul pe patriarhi, proroci, apostoli şi mucenici nu a fost altul decât trecerea prin calea cea strâmtă a încercărilor şi necazurilor, pentru a bine-plăcea astfel lui Dumnezeu. „Fiule, zice Scriptura, când te apropii să slujeşti Domnului, găteşte-ţi sufletul spre ispită, încordează-ţi inima şi rabdă” (Înţ. Sir. 2, 2). Iar în altă parte: „Toate cele ce-ţi vin, primeşte-le ca bune, ştiind că fără Dumnezeu nu se face nimic” (Eccl. 2, 1). Drept aceea, sufletul care vrea să placă lui Dumnezeu trebuie să se prindă înainte de orice de răbdare şi de nădejde. Căci meşteşugul păcatului este mai ales acela de a ne sădi moleşire în vremea necazului, ca să ne departeze de la nădejdea către Domnul. Iar Dumnezeu niciodată n-a lăsat sufletul care nădăjduieşte într-Însul să fie covârşit de încercări, încât să deznădăjduiască. Pentru că zice Apostolul: „Credincios este Dumnezeu, Care nu vă va lăsa pe voi să fiţi ispitiţi peste ceea ce puteţi, ci va face împreună cu ispita şi sfârşitul, ca să puteţi răbda” (1 Cor. 10, 13).

Iar cel-rău nu supără sufletul cât e voia lui, ci cât e lăsat de Dumnezeu. Căci dacă oamenilor nu le este neştiut câtă povară poate duce catârul, câtă asinul, câtă cămila, ci pun pe fiecare povara pe care o poate duce, şi dacă olarul ştie câtă vreme trebuie să lase vasele la foc, ca nu cumva rămânând prea mult să se sfărâme, nici scoţându-le înainte de arderea îndeajuns, să nu fie de folos; dacă, deci, omul are o asemenea înţelegere, nu va şti cu mult mai mult şi nesfârşit mai mult înţelepciunea lui Dumnezeu câtă încercare trebuie să se aducă asupra fiecărui suflet, ca să se facă cercat şi bun pentru Împărăţia cerurilor?

130. Precum cânepa, dacă nu e bătută mult, nu se poate folosi la scoaterea celor mai subţiri fire şi cu cât se bate şi se piaptănă mai mult, cu atât se face mai curată şi de mai bun folos, şi precum vasul nou făcut, dacă nu e băgat în foc, nu poate fi folosit de oameni; şi precum pruncul e încă neiscusit pentru lucrurile lumii, căci nu poate nici zidi, nici semăna, nici sădi, nici altul dintre lucrurile lumii, aşa e adeseori şi cu sufletele. Chiar dacă s-ar împărtăşi de harul dumnezeiesc şi pentru pruncia lor sunt pline, prin bunătatea

Domnului, de încredinţarea dulceţii şi a odihnei Duhului, dacă nu sunt încă cercate, nici cercetate prin felurite necazuri de către duhurile rele, sunt stăpânite încă de pruncie şi, ca să zic aşa, nu sunt destoinice pentru Împărăţia cerurilor. Căci zice dumnezeiescul Apostol: „Dacă sunteţi fără certare, de care s-au făcut părtaşi toţi, sunteţi din fărădelegi, iar nu fii” (Evr. 12, 8). Drept aceea şi ispitele, şi necazurile sunt aduse asupra omului cu folos, ca să facă sufletul mai încercat şi mai întărit. Şi dacă rabdă până la sfârşit cu nădejde în Domnul, e cu neputinţă să nu dobândească făgăduinţa Duhului şi izbăvirea de patimile răutăţii.

131. Precum mucenicii, pătimind multe chinuri şi arătând răbdare până la moarte, s-au făcut vrednici de cununi şi de slavă, şi cu cât au suferit mai multe şi mai grele dureri, au dobândit mai multă slavă şi îndrăznire către Dumnezeu, la fel şi sufletele predate feluritelor necazuri, fie văzute şi venite de la oameni, fie nevăzute şi venite prin gândurile necuvenite sau născute de boli trupeşti, dacă le poartă cu răbdare până la sfârşit, dobândesc aceleaşi cununi ca şi mucenicii şi aceeaşi îndrăznire ca şi ei. Căci precum aceia au răbdat mucenicia chinurilor prin oameni, aşa aceştia prin duhurile răutăţii care au lucrat şi în aceia. Şi pe cât rabdă şi aceştia mai mult necazurile de la cei potrivnici, pe atât îşi câştigă de la Dumnezeu mai multă slavă nu numai pentru viitor, ci şi aici, învrednicindu-se de mângâierea Duhului cel bun.

132. Odată ce ni s-a spus de calea ce duce la viaţa de sus că e foarte strâmtă şi plină de necazuri, şi din această pricină puţini merg pe ea, trebuie să răbdăm cu tărie toată ispita celui-rău, pentru nădejdea care ne aşteaptă în ceruri. Căci oricâte necazuri am răbda, nimic nu poate ţine cumpăna fie cu făgăduinţa viitoare, fie cu mângâierea care vine încă aici în suflete de la Duhul cel bun, fie cu izbăvirea de întunericul patimilor răutăţii, fie cu mulţimea datoriilor de pe urma păcatelor noastre. „Căci nu sunt vrednice, zice, pătimirile vremii de acum, faţă de slava viitoare ce ni se va descoperi nouă” (Rom. 8, 18).

Drept aceea, trebuie să le răbdăm, cum s-a zis, toate pentru Domnul, murind ca nişte ostaşi viteji pentru Împăratul nostru. Căci pentru ce, când eram lipiţi de lume şi de lucrurile vieţii, nu ne întâmpinau asemenea supărări, iar acum, fiindcă am apucat a sluji lui Dumnezeu, răbdăm aceste încercări de tot felul? Vezi că pentru Hristos sunt necazurile? Căci potrivnicul pizmuieşte răsplătirea noastră cu cele nădăjduite şi de aceea vrea să sădească în sufletele noastre moleşeală şi trândăvie, ca nu cumva, vieţuind în chip bine-plăcut, să ne învrednicim de ele. Drept aceea, oricât de mult s-ar înarma cel-rău împotriva noastră, dacă noi răbdăm atacurile cu curaj, toate uneltirile lui împotriva noastră se risipesc cu ajutorul lui Hristos, Care luptă împreună cu noi. Căci avem pe Iisus apărătorul nostru şi luptător pentru noi. Să ne aducem aminte că şi El a străbătut veacul acesta aşa, ocărât, prigonit, batjocorit, iar la urmă a sfârşit prin moarte de ocară pe cruce.

133. Dacă vrem să răbdăm tot necazul şi toate ispitele cu uşurinţă, să

dorim moartea pentru Hristos și să o avem pururea înaintea ochilor. De altfel, aceasta ne este şi porunca: Să ne luăm crucea şi să-I urmăm Lui, ceea ce înseamnă să fim plecaţi şi pregătiţi să murim. Dacă vom avea această stare de suflet, vom răbda, cum s-a zis, tot necazul văzut și nevăzut, cu multă ușurință. Căci cel ce dorește chiar să și moară pentru Hristos, cu greu se va teme de dureri și de necazuri. Căci de aceea socotim necazurile grele, pentru că nu dorim moartea pentru Hristos și nu atârnăm cu gândul pururea de El. Iar cel ce poftește să-L moștenească pe El, să poftească, de asemenea, a râvni Patimile Lui. Aşadar, cei ce zic că iubesc pe Domnul, întru aceasta se fac văditi, că rabdă nu numai cu vitejie, ci și cu inimă bună tot necazul care vine asupră-le, pentru nădejdea în El.

134. Cel ce vine la Hristos trebuie la început să se atragă pe sine cu sila la bine, chiar dacă nu vrea inima. Căci zice Domnul cel nemincinos: „Împărăţia lui Dumnezeu se ia cu sila și silitorii o răpesc pe ea” (Matei 12, 12). De aceea, tot El zice: „Nevoiţi-vă să intraţi prin poarta cea strâmtă” (Luca 13, 24). Drept aceea trebuie, cum s-a zis, să ne împingem pe noi chiar fără voie spre virtute și spre dragoste, dacă nu avem dragoste, spre blândeţe, dacă suntem lipsiţi de aceasta. Să ne silim să avem inimă miloasă și iubitoare de oameni, să răbdăm ocări și nesocotiri și să rămânem lângă cei urgisiţi, dacă nu avem încă această deprindere; spre rugăciune, dacă n-am dobândit încă rugăciunea Duhului. De ne va vedea Dumnezeu luptându-ne astfel și mânându-ne cu sila spre bine, chiar dacă inima noastră lucrează împotrivă, ne va da rugăciune adevărată, milă, răbdare, îndelungă îngăduință și, simplu, ne va umple pe noi de toate roadele Duhului[70]. Iar dacă cineva, deși lipsit de celelalte virtuţi, se va sili poate numai spre rugăciune, ca să aibă darul rugăciunii, iar spre blândeţe, spre smerita cugetare, spre dragoste și spre tot neamul bun al virtuţilor, încă și spre credinţa tare și spre încrederea în Hristos va fi cu nepăsare și fără grijă, unuia ca acesta i se dă uneori rugăciunea harului în parte, întru veselie și odihnă, de către Duhul cel bun, potrivit cu cererea lui; dar rămâne pustiu de celelalte bunătăţi, deoarece, cum s-a zis, nu se silește și spre dobândirea acelora, nici nu-L roagă pe Hristos pentru ele. De aceea trebuie să se silească, chiar fără voie, spre virtuţile pomenite, cerând să le primească de la Dumnezeu; dar nu numai spre ele, ci și spre deprinderea de a nu judeca vrednice nici măcar de rostit cuvintele nefolositoare și cu totul fără rost; în schimb să se îndeletnicească pururea, cu gura și cu inima, cu cuvintele lui Dumnezeu. Pe lângă aceasta, încă și spre deprinderea de a nu se mânia și de a nu striga. „Toată amărăciunea, mânia și strigarea să se depărteze de la voi”, zice (Efes. 4, 31). Şi spre deprinderea de a nu vorbi de rău pe cineva, de a nu judeca, de a nu se îngâmfa, ca văzându-l astfel Domnul împingându-se pe sine însuși și ducându-se cu sila, să-i dea putere ca să facă fără osteneală și cu ușurință cele

[70] *Omilia XIX,* 3 (P.G. col. 644 D-645 A).

ce mai înainte nici cu sila nu puteau fi făcute din pricina răutăţii care sălăşluia în el. Atunci toate aceste îndeletniciri virtuoase i se vor face lui ca o fire. Căci Domnul, venind de mai înainte şi sălăşluindu-se în el, potrivit cu făgăduinţa, iar el, în Domnul, va împlini întru Acela, cu multă uşurinţă poruncile.

135. Cel ce se sileşte pe sine numai spre rugăciune, cum a arătat cuvântul înainte, iar spre smerita cugetare, spre dragoste, spre blândeţe şi spre cealaltă ceată de virtuţi nu se osteneşte şi nu se sileşte, ajunge la un sfârşit ca acesta: uneori vine la el harul dumnezeiesc, fiindcă se roagă şi fiindcă Dumnezeu cel bun împlineşte cu iubire de oameni cererile celor ce se roagă; dar deoarece nu s-a obişnuit şi nu s-a deprins cu virtuţile pe care le-am pomenit, sau cade din harul pe care l-a primit, şi cade pentru că s-a mândrit în cuget, sau nu se întăreşte şi nu creşte în el. Căci se poate spune că lăcaşul şi odihna Domnului celui bun sunt smerita cugetare, dragostea, blândeţea şi sfintele porunci ale lui Hristos[71]. Deci cel ce vrea să ajungă la creşterea şi desăvârşirea prin toate acestea, să sălăşluiască în sine pe cea dintâi şi să se silească să o iubească, şi să se sârguiască a-şi face inima din gâlcevitoare şi împotrivitoare, îngăduitoare şi ascultătoare. Căci cel ce se sileşte mai întâi astfel, şi-şi preface răul obicei al sufletului de a se împotrivi în obiceiul bun al ascultării de Dumnezeu şi se roagă cu un astfel de suflet, face să crească şi să înflorească în el darul rugăciunii, dat lui de Duhul Sfânt, Care se odihneşte în cugetul lui cumpătat şi pe care l-a cerut, pe lângă iubire şi pe lângă blândeţea iubitoare. Iar atunci i le dăruieşte lui Duhul şi pe acestea şi-l învaţă adevărata smerenie a cugetului, dragostea nemincinoasă, blândeţea, pe care s-a silit mai înainte să le ceară. Astfel crescând şi desăvârşindu-se în Domnul, se dovedeşte vrednic de Împărăţie. Căci cel smerit niciodată nu cade. Unde ar şi cădea cel ce e mai prejos de toţi, chiar şi de sine însuşi? Deci mare coborâre e mândria în cugetare şi, dimpotrivă, mare înălţare şi neclintită cinste e smerita cugetare.

136. Cei ce iubesc cu adevărat pe Dumnezeu nu s-au hotărât să-l slujească nici pentru Împărăţie, ca nişte negustori pentru câştig, nici pentru teama de muncile care aşteaptă pe cei păcătoşi, ci ca unii ce iubesc numai pe Dumnezeu Însuşi şi pe Făcătorul lor şi cunosc, în temeiul unei rânduieli fireşti, că trebuie să umble întru buna plăcere a Stăpânului şi Ziditorului. Ei au trebuinţă de multă înţelepciune faţă de cele ce le vin înainte, căci multe sunt piedicile ce stau în calea vieţii bineplăcute lui Dumnezeu. Fiindcă nu numai sărăcia, lipsa de slavă, ci şi bogăţia şi cinstea pot fi ispite pentru suflet, ba într-o anumită măsură şi mângâierea însăşi şi odihna pe care o aduce harul în suflet. Dacă nu va fi cu simţire sufletul care s-a învrednicit de el şi nu se va folosi de el cu multă măsură şi înţelepciune, poate să-i fie cu uşurinţă mai

---

[71] *Omilia XIX,* 7 (P.G. 648 B). Aici se combate teoria (masaliană) că numai prin rugăciune se curăţă omul de păcat. De aici se vede că omiliile lui Macarie nu s-au născut în cercuri masaliene.

degrabă ispită și piedică. Căci răutatea prefăcându-se că și-a pierdut tăria prin har, uneltește să strecoare în suflet moleșeală și nepăsare. De aceea harul însuși are lipsă pentru a se dărui, de un suflet evlavios și înțelept care să-l cinstească și să arate roade vrednice.

Astfel e primejdie ca nu numai necazurile, ci și mângâierile să se facă mijloc de ispitire pentru suflet. Căci prin amândouă acestea sufletele sunt probate de Ziditor, ca să se facă arătate care sunt cele care nu din pricină de câștig arată dragostea față de El, ci cu adevărat numai pe El Îl socotesc vrednic de dragoste și de cinstire. Căci precum celui fără grijă, slab în credință și prunc la cuget, îi sunt piedică spre viața veșnică fie întâmplările întristătoare și dureroase, bolile, sărăcia, lipsa de slavă, fie dimpotrivă: bogăția, slava și fericirile de la oameni, iar pe lângă acestea și războiul celui-rău care-l bântuie în ascuns, dimpotrivă, vei afla că celui credincios, înțelept și viteaz, acestea îi sunt mai degrabă ajutătoare spre dobândirea Împărăției lui Dumnezeu. Căci „celor ce iubesc pe Dumnezeu, toate le sunt, după Apostol, de ajutor spre bine" (Rom. 8, 28). Prin aceasta se arată, așadar, că cel ce iubește cu adevărat pe Dumnezeu, rupând toate ale lumii care sunt socotite ca piedici și biruindu-le și ridicându-se peste ele, e stăpânit numai cu dragostea dumnezeiască. „Căci funiile păcătoșilor m-au înfășurat, dar legea Ta n-am uitat" (Ps. 118, 61), zice dumnezeiescul Proroc.

137. Dumnezeiescul Apostol Pavel a arătat că taina desăvârșită a creștinismului se face experiată de fiecare suflet credincios într-un chip mai curat și mai limpede, prin lucrare dumnezeiască. Iar aceasta este strălucirea luminii cerești întru descoperirea și puterea Duhului. Dar ca să nu socotească cineva că singura luminare a Duhului este cea prin cunoștința înțelesurilor și să se primejduiască, din pricina neștiinței și a trândăviei, de a nu dobândi taina desăvârșită a harului, a adus și pilda slavei Duhului care învăluia fața lui Moise, ca înfățișare mărturisită a cunoștinței. Căci zice: „Iar dacă slujirea morții, săpată cu litere pe table de piatră, s-a făcut întru slavă, încât nu puteau fiii lui Israel să caute la fața lui Moise, pentru slava cea trecătoare a feței lui, cu cât mai mult nu va fi slujirea Duhului întru slavă? Căci dacă slujirea osândei a fost slavă, cu atât mai mult va prisosi slujirea dreptății întru slavă. Ba, ce a fost slăvit în felul acesta mărginit, a fost fără de slavă față de slava aceasta covârșitoare. Iar dacă ce este trecător s-a săvârșit cu slavă, cu atât mai vârtos ceea ce rămâne este întru slavă" (2 Cor. 3, 7-11).

Trecător a numit ceea ce s-a săvârșit atunci, din pricină că slava luminii a învăluit trupul muritor al lui Moise. Și adaugă: „Având, deci, o astfel de nădejde, ne folosim de multă îndrăzneală" (2 Cor. 3, 12). Iar puțin mai departe a arătat că slava nepieritoare și nemuritoare a Duhului întru descoperire strălucește acum în ochi nemuritor și nepieritor, în partea nemuritoare a omului dinăuntru, în cei vrednici. Căci zice: „Iar noi toți – adică cei ce ne-am născut prin credința desăvârșită din Duhul – cu fața descoperită oglindim slava

Domnului, prefăcându-ne spre acelaşi chip din slavă în slavă, ca de la Duhul Domnului” (2 Cor. 3, 18). Cu faţa descoperită, a sufletului, adică; şi când se întoarce cineva la Domnul, i se ia acoperământul; iar Domnul este Duhul. Prin urmare, a arătat, aşadar, lămurit că acoperământ de întuneric s-a aşezat peste suflet. Iar acesta a putut străbate în omenire în urma căderii lui Adam. Acum însă credem că prin luminarea Duhului se ia acest acoperământ de la sufletele cu adevărat credincioase şi vrednice. Pentru această pricină s-a făcut şi venirea lui Hristos. Iar Dumnezeu a binevoit ca cei cu adevărat credincioşi să ajungă la asemenea măsuri ale sfinţeniei.

138. Această strălucire a Duhului, zice, nu este numai un fel de descoperire de înţelesuri şi o luminare a harului, cum s-a zis, ci o luminare sigură şi neîncetată a luminii ipostatice în suflete. „Căci cel ce a zis: Să lumineze lumina din întuneric, Acela a strălucit în inimile noastre spre luminarea cunoştinţei slavei lui Hristos” (2 Cor. 4, 6); şi: „Luminează ochii mei, ca nu cumva să adorm spre moarte” (Ps. 12, 4); cu alte cuvinte, ca nu cumva risipindu-se trupul, sufletul să se întunece de acoperământul morţii păcatului. Apoi: „Descoperă ochii mei şi voi cunoaşte minunile legii Tale” (Ps. 118, 18). Sau: „Trimite lumina Ta şi adevărul Tău, acestea mă vor călăuzi şi mă vor duce la muntele cel sfânt al Tău şi la locaşurile Tale” (Ps. 42, 3). Sau, iarăşi: „Însemnatu-s-a peste noi lumina feţei Tale, Doamne” (Ps. 4, 6).

139. Iar lumina de care se spune că i-a strălucit fericitului Pavel în cale (Fapte 9, 3), prin care a şi fost răpit până la al treilea cer şi a auzit taine negrăite, nu a fost o luminare prin înţelesuri sau prin cunoştinţă, ci o luminare ipostatică în suflet a puterii Duhului celui bun, a cărei strălucire covârşitoare neputând-o răbda ochii trupului, au orbit. Prin ea se descoperă toată cunoştinţa şi Dumnezeu se face cunoscut cu adevărat sufletului vrednic şi iubit.

140. Tot sufletul care s-a învrednicit, prin sârguinţa şi credinţa sa, să îmbrace desăvârşit pe Hristos încă de aici, după puterea şi încredinţarea ce o dă harul, şi care s-a unit cu lumina cerească a chipului nestricăcios, primeşte acum cunoştinţa tuturor tainelor cereşti în ipostas, iar în ziua cea mare a învierii va avea împreună-slăvit cu acest chip ceresc al slavei şi trupul, care va fi răpit, după cum s-a scris, de Duhul la ceruri şi se va învrednici să se facă în chipul trupului slavei Aceluia (Col. 3, 4; Filip. 3, 21) şi aşa se va împărtăşi de Împărăţia veşnică şi netrecătoare şi va fi împreună moştenitor cu Hristos.

141. Pe cât s-a împărtăşit cineva, prin sârguinţa şi credinţa sa, de slava cerească a Duhului Sfânt şi şi-a împodobit sufletul cu fapte bune, pe atât va fi şi trupul vrednic să se împărtăşească în ziua aceea de împreuna-slăvire. Căci ceea ce a adunat cineva în vistieria sa lăuntrică, aceea va ieşi la iveală atunci, precum rodul care este înăuntrul pomului iarna iese afară când vine vara, cum s-a arătat şi mai înainte. Deci chipul dumnezeiesc al Duhului, întipărit de-acum înăuntrul sfinţilor, le va face şi trupul din afară dumnezeiesc, iar

acoperământul întunecos al duhului lumesc, învăluind sufletul celor întinaţi şi păcătoşi şi făcând mintea întunecată şi urâtă prin urâţenia patimilor, va arăta şi trupul din afară întunecat şi plin de toată ruşinea.

142. După căderea lui Adam, bunătatea dumnezeiască hotărându-i moartea, aceasta s-a arătat mai întâi în suflet, stingându-se în el simţurile înţelegătoare şi nemuritoare ale sufletului, prin lipsa bucuriei cereşti şi duhovniceşti, şi făcându-se ca moarte. Pe urmă a venit şi moartea trupului, după nouă sute treizeci de ani. La fel şi acum, împăcat fiind Dumnezeu prin crucea şi moartea Mântuitorului cu omenirea, readuce sufletul care crede cu adevărat, încă până ce se află în trup, la bucuria de luminile şi tainele cereşti şi deschide iarăşi simţurile lui prin lumina dumnezeiască a harului. Iar pe urmă îmbracă şi trupul însuşi cu slava nemuritoare şi nestricăcioasă.

143. Cei ce s-au depărtat de lumea aceasta şi vieţuiesc în chip cuviincios cu iubire de virtute, dar se află încă sub acoperământul patimilor, sub care am ajuns toţi prin neascultarea protopărintelui, şi care este cugetul trupesc, pe care Apostolul l-a numit foarte potrivit moarte, „căci cugetul trupului, zice, este moartea” (Rom. 7, 24), se aseamănă cu oamenii care umblă noaptea, dar pe sub stele, care sunt poruncile lui Dumnezeu. Ei sunt luminaţi, dar încă nu s-au izbăvit cu totul de întuneric şi de aceea le este cu neputinţă să vadă toate bine. Aceştia se cade să poarte de grijă, cu osteneală şi cu credinţă multă, de virtute şi să roage pe Hristos, Soarele dreptăţii, să strălucească în inimile lor, ca să poată vedea toate cu limpezime, şi anume năvala variată şi de multe feluri a fiarelor spirituale împotriva noastră şi frumuseţile tainice şi negrăite după vedere şi plăcere ale lumii nestricăcioase, în felul în care se fac vădite şi arătate acestea celor ce au ajuns la culmea virtuţii şi în ale căror inimi a strălucit în chip lucrător lumina înţelegătoare. „Căci hrana tare e a celor desăvârşiţi, cum zice fericitul Pavel, a celor ce şi-au obişnuit, prin deprindere, simţurile în deosebirea binelui şi a răului” (Evr. 5, 14). Dar şi dumnezeiescul Petru zice: „Şi voi aveţi cuvântul prorocesc, la care bine faceţi luând aminte, ca o făclie ce luminează în loc întunecos, până ce se va lumina de ziuă şi Luceafărul va răsări în inimile voastre” (2 Petru 1, 19).

Dar cei mulţi nu se deosebesc întru nimic de cei ce umblă noaptea, lipsiţi cu totul de lumină, care nu se bucură nici măcar de o rază cât de slabă, care este un cuvânt dumnezeiesc ce poate să lumineze în sufletele lor; aşa încât aproape că nu se deosebesc de orbi. Aceştia sunt cei înfăşuraţi cu totul în lucrurile materiale şi legaţi în lanţurile vieţii, care nu sunt ţinuţi nici de frica dumnezeiască şi nu se îndeletnicesc nici cu niscai fapte bune. Iar aceia dintre oamenii din lume care sunt luminaţi, cum s-a zis, de sfintele porunci, ca de nişte stele, luând aminte la Dumnezeu, nu sunt cuprinşi cu totul de întuneric; de aceea pot avea şi nădejde şi mântuire.

144. Precum bogăţia din lume se strânge de oameni din diferite prilejuri şi îndeletniciri, ca, de pildă, unul din slujbe de conducere, altul din comerţ,

altul din muncă sârguincioasă şi din agricultură, altul altfel, aşa socoteşte că este rânduiala şi în cele duhovniceşti. Căci unii se îmbogăţesc din diferite daruri, cum arată Apostolul: „Având daruri diferite după harul lui Dumnezeu dat vouă” (Rom. 12, 6). Alţii strâng bogăţie cerească din diferite nevoinţe, diferite dreptăţi şi virtuţi, săvârşite numai pentru Dumnezeu. De aceea suntem opriţi să judecăm pe aproapele, sau să-l dispreţuim, sau să-l punem sub osândă. Nu lipsesc însă nici cei ce îngroapă aurul, adică cei ce aleargă prin îndelungă-răbdare şi suportare şi se îmbogăţesc numai în parte, susţinându-se doar prin buna nădejde. Dar nu lipsesc nici cei nepăsători şi greoi, asemenea simbriaşilor, care mâncând îndată ceea ce le cade şi neducând la o creştere ceea ce au în mână, umblă pururea goi şi săraci.

Aceştia sunt totdeauna gata şi plini de ardoare să primească harul, dar sunt trândavi şi greoi la osteneală şi la sporirea câştigului, fiind foarte schimbători şi săturându-se de la prima atingere. Fiind cunoscuţi ca unii ce se dezgustă îndată şi se îngreunează la orice osteneală, se lipsesc şi de harul de care s-au învrednicit. Căci voinţa greoaie, leneşă, slabă şi necultivată, e cunoscută şi în veacul de acum şi se va afla şi în veacul acela ca fiind în împotrivire cu harul, pustie de faptele bune, necercată la Dumnezeu şi lipsită de slavă.

145. Călcând omul porunca lui Dumnezeu şi căzând din vieţuirea din Rai, a fost legat în două lanţuri. Unul este cel al lucrurilor vieţii, al plăcerilor lumeşti, al bogăţiei, al slavei, al prieteniei, al femeii, al copiilor, al rudeniei, al patriei, al avuţiilor şi, simplu vorbind, al tuturor celor văzute, de care cuvântul lui Dumnezeu porunceşte să ne desfacem prin propria noastră hotărâre. Altul este nevăzut şi ascuns. De fapt sufletul a fost legat cu un lanţ al întunericului de către înseşi duhurile răutăţii. Din pricina acestuia nu poate nici iubi pe Dumnezeu, nici crede în El, nici să se roage precum îi este voia. Căci împotrivirea tuturor în cele văzute şi în cele nevăzute trece la noi toţi de la neascultarea primului om. Dar când cineva, dăruind o ureche ascultătoare cuvântului lui Dumnezeu, se desparte de lucrurile vieţii şi se leapădă de toate plăcerile lumeşti, atunci, stăruind lângă Dumnezeu şi vieţuind lângă El prin oprirea de la toate celelalte, ia putere să afle că se ascunde în inima lui o altă luptă şi un alt război, al gândurilor. Şi stăruind aşa şi cerând îndurările lui Hristos, venindu-i şi credinţă multă şi răbdare, apoi ajutându-l şi înrâurirea lui Dumnezeu, poate să se izbăvească de lanţurile acelea şi de întunericul duhurilor răutăţii, care sunt lucrările patimilor ascunse. Iar acest război ajungem în stare să-l desfiinţăm prin harul şi puterea lui Hristos. Fără Dumnezeu şi prin sine însuşi e cu neputinţă să se izbăvească cineva pe sine până într-atât, încât să se elibereze şi de lupta gândurilor. E cu putinţă a se împotrivi numai şi a nu se îndulci.

146. De e ţinut cineva de lucrurile lumii şi de lanţurile felurite, şi e dus de patimile răutăţii, e departe de a cunoaşte, precum am spus înainte, că este o

altă luptă şi un alt război în cele nevăzute. E un bine dacă, desfăcându-se pe sine de toate cele văzute şi despărţindu-se de plăcerile trupeşti şi începând să petreacă lângă Domnul, va putea cunoaşte lupta patimilor aflătoare înăuntru şi războiul ascuns din noi. Căci dacă nu se fac acestea din tot sufletul nostru şi nu iubeşte cineva să petreacă lângă Dumnezeu, nu cunoaşte aceste patimi ascunse ale răutăţii şi lanţurile dinăuntru, ci e primejdie ca, având răni şi încălzind patimi ascunse, să-şi închipuie că e sănătos, şi nu bolnav. De-abia aceluia care dispreţuieşte pofta şi slava i se dă putinţa să cunoască mai întâi acestea, apoi, rugându-se lui Hristos cu credinţă şi primind din cer armele Duhului: pavăza dreptăţii, coiful mântuirii, scutul credinţei şi sabia Duhului, să le răpună.

147. Nenumărate sunt uneltirile vrăjmaşului, care încearcă să ne despartă de nădejdea şi de dragostea faţă de Hristos. Căci sau aduce înăuntrul sufletului necazuri prin duhurile răutăţii, sau îi înfiripă acestuia gânduri spurcate şi neîngăduite, dezgropând amintirea păcatelor de mai înainte, ca unul ce voieşte să strecoare în el moleşeală şi gânduri de deznădejde, că nu-i mai e cu putinţă să dobândească mântuirea, socotind că aceste gânduri le naşte sufletul cu totul de la sine, şi nu un duh străin care le seamănă cu răutate şi vrea să se ascundă. Deci, sau face acestea, sau aduce dureri trupeşti sau ocări şi necazuri. Dar cu cât mai mult trimite vicleanul aceste săgeţi împotriva noastră, cu atât mai mult se cuvine să ne prindem de nădejdea în Dumnezeu şi să ştim sigur că e voia Lui ca să dea la încercări sufletele care Îl iubesc, ca să vadă dacă Îl iubesc cu adevărat.

148. O mie de ani ai veacului acesta, comparaţi cu lumea nestricăcioasă şi veşnică, sunt aşa ca şi când ar lua cineva un bob de nisip din mare. Dar cugetă şi la pilda aceasta. Să presupunem că ţi-ar fi dat să fii împărat al întregului pământ şi să stăpâneşti singur peste toate comorile lumii. Dar să presupunem că începutul aducerii oamenilor la existenţă este şi începutul împărăţiei tale, iar sfârşitul acesteia este prefacerea şi schimbarea acestor lucruri văzute şi a întregii lumi. Deci te întreb: Dacă ţi s-ar da putinţa să hotărăşti, ai alege-o oare pe aceasta în locul celei adevărate şi sigure, care nu are nimic trecător şi supus stricăciunii? Nu cred, dacă ai avea o judecată sănătoasă şi te-ai gândi bine la folosul tău. „Căci ce ar folosi omul, zice, dacă ar dobândi toată lumea, dar şi-ar pierde sufletul său” (Matei 16, 26), pentru care am învăţat că nu e ceva de dat în schimb? Fiindcă sufletul singur prin sine e mai de preţ cu mult decât toată lumea şi decât împărăţia ei. Dar Împărăţia cerurilor? Şi spunem că sufletul e mai de preţ decât aceea, pentru că pe nicio alta din creaturi nu a binevoit Dumnezeu să o învrednicească de unirea şi împărtăşirea cu Duhul propriei Sale firi: nici cerul, nici soarele, nici luna, nici stelele, nici marea, nici pământul, nici alta dintre făpturile văzute, fără numai pe om, pe care l-a şi iubit dintre toate făpturile Sale.

Dacă deci aceste lucruri mari ale lumii, adică bogăţia oricât de mare şi împărăţia întregului pământ, nu le-am prefera, judecând drept, Împărăţiei

veşnice, ce au păţit cei mulţi, că o socotesc mai prejos de cele stricăcioase şi chiar de lucrurile cele mai neînsemnate? Ca, de pildă, de o oarecare poftă, de puţină slavă, de un câştig mărunt şi de cele asemenea? Căci ceea ce iubeşte cineva din lumea aceasta şi de ceea ce e legat, cu aceea şi schimbă Împărăţia cerurilor. Şi ceea ce-i mai groaznic, e că ia aceasta drept Dumnezeu. Precum s-a zis undeva: „de ceea ce se biruieşte cineva, aceleia îi şi slujeşte” (2 Petru 2, 19).

Drept aceea, cel credincios trebuie să alerge întreg la Dumnezeu, să se atârne pe sine de El şi să-şi răstignească sufletul şi trupul, umblând după toate sfintele Lui porunci.

149. Acestea aşa sunt. Deci, oare, socoteşti că e drept ca slava aceasta stricăcioasă şi împărăţia trecătoare şi celelalte câte sunt ca acestea dintre cele vremelnice, să le câştige cei ce le doresc cu multe osteneli şi sudori, iar a împărăţi cu Hristos fără sfârşit şi a se bucura de bunurile acelea negrăite să fie ceva de aşa puţin preţ şi de uşor, încât să le dobândească cel ce voieşte, fără osteneli şi silinţe?

150. Care este iconomia venirii lui Hristos? Reîntoarcerea firii noastre la ea însăşi şi restaurarea ei. Căci a redat firii omeneşti demnitatea lui Adam cel întâi zidit. Dar pe lângă aceasta i-a dăruit ei şi o moştenire cerească – o, dumnezeiesc şi cu adevărat mare har! –, şi scoţând-o din temniţa întunericului, i-a arătat calea vieţii şi uşa prin care celui ce intră şi celui ce bate i se dă putinţa să ajungă înăuntrul Împărăţiei. Căci zice: „Cereţi şi se va da vouă, bateţi şi vi se va deschide” (Marcu 12, 30). Prin această uşă intrând, nimănui din cei ce voiesc nu-i este cu neputinţă să afle libertatea sufletului său, şi acesta să-şi primească gândurile proprii şi să se îmbogăţească cu Hristos, avându-L sălăşluit în sine, şi să-i fie ca un Mire prin împărtăşirea Duhului cel bun. Iată iubirea negrăită a Stăpânului faţă de omul făcut de El după chipul Său!

CUPRINS

Redactor: Marinela BOJIN
Tehnoredactare computerizată: Aurelia DROANĂ
Format 16/61x86. Coli de tipar 28. Cd. nr. 1260
TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ
Intrarea Miron Cristea nr. 6, Sector 4, Bucureşti, 040162
Telefon 021 406 71 93; 021 406 71 94; Fax: 021 300 05 53
www. editurapatriarhiei. ro
editura@patriarhia.ro tipogr.inst.biblic@rdslink.ro
magazin@editurapatriarhiei.ro